

vitéz JÓZSEF királyi herceg, tábornagy.

A CS. ÉS KIR.
82. SZÉKELY GYALOGEZRED
TÖRTÉNETE

1883-1919

VITÉZ JÓZSEF KIR. HERCEG TÁBORNAGY
ELŐSZAVÁVAL

A M. KIR. HADILEVÉLTÁR OKMÁNYAINAK FELHASZNÁLÁSÁVAL
19 vázlat és 51 fénykép

1931 MÁJUS
AZ EZRED TISZTIKARÁNAK KIADÁSA
MADÁCH NYOMDA BUDAPEST

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
Bevezetés.....	9
I. Az ezred megalakulása, békeévek, 1883-1914	11
II. Mozgósítás, felvonulás, Galícia (Dunajow, 1914. VIII. 26, visszavonulás.....	13
III. Porosz Oroszlengvelország, 1914 1915. (Klekoty, 1914 XI. 19.)	32
IV. Galícia Wolhynia. Wisloka-átkelés 1915 V. 7., Rudnik Słroza V. 20-21.. Piskorowce VI. 13., Luck-Olyka 1916 VI. 4.)	53
V. A Székely haza védelme (Pálos 1916 IX. 15., Runcul mare X, XI., Mgr. Casinului 1917 VII.-VIII., Grozesti IX. 9.).....	165
VI. Olasz harctér (Monte di Val Bella 1918 VII-VIII.).....	286
VII. Hadifogságban (Szicília; 1918 XI. 3.-1919.....	301
VIII. Összeomlás, székely hadosztály 1918/XL-1919.....	306
IX. A VIII. menetzászlóalj (61. gv. e. kötelékében) Kárpátok 1915 III. 22, IV. 11., Karintia VI. 4., Karsztiensik VII. -IX., Gyergyói havas X.).....	314
X. Bajtársi szövetség 1922., emléktábla 1930 V. 4., ezred- történet 1931 V	329
XI. Tisztek név- és kitüntetési jegyzéke, hősihalott tisztek és hadapródok jegyzéke, arany vitézségi érmesek és vitézzé avatottak. Az 1918. évi Katonai Évkönyv – k. u. k. Mililärschermatismus – illetve egyéb <i>ezideiq</i> rendel- kezésre álló adatok alapján	333

azokat kívánom érinteni, amit talán hivatásomnál fogva csak én tudok.

Ha csak arról beszélek, amiket magam láttam, egy oly képet tudok festeni, mely talán megfelelően jellemzi a székely 82. gyalog ezrednek lelkületét, melynek története imc ezennel a nyilvánosság elé kerül.

Eleinte aggódva, hogy túlmerész, túlbuzgó hősiesség egyszerre, talán pár óra alatt, elvérzésnek és oknélküli pusztulásnak tehetné ki az említett menetzászlóaljzat, iparkodtam a Kárpátok rettenetes csatái közepette őket; kissé kímélni, már amennyire ez háborúban megengedhető és lehetséges.

De a sors másképpen döntött és éppen az a hely. ahová az ifjú székely zászlóaljzat állítottam, lett a legforróbb küzdelmek véráztatta gyúpontja. *Zjar magaslata!* Ki ne emlékeznék közületek hős székely bajtársaim erre a véres kárpáli magaslatra, melyet napokon át sokszoros túlerejű elsőrendű orosz csapatok állandó módfölött makacs támadásai ellen tartottatok angyali hősiességgel, minden támadást vérbefojtva s egy tapodtat sem engedve a drága magyar földből a böszülten viharzó ellenséges áradatnak birtokába. Míg végre Le Beau tábornok, hadosztályparancsnokotok vissza-rendelve benneteket, véget vetett e dicsőséges győzelmes küzdelmeknek.

És a *Doberdo* iszonyú poklában, hol nap-nap után mérkőz-tetek tízszeres túlerővel és az emberi lélek legnagyobb odaadása, áldozatkészsége mellett számtalan diadalt arattatok. Közei két esztendei rémes pokoli harcok közepette mindig megálltatok dicsőségesen helyeteket és megvédtétek azt. ami rátok bízott.

Majd midőn a román hadat üzent, nagy királyunk, Ferenc József, kérésteket, hogy Erdélybe szállíttassatok, azonnal teljesítve megígérte, hogy addig, míg Erdély veszélyben van. Ti annak védelmére ott maradtok!

Pár hónappal távozástok után. én is elhagytam a Doberdo rettenetes szikláit, és drága Erdélyünk sorsát bízták rám. hol először találkoztam az egész 82. gyalog ezreddel, midőn Kézdivásárhely fölött a román határon meglátogattam az ezredei, hol oly lélekemelő felkesedéssel fogadtátok szavaimat, hogy ti és én utolsó lélekzetünkig egyek leszünk drága Erdély védelmében és ha Isten így kívánja, mind ott halunk meg érette!

És elkövetkezett egy korszak, melynek minden perce a magyar történelem legragyogóbb aranylapjára gyémánt betűkkel íródott

bel! Midőn a szörnyűséges, nagy kárpáli csatában megtörött végleg az oroszok ereje és a románok nap-nap után verte a hősi magyar, közte a székely 82-ösök, kiket éppen a legnehezebb pontra állított a súlyos kötelesség, midőn a szomszédban nagy baj történt: a szövetséges német 218. hadosztály veresége folytán. Akkor állítottalak benneteket hősi székelyek a Casinulaira, ahogy ti neveztetek azt, a »Halálvár«-ba, melyet csudaszámba menő eréllyel megvédtetek mindvégig, akármennyi angol, francia, orosz és román tüzérseget tömörítették ellenetek, mely hetekig rémes pergőtűzzel verte a Halálvárat s annak anyagi védőit! úgy, hogy midőn Erdélyért folytatott másfél esztendei hősi küzdelmek után a Keleten az orosz ereje végleg megtörött és a románok is térdre kényszerítettük, akkor boldogult; Károly királyunk hozzám fordult és meghatottan mondotta nékem:

»A dicső székely 82-ös hősök iránti érzett csodálatomnak jelül elrendeltem, hogy a Magura Casinului magaslata Erdélyhez csatoltassék.«

A casinului nagy küzdelmek alatt 1917 augusztus 8-án kimentem a derék székelyekhez és 7 hősnemnek adományoztam az arany vitézségi érmet, szebbnél-szebb tettekért, melyeket valóban csakis ezen legnagyobb kitüntetéssel lehetett elismerni! És a székelyek, a nyolcvankettősök, örökre mint az erdélyi Kárpátok dicsőséges hősei maradnak emlékezetemben.

Később, midőn a béke Oroszországgal és Romániával megkötött, újból az olasz harctérre kerültem és ott is megint parancsnokságom alá helyeztetlek a 82-ösök és megbízható. kitartó vitézségükkel új babérokra fűzlek a régiekhez.

Véges-végig tündöklött a hősi székelyek hazafisága, kik érezték, hogy a nagy világegésben bárhol küzdenek, mindenütt szűkebb hazájukat, a szép Erdélyt védik. Nem emlékszem egy napra sem a négy és fél éves háborúban, melyen, ha a 82-ösökről hallottam, a legkisebb csalatkozást éreztem volna! Ellenkezőleg, ha jelentés jött harcukról, az mindig egy lélekemelő tényt bizonyított, ha kint voltam náluk akár pihenőben, akár állásukban a harc közepette, mindig megláttam azt a megható és a vezérre oly megnyugtató sugarat hű tekintetükben, melyet első találkozásunkkor az Ondava partján észleltem: a lángoló önbizalmat, elszántságot és lelki jószágot, melyet mindenek fölöli, megbecsülni tanultam e szörnyű idők nagyszerű, lelketrázó óráiban. A magyar hűség, megbízhatóság és anyagi hősiesség volt jellemző vonásuk.

És most előttem fekszik ezen halhatatlan dicsőséggel koszorúzott nagyszerű ezrednek története! Minden sora a hadvezér szívébe van vésve, hiszen ő nem csak olvassa a száraz betűket, de látta a véres valóságot és olvasva újra átéli és újra., mindig újra szent érzés tölti el lelkét!, hogy a székelyek ennyi nagy áldozat, hősiesség és dicsőség után. igen-igen boldog jövőt érdemelve kell, hogy közel jövőben el is nyerjék azt!

E szép és tárgyilagos könyvet leteszem szeretettel és hálától áthatott lélekkel a nagy nyilvánosság elé. Olvassák és bár nem látták, mégis kell. hogy mind ugyanazt érezzék, amit! én, hogy ez egy olyan ezred volt, melyre csak emelt szívvel, hálával és szeretettel lehet gondolni, kérve a mindenek urát. hogy e hős népre áldva tegye mindkét kezét!

A hadvezér pedig könnytől nedves szemekkel gondol rájuk, kik mindenkoron büszkeséggel tölték el lelkét!

Hős bajtársak, szent legyen a ti emléketek és boldog a jövőtök!

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'József', with a long, sweeping horizontal line underneath it.

*vitéz Füleklecsényi Szende Ferenc
altábornagy, volt ezredparancsnok*

*nemes Papházy Kornél ezredes,
ezredparancsnok*

*Teutsch Vilmos
ezredes, ezredparancsnok*

*nemes Tóth Kálmán
alezredes, ezredparancsnok*

Bevezetés

Mindenek előtt összes bajtársaim nevében hálás köszönet Őfenségének, vitéz József kir. herceg tábornagnak, hogy kéré-sünkre fényképét átengedte és hogy derék ezredünknek szívbe-markoló előszavával örök emléket állított.

Köszönetet mondunk e helyen Kulla János, valamint Ajtay Síidre hadilevéltárbeli szerkesztőnek, akik szaktudásuk latbaveté-sével munkájukat szívvel végezték el.

Midőn e könyv megiratását elhatároztuk, az a cél lebegett előttünk, hogy ezredünk hírnevének megörökítésével, hősi halot-tainkkal szemben erkölcsi tartozásunkat! rójuk le. Tudjuk, hogy a könyv nem tökéletes, a 82-esek háborús történetét megfelelőbb anyagi viszonyok mellett jóval terjedelmesebb alakban lehetett ve Ina megörökíteni.

A budapesti valamint a bécsi hadilevéltárban tárolt anyagot csak részben tudtuk felhasználni.

Sok nehézség és fáradozás után a könyvet végre ki kellett adnunk, mert a helyzet az, hogyha nem is járna pénzbeli nehézséggel, egy valóban teljes munka, még több esztendeig vagyis addig nem lenne elvégezhető, mígnem a tisztí és legénységi hősi halottaink statisztikája, valamint a kitüntetések mind feldolgozva nincsenek.

Szemlét tartván egy 1916. évi rendelkezésünkre álló ki-mutatáson, megdöbbenünk, hogy Petőfit idézve »a *székelyekből, a nemzet virága*»-ból, már a két évi hadviselés is szörnyű vesz-teséget követelt. 3662 hősi halott. 13.846 sebesült, 2793 hadifogoly, 2268 eltűnt *legény* és 81 halotti, 214 sebesült, 23 eltűnt, 84 hadi-fogoly *tisztí* veszteségünk volt. Sajnos, amint utólag kitudódott, az eltűntek zöme is mint eltemetlenül az ellenség kezébe került névtelen hősök növelték a veszteséget; és a fogolytáborokban dűlő járványok is szaporították azokat.

Olykánál 2 nap (!) alatt összesen 4612 fő, vagyis az ezred 900/O-a, a *Casinuluion*, az amúgy is gyenge létszámból mintegy

1100 fő (és ill még külön a betegek) volt arcvonalunk vesztesége.

Bizony másképp gondoltuk a háború befejezését. Bécs-Udvarhely, majd útban Kolozsvárott stb. helyen milyen zajos búcsúztatás illetve virágosó volt; 1914-ben, majd később amidőn Székelyudvarhely város az ezrednek a gyönyörű szűzmáriás *magyar* lobogót ajándékozta!

Közben egy hosszú út, dicsőség, pusztulás *Piskorowice, Luck, Olyka, Casinului, Doberdo*, majd Itália barátságos ege alatt *angolok* fogsága...

Mindhiába leste Csik és Udvarhely a halálfejes 82-esek visszaérkezését. Csak szórványos töredékek szivároghattak vissza messze Szibériából, Sziciliából.

Mindnyájan tanúi vagyunk annak, hogy a 82-esek hőstetteinek gyöngyszemeit első sorban székely hősi halottaink és rokkantaink vívták meg és ezek méltóan sorakoznak Bem apó honvédejeihez. És nemcsak szóvirág, hanem szent meggyőződésünk, hogy ha a sors a talán tízezerre becsülhető hősi halottainknak megengedte volna, hogy azok csak a hazai rög védelmében vérezzenek, bizony Csaba királyfi is még nagyobb gyönyörrel szemlélte volna késő unokáit.

Kedves 82-esek és a székelyek barátai! Fogadjátok ezen emlékkönyvet szeretettel! Merítsünk belőle vigaszt, erőt és – csak azért is (!) további élni akarást.

A 82-es bajtársakat felkérjük, hassanak majd oda, hogy az idő folyamán e könyv bővített kiadásban is napvilágot lásson.

Ez esetben levéltári és személyi okmányokkal kiegészítve, főleg az *odaát* lévők, a valóban »hazádnak rendületlenül« a székely röghöz ragaszkodó véreink e szerény keretek közt megjelent miüből kimaradt haditettei is akadály nélkül, nyíltan megörökíthetők lesznek.

Budapest, 1931 május hóban.

vitéz Nagyernyei *Kelemen Béla*

ny. ezredes,

mint a 82-esek ezredtörténet bizottságának elnöke

I.

Megalakulás, békeévek

Őfelsége, I. Ferenc József királyunk 1882 november 30-án kelt legfelsőbb elhatározásával a székely határvidéken új e. szervezését rendelte el. Az e. kiegészítésének székhelyéül a legtösgyökeresebb székely városi, Székelyudvarhelyet jelölte ki. Ezzel biztosította azt, hogy az e. legénysége tisztán és kizárólag székely legyen.

Az új e. 1883 január 1-én alakult meg Nagyszebenben, mégpedig a cs. és kir. 2., 31., 62. és 63. gy. e-ek 1-1 zlj.-ából s a haderő kebelében a 82-es sorszámot kapta. A király az e. tulajdonosává báró Schönfeld Antal altábornagyot, későbbi tábornagyt, a nagyszebeni hdt. akkori parancsnokát, parancsnokává pedig Strasser Károly ezds-t nevezte ki.

A megalakulással egyidejűleg az e. a nagymúltú brassói 2. e. hozzá beosztott zlj.-ának sok vérvihart látott zászlóját is megkapta, amelynek azután a világháborúban még nagyobb becsületei szerezett.

Az e. a világháború kitöréséig a következő állomáshelyeken szolgált:

1883-1887 *Nagyszeben*,

1887-1888 *Triest*,

1888-1891 *Sarajevo*, (1890:11. zlj. Székelyudvarhely, III. Rogatica, 1891: IV. Rogatica.)

1892-1894 *Brassó*, (1892:111. zlj. Fogaras, I. Székelyudvarhely, 1893: IV. Székelyudvarhely.)

1895-1902 *Gyulafehérvár*, (1895 : IV. zlj. Székelyudvarhely, 1896: II. zlj. Szászváros, IV. zlj. Székelyudvarhely, 1897: II. zlj. Szászváros, III zlj. Székelyudvarhely, 1898: II. zlj. Banjaluka, III. zlj. Székelyudvarhely, 1899: változatlan, 1900: I. zlj. Székelyudvarhely, II. zlj. Banjaluka, 1901. és 1902: változatlan).

1903 1906 *Beszerce*, (1903-1906:111. zlj. Székelyudvarhely, IV. zlj. Banjaluka).

1907-1910 *Mostar*, Domanovic és Ljubuski (1907-1910: III. zlj. Székelyudvarhely).

1908-1909-ben, *Bosznia-Hercegovina anektálása* alkalmával, az e.-et mozgósították és 7 havi hadikészültségben állott. Ez időben I szd. és a IV. zlj.-törzs Domanovicba, I szd. Livnoba került.

1910-1914 Bécs. (1910-1912: II. zlj. Wöllersdorf. III. zlj. Székelyudvarhely, 1913-1914: III. zlj. Székelyudvarhely).

A Sarajevóból 1910-ben távozó e.-ről az oltani helyi lap ezt írta: »Ahol a hős székelyeket csak alkalmazták... mindenütt a legkiválóbb *any* ágnak bizonyultak.

Schönfeld Antal báró tábornoszernagy 1898-ig volt tulajdonosa az e.-nek, ekkor Bayersheimi Schwitzer Lajos lovag Lábornagy lépett a helyébe, akinek nevét az e. egészen az összeomlásig viselte. A székely e. a Schwitzer névnek békében és háborúban egyaránt sok becsületei szerzett.

Az e. parnoka 1883-1888 Tschebulyi Tschebulz Ferenc ezds., (Strasser Károly ezds. mindössze pár hónapig töltötte be ezt a tisztséget), 1888-1892 Ringer Ede, 1892-1896 Löwenhaupti Cordier József, 1896-1898 Lipcsei Szártory Rudolf. 1898-1905 Eichensiegi Grünzweig ArLur, 1905-1910 Henriquez János lovag, 1910-1912 Treuenfelsi Hauschka Ferenc, 1912-1915 Fülekkelcsényi Szende Ferenc, majd később a háború alatt huzamosabb ideig parancsnokai: Teutsch Vilmos ny. áll. ezds.. nemes Papházy Kornél és nemes Tóth Kálmán alezds. voltak.

A 82. e. az 1883-1914. közti években nem vett ugyan részt hadjáratban, de ez korántsem jelenti azt, hogy ne lett volna háborús hagyománya. Azok az e.-ek, melyeknek zlj.-aiból megalakult, dicső katonamúltjuk egy-egy darabját is átadták az e.-nek. A cs. és kir. 2. és 31. e.-et az örökké emlékezetes 1741. évi pozsonyi országgyűlésen »életünket és vérünket« felkiáltással megszavazott 21.600 újoncból szervezték. Ez a két e. hősiesen kivette részét az örökösödési háborútól kezdve a monarchia összes hadjárataiból. Utóbbinak gránátos zlj.-a 1815-ben megjárta a büszke Párizst is. A 62. e.-et a francia forradalom kényszerítő hatása alatt 1798-ban, a 63. e.-et pedig 1860-ban szervezték. Míg utóbbinak csupán Custozánál nyílt alkalmá, hogy székely virtusáról tanúságot tegyen, előbbi hősiesen harcolt a franciák elleni hadjáratokban és 1815-ben Rómába is bevonult. 1848-ban az otthon levők a szabadságharcunkat, aztán pedig a monarchiának minden későbbi háborúját végigküzdötték.

Köztudomású, hogy Petőfi Bem apó székelyeit a világ első katonáinak mondta s így énekelte meg:

*Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér.*

A székely e.-nek eszerint már a világháború kitörésekor is volt háborús hagyománya; lássuk, elődei örökével hogyan gazdálkodott ...

II.

Mozgósítás, felvonulás, Galícia

Mikor Gavrillo Princip jól célzott orgyilkos golyójával kioltotta a trónörökös pár életét, a legjámborabb hazafiak is belátták, hogy immár csordultig megtelt a pohár. A felelős államférfiaknak fel kellett venniök a Szerbiától Isten tudja hányadszor arcukba vágott kesztyűt, ha nem akarták az állam nagyhatalmi tekintélyét véggépen eljátszani.

1914. VIII. 20-25.

A szinte hihetetlennek látszó esemény valóban bekövetkezett: Őfelsége, I. Ferenc József az agg »békekirály; hosszas töprengés után hozzájárult a politika legvégső eszközének, a fegyveres megtorlásnak alkalmazásához. 1914 július 26-án, két nappal a sara-jevoi orgyilkos merénylet után, elrendelte Szerbia ellen a részleges mozgósítást. Ettől kezdve álomszerűen gyors ütemben követték egymást azok a világraszóló események, melyeknek következményeit győzők s legyőzöttek egyaránt megsínylik még napjainkban is.

A részleges mozgósítás nem érintette az e.-et,- melynek tagjait ez valósággal elszomorította. A virtuosos székelyek irigykedve tekintettek azokra a bajtársaikra, akiknek a katonasors kedvezett. De nem kellett sokáig irigykedniök. Julius 31-én bekövetkezett az, amit a Ballhausplatz korifeusain kívül mindenki előrelátott: az orosz hadüzenet. Ekkor kénytelen-kelletlen ősz királyunk is elrendelte az általános mozgósítást.

A császárvárosnak meg kellett válnia az egyik legkeményebb, legszembetűnőbb, melyet a köves Schmelzen s a zöld Práterben gyakorlatozás és parádézás közben olyan szeretettel megcsodált.

Az e.-parnok augusztus 1-én Klinkhammer hdgy-ot Székelyudvarhelyre utbaindította, hogy a mozgósítási parancsra a pót-zlj.-hoz bevonuló tartalékosokat felszerelve átvegye s az e.-hez szállítsa. Az e. mozgósítása tökéletesen tervszerűen és lelkesen zajlott le. Aug. 6-án az egész e. vonaton ült s felvirágozott kocsikban, vígan énekelve, elindult rendeltetési helyére, Stanislauba, ahová 9-én 9.30^h-kor érkezett meg. (Az e. ekkor a 31. ddr., a 16. ho., a XII. hdt. és végül a 2. hds. kötelékébe tartozott.) Itt megtörtént a kirakodás s az e.-törzs, az I., II. zlj.-jal Podpieczarya. a III., IV. zlj. pedig Tysmienicára ment. Az e. ebben a két községben várta be a tartalékokat!. Az első szállítmány Székelyudvarhelyről 11-én érkezett meg. ezt gyors egymásutánban követte a többi.

1914. VIII. 50-25.

Az immár hadilétszámú e. 20-án kapta meg az első menetintézkedést. A 16. ho., melynek kötelékébe az e. tartozott, északnak ment. Az e. 21-én Dubowcét, 22-én (e.-törzs és két zlj.) Koniuskit, (két zlj.) Obelnicát érte el. A 48 órás menet folyamán a legénység mindössze 11 órát pihent s érthető módon rendkívül kimerült. Hozzájárult ehhez az is, hogy a trén nem tudta utolérni a csapatot, de a legénység a nála lévő tartalék élelmi adagot még nem fogyaszthatta el. Így aztán a szó igazi értelmében megismerte az éhezést. Végre 22-én megérkezett a trén. A legénység kutyafuttában elfogyasztotta előző napi adagját s már is sorakozott, hogy Rohatyn északi kijáratához menjen, ahonnan újabb parancs értelmében M. II. Josefowig folytatta menetét. Az e. 14.30^h-kor a trén pedig 15.30^h-kor érte el ezL a menetcélját. Itt előbb pihenő volt, majd sátorbort ütöttek. Az e.-parnok egy zlj.-at a W. H.-hoz rendelt előre biztosításnak.

Ezzel a három napi menettel az e. oly közel jutott az ellenséghez, hogy a következő napon már ütközetmenetben haladt tovább, mellyel elérte Δ 400-Ladance vonalát, ahol magát kelet felé erősen biztosítva, tábort ütött.

25-én 13.20 h-kor puska és gp. tűz lárámája hallatszott északról a szomszédos Goldbach-csoport tábori őrs vonala felől, mire az e. a ho.-tól a következő intézkedést kapta: Az alkony leszálltával két

zlj. Ladancétól délre, másfél zlj. a -φ- 356 magaslaton, tél zlj. utóbbi-tól további 2000 lépéssel keletre, mint elővéd helyezkedjék el.

Az e., azaz ennek I. II. és IV.. valamint a 2. gy. e. I. zlj.-a Dietrich tbk. parsága alatt állt és külön csoportot alkotott. A csoportparnok intézkedése értelmében az e. a 8. szd.-ot Pniatyn irányába a Δ 400 magaslatra rendelte, a ½ II. zlj.-at Plefernice felé tolta előre, a 7. szd.-nak s a IV. zlj.-nak pedig parancsot adott, hogy a 356 magaslatot szállja meg. A III. zlj. a 2. e. három zlj.-aval ho.-tartalékban, a wolkowi vasúti állomás mellett állt. Az e. maradványa csoporttartalék volt; s a jobbszárny mögött. Brykow felé lépcsőzve helyezkedett el.

Dunajow. Tűzkeresztység.

1914. VIII. 25-26.

Következő napon. 26-án megkezdődött az előnyomulás. Felderítőjárőrök mentek előre; a 8. szd. elővédként haladt az e. előtt, melynek menetcélja ezúttal *Dunajow* volt.

Ez a nap örökké emlékezetes minden 82-es bakának. Ezen a napon látták a székely legények az első kozákot s ezen a napon részesültek tűzkeresztységben.

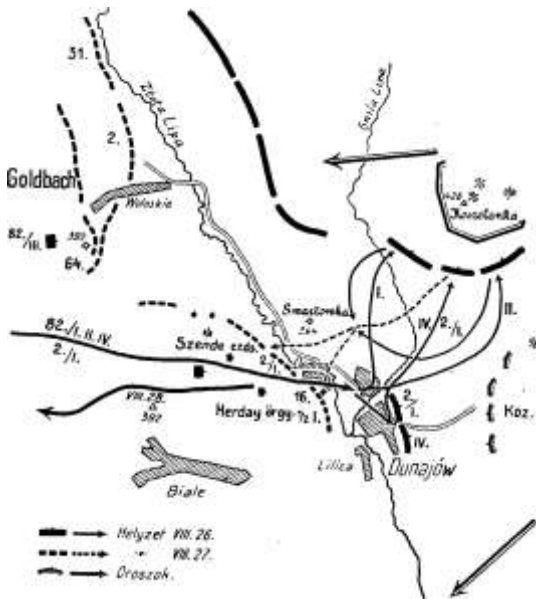
Aki megjárta a harctereket, jól tudja, hogy mindenkinek legirtózatosabb emléke az első csata... Később a leggyengébb idegzetű ember is beleszokott az «ólomgaluskák» zizegő fűtyölésébe. de mikor először volt részünk ebben a nem éppen kellemes zenében, mindnyájunk idegzetét erősen próbára tette. (Lásd 1. sz. vázlat.)

A 8. szd. egyik szakasza óvatosan haladt előre mint felderítőjárőr, mikor 13^h táján meglepetésszerűen erősebb kozákjárőrrel találta szemben magát. A szakasz pillanat alatt rajvonalba fejlődött s elkergette a kozákokai.

1914. VIII. 26-27.

Az orosz lovasjárőr közelléte kelet felé való harchoz fejlődésre kényszerítette az egész ddr.-t, mert hiszen nem lehetett tudni, hogy az orosz erő zöme a felderítő kozákjárőröket milyen távolságban követte. Ez csakugyan nem lehetett messze, mert az előhad. a IV. zlj. már 13.15"-kor heves harcban állott a muszkákkal. De ez nem soká tartott, mert 13.45"-kor a ho. intézkedett, hogy a Dietrich ddr. törjön előre a Zlola Lipa menti magaslatokra, hogy ezzel ki-

segítse a bajból a szorongatott helyzetbe került Golbach ddr.-t. A IV. zlj. beszüntette a harcot s a Δ 428 irányába előnyomulva, követte a ddr.-t a kijelölt magaslatokra. A szaggatott, erdős területen a ddr. csak lassan s igen nehézkesen jutott előre, úgyhogy mire a támadást megkezdhette, az ellenség a Goldbach ddr.-t már visszavetette. A Dietirich-ddr. mégis megkezdte a támadást, melyet azonban, tüzérségi támogatás teljes hiányában, nem vihetett előre. Újból gyülekeztették s rendezték az e.-et, mely az előre-

7. sz. vázlat

törést haláltmegvető elszántsággal, de ezúttal is sikertelenül ismételte meg. A ddr. igen nagy veszteségeket! szenvedett, ami érthető, mert az oroszok előre kitűnően megépített állásból, nyugodtan zúdították rá halálosztó golyózáporukat, melyben a székely legények úgy nyomultak előre, mint a Práterben megszokták a jelzőalakok ellen. A legénység a fáradalmak s az éhség következtében teljesen kimerült, úgyhogy a ddr.-parnok végül is nem tehetett mást, minthogy elrendelje az erdő szegélyére a visszavonulást. Itt harcszerű biztosításban pihenő volt reggelig. Az oroszok nem nyomultak előre, nem üldözték csapatainkat hanem biztonságot nyújtó állásukban maradtak éjjelen át.

Ez az első ütközet temérdek áldozatot követelt. Dunajównál

két szds.: Pieslyánszky Károly és Gumpl Róbert, egy lényeges hdgy.: Prohászka Béla és két trt. hdgy.: Moisl Tódor és Armreifer August halt hősi halált.

Így zajlott le a 82-ösök tűzkeresztsége. De a székely legények *majd megfizetünk a negyvennyolcért* fogadkozással százszorosan visszaadták a háború folyamán a muszkáknak azt a kölcsönt, melyet tőlük első találkozásuk alkalmával kaptak.

Meriszczów

1914. VIII. 28-29.

A hajnali derengés leple alatt rendezték a kötelékeket s 4^h-kor megkezdődött a visszavonulás a Zlota Lipától nyugatra fekvő hegyerincre. Itt, Dunajowtól és Demniától délnyugatra az e. új védelmi állást szállott meg. Az oroszok nem támadtak, csupán tüzéségük lőtte az e.-t, de ez mégsem maradhatott meg ebben az állásban sem, mivel a szomszédos 11. gy. ho. a sokkal nagyobb orosz erő elől visszavonult. A hdt. parság ezért az egész XII. hdt. visszavonulását elrendelte. Az e. ezt 6^h-kor kezdte meg s Plelemeáii át *Meriszczowba* ment. Itt megszállotta a község keleti szegélyei. Alig hogy az e. lefeküdt, az oroszok heves tüzéségi tüzet zúdítottak rá és a községre, 17^h-kor pedig megkezdődött az első gyalogsági támadás. Ezt könnyedén visszaverte az e., mire az oroszok újból megelégedtek azzal, hogy vonalát a sötétség teljes leszálltaig, heves tüzéségi tüzzel árasztották el. Az éjszaka aránylag nyugodtan telt el, korán reggel (29) azonban kettőzött erővel indult meg a tüzéségi támadás, mely hamarosan lángbaborította Meriszczów házait. Az égő község tűrhetetlen hőséget árasztott. Egyes pontokon, ahol az állás közvetlenül a falu szegélyén haladt, nem lehetett; megmaradni az állásban. Így a 0. szd. 2. szakasza visszament a Zielony-patak déli partjára. Az oroszok észrevették ezt a mozdulatot s abban a hiszemben, hogy csapataink immár kiűritették Meriszczowot, megkezdték az előnyomulást. De a székely legények a sok szenvedés ellenére is talpon voltak s véres fejjel kergették őket vissza állásaikba. Wagner János (Bánáthy) fhdgy. gp. osztagával fényesen kitüntette magát; ez alkalommal, két kozák lándzsaszúrásától és két kardvágástól súlyosan megsebesült. Ezért a fegyvertényéért megkapta a III. oszt. katonai érdemkeresztet.

Később újra munkába lépett az orosz tüzéség, majd újból megindult a gyalogsági tömeg hömpölygése az e. állása ellen. Az e. még ezt a támadást is sikeresen visszaverte.

1914. VIII. 30-31.

30-án hajnalban előlről kezdődött a tánc: gyilkos gyalogsági, majd később tüzéségi tűz zúdult az c-re. Tüzéségünk 1:5 arányban állott az oroszhoz ezen az arcvonalszakaszon s így érthető, hogy nem adhatta meg a gyalogságnak azt a védelmet! és azt a támogatást, melynek hiánya oly sok szerencsétlenséget okozott a világháború folyamán. A heves tűzben minden utánpótlás megszűnt. A lövészerhiány, a harctéri csapások közt egyike a legnagyobbaknak, idegbomlasztó hatását mihamar éreztetni kezdte. A muszka puskák okádták a tüzet s derék székelyeink alig-alig feleltek rá.

Az e. szomszédjának ellenállását a kora délután végrehajtott újabb orosz tömegtámadás felőrölte; a muszkák betörték a szomszédos állásba, mire a hdt.-parnok, tekintettel a bekerítés fenyegető veszedelmére, elrendelte a visszavonulást. A 82. c, a ddr.-ral, mint utóvéd biztosította a többi csapatok elvonulását. Teljesen nyílt térségen, a tüzéségi s gyalogsági tűz öldöklő hatásának kiszolgáltatva ment végbe ez a visszavonulás, mely az e. soraiból témérdek áldozatot szedett.

Az oroszok számtalan támadással igyekeztek zavarni a visszavonulás rendjét, de a székely legények hősi ellenállásán minden kísérletük hajótörést szenvedett. Az e. haláltmegvető önfeláldozással teljesítette a parancsot: biztosította a többi csapatok elvonulását; igaz, hogy közijén nemes vérével az utat Meriszczowtól Bobrkáig vörösre festette.

Teljesen kimerülten érkezett az e. Bobrkára. Az emberek alig tudtak megállani lábukon. Ezt könnyen megértjük, ha tudjuk, hogy három nap óta nem ettek meleg falatot, hanem a földből kirántott nyers répa, burgonya volt egyetlen táplálékuk. Ehhez járult a szakadatlan harc s a fárasztó menet.

1914. IX. 1-6.

De a legénység így is kitartott 31-én reggel Szende ezds. gyülekeztette az e.-t, megszállotta a község keleti szegélyét, hogy a Wolaszczynától nyugatra lévő hegyekre rendelt csapatok elvonulását biztosítsa és fedezze. Szeptember 1-én Chrusnoig folytatódott a visszavonulás. Időközben állandóan csatlakoztak az e.-hez a meriszczóvi események óta elszakadozott részei₂ úgyhogy mikor ez 2-án. további visszavonulása közijén Lubien malit elérte, létszáma már 2500 fő volt. Ebből a számból is roppant nagy

veszteségre lehetett következtetni, mert hiszen az e. felvonuló létszáma 4200 fő volt.

Lubiczn maliban volt tábori pékség s a vonat is bevonult az e.-hez. Hála ennek, a legénység végre 6 napi koplalás után. meleg ételhez és kenyérhez jutott.

Másnap, 3-án a Wereszycáig folytatódott a visszavonulás. 2^h-kor riadó volt s az c.-nek újból az utóvéd hálátlan szerepei osztották ki. Ezúttal egymagában és csak a no. utóvédje volt. A ho.-nak felsőbb intézkedés értelmében a Grodek-buczalyi úttól nyugatra elterülő magaslati vonalat kellett megszállnia és megerősítenie. Az e.-nek Neuhof-útkeresztezés Zawidowicze vonalát jelölték ki, melyet ez a II. és a IV. zlj.-al szállott meg. Az I. zlj. már menet közijén visszamaradt mint főőrs a Wereszycza hídjánál, míg a két szd.-ba összevont III. zlj. e. tartalék lett.

Mivel a legénységnek nem volt gyalogsági ásója, a közeli fálvokban összegyűjtötték az ásókat, s a többi szükséges szerszámokat és azonnal megkezdték az állásépítést, mely munka 2 napig, azaz 1-én és 5-én serényen folyt. Az e. u. is azt a parancsot kapta, hogy ebben a vonalban utolsó emberéig tartson ki. A Malowanka melletti hidat lovasságunk tulkorán felrobbantotta, miért is a ho. 6-án elrendelte, hogy az I. és a III. zlj. a rudki-lubien wk-i út mentén lévő W. H.-nál, mint tartalék, készen álljon. A malowankai hid fontosságára való tekintettel Szende ezds. parancsot kapott, hogy ezt újraépíttesse. Erre a célra alárendelték neki a ho.-tartalékot.

1914. IX. 6-8.

Az oroszokról 6-án az a hír érkezett, hogy Stawczanynál nagy csapatösszevonási hajtanak végre. 7-én mégis elrendelték az előnyomulást, amivel a csapatoknak céltalanul újabb nagy 'veszteségeket okoztak. A III. zlj. megszállta a keleti hídfőt s felderítő járőröket küldött előre Stawczanyig, de ezek csupán kisebb osztagokkal kerültek szembe, mégpedig Lubiczn Wk-lól keletre az erdő szegélyén. Az est leszálltakor megkezdődött az előnyomulás. A III. zlj. megszállta *Lubien Wk-t*, az e. többi része 21.50^h-kor szintén elhagyta állását, ugyancsak Lubien Wk-re meni. melytől keléire 8-án hajnalban az I., II. és IV. zlj. új állás; kezdett építeni. A III. zlj. két szd.-a a vasútállomást, egy a községet magát, egy pedig Malkowice M. H.-t szállotta meg.

A 70. ddr. Lubien MI-től keletre benyomult az erdőbe, ahonnan nemsokára élénk harci zaj hallatszott. 12^h-kor az egész ddr.

menekült az erdőből, mire az e. parancsot kapott, hogy siessen a menekülő ddr. segítségére. Az e. fejlődött, mikor Wassermann tbk. ddr.-ának két zlj.-ával, nyugat felől avatkozott be a menekülő 70. ddr. harcába. Az e. elérte előnyomulása közben az erdő keleti szegélyét, két gp.-át zsákmányolt s igen kedvező harcállásba helyezkedett el. Most azonban szerencsétlenség történt: a különféle irányban előnyomuló 70. ddr. és a Wassermann-ddr. két zlj.-a rendtelenségbe kerültek, elvesztették a fejüket, lövöldözni kezdtek egymásra s a 82-Tsekre, akiket tüzéségük is tüz alá fogott. Az e. nem tehetett mást: visszavonult Lubien Wk-re.

Este a 32. ddr. kénytelen volt meghátrálni a sokkal nagyobb orosz erő elől, mire a 31. ddr. is visszament Zawidowice melletti állásába, melyet 23^h-kor újból megszállott.

1914. IX. 9-12.

Másnap, azaz 9-én 6^h-kor újból megkezdődött az előnyomulás Lubien Wk-n át. Az e. elérte és megszállta az erdő keleti szegélyének Stawczanytól keletre eső szakaszát s új állásának megerősítését nyomban megkezdte. Mikor az előző napi visszavonulás alkalmával az e.-től elszakadt II. zlj. is bevonult, az állást Jankowa irányában meghosszabbították. Az ellenség nagy erővel tartotta megszállva Dabrowkát, Obroszint és Stawczanyt s az e. vonalára heves tüzéségi tüzet árasztott, amivel az állás kiépítését igen megnehezítette. A mi tüzéségünk egész nap tétlen volt. Az e. ebben az állásban maradt éjjelen át, majd 10-én reggel, mikor a cs. és kir. 32. és a 105. npfk. ddr. északi irányban megkezdte a támadást, melyhez a 82. e. *testvér széky e.-de*, a cs. és kir. 2. háromszék-brassói gy. e. is csatlakozott, a 82. e. utóbbit lépcsőviszonyban jobbra követte. A Jankowa ellen végrehajtott támadás alkalmával a 32. és a 105. npfk. ddr. között hézag keletkezett, melyei az e.-del töltöttek ki. Az e. most Stawczany déli sarkánál állott a Jankovába vivő úton.

11.-én megkezdődött a Lámadás Stawczany ellen, de ez a megsemmisítő tüzéségi tüzben nem jutott előre. Végre szóhoz jutott a mi tüzéségünk is és szemlátomást igen szép hatást fejtett ki, amivel hozzájárult: a legénység önbizalmának megerősödéséhez. Dél táján egy óráig tartó lövészer hiány állott be, de ez most a csapatok szilárd kitartását egyáltalán nem rendítelte meg. A legélénkebb bizonyosság arra, hogy tüzéségünk kitűnően működött az, hogy az orosz ágyúk 16^h tájára jóformán elnémultak. Tüzéségünk főként Stawczanyt lötte, miért is az e. itt

harcoló balszárnyát, az I. zlj.-at kissé hátra kellett rendelni, nehogy tüzérésünk kárt tegyen benne. A csapatok hangulata határozottan győzelmi volt. A ho. elhatározta, hogy 12-cn folytatja támadást. Igen ám, de a 4. és a 3. hds. közt keletkezett vészedelemes rés miatt a 2. hds.-nek vissza kellett vonulnia, nehogy az ellenség a résen át a hátába kerüljön. Ezért a ho., előbbi szándékát megváltoztatva, 23.45^h-kor kénytelen-kelletlen megparancsolta, hogy a megszállt állásban csupán egy különítmény maradjon, a többi csapatok pedig Wereszycáig vonuljanak vissza s az itt előkészített védelmi állást szállják meg. Zuhogó esőben, feneketlen úton kezdte meg az e. 12-én hajnalban a visszavonulást. A régi állásban a II. zlj. maradt, míg az e. többi része a Grodek-buezalyi út mentét szállta meg. Itt megpihent kissé, majd Szolomienicére folytatta útját, hová késő éjjel érkezett meg.

1914. IX. 12-15.

Az e. létszáma ekkor 50 tiszt és 2350 legény volt. más szóval, a folytonos, mondhatni céltalan harcokban rövid pár nap alatt majdnem a felére olvadt.

Szolomienicéről rövid pihenő után tovább folytatódott a visszavonulás. Az e. a ddr. végezeude volt. Az út tele volt vonattal. Ezen az úton haladt a III. hdt. vonata is. A temérdek szekér nemcsak előrejutásában gátolta a csapatokat, hanem a szd.-ok közé beékelődve, a meneloszlopot lehetetlenül megnyújtotta s szétszaggatta. Amellett szakadt az eső s a bakák az út sarába bokáig merültek el.

Keservesen demoralizáló menet volt ez. Az e., melynek Milczycén át Mokrzanyra kellett volna mennie, nem is érte el célját, hanem az út mentén, sátortáborban pihent néhány órát, hogy kora hajnalban (14-én) folytassa útját Mokrzanyt át Rajtarcwicére, ahol végre az egész e. fedél alá került.

15-én az e. Radochoicén át Hruszatyicére érkezett. Az I. zlj. mint ho. tartalék a község nyugati kijáratánál maradt, a többi három a Δ 328 magaslaton védelmi állás építésébe fogott;, mivel a ho. intézkedése azt mondta: Innen nincs többé hátra. Itt vagy győzünk, vagy elpusztulunk.;

1914. IX. 16-19.

Az e. 16-án és 17-én, az ellenségtől háborítatlanul, jó harcállást épített, magának Hruszatyce délkeleti sarka és Czyszki közt a magaslati vonalon. 16-án megérkezett az I. és a II. menetzlj.

Előbbit felosztották a négy tábori zlj. között, utóbbi mint az e. V. zlj-a, tartalékban maradt. Szende ezds. 17-én átvette a 31. ddr. parancsnokságát, mely alá, mint tudjuk, az e. is tartozott. Ezzel egyidejűleg Popoviciu őrnagy lett ideiglenesen a 82-esek parancsnoka.

Alig telt el két nap azóta, hogy a ho. végső kitartásra buzdította csapatait, 17-én 11 h-kor máris újabb visszavonulási parancsot kellett kiadnia, mert a hds.-főparság elhatározta, hogy az egész o. m. haderőt a Kárpátok vonalába visszarendeli, ott a részben rendetlenségbe került csapatokat újra rendezi, létszámukat kiegészíti s aztán új támadásra indítja.

Az állásépítési munka félbenmaradt. Az e., a mozgókonyhák s a lövészerkocsik kivételével, útbaindította vonatát Nisankowicé. 18-án az e.-nek át kellett vennie a testvér székely 2. e. állásának egyik részét is, miért is az I. és az V. zlj.: is a harcállásba került. Az e. vonala ekként áthaladt a Magiera Δ 315 magaslaton és Mizyniectől délre végződött.

Az éjszaka csendben telt el. 19-éu 15^h-kor az oroszok megszállták Rogoznot, mire az előre rendelt tiábori- és iőőrsök a fővonalba visszahúzódtak. Ekkor elrendelték az általános visszavonulást.

A legénység nem tudta megérteni, miért kell szakadatlanul hátrálni a muszka elől, mielőtt egyáltalán szemtől-szembe kerülne vele. Ez érthetően lehangolta.

1914. IX. 19-23.

A visszavonulás kisebb osztagonként is teljes rendben ment. végbe. Az e. Nowe Miaston át Hubice-Truszwice vonalába ment, miközben az I. és a $\frac{1}{2}$ II. zlj. a dobrimil-nizankowicei út mentén fedezéket kezdett építeni.

Szakadó esőben telt itt el az éjszaka. A bakák velőig az Lak s leirhatatlanul szenvedtek testileg, lelkileg. 20-án hajnalban folytatódott a menet. A IV. zlj. utóvédként a helyén maradt, a többi Hujukon át Posadára ment, ahol 14.30 h-tól néhány órás pihenő volt. A VII. és a XII. hdt.-ek vonata Posadától nyugatra, az út tengelyig érő sarában megfeneklett. Nehogy ez a felbecsülhetetlen értékű vonat muszka kézre kerüljön, az e.-et a Lodzinkatiól keletre lévő magaslat-Trojca-Jamna vonalának megszállására rendelték, az e.-t utóvédként követő IV. zlj. pedig parancsot kapott, hogy Rybotvczén maradjon.

A két hdt. vonala 21-én se tudott ki vergődni a kátyúból. Ekkor az e. szerszámokkal ellátott 100 embere segítségére ment. A következő napon sikerült is elindítani a vonatot, mire a 15^h-kor felriasztott e. is folytatta a visszavonulást.

Az eső ömlött. Az embereken nem volt száraz darab. A szakadatlan menet s az éjjel-nappal tartó biztosító-szolgálat végletekig kimerítette őket. Irtózatos kínok közt. letört lelkiállapotban gátoltak az út térdig érő sarában e napi menetcéljuk, Leszczawa grn felé. hová éjfélkor érkeztek meg.

A 31. ddr. 23-án. mint a XII. hdt. utóvéde, 8"-kor újból elindult s 22^h-kor Tylawa Woloskán át Sanokra érkezett. A IV. zlj. egyelőre a San keleti partján maradt.

Az első kolera-esetek a Sanhoz Lörlént, visszavonulás alkalmával fordultak elő. A szd.-parnokok ezért a legénységet alaposan kioktatták, hogy a szörnyű betegség ellen miként kell védekezni.

1914. IX. 21. X. 3.

A ddr.-parság a ho. menetintézkedésétől eltérően azt rendelte, hogy a ddr. 24-én Dabrowkán át Rymanowra menjen. Az e. itt, a IV. zlj. pedig Beskon töltötte az éjszakát. A hasmenéses esetek nagyon elszaporodtak s ezért menetek alatt mindegyre pihenőt kellett adni.

25-én fél napi menet után Jasiiskán. Posada Jasliskán és Daliowán, 2G-án pedig Barwineken. Tylawán és Zydranowán szállásolták el az e.-t, melynek feladata volt, hogy a XII. hdt. többi csapatainak zavartalan rendezését biztosítsa. Ezért az I. zlj.-ből három főorsót állított ki, még pedig: 1. Daliowánál, 2. Tylawánál, 3. Mszanától nyugatra.

Ennél a menetnél fordullak elő az e.-nél az első kolera megbetegedések. 32 kolerabeteget Posada Jasliskán kellei elhelyezni.

27-én jelentés érkezett, hogy az oroszok már Rymanowban vannak. Ugyanezen a napon érkezeit az e.-hez a hds.-parságnak 26-áról keltezett rendelete, mely szerint 8 legénységi személy, mégpedig Moldován Gyula törzsőrmester (6. szd.), Kovács Károly szakaszvezető, Iszlay József gyalogos (1. szd.;, Bartis Dénes szakaszvezető (2. szd.;, Lőcsey Lajos e. é. ő. őrzető (4. szd.), Szopós Lajos szakaszvezető (5. szd.}. Barta Péter szakaszvezető, Sövér Lajos gyalogos (8. szd.) I. oszt., 29 legény II. oszt. vitézségi érmet kapott, 71 ember pedig dicső elismerésben részesült.

Méltó jutalma volt ez az e. hősi viselkedésének s jóleső elégtételül szolgált a temérdek szenvedésért és nélkülözésért.

A mozdulatlanság napjaiban nem csupán a főörsök, hanem Barwineknél az e. is megerősített védelmi állást épített.

Szeptember 30-án Koschak alezds. bevonult s az e.-parságot átvette. Október 3-áig teljes nyugalomban telt el az idő. Az előre-küldött felderítő járőrök ugyanis megállapították, hogy a muszka Rymanowot és Beskot kiűrtette. Ekkor azonban az e. menet-készültségi parancsot kapott, a testvér 2. e.-t pedig Tylawára rendelték, meri a beérkező jelentések hirül hozták, hogy a muszka Rymanowot újból megszállták.

1914. X. 4-6.

4-én 6^h-kor indult el az e. s anélkül, hogy ellenségnek színét látta volna, elérte menetcélját.

A nap folyamán újabb jelentések érkeztek arról, hogy az ellenség a Rymanowtól északra lévő magaslatokat nagy erővel megszállta s állását jól megerősítette. Ezért a további előnyomulás harccsoportokban történt. I. csoport volt Kirschinger őrgy. parsága alatt az V. 82. és a IV. 2. zlj., 2. Merettja őrgy. vezetése alatt a III./82., a IV./82. és az L/2, zlj., 3. az L/82, és a 11/82. zlj. Ez utóbbi. Koschak alezds. parsága alatt, mint ho. tartalék, Desznoba ment. Ezek a harccsoportok 5-én 8^h-kor indultak el. Útközben a Meretta csoport kb. 3 svadrónnyi kozáktól, nagy távolságról tüzet kapott. Eleinte nem is viszonzta a tüzelést, de mikor a kozákok közelebb merészkedtek, hamarosan visszakergette őket!. Más ellenséget egész nap nem láttak. Este feloszlatták a harccsoportokat s a III., IV., V. zlj. Zarszynban, az I. és II. pedig Odrzechowában talált éjjeli szállást.

6-án a IV. és az V. zlj. Bazanowka-Strachocinán át Srogówra, a III., a 2. e.-hez csatlakozva, a Sanoktól nyugatra lévő magaslatokra, az I. és a II. Pielnia-Markowcén át a Sanoczektól keletre lévő magaslatokra nyomult előre, mégpedig anélkül, hogy ellenséget látott volna.

1914. X. 7-11.

A Sannak a visszavonulás alkalmával felrobbantott hidja helyébe hidászaink hadihidat építettek. Ezen folytatódott az előnyomulás s az c. törzs a IV. és az V. zlj.-al 7-én Zaluzt, az I. és a III. Wujskiét. a II. Dolinyt érte el.

Ezt a menetet már ismét: szakadó csőben hajtották végre. Aki ismeri Galícia útjait, tudja, hogy ezeken esős időben mentelni mit jelent. Megfoghatatlan a cs. és kir. hadvezetőségnek az az optimizmusa, mellyel el tudta képzelni, hogy Galiciában, az ottani út- és vasúthálózat mellett milliós hadsereget lehet mozgatni. Az ide-oda tologatás mégis megtörtént, de hogy ebből a világ legtöbbet szenvedett, hadseregének emberben és anyagban mi kára volt, arra jobb nem emlékeznünk...

A legfelsőbb vezetés tévedései melletti, Galícia lehetetlen utjai voltak egyik fő okozója a meseszerűen kiváló »standbeli« ármádia szomorú pusztulásának s közvetve a háború elvesztésének.

Mivel a VII. hdt. a XII. előtt ment az úton, ez oly feneketlen volt, hogy a XII. hdt. nem tudott rajta előrejutni. Ezért 8-án és 9-én pihent 7-én elért szállásán. 10-én elindult s a vasúti töltésen a III. zlj. Jankowczen át Ustyanowára, az e. többi része pedig Rowniára. érkezett. Az utat a vonat foglalta le. 11-én ugyancsak a vasúti töltésen haladva, 18^h-kor az egész e. bevonult Starzawába, mely község zsúfoltságig tele volt a VII. hdt. vonattal s így a kimerült legények nem juthattak fedél alá. De ez kivételesen úgyis mindegy volt. Három órával a megérkezés után az e. parancsot kapott, hogy egy óra múlva, azaz 20^h-kor Suszyca Welkire folytassa menetét.

Az oroszok abba hagyták ugyan Przemysl ostromát, de viszont a Slarasoltól nyugatra lévő magaslatok-Janów-Humieniec vonalában megerősített állásokat!, a szuminaí út két felén pedig előállításokat építettek s ezeket nagy erővel megszállták. Jelentés érkezett arról is, hogy az erdőségben nagy orosz erő rejtőzik. Ennek kifürkészésére a III. zlj.-ből 3 felderítő különítményt rendeltek előre, még pedig: Rabéra, Prinzenthalra és Nanowára.

1914. X. 12-13.

Az e. 12-én 5^h-kor érkezett meg Suszyca Wlkire. ahol 9^h-ig pihent. Ekkor a II. zlj. Czeresniskára, az I., IV., V. pedig az öszvérúton az erdőben Strzelbicére nyomult előre, miközben az erdő keleti szegélyén utóbbi három zlj. a 43. gy. e.-del találkozott a ezzel egyesülve a Bzanytól keletre emelkedő Δ 158 irányában folytatta az előnyomulást mindaddig, míg ebben a szuroksötétség meg nem akadályozta. Ekkor a IV. és az V. zlj. megszállotta a déli lejtőt, az I., ddr.-tartalékban, az erdő szegélyén maradt.

Az c. most a 13. e.-del a Szende-csoportot (31. ddr.) alkotta;

ezt a 35. gy. ho. kötelékébe utalták. 13-án hajnalban folytatódott az előnyomulás. Az e. a Strzelbicére irányított II. zlj.-al összeköttetést teremtett.

Az orosz tűzéréség végre életjelt adott magáról, aminek szomorú következménye az e. szokatlanul nagy vesztesége volt! Mivel a tűzéréségi tűz nemcsak arcban, hanem oldalába, sőt hátába is érte a ddr-t; ez lefeküdt és sebtében fedezéket épített. A tűz a délutáni órákban nemhogy lanyhult volna, sőt egyre erősödött. A halottak és a sebesültek száma ijesztő volt. Az egyik 43-as zlj. megkísérelte az előretörést, de ez a pusztító tűzben nem sikerült. Ekkor a II. zlj. megkezdte s a többi folytatta a visszavonulást az előző napi állásokig. Az L, III., IV. zlj. a tűzvonalban, a II. mint tartalék, ennek közepe mögött helyezkedett el.

Sary Sambor körüli ütközet.

1914 X. 14-15.

Az e.-nek mind az öt zlja a Sterzelbicétől északra húzódó lejtőn állott, mikor másnap, 11-én a II., IV. és az V. zlj.-at kivonlak innen s Fox altbgy. csoportjához rendelték. Az állásban eszerint két zlj. maradt, mely mint Schmidt szds. csoportja szerepelt. (I., III.)

Az egész vidéket sűrű köd fekdte meg, melyben öt lépésnél tovább látni nem lehetett. Az orosz tűzéréséget ez egyáltalán nem zavarta, mert hiszen kitűnően be volt löve csapataink állására. Működése – fájdalom – ehhez mérten eredményes volt. 9^h táján, mikor a köd oszladozni kezdett, az oroszok, azzal a céllal, hogy az arcvonat közepét áttörjék, megkezdtek az általános támadást. Kegyetlenül nehéz harc fejlődött ki. Az oroszok sűrű oszlopokban hömpölyögtek előre. A legények megálltak a sarat! Szuronnal, puskatussal, de légióként székely hősiességgel verték vissza egyik támadást a másik után. Három óra hosszat tartott az irtózatos küzdelem, mellyel a 82-esek megmutatták, hogy a hazának vérük minden cseppje valóban drága gyöngyöt ér. 12^h táján, mire a köd végkép eloszlott, a harci zaj is megszűnt. Csak a sebesültek halálhörgése s jajveszékelése jelezte, hogy a csatatéren végigsepert a vérzivatar.

Ekkor újult erővel kezdett rá az orosz tűzéréség. De korántsem ért el olyan megsemmisítő hatást!, mint előző napon. 17^h-kor végül a tűzéréség is elhallgatott s a teljes nyugalmat már csupán szórva-

iiyos csatározások zavarták meg. 15-én hajnalban rendezték a csapatkötelékeket. Ez alkalommal kiderült, hogy megint túlön-túlön sok székely vér folyt... Túlön-túlön sok ment veszendőbe a haza legdrágább kincséből. Nem csoda: az e. jóformán fedezék nélkül állta a kétnapos tüzéségi záport s amellet három óra hosszát küzdött, legtöbnyire közelharcban, ötszörannyi muszka ellen.

1914. X. 15-20.

15-én 6^h-kor újra megindult az orosz támadás az egész arcvonallal ellen. Ez éppen olyan véres és eredménytelen volt, mint az előző napi. A különbség csak az volt, hogy nem tartott olyan sokáig. 8^h-kor ugyanis az orosz tüzéség lépett munkába; jellemző könnyörtelenségével egyformán sűrű rendeket vágott muszkák s a mi katonáink között, mire a muszkák beszüntetle rohamukat és visszavonullak. Ez a heves tüzéségi tűz eltartott szürkületig. 23^h-kor három orosz zlj. meglepetésszerűen vetette rá magát az e-re. Az I. és a III. zlj. közé beékelt 50. – nagyrészt – oláh e. szd.-ai megszaladtak s a tartalékat a V2III./43. zlj.-t is magukkal ragadták. A baj megtörtént, a muszka benn volt az állásban. Szerencsére az I. zlj. mögött ennek egyik szd.-a tartalékban volt. Ezt gyorsan bevették. A szd. kiverte az állásból a három szd.-nyl oroszt; csupán kisebb csoport tartotta magát makacsul, de ez is vesztére, mert utolsó emberig – 127 fő – fogságba esett. 17-én újabb orosz tömegettámadás indult meg. Előbb, 4^h-kor, az arcvonallal-, majd 7^h-kor jobbszárnya ellen; ez is époly kevés eredménnyel járt, mint az előző napok véres kísérletei. Tüzéségünk annál eredményesebben lötte az orosz tüzéséget! s azokat az ütegeket, melyek két napon át igen kellemetlen oldaltűzzel árasztották el csapataink vonalát, sikerült teljesen elnémítania. 19^h-kor az ellenség tűzzel való rajtaütéssel kísérletezett, de vajmi kevés kárt okozott.

18-ika és 20-ika közt állag napi négy támadást vertek vissza csapataink. A cárnak temérdek katonája volt, de nem is takarékoskodott velük. Mint pelyva hullott a szegény, kancsukával hajszolt muzsik.

Az orosz nehéz tüzéség napközben állandóan lötte az állást, amivel sok kárt tett benne. Derék bakáink nappal kézitúsáztak, éjjel a fedezéken dolgoztak vagy éberén örködtek, hogy a kellemetlen meglepetést elkerüljék. És kibírták. Tapodtat se mozdultak helyükről.

De lássuk, mit művelt időközben az állásból 1-1-én kivált II., IV. és V. zlj.!

1914 X. 14-20.

14-én még a 70. gy. ddr. kötelékébe tartozván, a 62. és 63. ezredekkel együtt, Czeresniskán-Biliczen át *Jankow* Δ 709 magaslatra ment s az erdőben meghált. A parancs értelmében, az e.-nek másnap Jankowon, Δ 521-en át Stry Sambor irányában támadást kellett végrehajtania. 5.30^h-kor a II. és V. zlj. megszállta az erdő keleti szélét. A II. zlj.-at nemsokára előrerendelték az erdő széle előtt lévő kúpra, ahonnan ez, a gp.-osztaggal karöltve, heves tüzet zúdított az orosz rajvonlra. 18^h-kor az oroszok megtámadták a II. zlj.-at, mire ez visszavonult az erdő szélére. A ddr.-tartalék. az I./62. zlj. ellentámadást hajtott végre s elfogott kb. 100 muszkát. Ezután rendezték a kötelékeket], az állás megerősítésén dolgoztak. Az éjszaka teljes nyugalomban telt el.

15-én 6^h-kor az e. a *Jankow* Δ 709 magaslatra ment, de újabb parancs következtében mihamar visszavonult az erdő szegélyén lévő állásába s annak megerősítését folytatta. A tüzéség időnként lőtte az állást, de gyalogsági támadásra nem került sor ezen a napon.

17-20-áig jóformán eseménytelenül telt el az idő. Az orosz tüzéség elvélve lőtt ugyan néhány gránátot az e. állásaira, de ezzel semmi kárt se okozott. Az e. a nyugalomnak ezeket a napjait a fedezékek kiépítésére, a halottak eltemetésére, a fegyverzet és felszerelés összegyűjtésére és rendbehozatalára használta fel. A parancsnokság megszervezte az állandó felderítő és járőrszolgálatot, tüzéségünk a *Jankow* magaslatira vonult fel.

1914. X. 21.

A hds.-parság elhatározta, hogy 21-én megkezdni a támadást. Ez a vállalkozás már elejében se kecsegtetett sok reménnyel, mert hiszen az agyoncsigázott IV. és XII. hdt.-nek olyan állásban kellett megtámadnia az ellenséget, melyet az a modern háború minden kellékével felszerelt s megerősített; ezenfelül az oroszok, mint mindig és mindenütt, itt is nagy tüzéségi fölényben voltak. Fokozta a kilátástalanságot még az is, hogy a sűrű őszi köd teljesen lehetetlenné telte a tájékozódást.

A támadást a Jablonkától északra lévő csoporti kezdte meg. A 43. gy. e. három zlj.-a a nagyon megerősített - ϕ - 466 ellen, az 50. gy. e. harmadfél zlj.-a a völgyben, az I. és III./82. zlj.-ak pedig

-φ-Strzelbicénél kezdték meg az előnyomulást. 14^h-ig átláthatatlan köd feküdt a tájon s eddig a legcsekélyebb zavar nélkül haladt előre a támadó csoport. Ekkor azonban az idő valamelyest kitisztult s az oroszok észrevették a közeledőket. Erős tüzéségi és gp.-tüzet zúdítottak rájuk, úgyhogy képtelenség volt az előnyomulást folytatniok. A támadás megakadt. A 43-as zlj.-ak nem tudták elfoglalni a -φ- 466 magaslatot, az 50-es zlj.-ak fenntartották előbbieikkel a kapcsolatot s szintén fekvé maradtak. Csupán a két 82-es zlj. nem engedte magát megrémíteni. Ezek előrementek a gyilkos tűzben a község ösvényútjának elágazásáig s itt! kezdték meg a fedezéképítést. A jankówi csoportból a II. zlj. Elfoglalta a -φ- 584 magaslatot. Az V. zlj. később szintén előrement! ide. Ennél az utóbbi csoportnál az éj folyamán csupán szórványos lövöldözés fordult elő.

1914. X. 22-30.

A következő nap, 22-ike aránylag csendben telt el mindkét! csoportnál. Volt ugyan bőséges tüzéségi és gyalogsági tűz, de komoly kárt egyik se okozott. 23-án is csak tüzéségi harc folyt. Az oroszok az I. és III. zlj.-jal szemben 16^h-kor heves, de csak rövid ideig tartó tűzharcot provokáltak.

Így ment ez egészen 27-ig. Jóformán semmi sem történt! ezen a napokon, de a legénység mégis temérdek szenvedett, hiszen 12-ike óta szakadatlanul, pihenés nélkül harcolt, közben pedig állandóan ázott és egyszer sem kapott meleg eledelt. Természetes, hogy a derék székelyeken, kiket e legutóbbi állásuk néhány pontján az orosz gyalogság oldalazni is tudott, a kimerültség jelei kezdtek mutatkozni.

27-én 5.30^h-kor az orosz tüzéség élénk tüzelést kezdett az egész e. vonala ellen; ez a II. és a IV. zlj.-nál, a -ψ-584 magaslaton érte el hevességének tetőfokát. Nemsokára ezután megindult a II. zlj. ellen a gyalogsági támadás, mely csúnya faskóval végződött. Az ellenség itt megkísérelte, hogy a Janków magaslatot délfelől megkerülve foglalja el. Véres harc fejlődött ki, mely azzal végződött, hogy az itt tartalékban lévő egyik 63-as zlj. bevetésével, sikerült az oroszokat megfutamítani.

28-án szeges drótot és kézigránátot kaptak a csapatok. Az orosz tüzéség az erdőt egész nap szórótűz alatt tartotta, hogy ezzel az utánpótlást megnehezítse. A következő napon se történt különösebb esemény. Az I. zlj. játszva visszavert egy vonala ellen intézett gyengébb támadást.

Úgy látszik, hogy magasabb helyen is kezdtek ráeszmélni arra, hogy a legkitűnőbb csapatok teljesítőképesége is véges, mert 30-án a XII. hdt. elrendelte, hogy az állásokat minden technikai esz-közzel megerősítsék s ezzel lehetővé tegyék azt, hogy azokat kevesebb erővel is tartani lehessen. Az ilyen módon tartalékviszonyba kerülő csapatoknak valamivel jobb ellátást és több kényelmet akartak nyújtani.

Ez a nap egyébként a sűrű köd miatt, csendben múlt el.

1914. XI. 1-2.

November 1-én tüzérségünk Slary Sambor vasúti állomására összpontosította tüzeit, mivel észrevette, hogy az oroszok Spast kiürítették. Gyalogságunk is erősen lőtte az orosz állásokat, hogy az esetleges visszavonulást megzavarja. 17.50 h-kor az eddig aránylag csendesen viselkedő muszkák kezdtek heves tüzelést.

Mivel az a jelentés érkezett, hogy az ellenség Sambor irányában visszavonul, a hds.-parság elhatározta, hogy 2-án megkezdji az üldözést. A támadó csoportba a II., IV. és az V. és a 63. e. egyik zlj.-át jelölték ki, az I. és a III. zlj.-nak egyelőre be kellett! várnia a fejleményeket. A támadás iránya és célja a $\Delta 521$ magaslat volt.

6.35^h-kor készült el a támadáshoz a csoportosulás: II. zlj., ettől jobbra a y₂V. és a IV., balra a 63-as zlj., ½ V. tartalék. A csoport a támadás megkezdését elrendelő parancsra várt, mikor az ellenség a még sűrűn megszállott fedezékéből csapataink vonalára 8.30^h-kor heves gp.- és puskatüzet zúdított. 10^h-kor végre megérkezett a támadási parancs. De a csoport nem tudott elindulni, mert mindkét tüzérség rendkívül heves tüzelésbe kezdett s az orosz tüzérség oldalazta a csoport fedezékét. Közben lankadatlan élénkséggel tüzelt az orosz gyalogság is egészen a késő délutáni órákig.

Az ettől a támadócsoporttól jobbra, Wallner ezds. parsága alatt kedvezőbb helyzetben lévő másik csoportnak sikerült a Zawadkától keletre lévő magaslatokat elfoglalnia és megszállania.

1914 XI. 2-a.

Az I. és a III. zlj. feladata a következő volt: a III.-nak a 64. e.-hez csatlakozva kellett előretörnie, míg az I.-nek ezt a támadó csoportot balfelé lépcsőben kellett: követnie.

A sűrű köd meggátolta tüzérségünket abban a szándékában, hogy az ellenséget megpuhítsa, azaz előkészítse a támadást. 11^h táján felszállt a köd s a 64. e. megkezdte az előnyomulást, de

mihamar ellenállásra talált. Heves harc fejlődött ki, mely a sötétség beálltáig eltartott.

A másik támadó csoportnál az ☼ 51. e. II., IV. és V. zlj.-at éjjel felváltotta. Utóbbiak Biliczen át Jalowéra mentek, ahol megháltak.

Az I. és III. zlj. támadó csoportjánál 3-án újult erővel lángolt fel a harc. Különösen a Rzanynál álló orosz üteg okozott sok veszteséget ennek a csoportnak. Tüzérségünknek végül is sikerült. ezt az üteget állásának elhagyására kényszerítenie.

3-án éjjel a 61. és 31. e.-ekkel kivonták a tűzvonalból és Bilieze irányították, miértis a Szende-csoportnak a Jablonka völgyét »légmentesen« el kellett zárnia.

Ez már a visszavonulás előjele volt s az erre vonatkozó intézkedés 4-én délelőtt csakugyan meg is érkezett. Az oroszok megneszelték a készülődést. Egész délelőtti hevesen lötték csapatainkat. A mi tüzérségünk nem viszonzozhatta ezt a tüzelést, mert már visszavonulóban volt. 5^h-kor teljesen elült a harci zaj, hogy félóra múlva újult erővel lángoljon fel a gyalogsági harc, mely azonban 6.15^h-kor ismét ellanyhult.

Ekkor a Schmidt-csoport megkezdte a visszavonulást. Miután a Kirchlenchner-szd.-ot mint utóvédet a Δ 729 Huta magaslatra rendelte, Czeresniskán át Bileczre ment.

A II., IV. és V. zlj. elérte ezen a napon Ustrzyki Dl-n át haladva a San mentén fekvő Zabrodziét. A következő napon a Schmidt-csoport Nanowára, a másik három zlj. pedig Lisko tájára érkezett. Elképzelhető, hogy a derék székely legényekben már csupán a hazaszeretet szülte akaraterő tartotta a lelket. Ez akadályozta meg, hogy a rettenetes fáradtságtól s kimerültségtől össze ne roppanjanak. Annál nagyobb dicséretükre válik, hogy kiürített állásukban semmiféle hadianyag sem maradt utánuk.

Lábuk roskadozhatott, de lelkük és jellemük szilárd volt, mint a vas!

1914. XI. 5-12.

A Schmidt-csoport 6-án Ustrzyki Dl-n át Olszanicára, a másik három zlj. pedig Tarnawára ment. E csoport éjjel Liskon át Rzepedzel érte el, ahol csatlakozott az e. másik három zlj.-ához és ismét a 31. ddr. kötelékébe lpett. A ddr. még ezen a napon folytatta a menetet s Radoszycén és Palotán át Vidrányt érte el.

Itt az erősen leapadt létszámú öt zlj.-ból hármat alakítottak. Ezeket sötét éjjel vonatra rakták s Kassán a II. zlj.-at Miskol-

con – *Oderbergen* át Schierothba, azaz az orosz-lengyelországi harctérre útbaindították.

Az e. 12-én érkezett meg Schierothba. Útközben – mintha a sors is a derék székelyek ellen esküdött volna – az egyik vasúti kocsiiban felrobbant egy kézigránát s több embert megölt és megsebesített.

III.

Oroszlengyelország

Az o.-m. csapatoknak Conrad terve szerint a Kárpátjukból végrehajtott előretörése a San vonalát és a Magierow magaslatot elérte ugyan, de itt megtorpant s október végén állásharcba ment át.

1914. XI. 13-14.

Az orosz 4. hds., mely az 5. és a 3. hds. közt állott, a harcterület szűkülése következtében kiszorult a harcvonalból, más szóval: ezen az arcvonalszakaszon felszabadult. Az orosz hadvezetőség elhatározta – értesültek a németek, de ennek a hírek valójában nem sok alapja volt, – hogy ezt a 4.-et egyesíté a máris Oroszlengyelországban lévő 9. hds.-gel s Berlin ellen indítja.

Porosz-Szilézia határán csupán Woysch vezds. porosz honvéd hdt.-e állott, amely semmiképen se tudta volna két hadilétszámú orosz hds.-nek útját állani. A hadvezetőségek ezért! együttesen elhatározták, hogy az o.-m. 2. hds.-et Woysch megsegítésére Oroszlengyelországba rendelik. Mint tudjuk, az e. a 2. hds. kötelékébe tartozott.

Schierothban 13-án az e. megkapta téli felszerelését s 14.30^h-ig pihent. Ekkor feliasztva »Hinter der Schule«-ra ment, ahol meghált.

14-én előbb Cziasnaun át Wendzint, majd jórészt éjjeli menetben Chalupkenen át Bugajt érte el s itt parancsot kapott hogy a németek kiásta lövészárkot szállja meg. A tiestvér 2. székely e. a A 271-től az útelágazásig, a 82. pedig az ettől délre, Zajaczkiig terjedő német lövészárkot szállta meg. Alig helyezkedett

el a ddr. új fedezékében, máris parancs érkezett hogy azonnal induljon el Jaworznon át Kluskire. Az ezt megelőző éjjeli menet amugyis éppen eléggé kimerítette a csapatokat, mert hiszen bokáig süppedtek az út homokjába s amellet; a vonatot is állandóan ki kellett húzniok a kátyúból; azért a ddr. a rendes időre elérte újabb menetcélját, ahol az e.-nek a Warthetól a -φ- 192-en át, az erdőszegélyen haladó öszvérútig terjedő védelmi szakaszt utlalták ki, melyet ez harmadfél zlj.-jal szállott meg. A ½ I zlj. e.-tiartalék volt Kluskiban. A legénység holtfáradtan látott hozzá az állás-építéshez.

A vonal előtt itt-ott kozákjárőrök jelentek meg; ezeket sorjában elkergették.

1914. XI. 17-18.

17-ég az e. az állás megerősítésén dolgozott, amely feladattal éppen elkészült, mikor újabb menetintézkedés érkezett. Eszerint a jobbszárnyak 8^h-kor Parzymiechin át meg kellett kezdenie az elonyomulást. Az e. itt a Hauer-lovashadtest részeivel találkozott s pár órás pihenőt tartott. Innen Napóleonnal, Lipiém át Popowment, hová 14.30^h-kor érkezett meg.

Tekintettel arra, hogy számolni kellett az oroszok támadásával, a 31. ddr. harchoz fejlődött: az e. a Liswartától északra, Popownál, a 2. e. pedig attól délre, Zawadynál állt.

Este, miután az oroszoktól felrobbantott hidat helyrehozták, megérkezett az újabb előnyomulási intézkedés. Az e., a tlestvér 2. e.-del együtt, Zawadyn, Sucharyn át Broniszew irányában nyomult előre. Vajdahunyadi Kholler László szds. szd.-át Trzebcére, a Fuchs-szd.-ol Kuznicára rendelték. A III. zlj.-nak Schmidt szds. parsága alatt, mint ddr.-tiartaléknak, a wolka prusieckai malomtól keletre lévő magaslatot kellett megszállnia.

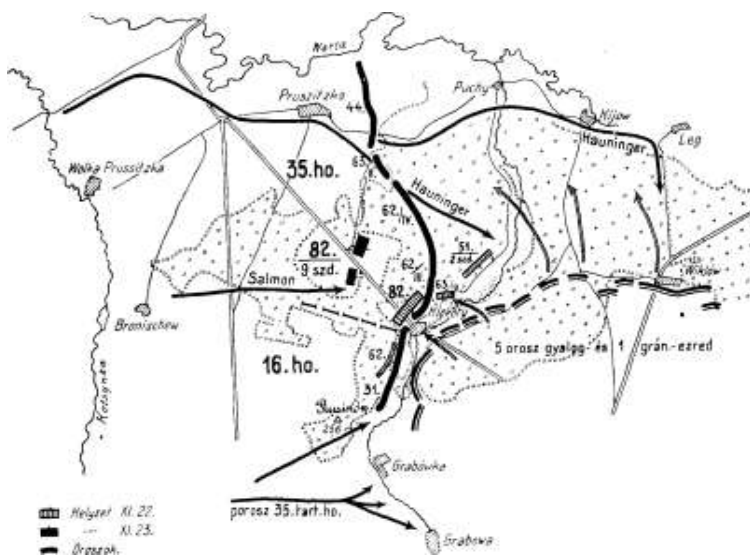
A rossz úton a fáradt legénység lassan haladt s az e. 2.30 h-kor a Borowetól délre lévő malmot érte el, ahol 7.30^h-ig pihent! A most következő ütközetmenet, melyet a ddr. erdőben, átláthatatlan kődben, hamis térképek alapján hajtott végre, a vezetők ügyességét nagy próbára tetfe. Némi kis eltévelyedés történt is az erdőáthatolás folyamán, de ez valóban szóra se érdemes. A ddr. nagyjában betartotta a megszabott irányt.

A ddr. az erdő szegélyétől meginduló előnyomulás folyamán csupán lassan visszavonuló kisebb osztagokkal és járőrökkel találkozott. Az e. éle még az est beállta előtt elérte az utat s itt meg-

állt. A kikülönített két szd. időközben a Warthe mentén haladva, Placzkít, azaz Gojsét érte el.

1914. XI. 19-20.

A szomszédos testvér 2. e. 19-én megtámadta az oroszokat, de a nyílt térségen nehezen jutott előre, miértis az e. a ddr. parancsára átkaroló támadást hajtott végre, mire az ellenség visszavonult. Ez után folytatódott az előnyomulás s az e., melyhez időközben a Fuchs-szd. bevonult, elérte a Prusiecko-klektoty utiat, ahol azt a parancsot kapta, hogy Klektoty n át menjen dél felé s Engerlein ezds. (62. c.) csoportjával teremtsé meg az összeköttetést.

2. számú vázlat

Alig érte el az e. Klektoty, ugyanide érkezett Nowa Wiesről a 62-es marosvásárhelyi testvér székegy e. is.

A sötétség leple alatt bujkáló muszkkák néhány lövést adtak le Klektotyól délre az e.-re. A keresésükre kiküldött járőrök sehol se találták őket.

A III. zlj. *Klektotijban* az e.-hez bevonult.

20-án az e.-től jobbra a 31. és 64. e.-nek összesen harmadfél zlj.-a épen támadásra készülődött, mikor az ellenség az e. vonala

ellen hirtelen, meglepetésszerűen, heves támadási intézett. Az e. pillanat alatt harchoz fejlődött, megszállta *Klekotijnál* a patak északi partját s a muszkák előretörését mihamar megállította. Hz alkalommal különösen Fehérváry Dezső zls. tűnt ki személyes bátorságával és hősiesség magatartásával, aminek jól megérdemelt elismerésül megkapta a nagy ezüst vítezései érdmet. A 62. e. az e.-től jobbra fejlődött s ugyancsak véres harcol* vívott, melybe a tábori-, sőt később a nehéz tüzérség is beavatkozott. A 62. e. előretört., de az erdőben erős orosz állásra bukkant, mely megállásra kényszerítette. (Lásd ?.. sz. vázlatot).

Az e. most a 62. c.-del s a 63. e. II. zlj.-ával a 70. ddr.-i alkotta, melynek parancsnoka Salmon ezds. volt.

Tüzérségünk csupán a Rusinowtól nyugatra lévő Δ 256 magaslatot tudta lőni így nem készíthette elő a további előnyomulást, miérlis ennek erőltetésétől magasabb helyen egyelőre elálltak.

A muszkák megkísérelték a ddr. balszárnyának átkarolását. de fiaskót vallottak. A csapatok megszállt állásukban töltötték az éjszakát.

1914. XI. 21.

21-én a jobbszárny nagy eréllyel tört előre kelet felé, de a ritka nehéz terep a lendülettel indult támadás előrejutásának mihamar gátat vetett. Némi tüzérségi előkészítés után, 11.30»-kor megismételték a támadást, mellyel azonban a tüzérségi előkészítés fogyatékosága következtében, ez alkalommal se nyerlek sok teret. Ekkor újabb tüzérségi előkészítés következett, melynek hatása alatt 100 muszka katona átszaladt csapatainkhoz s a 31., azaz a 2. c.-nek megadta magát. Szökésüket azzal indokolták, hogy a heves tüzérségi tűz megsemmisítő hatását tovább nem bírták ki. Ez az állításuk alig-alig hihető, mert a helyükön maradt muszkák a 31. és 2. e.-nek újabb erélyes támadása elöl se hátráltak meg.

A hadvezetőség nagyon jól tudta ugyan, hogy az oroszok teljem hadilétszámú s minden kellékekkel felszerelt szd.-okkal szállták meg kitűnően megerősített védelmi vonalukat, a mi csekély létszámú csapataink viszont erejük végső határához érkeztek s felszerelésük is hiányos és silány, mégis elrendelte a további előnyomulást. A Salmon-csoportnak intézkedés értelmében a vasulvonalig kellett előre törnie. Ilit is megkezdődött tehát a támadás, mely – mint előrelátható volt, – nem tudott tért hódítani. Ezzel szemben a sikertelenség láttára felbuzdult muszkák a Salmon-csoportot gyilkos tüzérségi- és gyalogsági tűzzel árasztották el.

Csupán mint kuriózumot említjük, hogy a 16. ho. melynek kötelékében az e. eredetileg tartozott s mely ilyenképen ismerte az e. értékét, kérte a 35. ho.-t; hogy engedje át neki újból az e.-t. A 35. ho. ezt a kérést kereken elutasította.

A magasabb parságnak ez a versengése az e.-ért, kötetekre szóló dicséretnél is beszédesebb.

1914. XI. 22-23.

22-én beköszöntött az igazi tél. Jóformán átmenet nélkül jelent meg a dermesztő fagy. A muszkák jobban megszokták a hideget s ezért harci tevékenységükben alig-alig zavartatták magukat. Különösen nehéz tüzérsegük fejtett ki szokatlanul nagy tevékenységet. 13^h-kor nekilendült a gyalogság is, megtámadta és visszavetette a Hauninger – 69. – ddr.-t, mire az egész 35. ho. visszavonult a Warthe-Prusiecko-s a Klekotytól 3 km.-re nyugatra levő J. H. vonalába. Az oroszoknak sikerült a nap folyamán az e. állásába is betörniök, de ennek a vállalkozásuknak az lett a vége, hogy az e. tartalék nemcsak kivetette őket, hanem még 600 foglyot is ejtett közülük. Ennél az alkalomnál Szikszay Elemér e. é. ö. orvos növ. fényesen kitüntette magát személyes bátorságával és példaadó hősiességével.

Az e.-parságot a megsebesült Kochak Vilmos ezds.-tól Teutsch ny. áll. ezds. vette át s az e.-et már ő vezette vissza a J. H.-tól (Klekotytól északnyugatra) északra, az út mentén kijelölt új védelmi vonalába. A muszkák nem nagyon háborgatták visszavonuló csapatainkat, csupán járőrökkel, óvatosan tapogatózva merészkedtek utánuk. így az új vonal megszállása teljes rendben ment végbe.

A IV. menetzlj. bevonult az e.-hez. de nyomban a 16. ho.-hoz osztották be s ennek kötelékében, mint tartalékot Broniszewtől északra, a prusieckoi úthoz rendelték. 23-án ez a zlj. újabb parancs alapján bevonult az e.-hez, hogy pár óra múlva még újabb rendelkezés értelmében visszamenjen előbbi helyére.

Az e. az utóbbi napok véres harcaiban óriási veszteséget szenvedett. Tiszti létszáma már 13-ra, legénységi létszáma 874 főre olvadt le! Ezt a kis maradványt másfél zlj.-ba vonták össze.

1914. XI. 23-27.

23.-a mindkét félnél az állás megerősítésével, teljes csendben telt el, csupán a mi tüzérsegünk adott néhány lövést. Az orosz tüzérseg egész nap néma volt. 24-én megkísérelték az oroszok, hogy

a vonalat a 69. és 70. ddr. között áttörjék. Vállalkozásuk csődöt mondott. Az I. zlj. a szomszédos e. segítségével véresen visszaverte a támadást. 25-én az egész arcvonallal ellen heves támadást intéztek, melyet 17 és 23^h között számtalanszor megismételtek anélkül, hogy egyetlen talpalatnyi földet: el tudtak volna venni hősiessen védekező csapatainktól.

Ezen a napon az előbb említett IV. menet-zlj. mégis bevonult az e.-hez. A menetszd.-ok létszáma 200 fő volt. Ezzel a zlj.-jal s a külön érkező 2 újabb menetszd.-dal némileg helyrehozták az e. szomorú létszámát, ami most 58 tisztre s 1989 fő legénységre rúgott. Ebből újból három zlj. és egy gp.-ás osztag alakult. A puskás létszám 1818, a gp.-ák száma 3 volt.

26-án az oroszok a sűrű ködben meglepték a J. H.-nál (Klekytól északnyugatra) állásban lévő 9/63. szd.-ot kivették az állásból, helyesebben két szakaszát elfogták s fedezékét megszállták. A ddr.-tartalék ellentámadása nem sikerült. Az oroszokat nem lehetett kiverni, mire a J. H. körül 200 lépésnyire új kisegítő állást építettek, hogy a hézagot kiküszöböljék.

A szomszédos 16. ho.-t 27-én a porosz Schmettau tart.-ho. felváltotta a lövészárkokban. Az e. két új gp.-t kapott.

A muszkák három napig teljes csendben, szinte azt mondhatnók, lesben feküdtek állásukban. Várták a kedvező alkalmat, amikor a gyéren megszállt vonalra valamely érzékeny ponton lecsaphatnak. Ilyen alkalmat éreztek – vesztükre – 30-án. 8.15-8.45^h közt meglepetésszerű, heves támadást hajtottak végre, melyből vérző fejjel szaladtak vissza, ami főként kiválóan működő tűzérsegünk hathatós támogatásának köszönhető.

1914. XI. 30-XII. 2.

Az állandóan megismétlődő védelmi harcok alkalmával erősítésképpen idegen csapatok is kerültek a vonalba, az e. ezekkel meglehetősen összekeveredett s november 30-án nagyjában a következő helyzetben feküdt a harcvonalban:

Közvetlenül Prusieckotól a Wartáig terjedt az 50. e. vonala, éhez csatlakozott a község keleti szegélyénél a $\frac{1}{2}$ III. zlj., majd az öszvérut mentén a IV./63. zlj., azután a másik $\frac{1}{2}$ III. zlj. az 5. szd.-dal, végül az öszvérut elhajlásáig a 63. és az 50. e. részei. Ez a csoport alkotta most a 69. ddr.-t. Az öszvérúton előbbi csoporthoz délfelé csatlakozva a harcvonalban álló I. zlj., az emögött mint csoporttartalék elhelyezkedett 34 II. zlj., valamint a harcvonalnak a J. H.-ig terjedő szakaszát megszálló 62. és 63. e.-ek

részei, a 70. ddr.-t képezték. Az e. mint látjuk, teljesen fel volt aprózva s két ddr. kötelékébe tartozott. Az öt e. erejű ellenség fedezéke 50-150 lépés távolságra volt csapataink harcvonulatok

December 1. kissé szeles, de napsugaras, szép téli nap volt. Talán ez készítette a muszkákat! arra, hogy szerencsét próbáljanak. Támadást intéztek csapataink ellen, de ezzel lapodtat se jutottak előbbre. Annál szebb eredményt – legalább is szemmel látható erkölcsi eredményt – értek el velük szemben aknavetőink, kik 12 lövést adtak.

A hdt.-párság elrendelte, hogy az e.-et 2-án a harcvonalból vonják ki s ho. tartalékba helyezték. A védőszakaszok parancsnokai az ellenség közelségére, a csapatok kis létszámára stb. való tekintettel ennek a rendelkezésnek megmását kérték, ez meg is történt. Így csupán a ½ III. zlj.-at vették ki a vonalból, melynek helyére két 50-es szd. került.

1914. XII. 3-10.

3-án felderítőjárőrök csatározásából az egész harcvonatra kiterjedő tűzharc fejlődött ki, melynek folyamán az oroszok a délutáni órákban megkísérelték, hogy csapataink vonalának közepét áttörjék. A kérdéses helyen épen az I. zlj. állt, mely a szomszédok segítségével a támadást véresen visszaverte. Az oroszok ez alkalommal szokatlanul nagy veszteséget szenvedtek. Két nyugalmas na) követte ezt az eseményt. 5-én a hdt. elrendelte, hogy a III. zlj.-al vegyék ki a tűzvonalból s bocsássák a 16. ho. rendelkezésére. A zlj. észrevétlenül távozott, a vonalból és Koscielnére ment.

Az éjszaka folyamán a hdt. intézkedésére az egész 35. ho.-t átcsoportosították s ugyanekkor mind a két 82-es zlj.-at kivették a harcvonalból. Az I. zlj. Gojséra, a II. a Prusieckotól nyugatra lévő H. 11.-hoz ment mint hdt. tartalék. A III. zlj. Koscielnéről még 5-én Ignazowra, majd innen Gim Dubidzére ment.

Az oroszok tudvalevőleg *Lodzot 7-én kiűritették* s méltán lehetett számolni azzal, hogy a visszavonulást! a harcvonálnak ezen a pontján is megkezdik. Ezért a 35. és a 16. ho. igen élénk felderítést végeztetett, de az oroszok visszavonulási szándékukból egyelőre mit sem árultak el.

1914. XII. 10-16.

Az e. pihenője nem sokáig tartott. Az I. zlj. 10-én előbb Dubidzére. innen pedig az itt lévő III. zlj.-jal együtt Strzelce

Wkre ment, hogy ill felváltta a 6. e.-l. A két zlj. vonala itt Slrzalcétől valamivel keletre kezdődött s Debowieclől nyugatra végződött. Utóbbi községei, a 9. szd.. Zamosciét a ½ I. szd. mint főörs megszállotta.

Az ellenség Pomiaryban és Wiewicben, azaz az e. új állásától mintegy 2-3000 lépésnyi távolságban tartózkodott s egyáltalán nem adott életjelt magáról.

Az állás itt támpontszerűen épült. Az egyes támpontokat, melyek 2-600 lépés térközre voltak egymástól, félszdek szállták meg. A III. zlj.-nak észak felé a III. 86., az I. zlj.-nak dél felé a I./2. zlj. volt a szomszédja. Az e. nagyobb része így újból szerkezetszerű kötelékbe, a 31. ddr.-ba került, melynek vitéz parancsnoka most is Fülekkelecsényi Szende Ferenc ezds. volt.

13-án az eddig tartalékban lévő II. zlj. Anielownál felváltotta az I./31. zlj.-t s így végre az egész e. egyesült. Az I. zlj. vonalát ugyanekkor átvette a 12. huszár-e. másfél szd.-a s előbbi Debowicéhez ment hátra mint ddr.-tartalék. Az e.-t a 36. tüzére. 3., 4. és 6. ütegével, valamint a 12. huszár-e. másfél szd.-ával megerősítették és ettől kezdve Teusch-csoporfnak nevezték.

14-én VI szd. leváltotta a 6!. e.-nek Chorzenicétiől nyugatra álló Va szd.-át s a fenti e. gp. osztaga a III. zlj. kötelékébe lépett.

Az ellenség 14-én éjjel észrevétlenül visszavonult, úgyhogy a 15-én hajnalban előrerendelt járőrök akadálytalanul bejutottak Wiewieche. A ho. erre felkészüli az előnyomulásra. amire este parancs is érkezett. A II. zlj. Krzywaniwcen át Dabrowára, az I. és a III. zlj. Dabrowkán ál Lgola \Yk és Wohl Blakowa közt húzódó hegyhátra ment s ezl 22^b-kor megszállotta. 16-án Krepán. Tomaszowon át Klyzinre folytatódott a zavartalan előnyomulás. Az e. a szokottnál lassabban haladt előre, mertj az elővédnek az összes közeli erdőket ki kellett kémlelnie.

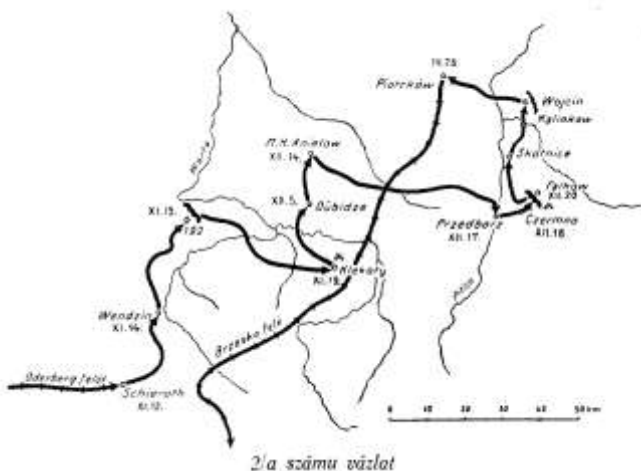
1914. XII. 17-20.

17-én az e. Cieslen át Ochotnikol érte el. majd innen két oszlopban, a II. zlj. Korvinon, az I. és a III. Kalnikin át 18.30^h-kor Debára érkezett. A képtelenül rossz utak holtrafáradttá tették a legénységet. A vonat egyáltalán nem jutóit, előre, minek következtében a II. és a III. zlj. kél napig nem kapóit, enni.

De bármilyen nagy megpróbáltatással járt is a dolog, csapatainknak mégis az elvonuló ellenség sarkában kellett maradniuk. Az oroszok sehol se álltak meg, hogy komoly ellenállást

fejtsenek ki s ezért magasabb parságaink helyzetükről s erőviszonyukról teljesen tájékozatlanok voltak, ami bizony módfelett kellemetlen érzést okozott.

Az oroszok lerombolták a *Pilica* hidjait, miértis Przedborznál két hidat kellett építeni, hogy 18-án az előnyomulást folytatni lehessen. Miután a Goldbach-csoport átvonult; Przedborzon, a Szende-csoport 8'»-kor ezen a községen át Czermnora folytatta az előnyomulást. A Goldbach-csoport Czermno előtt nagy erővel megszállott s jól megerősített orosz állásra bukkant, mely ellentámadást intézett. A 2. e.-t északra rendelték, hogy kísérelje meg az ellenség szárnyának átkarolását, a 82. e., mint a 16. ho. tartaléka.

az erdőben az út mellett megállt. A harc belenyúlt az éjszakába. A 64. e.-nek végre sikerült az ellenséget állásából kivetnie s eközben 350 foglyot ejtenie. (Lásd 2/a számú vázlatot).

19-én újból ellenségbe ütközött a Goldbach-csoport, még pedig ezúttal *Falkow* előtt. Megszállotta a Czermnotól északkeletre lévő magaslatokat s mivel erre parancsol kapott, nem tett egyebet, mint hogy kikémlelte az ellenség szárnyait. Az e.. mint ho.-tartalék, Czermnoban maradt.

1914. XII. 20-2S.

Másnap, azaz 20-án, miután az ellenség arcvonalának felderítése megtörtént, az e. felváltotta a Goldbach-csoportot, mely

A legujabb hősök, a lövészárokban kitüntettek.

Felégett San-hid.

Bevonulás Nowa Radomskba.
1911 dec. 19.

Skornice, 1911 XII, 22 Órszem.

viszont Olszanowicén át délkeléinek elkanyarodott, hogy átkarolja az orosz balszárnyat; a 2. e. Plaskowicén át nyomult előre a muszka jobbszárny ellen. Mint kitűnik, az e. a lekötő csoport szerepét játszotta s a III. zlj. az úttól északra, az I. ettől délre Skornica felé nyomult előre, míg a II. zlj., mint tartalék, Olszanowicében maradt.

Mérsékeli tüzérségi tűzben nyomult; előre az e. és később megszállta az erdő keleti szegélyét. Tüzérségünk hatásosan lőtte az orosz fedezékeket s *Falkó*wot sikerült lángba borítania. A III. zlj.-at délután felváltotta a tűzvonalba a 31. e. Előbbi Skornicén gyülekezett, de 23-án a tűzvonalba ismét: visszament.

A következő napok teljes csendben, az állások kiépítésével és megerősítésével teltek el. Tüzérségünk az oroszoknak kitűnő megfigyelési alkalmatossággal szolgáló falkowi templomtornyot! választotta főcélpontjául s azt 23-án sikerült meglehetősen megromgálnia.

Egyébként alig történt valami. Az oroszok napokig csendben maradtak, csupán 10-11^h közt adtak naponként néhány lövést. A magasabb parságok szinte naponta jelezték az oroszok támadását, de rossz levelibékáknak bizonyultak. Az óvatosság mégis szükséges volt már csak azért is, mert ezeken a napokon a t&jat sűrű köd feküdte meg, mely a kilátást elrabolta. Csapataink épen ezért éberek voltak s minden eshetőséggel számolva, a többek közt galytorlaszok is helyeztek a fedezék elé.

28-án a XII. hdt. tüntető támadást rendelt el, hogy az oroszokat abban a valószínű szándékukban megakadályozza, hogy azok arcvonaluk e részéről erőt vonjanak ki s azt északra irányítsák. De egyúttal elrendelte a lövészerrel való leggondosabb takarékoskodást, mivel ennek utánpótlása igen nagy nehézségbe ütközött.

1914. XII. 29-31.

A hónap s egyúttal az első háborús év utolsó napjainak eseménye a 29-én végrehajtott támadás volt, amely alkalommal kitűnt, hogy az oroszok nem vonultak ki állásukból. Csapataink ugyanis minden ponton erős ellenállásra találtak, sőt az orosz tüzérség is elég élénk tevékenységet fejtett ki. 29-én egyébként igen jól lehetett hallani az ágyüdörgést észak felől.

30-án nehéz tarackjaink lőtték azokat a pontokat, ahol orosz tüzérséget sejtettek vagy torkolatlángot figyeltek meg. Éjjel akna-

velők érkeztek. A 9. szd. 300 lépéssel előrement az ellenség felé, hogy az aknavetőket itt beépítse. A 1.. 3.. G. és a 7. szd. követte a 9. példáját, szintén előrement s utóbbival egy magasságban, új állást épített,

1914 december 31-e és Szilveszter éjszakája teljes csendben és nyugalomban telt el. És semmi változást nem hozott újév napja se. Ép oly szürke napjai voltak ezek a lövészárokkéletnek, mint a többiek. A székely legények becsületes kérges kezében talán pillanatra megállt az ásó s a csákány, talán pillanatra az ő lelküket is elfogta az ünnepi hangulat s a honvágy, talán némelyike halk sóhajt is küldött a drága hazai hegyek, mogyoró-bokros dűlők felé. de aztán újból megindult a munka. Az egész e., de különösen az új állásba előrrenyomult szd.-ok serényen dolgoztak a fedezékek megerősítésén.

1915.

1915. I. 1-2.

Az első háborús év lezárásakor nem lesz érdektelen talán, ha kissé számbavesszük az e. embereit.

Mint tudjuk, a cs. és kir. hadseregben az e.-ek hadilétszáma kb. 4400 fő volt. Ezzel a létszámmal vonult fel Galíciába 1914 augusztusában a 82. e. is. Ehhez a tekintélyes létszámhoz időközben hat szd.. azaz kereken 1200 fő pótlás járult. Ez összesen 600 főt tesz ki. Lássuk most, hogy a Galíciában véghezvitt szomorú emlékü kísérletezés mivé telte az e.-et?

e. törzs:	10 tiszt,	78 legénység,	39 ló,	7 szekér,	42 puska,	—
I. zlj:	17 „	718 „	84 „	17 „	607 „	3 gp.
II. „	19 „	767 „	101 „	17 „	638 „	3 „
III. „	16 „	710 „	57 „	17 „	592 „	—
Összesen:	62 tiszt,	2262 legénység,	281 ló,	58 szekér,	1879 puska,	6 gp.

Újév napján az e. harcos állománya a következő volt:

Gyászos adatok ezek, melyekből kitűnik, hogy az e. létszáma kereken négy hónap alatt majdnem harmadára csökkent.

Ez volt az az emberanyag, melynek pótolhatatlanságára már előbb is rámutattunk s ez volt az az emberanyag, melynek elpusztulása után a háború győzelmes befejezésére immár alig-alig gondolhattunk. Igaz, hogy kifogyhatatlanul jöttek az elesettek

helyébe újabb és újabb székely legények, akik zsenge ifjúságuk, vagy élemedett koruk mellett is csodákat műveltek, melyekkel bámulatba ejtették a világot, de a végleges győzelemhez szüksége lett volna a monarchiának az újabb hősök mellett; azokra a régebbiekre – a »standbelickekre« – is, akiket a legfelsőbb hadvezetőség Galiciában elhamarkodva feláldozott.

Mint említettük. Szilveszter éjjelén a 9. szd. előremet 300 lépéssel az ellenség felé, hogy az újonnan érkezett aknavetőknak ott fedezéket építsen. Újév napján kipróbálták az aknavetőket, de kiderült, hogy ezek az ellenség vonalától még mindig messze vannak ahhoz, semhogy ezzel szemben kellő halast tudnának kifejteni.

Tüzérségünk eredményesen lőtte Falkówot és Wola Szkuckát és sikerült mindkét községben tüzet okoznia.

1915. I. 2-3.

2-án Schmeltau porosz altbgy., Scharitzer altbgy., az c.-nek időközben tábornokká előlépett felvonulási- és mostani ddr. parnoka. Szende és Dobler tbk., tüzér-ddr. parnok megtekintették a ho. fedezékét és a tűzvonalban megbeszélték a porosz fart. ho. Wola Szkucka ellen tervezett támadásának részleteit. A megjelent magas előjárók teljes megelégedésüknek adtak kifejezést az e.-parnok előtt.

Tüzérségünk tovább tüzelt *Falkowra és Wola Szkuckúra*, ahol újra tüzet figyeltek meg. Az orosz tüzérség viszonzásul *Skornicét* lőtte. Ugyanezen a napon bevonult az e.-hez egy menelszd., melynek tisztjei és legénysége harcteret járt, sebesülésből, vagy betegségből felgyógyult emberek voltak. A szd. létszáma 3 tiszt. 1 zls. és 220 legénységi személy volt.

Az oroszoknak *Fulkow* előli kitűnően kiépített és megerősített támpontjuk volt, melyből oldalozták az e. harc vonalát. Mi sem természetesebb, mint hogy ez a támpont az e.-nek módfelett kellemetlen volt! s hogy szerette volna eltüntetni a föld színéről. De mivel erre felsőbb parancs nem érkezett, az e. mit sem tehetett. Végre a 9. szd. elhatározta, hogy kifürkészi a támpont helyzetét s ha lehet, elfoglalja. 3-án hajnalban két önként jelentkező utász előremet, elvágta a drótakadályokat s kúszva a fedezék mellvédjéig jutott előre, ahol megállapította, hogy a támpontot sűrűn megszállták az oroszok. Erre azon az úton, melyen jöttek, nyugodtan visszamentek s a 9. szd. Par-

nokának jelentették észleletüket. A szd.-parnok felbuzdult azon, hogy a két utászra az oroszok egyetlen lövést se adtak, noha minden bizonnyal észrevették őket s elhatározta, hogy a támpontot megtámadja. 11.15^h-kor a ½ 29. szd.-dal előretört s zavartalanul eljutott az akadályokig. Itt azonban az orosz tüzérség olyan megsemmisítő tüzet zúdított reá, hogy kénytelen volt fedezékébe visszahuzódni. Az orosz tüzérség, mint rendesen, ezúttal se törődött azzal, hogy az ő gyalogságának is bőven jut a telitalálatokból. Az orosz támpont megszállóinak puskatüze viszont semmi kárt se tett a; 149. szd.-ban, mert a muzsikok az ő tüzérségüknek s a mi csapatainknak kétfélel jövő heves tüzeben behúzták nyakukat s így lövéseik magasan a támadók feje fölött füttyültek el. 8 utász, akik a ½ szd. visszavonulása után, fedve a drótakadályok közt maradtak, később teljesen sértetlenül tértek vissza az állásba.

Ennek a vállalkozásnak az volt az eredménye, hogy a kísérlet megismétlődésétől remegő oroszok az e. fedezékéti egész éjjel lőtték. Az e. egyáltalán nem viszonzta tüzelésüket, mellyel a muzsikák, ha egyebet nem, de annyit mégis elértek, hogy ezen az éjjelen a fedezéképítő és megerősítő munkát szüneteltetni kellett.

1915. I. 3-4.

A petróleum s a fegyverzsír hiánya kezdte kellemetlenül érezettni hatását. Sok puska berozsdásodott s felmondta a szolgálatot. Az e.-parság ismételten kérte ezeknek a cikkeknek kiutalását, de ezen a vidéken az utánpótlás nagy akadályokba ütközött s így tétlenül kellett túrni, hogy az e. puskalétszáma a tökéletes nyugalom és csend napjaiban is egyre fogy. De más gondja is volt az e.-parságnak: a csonttá fagyott, talajban a fedezék kiásása igen fárasztó volt és nagyon lassan haladt előre. Ezért homokzsákok kiutalását kérte. 3-án 2080 homokzsák meg is érkezett. Ebből minden ember kettőt, a gp.-ák pedig egyenkint tizenötöt kaptak. Ezzel a fedezék-kérdés természetesen nem oldódott meg, hanem a legénységnek verejtékeztve tovább kellett dolgoznia, hogy testét elvonja az orosz golyók találatai elől.

A falkowi templomtornyot 5. nehéz tarackosztályunknak 1-én végre sikerült telitalálattal lerombolnia. Az oroszok ezzel kitűnő megfigyelő pontjukat veszítették el. A hátrább levő szd.-ok legénysége nyomban ezután megkezdte az összekötőárok építését a tűzvonál és az aknavetőállás közt. A legénység teljes célt mutatva, nyugodtan végezte dolgát 200 lépésre az orosz állás előtt. A muzsikák egyetlen lövéssel se zavarták munkájában.

1915. I. 5-10.

5-e ugyancsak teljes csendben telt el. Ezen a napon bevonult az e.-hez az V. menetzlj. 1. és 2. szd.-a, melyeknek létszáma 5 tiszt, 5 zls. és 480 fő legénység volt. Ezt a két szd.-ot elosztották a bárom zlj. között.

6-án nagy hófúvás volt, mely elrabolta a kilátást, minek következtében az e. egész nap készültséget! tartott.

7-én minden átmenet nélkül idegesség mutatkozott az oroszokon. Tüzérségük csapataink nagy meglepetésére, a napokig tartó tétlenség után hevesen tüzelt, noha találatra, a hófúvás következtében, vajmi kevés reménye volt; sőt megszólaltak az orosz gyalogság puskái is. Csapataink ügyet se vetetitek a muszkák felbuzdulására s egyáltalán nem viszonozták a tüzelést, hanem éjjel a fedezékek megerősítését serényen folytatták.

A ho. elrendelte, hogy az e. és a ddr. másik e.-de, a testvér székely 2. e., állítsák fel újból IV. zlj.-aikat. Ez megtörtént. Az e. IV. zlj.-a, akárcsak a 2. e.-dé, csoporttartalékba került. Az e. 15. szd.-a Skornicére, 13., 14. szd.-a Rudkára ment. A ho. a 31. e.-del fel akarta váltani a 82. e.-det, de az e.-parnok kérte, hogy ettől tekintsen el.

A zlj.-ak az átszervezés következtében három szd.-ból álltak, de 10-éu bevonult két újabb menetszd. s ezeknek a tűzvonalban lévő három zlj.-hoz történt beosztása a 4. szd.-ok felállítását újból lehetővé tette. Az e.-parság az I. zlj. parságával Behm Károly szds.-t, a II.-ével Rittner Frigyes őrnagyot, a IIL.-ével Schmidt Jenő századost, a IV.-ével Havlicek János szds.-t bízta meg.

1915. I. 12-22.

12-én jelentés érkezett arról, hogy az ellenség a 32. ddr. arcvonala előtt megkezdte a visszavonulást. Erre 13-án 4 h-kor az e. tüzettel rajtaütött az oroszokon, akik teljes erővel viszonozták a tüzelést. Az e.-nek 11 h-kor végrehajtott újabb rajtaütési kísérlete hasonló eredménnyel járt, mire teljes nyugalom állt be mindkét oldalon.

16-án a ho. intézkedésére a 64. e. átadott az e.-nek egy gp.-át.

19-én Scharitzer altbgy. ho.-parnok megsejmelte az e. állását, mely alkalommal ez 22.20 h-kor tüzettel való rajtaütést hajtott végre, melyre az ellenség igen lanyhán felelt. Falkowban azonban – hála tüzérségünknek – újból égett néhány ház s ennek fényénél tisztán meg lehetett figyelni, hogy a muszkák még mindig nagy erővel tartják megszállva állásukat.

Az újonnan bevonult VI. menel-zlj.-t nem osztották be az e.-hez, mert hiszen ebben a teljesen nyugalmas időben az c. megerősítésére egyáltalán nem volt szükség; Tárasba rendelték, ahol Divisioli 61. e.-beli őrnagy parsága alatt, alapos harckiképzésben részesült.

21-én Böhm-Ermoli .llbk., hds.-parnok megszemlélte az e. fedezéket s a látottak fölött legteljesebb elismerését fejezte ki. Különösen a legénység határozott, feszes fellépése, kifogástalan tartása, gondozott tiszta és egészséges kinézése, valamint a védelmi állás észszerű elhelyezése és berendezése nyerte meg a magas előljáró tetszését.

Az e. egy teljes felszerelésű gp.-t lovakkal együtt, átadott a 31. e.-nek.

Éjfél után valamivel az 5. szd. figyelőőre észrevette, hogy a fedezékhez mintegy 30 főből álló orosz osztag közeledik. Azonnal riadólövést adott, mire az oroszok kézigránátot dobáltak az e. fedezékére. A szd. megkezdte a tüzelést, ami Falkow irányából viszonzást kapott. Az állás előtt lévő, két tűz közé került orosz osztag sietve visszavonult. Az előtértség átkutatására kiküldött járőrök két muszkát – egyiket sebesülten – három puskát és öt kézigránátot vittek be a fedezékbe. A foglyok a 8. gárda e.-ből valók voltak.

Mivel az orosz tüzérség az utóbbi napokban Sulkowra pontosan belőtte magát, az itt lévő 15. és 16. szd.-ot áthelyezték Skornicére.

Az e. balszárnya előtt mocsár volt, mely eleinte természetes akadályul szolgált, később azonban befagyott s járhatóvá lett. Ezért a 16. szd.-ot is a tűzvonalba rendelték s ez azonnal drótakadályt húzott állása elé. Ezzel egyidejűleg a legelői lévő aknavetőállásból egy aknát kezdtek vájni, hogy az oroszok előretolt, oldalozó támpontját ily módon megközelítsék.

30-án elrendelték a támadást ez ellen a kellemetlen támpont ellen. Tüzérségünk az est beálltaig lőtte a támpontot, majd 18»-kor a 8. szd. megkezdte a támadást; a 13. szd. később csatlakozott hozzá. A két szd. csak 350 lépésnyire tudta az orosz fedezéket megközelíteni, mert az orosz tüzérség hevesen lőtt s azonkívül a drótakadály és a kup közti mélyedésben mintegy másfél szd. muszka volt, kik a szd.-okat gyilkos oldalozó tűzzel fogadták. A további előnyomulás kilátástalan lett volna ebben a helyzetben s a két szd., hogy céltalan veszteségtől megkímélje magát, visszahúzódott fedezékébe. A támadó csoportnak így is 7 halott és 10

sebesült vesztesége volt. A hősi halottak közt volt Klinkhammer Ernő hdgy. is.

31-én tüzérségünk újra lőtte a támpontot. Ezzel azt a hitelt akarlak ébreszteni az ellenségben, hogy az előző napi támadás megismétlődik. De erre nem került sor. Tüzérségünk befejezésül délután néhány ekrazitgránátot lőtt a bevehetetlennek látszó támpontra, aztán az egész vonalon nyugalom következett.

1915. II. 1-10.

Február 1-én Bárczy István, Budapest polgármestere meglátogatta Czermnoban a magyar csapatokat. A többi között a 82. e. küldöttsége is tisztelgett a polgármester előtt. 3-án Károly főherceg trónörökös érkezett ugyancsak Czermnoba, hogy megismerje a csapatokat. Öfensége kegyesen fogadta az e. küldöttségét is; a tiszteket, kézsorítással a legénységi személyeket megszólitással tüntette ki.

6-án beszüntették a támpont megközelítésére elkezdett árok ásását, mivel az állandóan felbugyogó talajvíz az oldalfalakat is bedöntötte. De már így is sikerült az ellenséget 100 lépésnyire megközelíteni.

Az ellenség most taktikát: változtatóit: minden mutatkozó célra tüzelt. Csapataink ebből arra következtétek, hogy az oroszok a támpont előbbi, jámbor lelkű megszállóit, harciasabbakkal cserélték ki.

Tüzérségünk 9-én 15^h-kor újból Falkowra irányította tüztét, a német nehéz tüzérség Wola Szkuckát lőtte, míg az e. arconalába beépített aknavetők a támpontot vették munkába. Halönként jelentkező emberből álló járőr előrement, hogy a támpont körül kikémlelje a helyzetet. Eljutottak egészen a mellvédig s ott alaposan megfigyelhették azt az iszonyú pusztítást, melyet aknavetőink az orosz támponton véghezvittek, azután sértetlenül viszatértek az e.-hez.

10-én megismétlődött tüzérségünk tevékenysége Falkow s az aknavetők a támpont ellen, mire az orosz tüzérség a II. zlj. vonalára néhány lövést adott.

1915. II. 11-19.

Az utóbbi időben a legénység egyre halványodott és fogyol. I. noha táplálkozás tekintetében egyáltalán nem szenvedett hiányt, Az e.-parnok ebből arra következtetett, hogy a legénység idegének pihenésre, testének pedig mozgásra van szüksége, mert egyik se

állja ki tovább a szakadatlan, megerőltető szolgálatot. Ilyen irányú jelentési tett a ho.-nak, mely elrendelte, hogy az e.-et a 2. e. felváltta. Ez 13-án megtörtént. Az ellenség a két csapattest kicseréléséről egyáltalán nem vett tudomást s azt nem zavarta meg. Az e.-törzs, valamint az I. és II. zlj. ekkor Czermnora (3. szd. Olszanowicére), a III. zlj. Wasoszra, a IV. zlj.-ból a 13. és 14. szd. Rudkára, a 15. és 16. szd. *Skornicére* ment, ahol helyőrségi szolgálatot teljesített, alaki gyakorlatozást végzett, rendbehozta fegyverzetét és felszerelését.

17-én reggel menetkészültségi parancs érkezett, melynek alapján az e. 10^h-kor elindult és Wasoszon, Josefowon át *Janikowicére*, Aleksandrówra, azaz *Kalinkowra* ment. A Przedbórbzan éppen éles lövőgyakorlaton lévő VI. menetzlj.-at Aleksandrówra irányították, ahol egyesült az e.-del, anélkül, hogy egyelőre ebbe beolvadt volna.

18-án az egész e. Stoczkira ment. A zlj.-parnokok itt: az átveendő harcállás helyzetéről tájékoztak, majd az e. éjtszaka a 44. e. II., III., IV. és a 3. bosnyák e. I. és II. zlj.-át felváltotta. Az ellenség mit sem vett észre. Az e.-nek mind a négy zlj.-a tűzvonalba ment. A VI. menetzlj. két szd.-át felosztották a tábori-zlj.-ak között s így ezeknek ujonclegénysége is a tűzvonalba került. Az e.-törzs Radonián rendezkedett be. A menet-zlj.-nak még fel nem osztott két szd.-át Stoczkira rendelték.

Az új vonal Wojcinnál kezdődött s Grabowától keletire húzódva, Zajaczkówtól délre ért véget. Az e.-hez dél felé ddr.-tiársának a 2. e.-nek, északfelé pedig a 62. e.-nek harcvonala csatlakozott.

4^h-kor az egész ho. tűzzel való rajtaütést! hajtott végre, hogy ilyen módon a szemben álló oroszok erejét megállapítsa. Utóbbiak a ho. kihívására az egész vonalon erős tűzzel feleltek. Tüzérségünk is megkísérelte a délelőtt folyamán, hogy az orosz fedezékre néhány fontosnak mutatózó pontba belőjje magát. De nem sokára sűrű köd szállt alá s az eső is eleredt, úgyhogy szándékának megvalósításáról egyelőre le kellett fennie.

1915. II. 19-III.-1.

20-a nyugodtan telt el, de 21-én 18^h-kor a 2. e. balszárnyán heves tűzharc indult meg, mely percek alatt áterjedt a ho. egész harcvonala s működésre indította fényszóróinkat!, valamint a világító pisztolyok kezelőit is. Két óra hosszat folyt a harc, azután beállt a nyugalom. A ho. ekkor elrendelte, hogy a II. zlj. a tűzvonalból, mint ho. tartalék Marjanka Konstantinowra menjen.

Husvéli barátkozás. Mnyiszkow, 1915 IV./2.

Petrikau, 1915 IV./15.

Kövess hdt.-parnok, jobbra Scharitzer ho.-parnok,
balra Szende ddr.-parnok, a jobb szélén a sinek előtt
Teutsch ezred-parnok.

Przenicánál elfogott muszkák. (703 fő.)
Jodłowa, 1915 V. 7.

Németekkel.
Ostrowe, 1915 jun. 1.

Azonfelül minden zlj.-tól kivettek a vonalból 1 szd.-ot. s ezeket hátul, mint e. tartalékot, egy zlj.-ban egyesítették.

Altalánosságban csend és nyugalom honolt az egész vonalon. A muszkák kizárólag csak jó célokra lőttek.

A 1/2VII. menel-zlj. 10 tiszttel. 486 fő legénységgel és 8 lóval Sulejowra érkezett, mire február 25-én elrendelték az V. zlj. megszervezését s ezt Havlicsek szds. parsága alatt Stoczkira rendelték. 28-án bevonult az e.-hez a VII. menetlj. másik két szd.-a is.

Hogy időnként mindegyik alosztály pihenőhöz jusson, az e.-parság a tűzvonalbeli szd.-oknak tartalékviszonyban lévőekkel való felváltását rendelte el. Ebből kifolyólag a II. zlj. 2 szd.-a március 1-én a tűzvonalba, másik 2 szd.-a pedig Olimpiowra került. Az I. zlj. egyik szd.-át Marjankára helyezték át. Mivel az ellenség esetleges támadásának célpontja valószínűleg az I. zlj. vonala lett volna s mivel ez egyébként is nagyon hosszú volt, felváltását az e.-den belül nem leheléit elintézni, miértis a 16. ho. elrendelte, hogy ezt: a zlj.-af az I./2. zlj. váltsa fel. Ez a 31-a és 1-e közötti éjszakán megtörtént: s az I. zlj., mint ho. tartalék, Konstanlinowkára (1., 2., 1. szd.) azaz Marjankára (3. szd.) ment. Az ellenség a csapateltolásból mitsem vett észre.

1915, III. 1-15.

Az V. zlj. kivált az e. kötelékéből s Divisoli alezds. parsága alatt északnak ment.

A ho. elrendelte, hogy 5-én csapataink mérsékelt tüzeléssel kössék le a szemben lévő ellenséget, nehogy ez ottani vonalából csapatokat vonhasson ki s ezeket északra küldje. 6.30^h-tól a késő délutáni órákig tartott a tűzharc, melyben az ellenség eleinte nagy hévvel, később egyre lanyhábban veit részi, mígnem déltáján teljesen elhallgatott. 6-án megisméltódott ez a színjáték, miközben a Marjankán és Konstantinowban lévő I. zlj.-al 13^h-kor szintén északnak irányították. Ez a zlj. Smardzovicére ment, hol a 35. ho. kötelékébe lépett. A 22^h-kor az ugyancsak ide érkezeit pótlást felosztották a szd.-ok között. 7-én a cári Spala-kaslélyon áll Lueiaznára folytatta menetiét. HI a 7. lovas ho. kötelékébe lépeve. 22^h-kor felváltotta a Boti néniéi e.-et a *Piliai nuugrifi pariján* Leg és Zadowice közt lévő harcailásában. Alig fejezték be a szd.-parnokok tájékozódásukat, máris újabb parancs érkezett, melynek értelmében a. 2. és 1. szd.-ol északra tolták el; a 3. és 1. szd. Leg délkeleti szegélyei szállotta meg s táboriőrökkel állított

a Pilicáig, a 2. szd. mint tartalék. Legben maradi!, az 1. szd. végül Zadlowicétől északkeletre, az erdő szegélvén foglalta el új harcállását.

Ezen a szakaszon csupán az orosz tüzérség fejtett! ki némi ártatlan tevékenységeit, mígnem 15-én reggel kisebb orosz erő a német vonalszakasszal szemben átkelt a Pilicán és Kepától keletre igyekezett megvetni a lábát}, amely kísérletezését tüzérségünk és gyalogságunk tüze következtében mihamar be kellett szüntetnie. A muszkák visszahúzódtak ugyan a Pilica keleti partjára, de tüzérségünk elkeseredetten kezdte löni Leget, melynek egy házát fel is gyújtotta, két embert és egy málhásállatot pedig könnyebben megsebesített. Este a védelmi lánc megerősítésére újabb 1/2 nemei zlj. érkezett.

1915. III. 15. 16.

16-án az V./64. zlj. a zlj.-l felváltotta állásában, mire ez Gli-nára ment. ahol meghált. Másnap *Spala-kastélyon át* Cicblowicére, innen 18-án Twardára ment. 22-éig hds. csoport-tarifalékban állott, mikor azután hasonló minőségben Strzelcére rendelték.

Az e.-nél időközben aránylag csend volt. A muszka gyalogság ritkán és csak jó célra lőtt, de ekkor, a nemzetközi megállapodások kigunyolásával, dum-dum golyókat használt. A 16. ho. ezért Popescu fhdgy.-ot Szücs kürtössel parlamenterként átküldte az orosz parsághoz, melytől kérte, hogy csapatainak a dum-dum golyók használatát tiltisa meg és gondoskodjék a mi csapataink fegyelmének és hűségének megrendítését célzó, orosz eredetű felhívások terjesztésének beszüntetéséről.

A tűzvonalból kivett I. zlj. pótlására a III. és a IV. zlj. 1-1 szd.-ból zlj.-tartalékot alakítottak. A II. zlj. egyik szd.-át 9-én Olimpiowra rendelték.

10-én minden zlj. 160 drb. fejtőpajzsot kapott, amit! az emberek kizárólag csak az első vonalban használhattak.

Meretta őrnagyot a ho. megbízta az V. zlj. „azaz az inowlodzi hídfő parságával. Meretta őrnagy. 11-én Divisioli. alezds.-tól a parságot átvette.

Északi irányból napok óta heves ágyúörgés h átlátszóit!, mi alatt a ho. arcvonalan teljes békesség honolt). 15-én este azonban a muszkák élénk tüzelésbe fogtak a III. zlj. szakasza, főként Mniszkow ellen s ez csakhamar az egész vonalra áterjedt, de másfél óra múlva teljesen megszűnt.

1915. III. 22, IV. 4.

A IV. 2. zlj. 22-én felváltotta a tűzvonalba a ½ II. zlj.-t s a ül. zlj. részeit. A II. zlj. Marjanka, Konszantinow környékén helyezkedett el, a III. zlj. felváltott szd.-a a III. zlj.-nál maradi, mint tartalék.

A csapatok megkezdték a 2. védelmi vonal építését.

Este az egész muszka vonalban felharsant az »Urrah« kiáltás. Csapataink eleinte nem tudták, hogy mire véljék ezt a zajos ünneplést. De csakhamar elterjedt a mieinknél is az a megrázó hír, hogy Przemysl elesett. Az ember azt hitte volna, hogy a muszkák az örömhírtől felbuzdulva, valamelyes tevékenykedésbe fognak. De ez nem történt meg, igaz, hogy a szakadatlan esőzés és köd nem nagyon csábíthatta őket nagyobb vállalkozásra. így csupán szórványos lövöldözés folyt itt-ott, mellyel egyik fél se lett sok kárt, a másikban.

Mint tudjuk már, az I. zlj. hsg.-csoport-tartaléki minőségben Strzelcére ment s előbbi községben az V. foglalta el az I. zlj. helyét. 27-én az I. zlj. már, mint ddr.-tartalék Sasytól keletre az erdőben állt, míg az V. eddigi minőségében Strzelcére ment előre.

Kitűnő tábori intézménynek bizonyult a sullejowi gőz- és kád-fürdő, melyet a csapatok felváltva használtak s amelyből a légénység szinte újjászülvén tér vissza szolgálati helyére.

A 3-a és 1-e közti éjjelen a III. zlj. az V.-kel a következő éjszaka a IV. a II.-kai állást cserélt.

1915. IV. 3-21.

Ezeken a napokon a békés hangulat mondhatnók barátkozássá fejlődött a két fél között. 3-án sok orosz közeledett puska nélkül csapataink állásához, miközben hangosan kiáltották, hogy embe-reink ne lőjjenek, mert ők nappal se lőnek ezután. Kívánságuk teljesült, de az előljárók megtiltották a légénységnek, hogy állását elagyja. Ez a látogatás 4-én is megismétlődött, mire magasabb helyen szigorúan megtiltották, hogy ez a testvériesülés, mellyel a muszkáknak bizonyára rejtett szándékuk volt tovább folytatód-jék. A két napi barátkozás alatt mindkét fél eltemette az arc-vonala előtt heverő halottak nagy részét, de ezzel a munkával nem tudtak teljesen elkészülni. Ezért, miután 5-én csapataink már lövésekkel fogadták a közeledni akaró muszkákat s ezek is visszalövéldöztek, sőt tüzéségük is lőni kezdte a 2. vonal ki-építésén dolgozó csoportot. 7-én a 2. e.-ből egy szds., mint parlamen-

ter átment a muszkákhoz s megegyezett velük abban, hogy a 16. ho. arcvonalaán 10^h-lól az ellenségeskedést mindaddig beszüntetik, míg az összes halottakat el nem temették.

14-én a tűzvonalban átcsoportosulás történt: a III. zlj. felváltotta a IV./2. zlj. két északra fekvő és az V./82. zlj. jobbszárny szd.-át. Az V. zlj. viszont átvette az 5. szd. vonalát. 17-én, mikor az ellenség hevesebben kezdett tüzelni s az e.-parság érfiesítést kapott, hogy a IX. menet-zlj. *Petrikuuba* megérkezett s ennek következtében az emberekkel nem kellett olyan nagyon takarózkodnia, a tartalékok bevonásával a tűzvonal megszállását! megsűrítette.

A 20-a és 21-e közti éjjelen a 2. és a 31. e. részei felváltották az e.-et, a IX. menet-zlj.-t pedig Sulejowban megállították. A 11. zlj. Szlacheckziére, az V. Stoczky nyugati részébe, a III. Strzelcére, az I. Podklasztorra ment.

1915. IV. 21-27.

Szende tbk. parsága alatt 21-én a 62.. 82. e.-ből. valamint a 2. huszáré. 8. szd.-ából vegyes ddr. alakult. A IX. menet-zlj. egy szd.-át felosztották a többi alosztály között, a többi három szd.-bói megalakult a VI. zlj.

24-én az e. létszáma 129 liszt, 6115 fő legénység. 447 ló és 110 szekér volt.

A ddr.-parnok 25-én megszemlélte az e.-t s egyúttal kiadta a menetintézkedést. 26-án 14^h-kor az I. zlj., mintj első szállítmány. *Peirikauban* vonatra rakódott s *Czenstochowin* át eltávozott az oroszlengyelországi harctérről, hogy visszatérjen hősi tetteinek első színterére, Galíciába. 27-én az utolsó szállítmány is vonatra szállt. Kzzel lulajdonképen megkezdődöli a két hős székely e.-nek, a Szende dandárnak diadalmenete, melynek örökké emlékezetes fénypontja, bevezetője, *Gorlice* volt.

A 16. ho. parnoka, Scharitzer allbgy. a következő meleg szakkal búcsúzott az e.-től:

Res. Gstb. No. 764

A vitéz 82. e. mely hatalmas ellenségünk ellen, a háború kezdete óta velünk közösen harcolt kilép sorainkból.

Az e. és vezetői büszkén tekinhetnek vissza a legszebb fegyvertények egész sorára, mellyel nem csupán az összes bajtársak bámulatát vívták ki, hanem legfelsőbb hadurunk és az összes előljárók megelégedését is kiérdemelték. Az e. számos tagja viseli

azokat a kitüntetéseket, melyek az e. dicsőségének beszédes tanu jelei.

Szende tbk.-nak és a kitűnő, szép székely e.-nek elvesztése fáj ugyan, de viszont örömmel tölt el az a tudat, hogy ezek a bajtársaink Isten segedelmével újabb győzelmeket aratnak hosszú arcvonalunknak azon a részén, ahová őket előljáróink állítják.

1915. IV.

Leghőbb jókívánságunk kíséri a tábornok urat és a has e.-t működésük új terére . Scharitzer altbgy.

A hdt. és a ho.-parn.ok személyesen megjelent a pályaudvaron, meleg szavakkal búcsúzott, sok szerencsét és új győzelmet! kívánt az e.-nek.

Isten meghallgatta kívánságukat!. Az e. történetének most kezdődő fejezete nem egyéb hősi ódánál, mely székely vérrel íródott s a magyar nemzet történelmének örök büszkesége marad.

IV.

Galícia – Wolhynia

1915 tavaszán az o. m. haderő helyzete Galíciában nagyon súlyos volt. A Kárpátokban a nagyobb erő ellen vívott veszégeteljes, véres harcok, a hiányos felszerelés s a szokatlan hideg, csapataink ellenálló erejét erősen kimerítette. De nem csupán az o. ni. kárpáti haderő helyzete volt ilyen vigasztalan, hanem a központi hatalmak egyáltalában olyan örvényhez érkeztek, mely őket! elnyeléssel fenyegette. Nyersanyaguk fogytán vol ti; ezzel szemben Amerika Angliának és Franciaországnak, Japán Oroszországnak minden hadviselő eszközt korlátlan mennyiségben szállított. Olaszországnak az entente oldalán való beavatkozása jóformán órák kérdése volt, miértis a hadvezetőségnek az olasz határ védelméről is gondoskodnia kellett.

Ebben a szorult helyzetben a két hadvezetőség elhatározta, hogy a kettős arcvonal közül a gyengébbiken, az oroszon, még pedig ennek galíciai szakaszán támadást hajt végre. Célja volt! őzzel, hogy Bulgáriát és Romániát színvállásra serkentse, hogy a csapatokat és a lakosságot nagy győzelemmel felszabadítsa a lelki

depresszió alól s végül, hogy a döntő győzelem után az olasz hállárra csapatokat küldhessen.

1915. IV. -27.- V. 2.

Conrad osztrák-magyar vezérkarifőnök azt javasolta, hogy (*Gorlicénél* törjék át az orosz harcvonalat, ahol Radko Dimitriew kimerült s aránylag hiányosan felszerelt orosz hds.-e állt. A német hadvezetőség elfogadta Conrad javaslatát s az áttörés végrehajtása céljából a német 11. hds.-et Mackensen vez. ezrds. parásága alatt Gorlice környékén gyülekeztette. A 4. hds., melynek kötelékébe az e. április 29-től kezdve tartozott, az áttörést végrehajtó német 11. hds.-tői északra állt, de előbbivel egyszerre ugyancsak megkezdte, az előnyomulást.

Az első szállítmány *Czensztochowán, Krukón, Podgorzén* ál 27-én Slotwinára érkezett. A többi gyors egymásutánban követte ezt. Az utolsó szállítmány megérkezése útján a III., IV., V. zlj. Mokrzyškára, az I., II., VI. zlj. pedig Szczepanówra ment. A ddr.-t közvetlenül a 4. hds. alá rendelték és »Szende tibk.-ddr.«-nak nevezték.

29-én az e. menetintézkedést kapott, mely ennek alapján 30-án önállóan Brzéken és Gnojnikon át Zlotára, azaz (I. zlj.) Zerkowra ment, ahová délután érkezett meg.

Április végén az egész o. m. arcvonat, mint megzavart méhraj, nyüzsgött Galíciában. A csapatokat! jobbra-balra tologatták, sűrűn találkoztak német csapatok is. Az elkövetkezendő nagy esemény, árnyékát félreismerhetetlenül előrevetette.

Az e. – mint tudjuk – a Zerkowban lévő I. zlj. kivételével, teljes egészében Zlotán tartózkodott, mikor május 1-én további menetintézkedés érkezett. Az I. zlj. 2-án 2^h-kor Zlotára ment, honnan egy órával később az e. a következő hadrendben indult el: utászosztág, távbeszélőosztág, III., II., IV., V., VI., I. zlj. A reggelit már indulás előtt kiosztották s a mozgókonyhákba azonnal tüzet raktak, hogy az ebédet 8-9^h-közt ki lehessen osztani. Az e. 8.30^h-kor Biskupicén, a Dunajec hidján át Siemichówra érkezett, ahol estig pihent. Ekkor a IV. és az V. zlj.-at alárendelték a 3. ho.-nak, mely elrendelte, hogy ez a két zlj. 3-án reggel a Wal Δ 526 magaslaton legyen. Éjjel újabb parancsot kapott! az e., melynek értelmében az I. és a VI. zlj. a 8. ho. kötelékébe lépett és 3-án 8i'-kor Janowice H. H.-nál készen kellett állnia. A két utóbbi zlj. Wroblowicén át elérte rendeltetési helyét: az e. többi két zlj.-a megmaradt a Szende-ddr. kötelékében.

1915. V. 3.

A három felé szakított e. egyes részeinek szerepét! külön-külön kell ismertetnünk. Kezdjük el a 8. ho. kötelékébe helyezett csoport, azaz az I. és VI. zlj. szereplésével. Ennek parnoka Behm szds. volt. Ez a csoport május 3-án 5^h-kor Janowice Dl.-n csatlakozott a 8. ho.-hoz. A ho. Janowicétól 3 km.-re északra lévő Δ 409 magaslat ellen már megkezdte a támadást;. A csoport ho.-tartalék volt és fedve a templomtól keletre állott. 23^h-kor felriasztották a 3. és a 4. szd.-ot, melyek megszállták a csapataink régi állását a Janowicétól északra lévő magaslaton. Este a 14. gy. és a 3. tiroli vadász e.-ek elfoglalták a - ϕ -402 és a Zuckerhut magaslatot! s az ellenséget visszavonulásra kényszerítették.

A következő csoport, azaz a II. és a III. zlj. báró Waldstälten Egon vk. örgy. parsága alatt, Siemiechowban maradt.

A IV. és az V. zlj.-ből álló 3. csoport, melynek parnoka Popoviciu örgy. volt, mint tudjuk, a 3. ho. kötelékébe került, ahol a IV. zlj. az 59. e., az V. zlj. pedig a ho. tartalékjaként szerepelt!. A IV. zlj. Wroblowicén ál a Wal - ϕ - 526 magaslat déli lábához men, ahol délelőtt 10-11^h közt piheni, majd felment a magaslatra. Innen a Janowice-Rzuchowa-i út menlén lévő J. H.- ϕ -402-höz nyomult előre, ahol biztosítva megállt!. Az V. zlj. Wroblowicén át a Wal Δ 526 magaslatra vonult s itt; töltötte az éjszakái.

Az a páriját ritkító fényes győzelem, melyet! a *Gorticei áttörés* jelentett, az a sok hadifogoly és temérdek zsákmány, ami dicsőségesen előnyomuló csapataink ölébe hullott, leírhatatlan lelkesedést váltott ki az összes csapatokból. Mindenki előre akart, csak előre! És mindenki türelmetlen ül várta az ellenség üldözését! elrendelő parancsot. Különösen a székely ddr. égett a vágytól, hogy megfizessen a muszkának Dunajowért.

4-én a Behm-csoport (I. és VI. zlj.) 4.30^hkor a Janowice Rzuchowa-i út mentén lévő J. H. - ϕ - 402 magaslathoz menti és mint ho.-tartalék 17^h-ig itt maradt. 18^h-kor Traczera rendelték, ahol azt a parancsot kapta, hogy 21^h-kor a 3. töröli vadász e. II. és III. zlj.-val karöltve, az oroszoknak Ostrebowskától nyugatra, a - ϕ -272 magaslaton lévő állását foglalja el.

1915. V. 5.

5-én 1^h-kor kezdődött meg az egyesüli előnyomulás.

A báró Waldstälten-csoport (II. és III. zlj.) 12.30^h-kor Siemiechowról és Siedliskára. innen pedig 20^h-kor elindulva, a Lubaszowa - ϕ -326 magaslatra ment. hová éjfélkor érkezett meg.

A IV. zlj.. mivel az ellenség az éj folyamán állását kiürítette, észak felé nyomult előre, de útközben parancsol kapott, hogy Plesnára menjen. A csoport itt az ellenség tüzeiben átkelt a Bialán s Wolánál fedetten megpiheni. Délután, mikor a 3. tiroli vadász-e. rohama elől az ellenség visszavonult, a zlj. a Gorskie Al03 magaslatra men. ahol mint ho.-tartalék töltötte el az éjszakát. A 11. szd.-ot a ho.-parsághoz rendeltek, az V. zlj. az erdőben W. H. Brzezién át Meszna-Szlacheckára men. és ill mint tartalék, fedetlen elhelyezkedett.

1915. V. 4-5.

5-én úgy látszott, hogy az ellenség kiheverte első nagy ijedelmét, mert a minden oldalról beérkező jelentések hírülhozták, hogy csapatainkat jól megerősített állásokban s ellenállásra felkészülten várja. Az előnyomulásnak újult erővel kellett tehát folytatódnia, hogy az ellenséget további hátrálásra lehessen kényszeríteni. Csapataink sokat harcollak, vérezlek és természetesen fáradtak is voltak, de azért támadó kedvükből és lendületükből mitsem vesztek. Ellenkezőleg, az eddigi hallatlan siker új erőt és önbizalmat öntött beléjük, aminek előnyeit a vezetők melegében kihasználni igyekeztek. Olyan május volt ez, amelyet az öreg monarchia hadereje keveset élt meg! Dicsőséges, ragyogó, győzelmes május volt ez, amely – ha szétváltunk is – a létért hősiiesen harcoló két nemzetnek örökre legszebb közös emléke marad.

A 3. tiroli császárvadász e. II. és III. zlj.-ával egyesült Behm-csoport tehát í-én éjjel utján kezdte meg az előnyomulást és az ellenség állásál nehéz terepen, koromsötétben 3.30^h-kor 800 lépésre közelítette meg. Hajnal pirkadásakor az oroszok gyilkos tűzzel fogadták csapatainkat, de ezek 6.15^h-kor feltartóztathatatlan lendülettel kezdték meg a támadást és noha e közben igen nagy veszteséget szenvedtek, az orosz állásokat mihamar 150 200 lépésnyire megközelítették. Itt olyan sávba kerültek, melyben oldalazó tüzet is kaptak, minek következtében 10^h»-kor beszüntették a támadást. A 3. tiroli vadász e. III. zlj.-a megkísérelte az ellenség jobbszárnyának bekerítését, de ez a gyilkos tűzben nem sikerült. Erre a tűzvonalba vetették a 22./82. szd.-ol. mely az I. 82. zlj.-at magával ragadta. Ez a zlj. most 180 lépésnyire közelítette meg az orosz vonalait. A tiroli vadász zlj. azonban nem ment az I. zlj. Után, sőt hátrahúzódott, mire a 22./82. szd.-ot. a támadó csoport

legvégső tartalékát is harcba vetették. A zlj.-ak megkezdték a fedezéképítést. A túlságosan előrelendült balszárnyal este kissé hátrább vették s a harc elült.

Az e napi gyönyörű előnyomulás szomorú áldozatot követelt: hősi halált halt Scheiböck György tart. fhgy. az 1. szd. parancsnoka és 14 ember, megsebesült 1 hdgy., 3 zls., 81 ember, eltűntek heten. Szabó István Andor hdgy. három ellenséges árok elfoglalásával, fényesen kitüntette magát. Ez alkalommal súlyosan sebesülve rokkanttá vált. Példaadó személyes bátorságáért később legfelsőbb kitüntetésben részesült.

A II., III. zlj. 5.30^h-kor a Brzanka Δ 538 magaslatot érte el, majd innen Kiclanowice Grn-re ment. ahol alárendelték a 3(5. e.-nek, melynek a parancs értelmében Biszluszowán át a -φ- 303 Tuchow irányában kellett volna előretörnie. A csoport; óvatosan, kis részekre tagozódva ereszkedett le a hegyről, az orosz tűzérség mégis észrevette mozgását. sűrű srappell és gránát tűzben haladt ezután a két zlj., melynek 1 halott és 2 sebesült vesztesége volt. Meglehetősen sokáig tartott, míg a zlj.-ak Burzyn délkeleti kijáratánál újból gyülekeztek. Báró Waldsläften őrgy. éppen az utolsó támadási intézkedéseket adta ki. mikor a 36. e. parnoka akként intézkedett, hogy a Waldstätlen-csoport vonuljon az előnyomuló e. mögé s az egyik zlj.-at sűrítse meg és ragadja előre a -φ- 330 magaslat irányában a rajvonalak a másik zlj. pedig, mint tartalék, kövesse az e.-et. De az ellenség, kit a székely ddr. másik e.-de. a 62. e., Bistuszowa felől erősen szorongatóit, menekülve hagyta el állását s így a csoport további fámadó előnyomulása céltalanná vált. Ezért a csoport parnok a zlj. 330 magaslaton rövid pihenőt adott, majd elrendelte a -φ- 359 irányában való üldözést. A Waldstätlen-csoport Przymiareken át a -φ- 371 Hgt-l érte el, ahol meghalt.

A IV. zPj. mint Müller tbk. csoportjának elővédje a -φ-377 és 365 magaslati pontokon áll, Szywald déli sarka felé, az ettől keletre lévő -φ- 30-ra ment, ahonnan Pilzno irányába visszavonuló orosz gyalogságot s a Δ 294 felé igyekvő kozákjárőröket látott. A zlj. innen előrement még a -φ-257-ig. ahol a csoportot Leki Gorne irányában biztosította.

1915. V. 6.

6-án éjjel az I. és a VI. zlj.-at felváltotta a 23. és a 98. Landsturm zlj. A két előbbi zlj. Traczén gyülekezett: s új parancs

értelmében a 3. ho. kötelékébe lépett. A két zlj. Plesznán át elérte a Bialát, melyen Wolánál átkelt. Innen 15^h-kor Gorskie -φ- 403 – -φ- 377-365 – Trzemeska Gá-n át a Szynwaldtól nyugatra lévő -φ-290 magaslatra, este 10^h-kor pedig a községbe ment, ahol elszállásolták.

A II., III. zlj. 6-án Joninyen át Jodlowa nyugati kijáratához, majd mivel a ho. lovasjárórei a templomnál néhány srappnell kaplak, a községtől délkeletre emelkedő magaslatokra ment. A két zlj. eszerint a Jadowától keletre lévő -φ-397, azaz a Czehówkátlól keletre lévő magaslatokat érle el és szállotta meg. A heves tüzéségi lüz miatt a 62. e.-et, valamint a szóbanforgó Waldslätlen-csoportot a völgyön át. a -φ- 339 magaslattól délre, egészen a hegygerincig húzódó vonalban, készenlétbe helyezték. A többi, étítől a csoporttól délre előnyomuló o.-m. csapatok már mind elérték a gerincvonalat, csupán a csoporttól északra előrenyomuló 106. ho. jutott nehezen előre, miértis ez a 80. e.-től egy zlj. megerősítést! kapott; ennek a zlj.-nak pótlására a II./82. zlj.-at alárendelték a 80. e.-nek. Ezt az est leszálltakor a -φ- 340-től nyugatra, tűzvonalba vetették. A III. zlj. parancsot kapott, hogy menjen előre M. H. Przeczycáig, keressen a *Wislokán átkelőpontot* vagy készítessen az alája rendelt 82-es és 62-es e.-utászokkal átkelő alkalmatosságot. A ddr.-parságnak eltökélt szándéka volt, hogy az éj folyamán a Wislokán átkel és a Δ 384 magaslatot elfoglalja.

1915. V. 6-7.

A IV. zlj. 6-án nem mozdult δ-én elért állásáról, míg az V. 6^h-kor Piotrkowicén – -φ-377, – Trzemesnán a -φ- 348 – Szynwald déli részén – Swinia Ga -φ- 386-on át Zwiernikre ment, ahol meghall.

Az egész galíciai arcvonalon hevesen folyt a harc. Az oroszok első nagy ijedelmükből felocsúdva, minden talpalatnyi földhöz, melyet a háború addigi folyamán sikerült tőlünk elhódítaniok, görcsösen ragaszkodtak.

Május 7-ének hajnala már Zwiernikben virradt rá az I. és a VI. zlj.-ra, melyek Szynwaldról éjjel ide érkeztek. A 3. ho. a Pilznólól délkeletre lévő magaslatokon harcolt!, hogy az ellenségnek a Wislokán át vezető visszavonulási útját elvágja. A két zlj.. ho.-lartalék volt a zwierniki templomnál, mígnem este a 14. e.-nek alárendelve, M. H. Leki Gornéhoz ment, ahol biztosítva meghált!

A Wisloka átkelése.

À III. zlj. még 6-án 21.30h-kor előreküldte hírszerzőjářőreit Zawadkára. az ettől keletre lévő Δ 384, valamint a Kamienicától délkeletre lévő magaslatokra. Ezek jelentették, hogy a Wisloka keleti partján orosz járőrök, az úton tábori őrsők vannak, az erősen megszállt orosz főállás pedig a lejtőn és erdőszegélyen húzódik. A ddr.-parság ekkor elrendelte, hogy éjfélkor kierőszakolják a Wislokán való átkelést, azaz átgázolást. Azonnal megkezdődött a pallóépítés, miközben a III. zlj. az átkelési pont közelében, készenlétbe helyezkedett. Alig készült el a palló, a III. zlj. két szd.-a nyom bau átkelt s megvetette lábát a folyó keleti partján. E közben 1.30^h-kor az átkelési ponthoz érkezett! a II. zlj. is. A III. zlj. másik két szd.-a már hajnali szürkületben kelt át! a hidon, a II .zlj. pedig kénytelen volt átgázolni a folyón, miközben a rohanó ár sok úszni nem tudó embert elragadott. Megdöbrentő látvánnyal szolgált ez az átgázolás: a fuldokló emberek némelyike puskával kezében merült alá, mert fegyverétől megválni nem akart. Ez a zlj. az ébredező muszkáktól átgázolása közben heves ágyú-, gp.- és puskatűzet kapott. A III. zlj. pokoli tűzben elérte, sőt helyenkint túlszárnyalta a Brzostek-pilznoi utat, a II. zlj. a III.-tői jobbra fejlődött. Fűlsiketítőén tombolt a harc, melybe kitűnő eredménnyel avatkozott be a 33. tábori ágyús e. 2. ütegeének 2 ágyúja. Teljesen nyílt és szabad térségen felvonulva, hősi önfeláldozással magára vonta a muszka tüzérség dühét, amivel hozzájárult ahhoz, hogy 7 h-kor a két zlj. élén a 7. szd.-dal, az ellenségnek a hegyoldalban lévő állását és a Δ 384-et rohammal elfoglalhatta. Ennél az alkalomnál Borbáth Samu fart. hadapród a 10. szd. szakaszparancsnoka és Török Adorján zls., a legelői rohanó 7. szd. egyik szakaszparnoka, kimagasló hősiességet tanúsítottak, amiért előbbi soronkívüli előléptetése mellett az I. oszt. ezüst vitézségi érmet kapta, utóbbit az arany vitézségi éremmel tüntették ki. Ugyancsak ez alkalommal érdemelte ki vitézségével a nagy ezüst érmet Ilyes Sándor (vitéz) gyalogos is.

A napilapok szemtanuk leírása alapján *valóságos hun rohamnak* nevezték dr. Török Adorjánék rohamát, melyet ellenséges tűzben, éjfélkor, a megáradt folyón átgázolva, a hegyoldali orosz állás ellen hajtottak végre.

Waldstätten őrgy. 9 h-kor a -φ- 318 és a A 320-as magaslatokon át ellentámadásra előnyomuló orosz csapatokat vett észre

és felkérte a 62. c-t. hogy segítsen a két zlj.-nak az ellentámadás visszaverésében. Az e.-parnok azonnal intézkedett. Három zlj.-jal előretört Kamienica ül.-ről Zawadka irányába. Ezzel tökéletes sikert ért el. A muzska ellentámadás csirájában megbukott; az ellenség fejvesztetten rohant; hátra. A Δ 384 magaslat megtartása ezzel biztosítva volt.

Ez a ragyogó fegyvertény szokatlanul nagy véráldozatot követelt: hősi halált hall 1 tiszt, 95 ember, megsebesült 10 tiszt, 358 ember, eltűnt 46 ember.

A két zlj., mint csoporttartalék, a Δ 384 magaslat keleti lejtőjén láborozva pihente ki ennek a veszteségteljes hősi vállalkozásnak fáradalmait.

A IV. zlj., mely 6-án - ϕ - 257-en táborozott, reggel megkezdte a - ϕ - 329-on át az előnvomulást kelet felé. Az Zdol Δ 306-on álló orosz tüzéség szakadatlan oldalozó tüzében csak este érte el a Dulczowkától délre lévő - ϕ - 266-ot. A 16. szd. mint lövegfedezet!, előrement.

Az V. zlj. Zwiernikről a Budyn - ϕ - 385 magaslatra ment s itt továbbra is mint tartalék szerepelt.

Ha ennek a *véres* napnak eredményét összegezzük, megállapíthatjuk, hogy csapataink megtették a magukét. Az ellenség legkésőbb 8-án hajnalban, az egész vonalon kiürítette állásait!

1915. V. 7-8.

8-án 6^h-kor az I. és a VI. zlj., miután megállapították, hogy az ellenség visszavonulóban van, megkezdte az üldözést és a Leki Gome M. H. (malom)-tól a Zdól - ϕ - 306 magaslatra ment. Ezt a VI. zlj., melyet itt a 14. e.-nek alárendeltek, megszállotta. Az I. zlj. előbb Zwiernikre, innen Mokrzec M. H.-nál a Wislokán átkelve Dobrkowra. azaz a 3. szd. Goleczynára ment, ahol meghált. A VI. zlj. az éj folyamán Dobrkowban csatlakozott! az I.-höz és szintén itt hált.

A II. és a III. zlj. a Szende-ddr. kötelékében, ugyancsak folytatta az előnyomulást. A 62. e. balszárnyán előnyomuló III. zlj. - ϕ - 339, M. H. - ϕ - 256-on áthaladva, a Grudnától délre lévő magaslatot érte el anélkül, hogy ellenséget látott volna. A II. zlj. mint tartalék, a 62. e. közepe mögött nyomult előre a hegyháton egészen - ϕ - 389-ig. Mivel a felderítő járőrök ellenséget sehol se találtak, a ddr. a déli Smarzowán át Siedliskára és Boguszra ment, ahol sátortáborot ütött.

A IV. zlj. a A 266-ról Pilznon át a Wislokát érte el, átkelt a

folyón s Taluzic mellett hált. A 16. szd. mint ütegfedezet Leki Gornén és Leki Dolnin át Pilznora ment és ugyancsak a hidnál, tábort ütött. Az V. zlj. Budyn A 385-ről elindulva Mokrzecnél át-gázolt a Wislokán, majd Gembiczynára ment s éjjelen át itt maradt.

Az áttörés napjától kezdve ragyogó szép májusi enyhe idő volt, ami csapataink mozgását nagyon megkönnyítette.

1915. V. 9.

9-én az I. és a VI. zlj. Goleczyna Dl-n és Grn Javvorzén át déli irányban haladva, délelőtt 10^h-kor Kamenica Dl-n találkozott a II. és a III. zlj.-jal, melyek Siedliska Boguszról érkeztek ide. A négy zlj. egyesült Teutsch ezds. parsága alatt! s rövid pihenő után ugyanazon az úton visszament, amelyen az I. és a VI. zlj. jött. A felsőbb parancs értelmében ugyanis a 82. e.-nek a Wisloka bal-, a 62. e.-nek a Wisloka jobbpartján kellett az előnyomulást folytatnia. A négy zlj. 17^h-kor újra Mokrzecen volt; a II. és a III. zlj.-at itt, az I. és a VI. zlj.-at Dobrkowban szállásol-lak el.

A IV. zlj. s a lövegfedezetként kikülönítve voltl 16. szd. Par-kosra ment, ahol két táboriörsöt állított fel.

Az ellenség – mint látjuk – az áttöréskor megkezdett visz-szavonulását az egész vonalon sietve folytatta. Csapataink sehol se tudtak nyomába jutni, pedig erélyesen üldözték. Az V. zlj.-nak ezen a napon mégis sikerült muszkát látnia. Ez a zlj. Poludnik W. H.-án, -φ- 404, Stasiowkán, -φ- 392, Δ 384-en ál J. II. Lasko-wához érkezeit, ahol orosz fedezékre bukkant. A zlj. 12^h-kor megtámadta a muszka állást s a heves tűzben csakhamar tekin-télyes veszteséget szenvedett A 20. szd.-nak egyedül 12 halottja és 58 sebesültje volt. A zlj. kénytelen-kelletlen megállt és t'ede-zéképüléshez látott. Egész nap, egész éjjel, sőt másnap. 10-én is változatlanul hevesen folyt a harc. A zlj. szomszédai balra az egyik 14. e.-beli zlj., jobbra a 2. tiroli vadász-e. ugyancsak hasztalanul igyekeztek, hogy az oroszok ellenállását megtörjék.

A II., III., IV. és VI. zlj.-hoz 9-én az I. is csatlakozott s az V. zlj. kivételével ekként egyesült e., 10-én Podgrodzién és Debicán ái, 23^h-kor Pustyniára érkezett.

A következő napon, 11-én a muszkák megembereltek magu-kat s kilenc napi szakadatlan szaladás után, nagyobb erejükre ráeszmélve, csapatainkkal szembefordultak. Véres harc fejlődött ki ebből, melynek lefolyása a következő volt:

1915. V. 11.

A 10-ike és 11-ike közti éjjel éjfélkor az I., II. és III. zlj.-al alárendelték Soós ezds.-nek, az I. tiroli vadász-e. parnok-ának. A IV. és a VI. zlj. Teutsch ezds. parsága alatt, mint! tartalék, Pustynián maradt. Előbbi három zlj. parancsot kapott, hogy támogassa a már elől harcoló vadász-c-et s ezzel karöltve, az ellenséget, makacsul védelmezett fedezékéből, rohammal vesse ki. Az I. zlj. Pustynia keleti szegélyéhez ment előre, ahol Rotter őrnagy.-nak, a 11. $\frac{1}{2}$ tiroli vadász-zlj. parnok-ának vezénylete alá lépett. A II. és a III. zlj. az I. balszárnyához csatlakozva, a vasútig húzódó vonalat szállta meg. Alig hogy ez a tagozódás megtörtént és a csapatok – 2^h-kor – megkezdték az előnyomulást, kiderült, hogy az oroszok állásukat kiürítették, úgyhogy a támadó csoport lövés nélkül haladt át a muszka álláson. Az I. zlj. ekkor a -φ- 197-en át Wola Brzeznicza irányába északnak kanyarodott, áthaladt ezen a községen, miközben néhány házakban rejtőző muszkát elfogott. A II. és a III. zlj. áthatolt az erdőn s Brzeznicán gyülekezett, ahová a VI. zlj. is megérkezett.

A IV. zlj.-at időközben kijelölték a Szende-ddr. jobbszárny oszlopának, miértis ez Pustyniáról Paszezyn át Wola Pustikowskára ment.

6^h-ig pihenő volt; ekkor a II., III., VI. zlj. ütközetmenefelt Dabiét érte el s itt az úton megállt. Az I. zlj. a V2II./I. tiroli vadász zlj.-jal Kochanowkát érte el.

A felderítő járőrök megállapították, hogy az ellenség megszállta Przeclaw-*Bialybór* a Wola Ocieckától északra lévő erdőszegély és Ocieka vonalát, sőt állása ezen az utóbbi községen is túlterjedt.

A szélesre nyitódott I. zlj. Krownicétől a patakhoz ment előre s itt következőképpen csoportosult: 4. szd. az 5., 8./1. tiroli vadász szd.-októl jobbra, az 1. szd. lépcsőben jobbra, a 3. és 2. szd. még kiljebb, ugyancsak lépcsőben jobbra. A gp. osztag a 4. szd.-ot követte.

Ebben a csoportosulásban kezdődött meg 11^h-kor a tiámadás. Irány volt a 4. szd. a wola osieckai-kastély. Az orosz gyalogság és a tüzérség a támadócsoportot: heves tüzeléssel fogadta, úgyhogy a támadás lendületének biztosítása érdekében előbb az 1., majd nemsokára a 3. és a 2. szd.-ot is tűzvonalba kellett] rendelni. De a zlj. még így is nehezen és lassan jutott előre s mikor az oroszok oldalozó tüzellel is elárasztották, megállt. A zlj.

balszárnya ekkor 400, jobbszárnya pedig 800 lépésnyire volt az ellenségtől. Rotter örgy. ebben a helyzetben nem tehetett mást, minthogy beszüntesse a további támadást s bevárja a tovább keletre előnyomuló 62. e. beérkezését. A zlj. fedezéket ázott s gp. osztagát átadta a III. zlj.-nak. 20^h-kor a 62. e. is elérte a zlj. vonalát. Ennek %% szd.-a rohamot intézett az orosz állás ellen, mellyel elérte és elfoglalta az első fedezéket. A tűzharc egész éjjel folyt; csapataink e közben valamelyes árkot ástak maguknak.

1915. V. 11-12.

Az I. zlj. vesztesége aránylag kevés. 1 halott és 15 sebesült volt ezen a napon.

A II. és III. zlj. elindult Brzeznicáról, pallón átkelt a patakon s Dabie irányában folytatta az előnyomulást. Itt az úton megállt, mivel az elővéd az oroszokkal Tuszymánál és Bialybórnál harcra keveredett. Mivel az ellenséget az elől lévő tiiroli vadász e.-ek se tudták állásából kiverni, előbb a Va 10. szd.-ot, mint! felderítő különítményt, majd a ½ 9. szd.-otl az ellenség balszárnyának megtámadására, előrerendelték. A ½ 10.-szd. Dabie kijáratánál Podole északi szegélye és a téglaverő (Z. S.) irányából tüzet kapott és megfigyelhette, hogy az ellenségnek itt újonnan épített állása van. Fél tiiroli vadász-szd.-dal megerősítve, megkezdte a harcot. A ½ 9. szd. zavartalanul haladt előre egészen a lángban álló fahidig, innen az ellenségnek oldalozó tűzzel temérdek veszteséget okozott, mígnem ő maga is az oroszok oldalozó tűzébe került. Ekkor az időközben eloltott hidon átkelve, Przeclawynál védelmi állásba vonult. A ½ 9. szd. csapataink arcvonala előtt; egy házat szállott meg s ennek padlásáról nagy kárt! lett az oroszok között és 25 foglyot is ejtett.

1915. V. 12.

8 h-kor a 11. szd. azt a parancsot kapta, hogy a Bialybórtól délre lévő orosz állás ellen támadást intézzen. Ez a szd. mihamar kb. két szd. gyalogságra s kisebb kozákosztagra bukkant s ezt meglepte. Az ellenség gyorsan fejlődött, megkezdte a harcot s 600 lépésnyire közelítette meg a 11. szd.-ot. A szd. egy órai élénk tűzharc után a lövészer hiányát kezdte érezni. Az utánpótlási kísérletek sehogyan se sikerültek, míg végre a 21. és a 22. szd.-ok kísérették a bajból a Jor3^{sz}- (11.) szd.-ot. Ez a három szd. az oroszokat, egyesült erővel eredeti állásukba kergette vissza. A Jorysz-szd. üldözte a hátráló ellenséget miközben ennek oldalozó

tüzebe kerül. Jorysz hdgy. megsebesült. Utóda. Csont hadapród ekkor elrendelte a fedezékását. 15^h-kor újból komoly baj volt a lövészerrel. Az embereknek fejenként öt töltényük volt. Ezért a szd. beszüntette a tüzelést, noha ő maga a tüzéség és a gyalogság tüzetől sokat szenvedett. Hat kínos óra múlva, 21^h-kor a lövészerpótlás végre megérkezett. A szd. ekkor pár percig gyorstüzet adott, majd visszavonult az 1. tiroli vadász e. rajvonalaának magasságába. A reggel kiküldött felderítő járőrök 17 oroszot elfogtak; az ellenség egyébként kiűrtette állását.

9^h-kor Waldstätten örgy. azt a parancsot kapta, hogy a III. zlj. harmadfél szd.-nyi maradványával és a II. zlj. három szd.-ával – egy szd. Soós ezds. parsága alatt maradt – Wola Ocieckára menjen s Rotter örgy.-gyal karöltve, a községtől északra, a magaslatokon lévő oroszokat űzze el. A csoport a patak völgyében a hídhöz (-φ-194) ment, ahol Engerlein ezds., a 62. e. parnoka, Waldstätten és Rotter örgy.-ok megbeszélték a közös vállalkozás részleteit. A II. zlj. alkotta a támadócsoportot, a III. harmadfél szd.-át tartalékba osztották be. A támadócsoport simán elfoglalta az ellenség előállítását, jobbfelé összeköttetést teremtet az I. zlj.-jal és a 62. e.-del; az ½ III. zlj. a II. balszárnya mögött állt. A harcvonalnak ez a szakasza az orosz tüzéségtől különösen sokat szenvedett. A 3. tiroli vadász-e. 20^h-kor támadásra indult, a csoport tüzzel erélyesen támogatta ezt a vállalkozást, mely azonban mégsem sikerült. Az e. nem érte el az előállítások vonalát, ahol a csoport feküdt.

A VI. zlj. tovább nyugatra harcolt. Három muszka állást rohammal elfoglalt, miközben 160 foglyot ejtett. Ez alkalommal Eehérváry Dezsó tart. zls. különösképen kitűnt vitézségével. Szakaszával parancs nélkül előretört, magával ragadta az arcvonal szomszédos, már-már ingadozó embereit is, elfoglalta a 2. és a 3. muszka állást és tekintélyes számú foglyot is ejtett. Eehérváry zls. kiról c.-parnoka a kitüntetési javaslatban azt írta, hogy »számtalanszor kitüntette magát ... megkapta az arany vitézségi érmet és soron kívül hadnaggyá lépett: elő.

A VI. zlj. teljesítménye gyönyörű voll. Az oroszok is érezték ezt s ezért teljes dühvel fordultak a zlj. ellen. Tüzéségük a zlj. elfoglalt új állását szokatlanul hevesen lotie s irtózatossá pusztítást vilt véghez a hős székely legények közi. A zlj.-nak ezen a napon 33 hősi halott és 150 sebesült vesztesége volt. Ekkor sebe-

sült meg Baborszky Antal zls., ki négy nap múlva a kórházban meghall. Vitéz magatartásáért halála után arany vitézségi érmet kapott.

A IV. zlj.-at előbb Kochanówkára rendelték; mikor itt! a 62. e.-del megteremtette az összeköttetést, a falutól keletre fekvő erdőben fejlődött, majd előrement az erdő északi szegélyére, ahol azzal a feladattal, hogy minél nagyobb erőt lekössön, tűzharcba lépett. A zlj. ebben a helyzetben maradt másnapig.

1915. V. 10-14.

A 10 és 11-e közti éjjelen az ellenség visszavonult az V. zlj. előtt, mire ez hajnalban megkezdte az üldözést és Zawadán át, a múúuton Witkowicét érte el, ahol meghált.

A nap eredménye az egész vonalon kielégítő volt. 23^h-kor az ellenség az egész vonalon meghátrált. Az üldözést mégsem lehetett mindjárt folytatni, mert a legénység teljesen kimerült és éhes volt, hiszen egész nap nem evett. Okvetlenül pihennie és étkeznie kellett, hogy új erőt gyűjtsön. A kötelékek is rendezésre szorultak.

Az üldözés folytatását ezért csak 12-én hajnalban folytatták. Az I., II., III. és VI. zlj.-at ekkor gyülekeztették és ezek Bialyboron át Dobryniára mentek. Innen ddr. kötelékben folytatódott az előnyomulás Niwiskára, ahol a IV. zlj. 64 fogollyal csatlakozott az e.-hez, mely az erdőben haladva, Klobuszowán át, 21^h-kor Zarebkit érte el. Az V. zlj. ezen a napon Sedziszówon, Hgh Budán át Przedborzra ment, ahol elszállásolták.

13-án az e. Zarebkin pihent, mivel a Szende-ddr. újból hds. tartalék lett. Az V. zlj. csatlakozott az e.-hez. Az utóbbi napok véres harcaiban az e. állománya tekintélyesen megcsappant. Az e.-parnok ezért feloszlatta a VI. zlj.-at, s ennek legénységét elosztotta a többi zlj. között.

14-én Werynián át Wola Ranizowskára ment az egész ezred.

Az e napi e.-parancs jól megérdemelt elismerésben részesítette az e. néhány vitéz tagját. Kimagaslóan hősi magatartásukért Groissl, Borbath és Csont hadapródok soronkívül zls.-sá, dr. Nagy Imre (1. szd.) és Ligeti János (4. szd.) önkéntesek pedig hadapróddá léptek elő.

Az e. egyébként a pihenés napjaiban se tétlenkedett. A fegyelem megszilárdítása céljából alaki gyakorlatozás folyt, aminek az enyhe, szép májusi idő nagyon kedvezett.

1915. V. 17-20.

17-én 22.30 h-kor menetintézkedés érkezett. Az e-t felriaszították s ez egy óra múlva elindult: és 18-án 7^h-kor Stecén és Dabrowkán át Laskit érte el, ahol 21 h-ig pihent. Ekkor az e. az I. zlj. kivételével Sojkowán, J. H. Pogowon át Nowosielec déli sarkához ment, ahová 19-én 5^h-kor érkezett meg. A négy zlj. itt továbbra is mint hds.-tartalék szerepelt, de immár önállóan, azaz nem a Szende-ddr. kötelékében.

Alig egyesült az e., máris újból széjjel szaggatták. A széke-lyeket mindig ott vetették harcba, ahol a legtöbb baj volt a muszkával. A III. zlj. 19-én 9.10^h-kor J. II. Pogonhoz, majd innen az olszowai erdővágásban Warcholy területére ment, ahol előbb e.-nek alárendelték. Az V. zlj., mint a 4. tiroli vadász-e. tartaléka. Az e.-parság ekkor a Warcholytól délre lévő J-nél állott. A II. zlj. ugyanezt az utat tette meg, csakhogy ez a Nowosielectől északra lévő Hgh-nál az egyik tiroli vadász e. tartaléka letit. Este a III. zlj. Müller tbk. ddr.-ának kötelékébe lépett.

A IV. és az V. zlj. menetkészen Nowosielecen pihent. 17^h-kor a Stróztától északra lévő Δ 171-re ment, ahol a 3. tiroli vadász e.-nek alárendelték. Az V. zlj., mint a 4. tiroli vadász e. tartaléka. Warcholyban helyezkedett el.

A Laskin maradt I., zlj. 18^h-kor a Szende-ddr. kötelékében elindulva, 21.30^h-kor Sojkowán át Jezowet érte el, ahol meghált. 20-án 5 h-kor folytatta menetét és Grondyn, Brzoza Krolewskán át 18^h-kor Wolka Grodziskára érkezett. Itt elszállásolták.

1915. V. 30.

A II. zlj. helyzete 20-án nem változott. A III. zlj.-at azonban felfedezte az ellenség és nehéz tűzérével olyan hevesen kezdte lövetni, hogy ez kénytelen volt állását megváltoztatni. A zlj. 17 h-kor *Nowosielecen út a hídhoz* (-φ- 175, *Rudniktól* egy km nyugatra) ment. ahová 21.40 h-kor érkezett meg. Hogy a most következő eseményeket megértsük, meg kell mondanunk, hogy mi történt időközben a IV. zlj.-jal, melyet 19-én alárendeltek a 3. tiroli vadász e.-nek. Ez a zlj. 19-én 19.30^h-kor érkezett meg a Δ 171-re. Két szd., mégpedig a 14. és a 16. azonnal megszüntetie a 4. tiroli vadász e. rajvonalát. A 15. szd. a Δ 171-től nyugatra helyezkedett el, hogy innen az ellenséget a rajvonal áttörése esetén, jobbfelől oldalba kapja. De az ellenség támadása s ezzel

a rajvonal áttörése elmaradt. A 15. szd. ekkor a Δ 171-től délre lévő vasúti őrházhoz ment s ittl a 13. szd.-dal és a gp. osztaggal együtt, az e.-tartalékot képezte. 13 h-kor a V213. szd.-ot Strózától délkeletre a Δ 177 ellen, a rajvonal sűrítésére rendelték. 16.30 h-kor a 13. szd. másik fele, a 15. szd. és a gp. osztag a 4. tiroli vadász e.-től parancsot kapott, hogy nyomuljon elő a Δ 177 ellen. Mikor ez a. másfél szd. a gp.-osztaggal rajvonalban a *Strózától* délkeletre lévő hídhöz érkezett, itt találta a 13. szd.-nak előbb előrerendelt két szakaszát, melyek az időközben végrehajtott ellentámadás alkalmával, súlyos veszteséget szenvedtek. A fél-zlj. futólépésben ment előre, mert mint kiderült!, a muszkák betörték az állásba s nagy árokrészt elfoglaltak. A 15. szd. élén Markos Mózes hdgy. az elragadott árokrészbe elsőnek érkezett. Kemény kézítusa fejlődött ki; ennek eredménye volt, hogy a muszkák végül visszavonultak. Igaz, hogy eközben a fél-zlj. is igen nagy veszteséget szenvedett. Az ellentámadás után a 15. szd. puskalétszáma mindössze 34 volt!. Ezzel a létszámmal kb. egy km-es árokszakaszt kellett! egész éjjel tartani. A muszka szerencsére nem mozdult, amiben a fél-zlj. ügyes tüntető mozgolódásának nagy része volt!. Ambrus András törzs-örmmester (vitéz) ez alkalommal fényesen kitüntette magát s ezért arany vitézségiérmét kapott. A fél-zlj. megszállta az állást s északfelé húzódott, míg nem a 4. tiroli vadász e.-hez felzárkózott. Az e.-parnok ekkor már nem várt nagy eredményt a fél-zlj. támadásától, mivel az ellenség kitűnően megerősített állását sűrűn megszállotta s azonfelül a Δ 177 táján 6-8 gp.-ja is volt!. Ezért megelégedett azzal, hogy élénk tűzharcot vivjon a muszkákkal. A fél-zlj.-tól jobbra, *Rudnik* felé lórólszállt lovasság és népfelkelők feküdtek a rajvonalban. Az ellenség 17 h-kor megtámadta ezt az arc'onalszakaszt s megszállóit visszavetette; ezzel a ½ 13. szd.-tól keletre elég tekintélyes rés keletkezett.

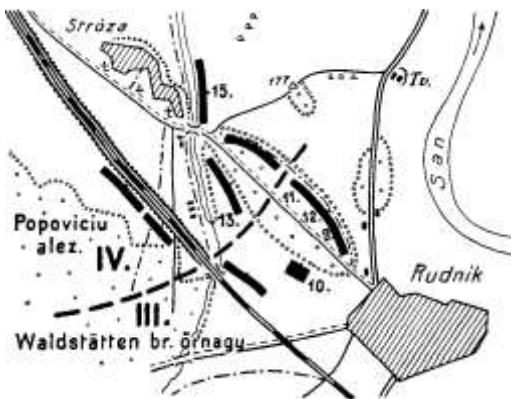
1915. V. 20-21.

Ez volt a helyzet, mikor a III. zlj. 23^h-kor mint megerősítés a Strózától délkeletre lévő vasúti hidhoz érkezett. Rendkívül heves tűzharc fejlődött ki, melynek folyamán kiderült, hogy az ellenség nagyobb erejű, mint csapataink. Ezért és mivel a helyzet! Rudniknál még teljesen tisztázatlan volt. a III. zlj. egyelőre a vasúti töltésen vetette meg lábát, még pedig a 11. és a 12. szd. tűzvonalba fejlődött a töltés mentén, a 9. szd. tartalék volt a jobbszárny, a 10. ugyancsak tartalék a 12. szd. mögött. A IV. zlj. parnoka erősítést kért a III. zlj.-tol, de Waldstätten örgy. ezt a

kérést annál kevésbé teljesíthette, mert hiszen az ő zlj.-a más ho.-ba tartozott.

A Rudnik körüli helyzet bizonytalanságát nem lehetett sokáig túrni. Waldstätten örgy. éppen ezért három járőrt küldött ki, hogy ezek kikémléjék az ellenség helyzetét. Előrementek a *Stróza-rudniki* útig, sőt ezen túl is és megállapították, hogy az erdőcskében nagyobb orosz erő van.

A zlj. éjfél után (24.30^h-kor) kezdte meg a támadást¹, miután a IV. zlj. parnokát felszólította, hogy csatlakozzék a III. zlj. előnyomulásához. A 11. és a 12. szd. átléptek a vasúti töltésen. Velük

3. sz. vázlat.

együtt ugrott: előre a IV. zlj.-ból a V213. és a 15. szd. is. A szd.-ok azonnal tűzharcba keveredtek kisebb előretolt osztagokkal, de ezeket könnyűszerrel visszavetették. Mivel az ellenség főállása jóval szélesebb volt, mint a támadó csoport arcvonala, nemsokára a 9., majd a Va 10. szd.-ot is tűzvonalba rendelték. De a csoport még így se tudott előrejutni, hanem 2^h-kor megállt s elkezdett tűzharcba kezdett a határozottan nagyobb számú s kitűnő fedezékben lévő muszákkal. A támadás eredménye az volt, hogy az orosz állást 80-30 lépésnyire sikerült megközelíteni. A balszárny túlhaladt a Stróza-rudniki országúton, sőt elérte az erdő északi szegélyét, a közép és a jobbszárny kissé lemaradt. Az oroszoknak kitűnő lövészeik voltak. A legcsekélyebb vigyázatlan mozdulat! sebesülést, sőt elég sűrűn halált okozott. A csoport ezért a legnagyobb óvatossággal látott hozzá a fedezéképítéshez. (Lásd 3. sz. vázlat.) 14^h-ig a helyzet mitsem változott. Az öldöklő tűzharc pillanatra se akart alábbhagyni. Ekkor két 6. Landwehr e.-beli szd.-ot tűzvonalba vetettek, hogy ez a csoport jobbszárnyát ragadja előre.

De ez se segített. A muszkák kitartása példátlanul szívós volt. Súlyosbította a helyzetét, hogy tüzéségünk a két raj vonal közelsége miatt, csak nagyon óvatosan löhetett. Ezzel szemben az orosz tüzéség mitssem törődve azzal, hogy lövedékeinek legalább fele a muszka állásba vág be, teljes erővel tüzelt s meglehetősen komoly kárt tett a támadócsoport fedezékében.

Bármilyen nehéznek látszott is a dolog, az ellenséget! mégis el kellett űzni a kis erdőből. A 6. Landwehr e.-nek újabb két szd.-át rendelték ide a csoport megerősítésére s 23^h-kor megkezdődött az újabb támadás. A közép (12. szd.) s a jobbszárny (10. szd.) a hunroham iskolapéldáját bemutatva rontott neki a muszkáknak, akiket ritka elkeseredett; kizitusával kivetett állásukból. Ez a támadás egyike volt a székely legények legnagyobb kitartással véghezvitt, legszebb fegyvertényének.

1915. V. 21.

Most pedig térjünk vissza sorjában a többi zlj.-hoz. Az I. zlj. 21-én Wolka Grodziskáról Sieniawán át a Δ 219-re ment, ahol 14.30h-kor leváltotta a hídfőt. megszálló I/74, német zlj.-at, azaz megszállta az előző napon elfoglalt állást, mely W. H. 202-től az úthajlás mentén a Gajdytól északkeletre lévő -ig terjedt.

1915. V. 21-23.

A II. zlj. 21-én is tartalék volt és helyzete nem változott.

A IV. zlj. megmaradt védelmi állásában és sok támadást visszavert. Az oroszok éjjel mégis 150-160 lépésnyire megközelítették a zlj. fedezékét, mely elé gyorsan drótkadályt kellett építeni.

Az V. zlj., melyet 19-én Warcholyban alárendeltek a 3. tiroli vadász e.-nek, 20-án változatlanul mint tartalék szerepelt. 21-én az erdő megtisztítására előrendelték. A zlj. e. közben 13 tisztet, és 300 embert elfogott, majd az elfoglalt új vonalban erősen megvetette lábát s több ellentámadást véresen visszavert. De még este átadta új állását német csapatoknak s éjszaka Nowosielecen át Pikulyra ment, hová 22-én 5 h-kor érkezett meg. A II. zlj. a délelőtt folyamán szintén ide érkezett s a két zlj. 11.45 h-kor Letowska Wolára folytatta menetét. A II. zlj. itt maradt, az V. Brzoza Krolewskára tovább ment és itt halt.

A III. zlj.-at, mely az utolsó két napon olyan fényesen szerepelt, de eközben kimerült és igen nagy veszteséget! szenvedett, 22-én a 6. Landwehr e. felváltotta s a zlj. Pikulyra, majd innen Letowska Wolára ment. ahol a II. zlj.-jal együtt! beszállásolták.

Az I. és a IV. zlj. helyzete 22-én nem változott.

23-án a II. és a III. zlj. Brzoza Krolewskára ment, ahol az V. zlj.-jal együtt elszállásolták. Ugyancsak ide érkezett a X. menet-zlj. is, melyet felosztottjak a többi zlj.-ak között.

Az I. zlj. a Δ 219-en, Sieniawától keletre lévő állását kissé kiigazította. 19 h-kor az oroszok megtámadták a zlj.-nak a J. H. Cedylynél álló táboriörsöt, mely kitért a sokkal nagyobb erő elől s a főállásba visszavonult.

1915. V. 23-26.

A IV. zlj. a 3. tiroli vadász e. kötelékében az ellenség többszörös támadásától és heves tüzeiben sokat szenvedett, míg nem 24-én kivették a tűzvonalból. A 13. és a 15. szd. ekkor Borowinától délnyugatra a - ϕ - 169-hez ment, a 14. és a 16. szd. Szüts hdgy. parsága alatt, mint a 3. tiroli vadász-e. tartaléka, a Δ 171-nél helyezkedett el. 19 h-kor a $\frac{1}{2}$ I6. szd.-ot tüzvonalba vetették, a szd. másik felével Szüts hdgy., valamint később a 12./ 3. tiroli vadász szd. rajvonalát megsínylette s résztvett az egész éjszakai át tartó heves harcokban. A 14. szd. e.-tartalékban maradt.

Az I. zlj. serényen folytatta védelmi állásának megerősítését. Mikor az ellenség J. H. Cedylyről visszavonult, az 1. szd. egyik szakaszát a 74. német e. egy járőrével a J. H. Witoldowkához előreküldték, hogy kémelje ki az ellenség helyzetét. A szakasz azzal a jelentéssel tért vissza, hogy witoldowka-radawkai út mentén nagyobb orosz csapat fedezéket épít.

Az e.-parság a II., III. és V. zlj. állományából négy szakasznyi legénységet vett ki s ezeket a IV. zlj. kiegészítésére Brzoza Krolewskáról Farkas, Gsomor, Kerezsy és Mánya. hadapródok vezetése alatt, a IV. zlj.-hoz utibaindította.

A fenti három zlj. 26-án 5^h-kor Brzoza Krolewskáról elindult s 17.45 h-kor Biedaczowon át Trynczára érkezett, ahol elszállásolták.

A IV. zlj.-nál csak annyiban történt változás, hogy 26-án a gp. osztagot is tüzbetették a 12./3. tiroli vadász szd.-nál.

*Sieniawa és Piskorowice, majd diadalmas előnyomulás Galíciából
Oroszországba.*

1915. V. 27.

Május 27-e valóságos gyásznapja volt az e.-nek. Temérdek drága székely vér folyt ezen a szomorú napon, a cs. és kir. 36. cseh kiegészítésű e. áruháza következtében. A hadvezetőség –

hogy csapatainknak a *San északi folyása* mentén való további terjeszkedését biztosítsa – elrendelíté, hogy *Sieniawánál hídfőt* teremtsenek. A hídfő parságával Reymann tbk.-ot bízta meg. A kérdéses ponton csapatokat vontak össze, előállításokat és támpontokat építettek, szóval mindent megettek, hogy Sieniawánál olyan megbízható, erős pontot létesítsenek, amelyre nyugodtan támaszkodni lehet.

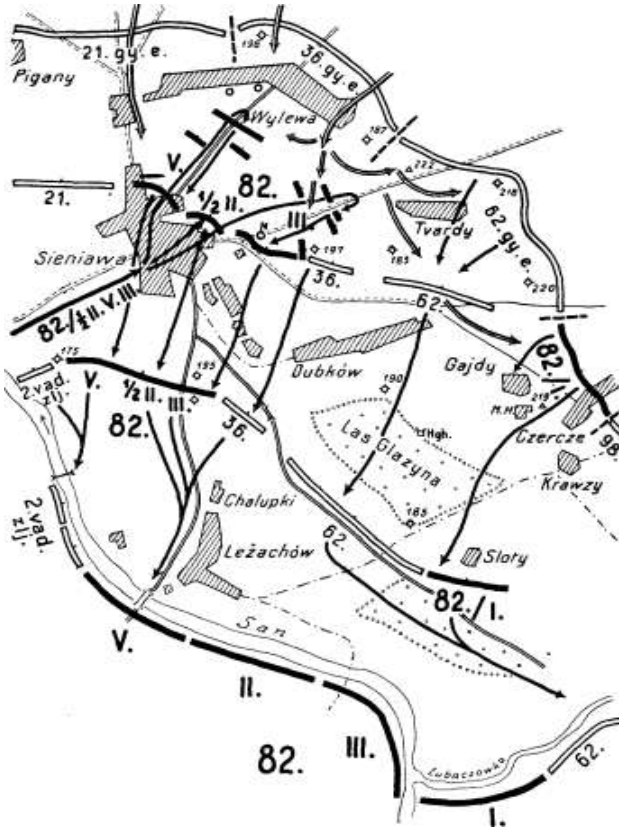
A Szende-ddr.-nak a támpont keleti részét kellett megszállnia. Tudjuk, hogy az I. zlj. már napokkal ezelőtt megszállottja *Sieniawa* közelében lévő A219-et; a 62. e. az I. zlj. balszárnyához csatlakozott s fedezéke $-\varphi-220-\varphi-218-\Delta 222$ *Slava* magaslati pontokon át terjedt; a 62. e.-hez a Wylewától északra lévő $-\varphi-$ 196-ig terjedő arcvonallal, a hírheft cseh e. csatlakozott. Az előző napon Trynczára érkezett II., III. és V. zlj.-nak ezen a napon – 27-én – a 98. e.-et az I. zlj. jobbszárnyától Lubaczowkáig terjedő állásában fel kellett volna váltania, hogy ezzel ismét! a Szende-ddr. kötelékébe lépjen. De a »kedvenc« *csehek árulása* mindent felborított. A 36. e. tekintélyes része példátlan módon átszökött orosz »testvéreikhez«, akiket 1918-1920-ban, mint! »légionárius« szintén elárult, kirabolt.

Ez az árulás egyedül áll a k. k., azaz a későbbi k. u. k. haderő történetében. Azoknak, akik ennek a nagymúltiu haderőnek tagjai voltak, egyedüli vigaszuk lehet, hogy ezt is csehek követték el, akiknek közös államfenntartó értékét az uralkodóházon, de főként Chotek Zsófia csehimádó férjén kívül, mindenki és mindenkor helyesen ítélte meg.

A 26-a és 27-e közti éjjelen az oroszok áttörték a Wylewánál álló 36. e. arcvonalát. Mondhatni pillanatok alatt kihasználták ezt a rájuk nézve rendkívül kedvező helyzetet s egy-kettőre a 62. e. oldalába és hátába kerültek. A $\Delta 222$ és a $-\varphi-$ 218 magaslati pontokat a 62. e. háta ellen végrehajtott rohammal foglalták el, majd minden irányból Sieniawa felé vették útjukat. (Lásd 4. sz. vázlat.)

A szomorú esemény a következőképen zajlott le: Az I. zlj. éjfél táján észak felől lövöldözést hallott. Járőröket küldtek ki Wylewa irányába, melyek azzal tértek vissza, hogy oroszokkal találkoztak. Ez szinte hihetetlenül hangzott, mert hiszen a hídfő-állás Wylewa előtt húzódott; Wylewa táján tehát csak abban az esetben lehettek oroszok, ha azok áttörték a hídfő vonalán. Igen ám, de harc nélkül hogyan törhették volna át a vonalat?

Hiszen alig néhány lövést lehetett hallani... Az áttörés csak úgy történhetett, hogy cseheink harc nélkül adták meg magukat, így is történt. A 36. e. becsületes, derék elemeinek néhány lövése jelezte csupán a harcot; ebből pedig nem lehetett valami óriási

4. sz. vázlat

horderejű támadásra következtetni. I h-kor azután megérkezett a hidfőparság értesítése, mely tudtul adta, hogy az oroszok »elfoglalták« a 36. e.-nek a -φ- 196-on lévő támpontját; és az V./82. zlj. Wylewa irányába ellentámadást intéz. Ekkor már az I. zlj. és a vele délfelé szomszédos 98. c. arcvonala ellen is nagyobb orosz tömeg nyomuk előre a Kolówka erdőből.

Piskorowice, 1915 VI./13.
Fogolytranszport, előtérben az előrevonuló saját rajvonal.

Lukova égése, 1915 VI./19.

Átkelés a Tanewen.
Podsosnina. 1915. VI. 19.

Átkelés a Tanewen.

Az e.-l 2.30^h-kor felriasztották s Trynczáról Ubieszynen át Sieniawára vitték előre. A kastélyhoz megérkezve, a III. zlj. parancsot kapott, hogy foglalja vissza a Δ 222-en elvesztett támpontot. Az V. zlj. Wylewa és a - ϕ -196, a III. zlj. Pedig † 183 ellen nyomult előre. Utóbbi kereszttűzbe került s ezért parancsot kapott, hogy maradjon fekvé s várja meg míg tűzéréségünk, további előnyomulását előkészíti.

1915. V. 27.

Az V. zlj. gyilkos gyalogsági és tűzérégi tűzben elérte Wylewa északi szegélyét, miközben a - ϕ - 187-ről oldalazó tüzet is kapott. Itt megállt. A - ϕ - 187-ről oldalba támadták az oroszok, de a zlj. visszaverte ezt a támadást, mely azonban nemsokára megismétlődött. A zlj. mely előnyomulása közben amúgyis igen nagy veszteségei szenvedett, nem tudott az újabb rohammal szemben helytállani s megkezdte a visszavonulást. Visszament Sieniawa északi szegélyére és itt megkezdte a védelemre való berendezkedést. A zlj. visszavonulása következtében a szomszéd III. zlj. balszárnya komoly veszedelembé került s amikor az utóbbinak jobbszárnyával szomszédos 36. e. maradványa is kénytelen volt meghátrálni az orosz tömegtámadás elől, a zlj. is visszavonult, hogy a - ϕ - 197-en, arccal északkeletnek, védelemre berendezkedjék. A zlj. visszavonulását a 10. szd. fedezte, mely rendkívül nagy veszteséget szenvedett. Az ellenség bekerítette s jórészt elfogta a századot. Különösen említésreméltó Kováts Ákos hadapród, ki szakaszával a visszavonulást rendkívüli önfeláldozással és ügyesen fedezte.

Az e.-parnok a zlj.-ak általános visszavonulását látva, a Sieniawából Wylcwára és a Δ 222-re haladó utak közti sávban a V2II. zlj.-at (5.. 7. szd.) támadásra rendelte. Ez a támadás hozzájárult ahhoz, hogy az oroszok nem üldözték hátráló csapataikat. Ez a 1/2II. zlj. azután óriási véráldozat árán a többi csapatok visszavonulását, sikeresen fedezte.

Az oroszok 16^h táján a 21. e.-nek a Z. O. Piganynál lévő arcvonalszakaszál is benyomták és a San mentén, valamint Sieniawa irányában megkezdtek a további előnyomulást. A - ϕ - 218-on a 62. e, se tudta tovább tartani állását, mire a hidfőparság újabb, immár 3. védelmi vonal megszállásai rendelte el. A 11. szd. a 9. szd. hozzávetődött részeivel együtt mint utóvéd a - ϕ -197-et tartotta, miközben a II., III., V. zlj. Sieniawán kérésziül Lezachów felé elvonult, ahol az V. zlj. a - ϕ - 175-t, a III. zlj. a - ϕ - 195-t, a II. pedig a két magaslati pont közt húzódó vonalat szállotta meg.

1915. V. 27-28.

Az oroszok ez úttal – szokásuk ellenére – utána nyomultak csapatainknak. A Δ 228-on nagy orosz tömeg gyülekezett s a tüzéség, az új állást löni kezdte.

A helyzet itt is tarthatatlan volt. A felére olvadt létszámú, végképen kimerült csapatok semmiképen se álltak volna ki rög-tönzött fedezékükben újabb tömegtámadásokat. Ezért folytatni kellett a visszavonulást a San mögé, ahol azzal a reménnyel lehetléit megállni, hogy a folyó legalább addig feltartóztatja az ellen-séget, míg csapataink kissé magukhoz térnek. A visszavonulás 28-án 2.30 h-kor kezdődött meg és zavartalanul ment végbe. Az e. részben az Ubieszeknél lévő pallón, részben az Ostrowétől észak-keletre lévő Ladi-hídon kelt át a folyón. Az új San menti védelmi állásban a III. zlj. jobbszárnya a Ludacowka torkolatánál állt, hozzá csatlakozott balfelé a M. H.-nál a II., majd ehhez az V. zlj.

A balszerencse a 62. és a 98. e. közé Czercénél beékelt I. zlj.-at se kímélte meg. A zlj. derekasan helytállt! az orosz támadásnak, de a tüzéség majdnem teljesen szétlőtte állását, amivel nagy veszteséget okozott s nagyon legyöngítette a zlj. ellenálló erejét. Azonos helyzetben volt, sőt ha lehet még többet szenvedett a szomszédos 62. e. is. 13^h-kor a V2I szd.-ot, mely eddig tartalék volt, a zlj. balszárnyának, azaz a Δ 219-től északra lévő támpontnak megerősítésére, tűzbevetették. A szd. másik felét 14^h-kor Gajdy északi szegélyére rendelték azzal, hogy az esetleg meghátráló 62. e.-el itt felfogja s megállítsa. 16.15 hl-kor a 62. e. előre megsejtett visszavonulása csakugyan bekövetkezett. Az e. menekülésszerűen özönlött vissza a Las Glazina erdőbe s magával ragadta a $\frac{1}{2}$ I. szd.-ot is. Az oroszok elérték Gajdyt s innen az I. zlj. hátába kanyarodtak. Erre a zlj. is parancsot kapott!, hogy a visszavonulást kezdje meg. Az északi (bal) szárnyon lévő 4. és $\frac{1}{2}$ I. szd.-ot az ellenség bekerítette, úgyhogy csupán néhány ember tudta a szorító gyűrűn átvágni magát, a többi – hősie védekezés közben - hősi halált halt, vagy fogságba esett. E másfél szd. hősi magatartásának köszönhető, hogy a zlj. többi szd.-ai időt nyertek és nagyobb baj nélkül visszavonulhattak.

A zlj. a Las Glazna erdőben gyülekezett és Zlotynál új védelmi állást foglalt el, melyben éjjelen át megmaradt!

A IV. zlj.-at 27-én 19 h-kor kivették a harcvonalból és Letowska Wolára irányították, ahová 28-án 4^h-kor érkezett meg.

A II., III., V. zlj. megkezdte a San nyugati partján az összefüggő védelmi állás építését. Mivel Meretta alezds. az V. zlj. hős parnoka a Wylewában vívott utcai harcban elesett, a zlj.-parság.-át Király szds. vette át. Ez a három zlj. továbbra is Reymann tbk. ddr.-ának kötelékébe tartozott.

A Szende ddr. alá beosztott I. zlj. 13.30h-kor parancsot kapott, hogy Slotytól menjen hátra, keljen át! a Lubaczowkán és váltsa fel a 74. német e.-nek a manasterzi templom és a Lubaczowka torkolata közti vonalban állásban lévő alosztályait. A zlj. -at, melyet most az e. többi zlj.-aitól csupán a Lubaczowka folyócska választotta el, alárendeltlék a 62. e.-nek. A védelmi állás építése itt is megkezdődött.

1915. V.-29-VI.-7.

A IV. zlj. két napi erőltetett menettel 29-én 16^h-kor Ostrowera érkezett, a községtől északra, a San mentién védelmi állásba vonult s ezzel újból az e. kötelékébe lépett!

Az állásmegegerősítési munka serényen folyt tovább. Az ellenség, mint a San keleti partjára rendelt! járőrök megállapították, nem nagyon mozgolódott, hanem győzelme után, pihent! babérain.

A német 74. e. 22.30 h-kor felváltotta a Szende-ddr.-t, mely a nielepkowioei hadi hidon átkelt a Sanon s a hid közelében tábort ütött. Május 30-án az I. zlj. 20^h-kor az Ostrowénél lévő védelmi állásba vonult s ezzel szintén visszalépett! az e. kötelékébe.

Az e.-nek feladata volt, hogy az oroszok *átkelését a Sanon* minden áron megakadályozza. Kitűnő, gránátálló mély fedezékek épültek az ellenség tétlenségének napjaiban. De mihamar jelentkezett az állásharc undorító velejárója, az emberek eltetvesedése. Junius 5-től kezdve a zlj.-ak sorban bejártak Ostrowéba, ahol az embereket tetvetlenülítették s ruházatukat fertőtlenítették.

Az e. arcvonala előtt június 7-éig mondhatni teljes csend volt. Csupán a két tüzérség adott naponta néhány lövést a hátul lévő tartalékokra. A szomszédos Lubaczowka-arcvonalszakaszon ezzel szemben naponta többször is élénk tűzharc volt a két fél között. Az oroszok megszállták a Lubaczowka keleti partját is és állásuk, a III. zlj. állására pontosan derékszögben állt. Nem csoda, hogy nem bírták utóbbinak oldalozó tűzét és június 6-án kiürítették ezt a fedezéküket. Tüzérségük megkísérelte 7-én, hogy a III. zlj.-at kellemetlen állásából elűzze. 16 és 17^h közt mint egy 50 gránátot lőtt a zlj. fedezékére anélkül, hogy ebben bármi kárt sikerült volna tennie.

1915. VI. 8-12.

A 8-a és 9-e közti éjjelen az e.-del szemben, a San keleti partján álló kozákokat beszarábiai gyalog-e. váltotta fel. A jámbor muszkák hajnalban azzal a kéréssel fordultak a mieinkhez, hogy azok ne löjjenek rájuk, mert ők se akarnak löni. Ettől kezdve a San mindkét partján éjjel-nappal tökéletes nyugalom honolt. De ez a kellemes állapot nem sokáig tartott.

Június 11-én 15^h-kor az I., IV., V. zlj.-at a 11. Landwehr-e., 19 és 23 h közt a II., III. zlj.-at a porosz 167. e. II., III. zlj.-a az ellenség legcsekélyebb beavatkozása nélkül felváltotta s az e. a fenti két csoportban Chodaczówra menti.

Ezzel a nappal a Szende-ddr. önállósága megszűnt. A ddr. a 10. ho. kötelékébe lépett. Szende tbk. ez alkalomból meghatóan meleg szavakban mondott köszönetet! a 82, és a 62. c.-nek, hősiességükért. Kiemelte azt, hogy a két székely e. hősiességéről a legfelsőbb helyen is tudnak s azt érdem szerint méltányolják.

12-én 17 h-kor az e. Trynczára ment, hol a Szende-ddr. azt a parancsot kapta, hogy az ubieszyni hadi hidon át kövesse a 26. Landwehr-ho.-t a San keleti partjára, szállja meg a Piganytiól keletre haladó úttól a San keletű partjáig terjedő vonalat s szükség esetén támogassa a 26. Landwehrr-ho. támadó hadműveletét. Ennek az intézkedésnek alapján az L, III., IV., VI. zlj. 21.15^h-kor átkelt a Sanon, a II. zlj. tartalékviszonyban a San keleti partján, Ubieszyn közelében maradt. A III. zlj. mint ddr.-tartalék a *sieniawai kastélyhoz* ment. Az I., IV. zlj. a San mentén északra haladva a Z. S.-tól délre, Sieniawától északnyugatra, megvetette lábát. A harc javában folyt az e.-től keletre lévő arcvonalon s az ellenség kitartó ellenállása következtében a 26. Landwehr-ho., valamint a szintén támadásra rendelt porosz 22. ho., nem tudott előrejutni. Az e. ezért 22.20 h-kor parancsot kapott, hogy a 26. Landwehr-ho.-val együttműködjék. Mivel azonban a ho. nem ment előre, az e. is elért állásában maradt. Csupán a 16. szd.-nak sikerült a Z. S. közvetlen közelébe magát előre dolgoznia.

1915. VI. 12-13.

Öldöklő hévvel dúlt a harc. A koromsötét éjszakában az összeköttetés fenntartása is nagyon nehéz volt. Az ellenség ereje és energiája kifogyhatatlannak látszott. Szakadatlanul küldte harcra újabb és újabb tömegeit, mígnem sikerült a 26. Landwehr-ho. arcvonalát két helyen – 13-án 3.5^h-kor a Z. S.-nél, 3.20^h-kor Sieniawa északi sarkánál – áttörnie. A ddr.-tartalékban álló III.,

V. zlj. parancsot kapott, hogy az ellenséget a ho.-tartalékkal karöltve állásából ellentámadással vesse ki. Az c. ezzel egyidejűleg parancsot kapott, hogy támadását a tüzérségi előkészítés bevárása nélkül a 26. ho. védelmivonalán és Piganynt át, a tó partjáig és a San északi folyásáig vigye előre.

Az ellenség újabb támadását sikerült megállítani, mire a harc bavegett két, 82-es zlj. Wylewáig ragadta előre az arcvonalat. 7.15^h-kor csapataink elérték Piganynt s az éltől nyugatra levő Z. O.-t. Az I. zlj. ekkor még heves harcot vívott! a San mentén, de 8.50^h-kor már a mocsártól nyugatra lévő területiét érte el s itt 200 foglyot ejtett. Tüzérségünknek Piganyra irányított lövései közül sajnálatos módon néhány az I. zlj.-at is érte. 9.25^h-kor már az egész e. az intézkedésben megjelölt állásban volt, miközben előnyomulása folyamán újabb 400 foglyot ejtett!. Érdekes, hogy ebből százat egy altisztől vezetett járőr fogott el, akként, hogy egy bozótban lévő állást rohammal elfoglalt. A járőr tagjainak neve az iratokból nem tűnik ki. 10.50 h-kor parancs érkezett az előnyomulás folytatására. 12.30^h-kor két felderítőkülönítmény ment előre. Az egyik Clialuszkí, a másik a *Piskorowicétől* nyugatra lévő mocsaras terület irányában. 13^h-kor a zlj.-ak, a balszármnytól lépcsőben, megkezdték az előnyomulást. Az egyik járőr ugyanekkor jelentette, hogy Piskorowice déli részében Chalupkiban és ettől keletre, az erdőben, nincs ellenség.

1915. VI. 13-14.

Nemsokára kiderült, hogy az oroszok *Piskorowice északi részét, a kastélyt s a majort* (M. H.) szállták meg, valamint, hogy kitűnően megerősített; állásuk volt a -φ- 189 mindkét oldalán. Az e. a II., I., IV. zlj.-jal tűzvonalban, a III., V. zlj.-jal tartalékban, rendkívül heves tűzben folytatta az előnyomulást. Az orosz tüzérség előre belőtte magát minden bokorra s jól célzott tűzével nagy veszteséget okozott. Az I. zlj. kissé nyugatra tartott, a IV. zlj. lefeküdt egy kisebb mélyedésbe, hogy magát a tűzből kivonja. Csak a II. zlj. és a ddr.-tartalék folytatta az előnyomulást. 18^h táján az orosz tüzérség tüze ellanyhult, mire a IV. zlj. a 62. e.-del együtt kisebb csoportokban előrement és megszállotta Piskorowice északi szegélyét. A II. és az I. zlj. ezzel szemben komoly ellenállásra talált. Az ellenségnek kitűnően megerősített állása volt a kastélyban s a majorban, melyek előtt a terep sík és tökéletesen pásztázható volt. A zlj.-ak valamivel túlhaladták a mocsár északi szélét, de itt megálltak s éjjelen át itt maradtak.

Az alkony leszálltával beálló nyugalmat arra használták fel, hogy az e.-et a 32. Landsturm-e. egy zlj.-ával megerősítették; ugyancsak egy zlj. erősítést kapott; a 32. Landsturm-e.-ből a ddr.-tartalék is.

1915. VI. 14,

14-én 5^h-kor az c. arra eszmélt, hogy a 14. honvéd-e. bal-, a 6. Landwehr-e. pedig a jobbszárnya mögött áll. 10^h-kor az e.-parnok támadásban való részvételre szólította fel a két említett e.-t. Az előnyomulás megindult. Öldöklő tűz fogadta a csapatokat, melyek az ellenség pillanatokig tartó tűz-szüneteit kihasználva, egymástól szétszakadva, szökkenésként haladtak előre. Az ellenség tüze így is nagy pusztítást vitt véghez a derék székeley legények közt. Az e.-parnok 12^h-kor indítatva látta magát, hogy megállást parancsoljon. Jelentést tett erről a ddr.-parságnak, mely elrendelte, hogy az e. tűzérségünknek 20 percig tartó és a kastélyra, valamint a majorra összpontosított tüze után, folytassa az előnyomulást.

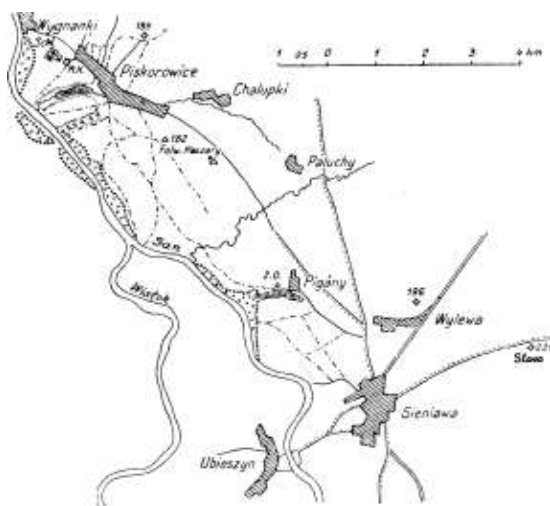
Az e. a tűzérségi tűz védelme alatt, kis darabbal előrébbjutott ugyan, de mihamar újból meg kellett állnia, mert az ellenség gp.- és puskatüze nemhogy lanyhult volna, de sőt csapatlaink közeledésének arányában, egyre erősbödött. 14^h-kor még mindig eszeveszetten tombolt a harc s noha csapataink észrevették, hogy az oroszok megkezdték a visszavonulást, ezt a kedvező helyzetet mégsem tudták kihasználni, mert az orosz utóvéd és az élihez beosztott gp.-k megsemmisítő tüzeben, képtelenség volt előremenni.

Tűzérségünk újabb előkészítő tüzenek oltalma alatt az e. 100-80 lépésnyire közelítette meg a muszka támpontokat, de ennél tovább most sem jutott. Az oroszok kétségbeesetten védekeztek s valóságos pokoli tüzrellyel árasztották el az e.-t. (Lásd 5. sz. vázlat.)

A hds.-parság rosszalását fejezte ki, mert a piskorowicei kastélyt és a majort az e. még mindig nem foglaltja el. Szende tbk., ddr.-parnok erre azzal felelt, hogy *a teljesen nyílt terepen, a kitűnően megerősített és többszörös akadály hálózattal körülvett állásokból nyugodtan célzó ellenség ellen, már az eddig végbement előnyomulás is a hősiesség iskolapéldájául szolgálhatna. A csapat megtette, amit emberileg megtehetett. Tartalékok további tűzbe vetése egyáltalán nem hozná meg a kívánt sikert; ezzel csupán a véráldozatot növelnék. A hds.-parság ebbe belenyugodott, mert tudta, hogy az e. valóban megteszi, amit megtehet.*

A végleges diadalra immár nem is kellett sokáig várni: 17.30^h-tól a tüzéség pár percig újra a kastélyra és a majorra összpontosította, tüzét, minek befejezése után a 82-sek talpraugrottak s újabb irtózatoss veszteségek árán behatoltak a muszka támpontokba. Tüzéségünk nem vette észre ezt az eseményt s tovább lőtte az immár a csapataink kezében lévő állásokat. Eltekintve attól, hogy ezzel kárt tett az e.-ben, az üldözés hathatós végrehajtását is megakadályozta.

A legénység az ellenség makacs ellenállása következtében kiállott sok szenvedés és veszteség miatt annyira elkeseredett volt,

5. sz. vázlat.

hogy az állásban maradt s utolsó pillanatig tüzelő muszkák közül többel felkoncolt. De a tisztek azonnal közbeléptek s ezt a vérengzést beszüntették. Az e. csupán 200 oroszot talált a fedezékekben. Az ellenség nagyobb része nyugat felé menekült, ahol a 14. honv. e. karjaiba futott.

A piskorowicei roham az e. történetének fénypontjai közé tartozik. Ha az e. hősiessége egyáltalán rászorulna a magasztalásra, ezzel a fegyvertényével kapcsolatban valóságos dicshimnusz lehetne zengeni. De az e. maga írta meg drága vérével hősi eposztát s így a történelemíró nyugodtan megelégedhetik azzal, hogy egyszerűen regisztrálja az eseményeket. Mert vannak cselekedet-

tek, melyeket megcsodálunk, de méltatni nem tudunk ... Ilyen volt a székely legények piskorowicei támadása is.

1915. VI. 15.

De az ezernyi hős közül hármat mégis ki kell emelnünk. Az egyik Sándor Imre hadapród, aki zlj.-a élén elsőnek rohant be a muszka állásba s oldalozó tűzével megkezdte annak felgöngyölítését, a másik Kováts Ákos hadapród, ki szakaszával a major ellen intézett rohamot! s aránylag kis veszteséget szenvedett, viszont 120 muszkát elfogott, a harmadik Balázs Béla őrmester, aki 6 főből álló járőrével 2 orosz tisztet! és 180 katonát fogott el. Mindhárman megkapták az I. oszt. ezüst vitézségiérmét. Sándor Imre ezenfelül soronkívül zászlóssá lépett elő.

18.45^h-kor a IV. zlj. a 2. vadász-zlj. részeivel elfoglalta a -φ- 189-en az oroszok valóságos erőddé kiépített állását! s az e. ekkor a -φ- 178 -φ- 189 vonalát szállta meg.

15-én 2^h-kor a 98. e, felváltotta az e.-et! az állásban. Csupán a IV. zlj. maradt meg a -φ- 189-en. A többi zlj., mint ddr.-tartalék a mocsár keleti szegélyéhez. Piskorowicéhez ment s itt' fedve a Koci Zamek Δ 210 ellen végrehajtandó támadáshoz, készenlétbe helyezkedett. De erre e nap nem került sor. Az e. 17 h-ig a fent említett helyen maradt, majd ekkor Piskorowice keleti szegélyére ment, ahol fedezéket épített. A II. zlj.-at este alárendelték a Reymann ddr.-nak, melynek kötelékében ez a Przymiarki melleti erdőbe ment, ahol meghált. A IV. zlj. 6 h-kor a -φ 189'-ről a -φ- 177-en át megkezdte Koci Zamek Δ 210 ellen az előnyomulást. Mikor a zlj. a -φ- 177 mellett a *J. H. Molynie* közelébe ért, heves ágyútűzet kapott; ebben támadása lassan haladt, előre, sőt 11.45^h-kor egyáltalán megállt. Egy órával később a 32. Landsturm-e. egyik zlj.-ál itt tűzbe vetették s a zlj. ezzel egyesülve, az orosz állást 500 lépésnyire közelítette meg. A további arcban való előnyomulás lehetetlennek bizonyult. A ddr.-parság ezért elhatározta, hogy a 62. e. és a 2. vadász-zlj. részeivel, oldaltámadással kergettetni el állásukból az oroszokat. Az újonnan alakult támadócsoport! rohammal be is vette az első orosz állást, de az erdőben főállásra bukkant, s ezzel szemben tehetetlen volt!. A IV. zlj. és a 32. Landsturm e.-nek ehhez előbb csatlakozón zlj.-a 17 h-kor megkísérelték, hogy az ellenség jobbszárnyát is átkarolják. Ez a kísérlet se járt sikerrel, noha tűzérésünknek a Molynie támpontra irányított, 20 perces tüze készítette elő. A támadócsoport itt már csak 350-400 lépés-

nyirc volt az orosz állástól, mikor a ho.-parság a nagy veszteség miatt a támadás beszüntetését rendelte el. 16-án 2.30^h-kor a IV. zlj. és a Landsturm-zlj. új rohamra indult a J. H. Molynie ellen. Az élénk harcizaj felriasztotta az I. zlj.-at!, amely abban a hiszemben, hogy az ellenség betört az állásba, Piskorowice északi szegélyén gyorsan harchoz fejlődött. De a -ψ- 189 irányában előnyomulva, mihamar megállapította, hogy a muszkák végre megelégtették a IV. zlj. hősi rohamait, átengedték neki állásukat s megkezdték a visszavonulást. Az I. zlj. erre 9^h-kor bevonult az e.-hez, ahová nemsokára a Reymann ddr. kötelékéből kiváló II. zlj. is megérkezett. Az e. 14^h-kor Chalupkin át Przymiarkira menti s ettől délre az erdőben, táborn! ütött.

1915. VI. 16.

Az e. állománya a nagy veszteségek következtében erősen megcsökkent. Az V. zlj.-at ezért felosztották a többi négy között.

20.30 h-kor a III. zlj.-at felriasztották és Cieplicére rendelték, ahol a Reymann ddr. tartaléka lett.

A IV. zlj. a *J. H. Molynie elfoglalása* után Δ 210-nél az erdő északnyugati szegélyét szállta meg. Mivel az orosz az egész állást) kiürítette, a 10. ho. megkezdte a további előnyomulást!. A IV. zlj. Cieplicére ment, de Wolczaste és a -φ- 188 között! heves tüzérségi tűzbe került s útját nagyon lassan tudta folytatni, úgyhogy menetcélját csak este érte el.

1915. 17. 17-18.

Elfogott muszkák bementése szerint az ellenség ezen az 16-17-e közti – éjszakán az egész vonalon megkezdte a visszavonulást, miértis a 10. ho. kora hajnalban nyomába eredt. Az I., II. zlj. 5^h-kor elindulva. Adamowka keleti kijáratát érte el, a III. zlj., mely az éjszakát mint a Reymann ddr. tartaléka a Cieplícétől északra lévő -φ- 205-ön töltötte, 1 h-kor bevonult a községbe, itt csatlakozott a 62. e.-hez s ezzel együtt, 9.20^h-kor Bietet érte el.

A IV. zlj. 1 h-kor mint felderítőkülönítmény azzal a parancssal indult el a Za Pywnym Δ 215 magaslat és Mokrzyczki irányában, hogy megállapítsa, vajjon van-e az ellenségnek az országhatáron újabb védelmiállása. A zlj. Nagorne közelében kozákjárőröktől tüzet kapott, de mire az intézkedést ezek elűzésére megtette, a járőrök az északra fekvő erdőben nyomtalanul eltűntek. A zlj. 11 h-kor Bielét érte el, ahol a III. zlj.-jal találkozott.

A két zlj. innen Waldstalten örgy. parsága alatt Nowinyń át Adamowkára ment s itt 16 h-kor megérkezve, az e. kétí másik zlj.-ával, egyesült. Az e. most mint a ho. baloldaldvédje Osowkán, Dobropolon, -φ- 241-en át folytatta útját a Hgh -φ- 210-hez Moszczanycára, ahol helységszállásba vonult. A II. zlj. zárt előőrs vonalat állíolt fel, míg az I. zlj. mint előőrstartalék, a M. H.-nál helyezkedett el. Az e. most újból a Szende-ddr. kötelékébe lépett, melynek a ho. rendelkezése értelmében a *Tanew-szakaszt* – Szostaki, Olchowiec kijáratától 1000 lépésre délkeletire – kellett megszállnia.

Az e. a szakasznak Szostakitól a -φ- 195-ig terjedő részét a IV., a többi részét a III. zlj.-nak utalta ki.

18-án 9.30h-kor mikor ez a két zlj. Wola Obszanskán át megkezdte az előnyomulást!, felderítő lovassága Babicénél lóról leszállolt kozákokra bukkant és kénytelen volt megállni. A III. zlj. arccal északkeletnek harchoz fejlődött s elűzte az ellenséget előbb Olchowiec-ből, majd Lukowából is. A visszavonuló oroszok felgyújtották Dorbozy és Olchowiec községeket. A IV. zlj. Podosninánál orosz állást talált s az erdő irányában megkezdte az előnyomulást. A fejlődés következtében a zlj. jobbszárnya védtelen lett. A zlj.-parnok segítséget kért az e.-től jobbszárnjának biztosítására. Az e. az I. zlj.-at rendelte előre a rés kitöltésére. A IV. zlj. támadása azonban így se jutott előre. A II. zlj.-at ezért Podosninára irányították s a támadás vezetését Teutsh ezds. vette át. 20^h-kor az ellenség kiürítette állását, mire a IV. zlj. is megszállta kiutalt szakaszát.

Mivel a 15.000 lépés hosszúságú vonalat az e. leapadt létszáma mellett összefüggően csak igen gyéren szállhatta volna meg, csupán támpontok építésére szorítottak s ezeket fél-szd.-okkal vagy csupán szakaszokkal szállták meg. A támpontok közt az összeköttetést táboriőrsök és járőrök tartották fenn.

Az ellenség a Tanew túlsó partján rendezkedett be s azon volt, hogy az e.-et a fedezéképítésben, minél jobban zavarja. Az e. egy része ezért állandóan lekötötte az ellenséget, másik része pedig serényen tovább dolgozott.

A II. zlj.-at újból kivették az első vonalból s mint; tartalékot a lukowai templomnál helyezték el. Az éjjel a Tanew másik partjára előreküldött járőrök megállapították, hogy az ellenség a szemben lévő erdőszegélyt szállotta meg s ott fedezéket épít.

7915. VI. 19-20.

A vonalnak ez a gyér megszállása s az ellenség közelsége, jóra semmiképen sem vezethetett! Az e. mindent elkövetett, hogy meglepetés ellen biztosítsa magát!. Lázás sietséggel építette a fedezékeket s az összekötő árkokat; az utászok technikailag is megerősítették a támpontokat, de mit használt mindez, mikor a 15.000 lépés hosszú vonal megszállására alig 1000 emberrel történt... Igaz, hogy 19-én megérkezett a XI. menet-zlj., amelyet felosztottak az első vonalban lévő három zlj. között, de a sivár helyzetben ez se sokat javított. Az e.-parság jelentést is tett erről a ho.-nak, de ez se tudott segíteni. A 20-a és 21-e közti éjjelen azután megtörtént az, amire teljes bizonyossággal lehetett számítani. A megfigyelőörök éjfélkor azzal mentek vissza a főállásba, hogy a Tanew vizében gyanús pacskolást hallottak. Alig adták elő mondókájukat, máris hatalmas tömegben rohanta meg az ellenség a 13. szd. jobbszárnyát, ahol betört az állásba s a 13. és 11. szd. egy részét bekerítette és elfogta. Fejetlenség s összeviesszag következett. Az emberek azt se tudták, hogy honnan, mely irányból jövő támadás ellen védekezzenek s ezért céltalanul a levegőbe pufogtattak. Végre a biztosításra kiküldött s most visszazaladó emberek tisztázták némileg a helyzetet.

A Lukowán tartalékban álló II. zlj.-at előrerendelték. Ez 12.10 h-kor az osuchyi híd irányában megkezdte az ellentámadást. A IV. zlj. tartalékával egyesülve, a Podsosnina közelében lévő erdőnél, a muszkák rohamát megállította. Közelharc fejlődött ki, melyben a zlj. 100 oroszot fogott. De az ellenség se volt rest. Mind nagyobb és nagyobb tömeg kelt át a Tanewen, melyek előtt az e. egyes részei parancsra meghátráltak. Valósággal megható volt a IV. zlj. telefonistájának magatartása. Jelentette az e.-parságnak, hogy a muszkák előzönlötték a zlj. állását s immár az ő Szostakitól délkeletre a Z. O.-nál lévő fedezékébe is betörnek. Ebben a pillanatban csakugyan meg is szakadt az összeköttetés. A fedezékbe behatoló muszkák valószínűleg kiütötték a telefonista kezéből a kagylót.

A II. zlj. eközben előretört az erdőben, mely visszhangzott! a hurrától s más. magyarul elhangzott kiáltásoktól. A muszkák meghátráltak a zlj. előtti, de ezt csupán cselből tették. A zlj. ugyanis mihamar azon vette észre magát, hogy oldala és háta tele van ellenséggel. A zlj. egyik része azonnal megfordult s a hátában lévő oroszokra vetette magát. Kézitusa fejlődött ki. Pekeő Milán szds.

elkiáltotta magát: puska dole. Mintegy 40 muszka nyomban lerakta a fegyvert és megadta magát. Pekeő szds. éppen hátra akarta kísértetni a foglyokat, mikor az e. valamilyen osztaga előnyomulása közben, nem ismervén a helyzetet, löni kezdett ezekre a muszkákra. Erre újból megragadták fegyvereiket s elszaladtak.

1915. VI. 21.

A II. zlj. előrement egészen az erdő keleti szegélyéig. Itt egy elhagyott gp.-t talált, melyet magával vitt. A dél felől ismét nagy harcizaj hallatszott. A zlj. nyomban az erdő szegélyére ment, ahol nagy orosz csapatral találkozott. Szuronnyal utat vágott magának s a legközelebbi fedezékbe ment, hogy nagy össze-visszaságban lévő kötelékeit rendezze.

A zlj. szép előretörésével nemcsak az ellenségnek okozott kárt, hanem egy gp.-t is visszaszerzett; és a IV., valamint az I. zlj. veszedelemben forgó részét a fogságba jutástól megmentette.

A Tanewen egyre nagyobb tömegben átkelő oroszokkal szemben az erősen megfogyott létszámú II. és IV. zlj. nem tudott tovább helytállani. 3^h-kor, folytonosan harcolva, megkezdte a Podsosnina és Lukowa közti magaslatra a visszavonulást. E közben az eddig ho.-tartalékban volt 62. e. előrement, az e. balszárnya irányában s tüzérségünk 3.30^h-kor löni kezdte Podsosninát s az ettől északra lévő területet. 1.15 h-kor a 62. e. harcba lépett a muszkákkal, tüzérségünk pedig az erdőre irányította tüzeit, melyett az oroszok nagy erővel szállottak meg s melynek széleit, tlámadás ellen, rendkívül heves tüzérségi tüzükkel biztosították.

A ho. mindenáron vissza akarta kergetni az ellenséget a Tanew túlsó partjára. Ezért 5.15^h-kor a 18. e.-et is tűzvonalba rendelte, még pedig Chmicniknél, hogy itt az oroszokat oldalba kapja. A muszkák megneszelték a készülő veszedelmet s ezért újabb erősítést küldtek a Tanew nyugati partjára.

1915. VI. 21-22.

7 h-kor avatkozott be a harcba a 31. Landsturm e. részeivel megerősített 18. e. Támadása nagyon lassan haladt! előre, mivel az ellenség oldalazó gyalogsági- és szemből jövő tüzérségi tüze sok veszteséget okozott. Az e. gyorsan fedezékásához látott s ezzel az arcvonala megmerevedett. Tábori tüzérségünk, mely 8 és 9^h közt pásztázó tüzet adott, nem sok eredményt ért el, mivel az orosz ütegek állásait nem ismerte. 9^h-kor nehéz tüzérségünk is munkába

lépett. Hatásosan lőtte az orosz vonalat. Ekkor a csapatok kissé előrébbvitték a támadást, mely azonban 11^h-kor újból elerőtlenedett és megállt. 14.30^h-kor, újabb tűzérési előkészítés után, ismét megindult a gyalogság, de az ellenség megsemmisítő tűzében, ez a támadás is mihamar összeomlott. A ho. parancsára még egy támadási kísérlet volt a délután folyamán, de a csapatok egyetlen lépéssel se jutottak előre, noha nagy veszteséget szenvedtek. Végre 21.15^h-kor, az esti sötétség leple alatt, mikor az orosz tűzérség beszüntette a tüzelést, a 18., 62. e.-ek és a II. és a IV. zlj. sikeres rohamot hajtottak végre az erdőben lévő ellenség ellen, melyet a T anew túlsó partjára visszavetettek. Ekkor a II. és a IV. zlj. megszállotta az erdő keleti szegélyét. Az I. zlj.-nak alig volt számottevő vesztesége, a III. zlj. pedig jóformán egyáltalán nem keveredett harcba.

22-én hajnalban az idegen e.-eket kivették a vonalból. A 300 főre leapadt IV. zlj.-ből két szd.-ot alakítottak s az új összefüggő állás építése megkezdődött.

Lemberg visszafoglalását kihirdették, de megtiltották a legénységnek, hogy örömét hangosan nyilvánítsa, nehogy az ellenség a hang után – joggal – az állás gyér megszállására következtessen.

1915. VI. 22.

A székely legényeknek ez az újabb, rövid idő leforgása alatt immár harmadik diádnapja, arra késztet bennünket, hogy kissé belevilágítsunk abba a puritán szellembé, mely az e. minden tagját, a parnoktól az utolsó emberig, eltöltötte. Erre a célra nem zengzetes szóvirágokat, hanem száraz tényeket használunk fel. A X. hdt.-parság 1915. VII. 23-ai kelettel szószerint a következő rendem letet intézte az e.-parsághoz:

»A hdt.-parság mai napig se kapott harcjelentést se a 82. e.-től, se a 10. ho.-tól. Éppen ezért nem is tudja felvenni harcleírásába a 82. e.-nek a piskorowicei és a molyniei ütközetben tanúsított hősi magatartását.«

»Az események leírása a 6. Landwehr- és a 14. honvéd-e.-nek harcjelentése alapján történt. Ez a két harcjelentés szószerint bekerült a hdt. harcleírásába. Ezek a *piskorowicei major* (M. H.) és a *kastély* rohammal történt! elfoglalását egybehangzóan akként írják le, hogy a rohamhoz az utolsó impulzust a két 82-es zlj. adta meg. Ez az e.-nek elvitathatatlan érdeme.«

»A hdt.-parság nagy meglepéssel ismeri el a mindig ki-

tünően bevált 82. e. hősi magatartását, *de a harcleírás újból való elkészítésére nem gondol!*...

Kralicek m. p. altbgy., hdt.-parnok.«

Az e. Piskorowicét, Molynét is csak olyannak tekintette, mint a többi napokat; ezeken se tett mást, mint hogy kötelességét teljesítette, amiért: se dicséretet, se kitüntetést nem várt. Ha az a másik két e., metynek harcjelentéseiből a hdt. harcleírása készült, történetesen nem emlékezik meg az e.-nek Piskorowcenél tanúsított; hősi magatartásáról, a magas előjárók sohase szereznek tudomást arról, hogy az ottani diadal is a székely névhez fűződik.

Csak a szerénységgel párosult nagyság jelenti az igazi nagyságot!

1915. VI. 23-29.

A következő napok fedezéképítéssel teltek el. Az oroszok teljesen csendben voltak. Az e. állománya 24-én 2861 fő és 7 gp. volt.

A hadvezetőség egyes jelekből az ellenség visszavonulására következtetett. Annak a megállapítására, hogy ez a feltevés helytálló-e, a csapatok 27-én több ízben tüzzel való rajtaütést hajtottak végre, mire az oroszok heves tüzzel feleltek. Ebből kiderült, hogy a visszavonulás még nem kezdődött meg. 28-án azonban az ellenség már egyáltalán nem viszonzta csapataink tüzét s az előreküldött járőrök is megállapították, hogy az orosz fedezék üres. Az e. egyelőre az állásban maradt, de este Lukowán gyülekezett s itt helységi táborba szállt. A Szende-ddr.-t, tihát az ennek kötelékében lévő e.-et is, a 21. Landwehr-ho.-nak alárendelték.

29-én megkezdődött az újabb üldözés. Az e. 6.30^h-kor indult el és Pisklakira ment, ahol átgázolt a *Tanewen*, majd Górkin át Bukowiecre folytatta útját. Itt harchoz fejlődött s Alexandróv irányába nyomult elő. A községtől délre kitünően megerősített állás volt, de üresen állott. Az e. áthaladt rajta s 13^h-kor Margorléra érkezett. Két órai pihenés utján folytatódott a menet. Az I. zlj. elővéd volt, a III. a ddr. külön rendelkezésére állott, a másik két zlj. a főcsapat élén haladt. A menetirány -φ- 209 -φ- 231, Tereszpolt volt. A felderítő lovasságnak arra a jelentésére, hogy Tereszpoltól délre az erdő szegélyét nagy kozákoszlagok szállták meg, az I. zlj. harchoz fejlődött s a község irányába így nyomult elő. A III. zlj. szintén harcalakzatban követte az I.-t, mely 20^h-kor elérte Tereszpolt, de az ellenségnek már nyomát se találta. Az oroszok harc nélkül visszavonultak. Az e. a községben gyüle-

kezett. Az I. zlj. a Λ 320-on, a II. zlj. Δ 32-A-en, a III. zlj. a $-\phi$ - 340-on, a IV. zlj. magában a községben biztosította a ddr.-t.

1915. VI. 30.-VII. 2.

Másnap, 30-án 9^h-kor az e. elindult s Dylén át, ahol a Δ 340-rői iderendelt III. zlj.jal találkozott Wola Radzienckára ment s ill mint hdt.-tartalék, tábort ütött. A legénységnek, rekkenő hőségben végrehajtott kétnapi nehéz menet után, erre a pihenőre nagy szüksége volt.

A megbetegedett Be h m szds.-tól az I. zlj. parságát Eirich százados vette át.

A Szende-ddr. július 1-ével újból a 10. ho. kötelékébe lépett. Az e. 5^h-kor Gorajon át Otroczra ment s a községtől keletre lévő erdőben tábort ütött. A III. zlj. észak felé biztosította az c.-t s a $-\phi$ - 310-en ideiglenes fedezékei épített,¹. Mivel ez a zlj. gyenge tüzéségi tüzet kapott, Batorz irányába járőröket küldött, de ezek a zlj. előtt elterülő erdőben nem találtak ellenséget, mely mint a jelenlésekből kiderült, csapatainkat! a *Wolka Batorskától* nyugatra lévő magaslatokon, erősen megszállt kitűnő állásban várta.

A 10. ho. parancsot kapott, hogy az ellenséget¹ ebből az állásból kergesse el. Az e. 2-án 7^h-kor megkezdte a támadást. A 11. és a 10. szd. kivételével az egész e.-t tűzvonalba rendelték. A 11. szd. e.-tartalék, a 10. pedig lövegfedezet volt. Az e. mellett a 31. Landwehr-e. nyomult elő. A tüzéségi előkészítés után a csapatok rendkívül heves gyalogsági és tüzéségi tűzben haladtak előre. Székely János hadapród 14 h-kor a 2. szd. 1. szakaszával észrevétlenül merészen megkerülte és bekerítettie az orosz szárnytámpontot s jóformán lövés nélkül 6 tisztet, 239 embert fogott el, két gp.-t zsákmányolt s a támpontról megsemmisítő oldaltűz alá fogta a többi orosz fedezékeket. Székely hadapródot ezért! az arany vitézségi érdemmel tüntették ki. Itt meg kell említenünk, hogy a muszkák ezt az elfoglalt támpontot, mint a deszkákon talált, üzenetnek szánt feliratokból kitűnt; fogoly 82-es bakákkal építették.

Az oroszok megrettentek a bekerítés veszedelmétől s az egész állást kiürítették. Az e. megszállta az elhagyott fedezéket. A II. zlj. e.-, a 10. szd. ddr.-tartalék lett. Az oroszok kevésse távozásuk után ellentámadási kísérletek meg, de csakhamar véres fejjele szaladtak vissza.

1915. VII. 3-4.

3-án hajnalban az ellenség az előző nap a völgyben megszállt állását is kiürítette s a Wola Studzianskától északra lévő magas-

latok Stawce vonalában, új állást szállott meg. Az e. rendezte a kötelékeket s aztán támadáshoz csoportosult. Az I., II. zlj. tűzvonalban nyomult előre, a III. és IV. zlj.-at mint tartalékot a Wola Studzianska melletti erdőcskébe irányították. Az előbbi két zlj. a heves puska- és gp.-tűzben lassan haladt előre. Ez a két zlj. a községtől északra menő útra ért s itt, mivel a további előnyomulás tökéletesen kilátástalan volt, fekke maradt. Az ellenség tábori és nehéz tűzérségi tűzétől a tűzvonalban és a tartalékban lévő zlj.-ak egyaránt sok veszteséget szenvedtek s az éjtszakát a fenntebb meghatározott helyzetben töltötték. Másnap, 4-én, alapos tűzérségi előkészítés után az I. és a II. zlj. rohammal elfoglalta a Δ 290-en lévő állást s e közben több száz muszkát, akik tűzérségünk zárótűzében menekülni nem tudtak, elfogott. Az e. ekkor az erdő déli szegélyére nyomult előre, itt a III. zlj.-at!, mint elővédet a Slawce-slara wiesi útra irányította; az I. és a II. zlj. erdőáthatolással érte el az erdő északi szegélyét. A IV. zlj.-at alárendelték a 12. vadász-zlj.-nak s ezzel együtt a M. H. Karolinra irányították. Az oroszok az erdőtiől északra lévő magaslati vonalon voltak, de mikor a harchoz fejlődött III. zlj.-at meglátták, csapataink puska- és gp.-tűzétől kísérve, folytatták a visszavonulást. Az e. délután, az erdőben nyugatnak ment, hogy az Annowtól északra lévő orosz állást elfoglalja. Mind a négy zlj. tűzvonalban nyomult előre s este, mikor az e. az állás ellen rohamot intézett, azt már üresen találta. Az e. azonnal továbbment s még este megszállta a Stara Wiestől északra lévő magaslatot. A IV. zlj. a szélmalomban még oroszokat talált, de ezek is ellenállás nélkül visszavonultak, mikor a zlj.-at meglátták.

1915. VII. ̄-6.

5-én folytatódott az előnyomulás s az e. Wola Galezowska Δ 259 vonalának magasságába érkezett. Az ellenség Δ 253 Lesniczowka s a nyugatnak haladó öszvérut vonalát szállta meg és kitűnő fedezéke volt. Az e.-et nehéz tűzérségi tűz fogadta. 15^h-kor megérkezett a támadásra a parancs. A IV. zlj. a Δ 253, a III. zlj. a M. H. *Lesniczowka* ellen nyomult előre. A másik két zlj. a térközben, tartalékviszonyban, hátramaradt. Az orosz állást eleinte csak lovasság tartotta megszállva, de mind több és több szibériai gyalogságot vetettek tűzbe. Ennek jól célzott, heves tűzében, a támadás csak lassan haladhatott!. Az orosz tűzérség is érzékeny veszteséget okozott, úgyhogy a II. zlj.-ból Farkas fhdgy. és Prelogovics hdgy. szd.-át is tűzvonalba kellett rendelni, hogy a

rohamot a siker reményében lehessen megkísérelni. A kétésfél zlj. rohamra indult, de a gyilkos tűzben képtelen volt: előrejutni. A IV. zlj. rendkívül nagy veszteség árán Marysinig tört előre, ahol fedezéket röglönzöttl¹; a III. zlj. Galezow utolsó házait érte el s itt szintén idevezéképítéshez látott. A két zlj. közti rést járőrök biztosították. A ½ II. zlj.-at újból kivonták a tűzvonalból, de viszont a 2. szd.-dal a IV. zlj.-at megerősítették. A harcsoport parságát Waldstätten örgy. vette át. Éjjel rendezték a kötelékeket s a zlj.-akon belül lényegtelen átcsoportosításokat hajtottak végre.

1915. VII. 6-7.

6-án délelőtt az orosz állás mögötti erdőből nagyobb csapat mozgásának zaja hallatszott. Az oroszok heves tüzelésbe kezdtek. Ebből a két dologból az ellenség támadására kellett következtetni, miért is ennek kivédésére minden előkészületet megtettek. Ez a megsejtett támadás valóban mihamar bekövetkezett. Az oroszok több lépcsőben, nagy tartalékokkal törtek előre. Gyönyörűség volt nézni, hogy a székely legények milyen nyugodtan viselkedtek. Egyik orosz hullám a másik után omlott össze a jól célzott puska-és gp.-tűzben. Az újra és újra zárt tömegben előrehajszolt muszkák elvéreztek, de az e. állását megközelíteni nem tudták. Az e. fényesen visszazaverte a támadást; éppen így fiaskót vallott az oroszok délután megkísérelt újabb tömegtámadása is.

7-én se lett volna a muszkának több szerencséje, ha az e napon végrehajtott támadásuk is tisztán a 82. e. arcvonala ellen irányul. De az ellenség okult az előző nap tanulságán, belátta, hogy az e. vonalán nem boldogulhat, más ponton kísérelte meg az áttörést s itt valóban eredményt ért el. Igaz, hogy pillanatnyi sikeréért mihamar drága árat fizetett. Az újabb orosz tömegek 14^h-kor indultak rohamra. Az e. most is hősiezen védekezett s arcvonala előtt meg is állította a támadást. De az ellenségnek sikerült a II. zlj. szomszédságában lévő 2. vadász-zlj. arcvonalát betörnie s a II. zlj. balszárnyát bekerítenie. A zlj. kénytelen volt megfordulni s átvágni magát a hátában lévő ellenségen. Ekként a zlj. túlnyomó része megszabadult a fogságtól. Az ellenség most oldaltűz alá fogta ez c vonalát. A zlj.-ak nem tehettek mást. minthogy 1000 lépésnyire az állás mögé, sorjában visszavonuljanak. Az oroszok szokatlanul nagy lendülettel nvomultak az e. után, de ez két szétugrasztott gp.-osztág segítségével, véresen visszazaverte sorozatos támadásaikat. Némely ponton kézitusa is sor került, de az e. az ellenségnek egyetlen talpalatnyi területet se

adott át. A sorozatos kudarc a muszkákat teljesen megrendítette s harcikedvüket végkép lelohasztotta. De nem ám a székelyekúti 17.40 h-kor az e. balszárnán tűzbe vetették az 59. e-et. Megindult az ellentámadás, mely a csüggedő ellenséget teljesen tönkrevverte. Az e. újból megszállta előbbi állását s mivel mindkét fél kimerült volt, az éjszaka teljes nyugalomban telt el.

1915. VII. 7-8.

De másnap, 8-án, kora reggel az orosz tüzérség újból hevesen lőtte az e. állását s az ellenség arcvonala mögött végbemenő mozgulatokból, újabb támadásra lehetett következtetni. Az orosz tüzérség tüze 11 h-kor érte el heveességének tetőfokát. Közvetlen ezután egyik zárt vonal a másik után indult rohamra az orosz állásból. Az e. véresen visszaverte az összes támadásokat s valósággal megdöbbent, mikor 15^h-kor mégis visszavonulási parancsot kapott. Sehogyan se tudta megérteni, miért kell visszavonulnia, mikor az ellenség fejvesztett rohanással menekül arcvonala előtt...

Az előző napi katasztrófa ismétlődött meg. Az e.-del szomszédos egyik csapattestnél az oroszok újból áttörték az arcvonalat, melyet ezért egész terjedelmében hátrább kellett vinni.

Az e. 16^h-kor kezdte meg s tökéletes rendben hajtotta végre a visszavonulást. Az ellenség okult az előző napok ránézve kegyetlen tapasztalatain, meg sem kísérelte az üldözést, hanem óvatosan fedezékében maradt. Az e. Wola Golezowskaál új védemi állás építéséhez fogott. Az üldözésére előrerendelt; orosz lovasságot az e. részben elfogta, részben visszakergette.

Báró Waldstätten őrgy. bal alsólábszárát: visszavonulás közben egy srapelnhüvely teljesen szétroncsolta. Később egész lábát le kellett vágni. Az e. Waldstätten – vezérkari – őrgy. személyében egyik leghősibb tagját veszítette el s ezt a veszteséget őszintén és mélyen meggyászolta. Waldstätten őrgy. megkapta a legnagyobb és legszebb kitüntetést, amit katonatiszt kaphatott: *a Mária Terézia rendet*. Méltó elismerése volt ez az ő eredményes működésének és hősiességének, de csupán félvigasz az elvesztésén bánkodó, hűség székely lelkeknek.

Az utolsó csatanapokon az e. egyébként érzékeny veszteséget szenvedett. A 7-ei és a 8-ai visszavonulás olyan viszonyok közt ment végbe, hogy a sebesülteket nem lehetett hátraszállítani.

1915. VII. 9-16.

A megbetegedett Szende tbk. helyett Iwanski tbk. vette át a 19. ddr. parságát.

Krauss Rudolf altbgy. a 4. hds. vezérkari főnöke Szende ddr.-parancsnokot a 4. hds. kötelékéből való kiválása alkalmával a következőképp búcsúztatta:

»Csodálattal és feltétlen biztonsági érzéssel kísértük széke-lyeid diadalmenetét, azokét, akikért: az összes hadtestparancs-
nok olyannyira vetélkedtek.

Mi jól tudjuk, hogy székely dandárod (a 82. és 62. gy. e.) mit műveit, hogy olyan eredményt érhesen el.

Meghajolok Előtted és a birodalom legjobb fiai előtt.«

Egy későbbi tanúsítványban ugyancsak Krauss altbgy. le-
szögezi ... »a kötelesegteljesítés legmagasabb fokát, melyre min-
denek előtt a lovagias, hős magyar nemzet tanúsított, mely a világ-
háborúban olyan áldozatkészségesen vérzett.« -

Öfensége a 4. hds.-parancsnoka, József Ferdinánd főherceg
írásbelileg is elismerte, hogy... »a székely ddr. a hadsereg büsz-
kesége volt, mely többször döntötte el ezen hadsereg győzelmeit.« -

Az e. biztosítását előreküldött járőrök látták el, miközben az
állás kiépítésének és megerősítésének munkája serényen folyt.
Ezek a járőrök 10-én megállapították, hogy az oroszok 2000 lépés-
nyire az e.-del szemben, szintén fedezéket építenek.

12-én az erősen megfogyott állományú 10. ho.-t a 3. és a 8.
ho. felváltotta. Az e. állását! a 14. e. vette át. Az e. zlj.-anként
Jozefówbán gyülekezett s itti hált, majd 13-án a 10. ho. kötelékében
Majdanra, azaz Skotnikra ment, ahol jól megérdemelt pihenőjét
megkezdte. Az erősen megfogyott IV. zlj.-at felosztották az e. többi
zlj.-ai között. Behm szds. az I., Eirich szds. a III. zlj. parnoka letti.
Ezen a napon megérkezett a XII. menetzlj. Az e. állománya
17-én 2004 fő és 5 gp. volt. Ugyancsak ezen a napon adományozta
a hds.főparság Ambrus András törzsőrmesternek (vitéz) a *Rudnik-
strőzai* ütközetben tanúsított hősi magatartásáért: az arany vitézségi
érmét. Mivel ez a derék altiszt 8-án megsebesült!, az érmét a
pót-zlj.-nak küldte az e., hogy adja át neki.

A 10. ho. még mint hds.-tartalék három napig pihent!, 16-án
a menetkészültségre kapott, figyelmeztetést. Az e. gyorsan rendbe-
hozta vonatát. A II. zlj.-at; Stephe szd., a 9. szd.-ot Bletlinger
szds. Az I. gp.-osztatot Wagner János szds., a II.-at Maxony
hdgy. vette át.

1915. VII. 16-21.

18-án 17^h-kor feliasztották az e.-U s ez szakadó esőben Boza
Wolán és Annówon át 23^h-kor Stara Wiesre érkezett, ahol el-

szállásolták. Az ellenség éjjel megkezdte a visszavonulást s a hadvezetőség erélyes üldözéssel akarta megakadályozni, hogy hamarjában újból megvesse a lábát valahol.

19-én 6 h-kor indult el az e. a 19. ddr. kötelékében Stara Wiesről és Tarnawkán, Jozefinen, Majdan Teklinen át Piotrkowkre ment, ahol biztosítva meghált.

Az ellenség állása, melyet meg kellett vivni a Δ 272- ϕ - 257- ϕ - 23 s Tuszowtól északra lévő - ϕ - 229 vonalában volt. Az e. 20-án támadáshoz csoportosult: Az I. zlj. mint! ddr.-tartalék *Chimieltől* északra az erdő szegélyén a keresztnél (f), a II., III., zlj. pedig mint ho.-tartalék a Pietrkowektól keletre lévő erdőben állt fel. De ezen a napon támadásra nem került sor s a zlj.-ak bevonultak előző napi szállásukra, ahol díszes társaság várta az e.-t. A hadvezetőség felosztotta az áruló cseh kiegészítésű 36. e.-et, melynek az e. május 27-i sieniawai szerencsétlenségét köszönhetette. A cseh e. részeit a legmegbízhatóbb, legvitézesebb e.-ek közt, osztották fel. Így került a 36. e. néhány tisztje és sajnos 600 legénységi állományú embere is az e.-hez. Minden szd.-ra 42 fő jutott.

1915. VII. 21-22.

Az előző napra tervezett támadást 21-én hajtották végre. 7.30h-kor a II., III. zlj. harchoz fejlődött az erdő északi szegélyén. Az I. zlj. ddr.-tartalékban állt az erdő kiszögelő pontján. Az e. parancsa az volt, hogy a már harcban álló testvér 62. e. rajvonalát sűrítse, ragadja előre és ezzel vállvetve, a muszka állást foglalja el. Az e. 9^h-kor érte el a 62. e. vonalát. E közben utóbbi is előrement, úgyhogy az oroszok tüze a két előnyomuló csoport közt némileg megoszlott, de azért! így is nagy veszteséget okozott. 10.20^h-kor mindkét e. 500-600 lépésre közelítette meg az ellenség akadályait, mire a ddr. 10.40^h-kor az általános támadást! rendelte el. Ennek a parancsnak a végrehajtása korántsem volt egyszerű dolog. A két e. számottevő tüzérségi előkészítés nélkül tört előre olyan területén, ahol az ellenség várszerűen kiépített támpontjaiból és oldalozó állásaiból megsemmisítő tüzet zúdított rá. A támadás csak lassan haladt előre. Az e.-ek rettentő veszteségeket szenvedtek s az emberek kettes-hármas csoportokban dolgozták előre magukat. 15.30 h-kor – heves, de csupán pár percig tartó tüzérségi előkészítés után – a két e. újabb egyöntetű előretörést kísérelt meg, de az irtózatossá váló tüzben ez is megakadt, mire megint kisebb csoportokban folytatódott az előnyomulás. 12 h-kor az I. zlj.-at a -c^ 275 mögé rendelték. Most nehéz

tüzérségünk is munkába lépett. Ennek előkészítő tüze után a két c. egyes részei egészen a drótakadályokig hatoltak előre, de ezeket} a gyilkos puska-, gp.-, kéz-gránát, sőt aknavető tűzben, nem tudták szélrombolni. Itt, is megtörtént az, amihez a derék székely e.-ek már jóformán hozzászórtak: a jobbfelé szomszédos 95 .e. nemcsak hogy nem követte a székely e.-eket előnyomulásukban, hanem tűzvonalban lévő két zlj.-át Chmieltől délre az erdő szegélyére rendelte hátra. Erre 18^h-kor a székely ddr. is parancsot kapott, hogy a támadást szüntesse be. De ez nem volt; elég. A drótakadályokig előrehatolt osztagok túlságosan ki voltak szolgáltatva az ellenség tűzének és dühének. A ddr. ezért elrendelte, hogy a kétl e. 21 "-kor az orosz állástól 300 lépésnyire vonuljon vissza. A 95. e.-del többszörös kísérlettel se lehetett az összeköttetést megteremíteni, mire a székely ddr. 22-én 12.15 h-kor kénytelen-kelletlen ezti az újabb állást is kiürítette. Az új állás a chmieli útkereszteződéstől a Δ 272 irányába húzódott. Az e. hősiiesen végrehajtott vállalkozása tehát ezúttal, mint ezen kívül jó néhányszor, mások hibájából hajótörést szenvedett!. Igaz, hogy ebben most nem csupán a tüzérségi előkészítés elégtelenségének és a szomszéd e. meghát-rálásának, hanem a hatsoros muszka drótakadálynak is szerepe volt.

1915. VII. 22-29.

Az e. nyomban hozzálatott, hogy az új vonalban fedezéket! építsen. Rajtaütés ellen járőrökkel biztosította magát. Ezek kisebb csatározásokkal az ellenséget távartották, úgyhogy az e. éjjel s a következő napon, amiért csupán tüzérségi harc folyt, nyugodtan dolgozhatott.

23-án este a 95. e. felváltotta az e.-et. A II., III. zlj. ekkor Pietrkowekre ment, az I. pedig, mint ddr.-tartalék, egyelőre a helyén maradt, hogy másnap a 95. e.-től szintén felváltva, csatlakozzék Pietrkowekben a másik két zlj.-hoz. A 10. ho. itt: egy napig hds.-tartalék volt, de 25-én alárendelték a német X. hdt.-nek, melynek kötelékében az e. 17^h-kor Olszankán át Policzyznára ment. hogy a várható orosz támadás esetiére a német hdt. balszárnyát megerősítse. De az oroszok nem voltak támadó kedvükben, mire a 10. ho. újból kilépett a német X. hdt. kötelékéből s az e. Majdan-Krzczonowskira ment. A 10. ho.-t most a cs. és kir. XVII. hdt. alá utalták.

Az ellenség védelmivonala itt a Pielrkow-Chmiel kozice grn-i úttól északkeletre emelkedő magaslatokon volt s a XVII.

hdt.-nek ezt el kellett: foglalnia. A hdt.-en belül a főtámadócsoportot a 11. ho. képezte; misem természetesebb, minthogy az e.-et ehhez osztották be.

1915. VII. 29-30.

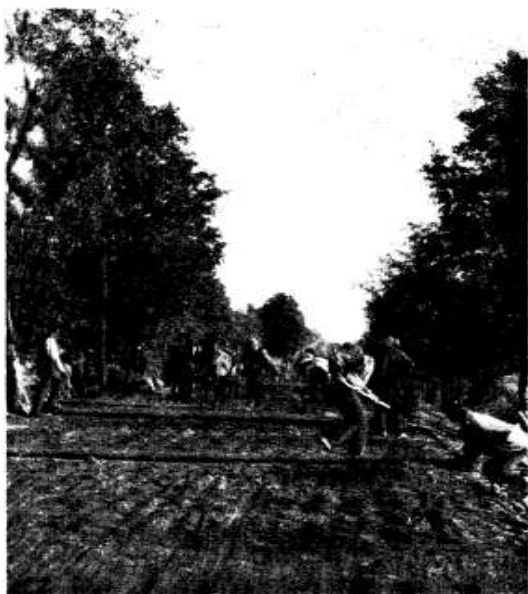
28-án az e. Olszankán át a M. H. Josefowhoz ment, majd innen mint ho. tartalék 19^h-kor a M. H. Marvsintől északra az erdő szegélyére rendelték. 29-én 6 h-kor a *Majdan Wolnicától* keletre lévő erdő északi szegélyére ment, ahonnan a II. zlj.-at azzal a feladattal, hogy a máris harcban álló 15. e. harcvonalát megerősítse, az erdőcskébe – -φ-250 – irányították. 9 h-kor – mikor a főtámadó csoport már előrehaladt – az e. a 15. e. elhagyott fedezékét szállta meg. Az orosz nehéz tüzérség hevesen lőtt. 10.30^h-kor az e. parancsot kapott, hogy az állása előtt fekvő 15. e. raj vonalát sűrítse, ragadja előre s a fenti e.-del az előtérben lévő két muszka támpontot rohammal foglalja el. Az irtózatos tűzben igen lassan, lépésről-lépésre haladt az előnyomulás s az e. a 15. e. harcvonalát csak dél táján érte el, miközben nagy veszteségei szenvedett. Ekkor rövid tüzérségi előkészítés következett, mely szemlátomást legkevésbé sem gyengítette a muszkák erejét. A ho. látta ezt a lehetetlen helyzetet s ezért a roham időpontját előbb 13.10-re, majd 17^h-ra tolta ki. Az utóbbi időpontban a csapatok valóban el is indultak, de a gyilkos oldalozó tűzben nem jutottak előre. 22^h-kor újabb rohamkísérletek történtek. Ezekben már az időközben tűzbevetett 95. e. is résztvett. Ezek se jártak eredménnyel. A csekély tüzérségi előkészítés nem tudott rendet vágni a muszkák 4-8 soros drótakadályaiban, a csapatok temérdek veszteséget szenvedtek az oldalozó tűzben, mely végre is ellankította támadó lendületüket. A ho. az elért vonalban fedezékét épített, azzal, hogy hajnalban újult erővel rohan a muszka állásra. De az ellenség ezt nem várta be. Főerejével még hajnal előtt (30-án) visszavonult, úgy hogy az előretörő csapatok már csupán az utóvédeket látták, akik az állást harc nélkül kiürítették. Az e. a III. sz. orosz támpontban gyülekezett, rendezte a kötelékeket, azután a többi e.-kel együtt a muszka nyomába eredt s Kaweczynt érte el, ahol a 19. ddr.-ral egyesülve, Rudkin át a M. H. Zancinnél lévő vasúti átjáróhoz ment. Az orosz teljesen fedetlenül dolgozott, fedezékén, mire tüzérségünk löni kezdte. Az e. 17.10^h-kor parancsot kapott az előnyomulás folytatására. A testvér (marosvásárhelyi) 62. e. *Zalesic-Trzecakow* vonalában harcolt már, de mivel ezt a hosszú vonalat csak gyéren

tudta megszállani, az I. zlj.-at megerősítésére rendelték azzal hogy Dominowon túl ne menjen előre. Az orosz állás előtti térség átláthatatlan és nehezen járható volt. Kisebb ellenséges osztagok leshelyeken megbújva várták előnyomuló csapatainkat, ezeket tüzzel elárasztották, majd a lőállásra visszavonultak. Az e. a kijelölt vonalat 22^h-kor érte el. A II., III. zlj. mint ho.-tartalék Dominow déli szegélyén fedezéket épített. 31-én a felderítés megállapította, hogy az ellenség a ddr.-ral szemben Krzesimow-Zurowniki vonalát szállotta meg. A 62. e. és az I. zlj. felkészülte a támadás megkezdésére. 13.30^h-kor figyelmeztetés érkezett a ddr.-hoz, hogy a jobbszárnyával szomszédos német csapatok az orosz állást Gornénél megtámadják s aztán a ddr. arcvonala felé bekanyarodnak. Ezért a II. zlj.-at az esetleg keletkező rés kitöltésére Zalesiére, a III. zlj.-at pedig Zurawnikére rendelték.

1915. VII. 31-VIII. 3.

A testvér 62. e. 14.10^h-kor, a szomszédos német csapatok 16.30^h-kor kezdték meg a támadást. A német szárny északkeletnek, a 62. e. északnak nyomult előre, minek következtében valóban rés támadt, melybe az 5. és a 6. szd.-ot bevetették. A támadás lendületesen haladt előre, mígnem a németek az 1. orosz állást elfoglalták s megszállóit a 2. vonalba való visszavonulásra kényszerítették. A II. zlj. másik két szd.-át – 7., 8. – szintén a 62. e. megerősítésére rendelték; ezek a -φ-177 irányában nyomultak előre. A ddr.-nál tűzbe vetették egy német e.-et is. Ez a 62. e.-del vállvetve indult el, de a heves tűzben igen lassan jutott előre. Végre – nagy veszteségek árán – sikerült az orosz állást meglehetősen megközelítenie, de rohamra mégsem került sor. 19.10^h-kor a III. zlj.-at is a M. H. Gornétól délre lévő mocsárhoz irányították. A német, bal- s a ddr. jobbszárnyának előnyomulása 22^{li}-kor végképpen megfeneklett, mire a III. zlj. ismét visszament Zalesiétől délre s itt fedezéket épített. A tűzharc hajnalig tartott. Ekkor az oroszok kiürítették a M. H. Gornénél lévő állásukat, mire csapataink ezt elfoglalták. Az üldözésre előreküldött járőrök jelentették, hogy az oroszok a Stawek patak északi partja mentén. *Trzeskowice-Zakrzew* vonalában újból megvetették lábukat. 7.30^h-kor megkezdődött az újabb előnyomulás. A balszárny az imént megszállott orosz állásban maradt, a jobbszárny kezdetben északnak, majd északnyugatnak kanyarodott. Az előnyomulás lendületesen haladt előre. A 62. e. és a II. zlj. a Stawek-patakhoz közeledve, Lubliniecből oldalozó tüzet kapott. Tüzérségünk erre

a falura összpontosította tüzet s sikerült is ezt mihamar lángba borítani. A II. zlj. jobbszárnya ezután is rendkívül sokat szenvedett, ezért ezt, valamicskével hátrább rendelték. Az oroszok azt hitték, hogy csapataink megkezdtek a visszavonulási s 17^h-kor támadást kíséreltek meg a II. zlj. ellen, de véres fejjel szaladtak vissza állásukba. A német tüzéség tévedésből 17^h-kor csapataink állását kezdte löni, mire ezek valamivel hátrább húzódtak. De 19 h-kor ismét visszamentek helyükre. A ho. az előnyomulást nem erőszakolta, de elrendelte, hogy a csapatok elérni vonalukat okvetlenül tartsák. Erre az intézkedésre mindenki fedezéket! épített. Augusztus 2-án csak tüzéségi harc volt, melynek folyamán tüzéségünk felgyújtotta Lublinieć és Pietrkowek községeket. 3-án 1^h-kor a felderítő járőrök megállapították, hogy a muszka visszavonult. Erre 3^h-kor két csoportban megkezdődött az előnyomulás. Az 1. csoport a 62. e.-ből s az I. zlj.-ből állott, parnoka Rössler ezds. volt; ennek Lublinieć, Trebacow nyugati szegélye, Piotrkowek és M. IL Karolin vonalába kellett előnyomulnia, A 2. csoport – Teutsch ezds. parsága alatt a II., III. zlj. – balfelé csatlakozott előbbihez s jobbszárnya a Wieprzig ért. A Teutschcsoport felderítő különítménye ellenségre bukkant melyet 7 i^h-kor rövid harccal a Wieprz túlsó partjára kergetett. A két csoport támadási sávja szűkülni kezdett, miért, is az L/82, zlj.-at kivették az első vonalból s ho. tartalékviszonyba utalták. Az ellenség a Wieprz jobbpertján előre elkészített jó fedezékben várta a támadást. A németek Lecznánál már harcoltak. Az I., III. zlj.-at a 2. és a 12. vadász-zlj.-jal Trebacownál a Wieprz túlsó partjára, Str. Wiesre irányították azzal, hogy ott beavatkozzanak a harcba, ha a németeknek a Δ 174-et sikerült elfoglalniuk. De mivel a németek többszöri támadással se tudták elfoglalni ezt a magaslatot, a támadást, következő napra halasztották s az I. zlj. felváltotta a német L/91, zlj.-at. Felváltás közben a muszka ellentámadást hajtott végre, mely véresen összeomlott. A II. zlj., melyet a 9. szd.-dal megerősítettek, a nap folyamán Lecznáig hatolt előre s itt balszárnyával a 62. e.-hez, jobbszárnyával pedig az I. zlj.-hoz csatlakozott. A III. zlj. a két vadász-zlj.-jal Str. W^Tiesnél állott. Ez volt a helyzet, mikor a muszka 4-én 3^h-kor ezt az állását is kiürítette. Az I. és a III. zlj. Kol. Karolin magasságában hídfőállást szállott meg, ennek oltalma alatt Witaniownál hadi hidat verlek a Wieprzen, melyen a csapatok átkeltek, hogy az északnak visszavonuló muszkák üldözését újból megkezdjék. A

Útépítés.
Nisko. 1915 VII./16.

Majdan Kronowski, 1915 VII./27. Táborszás.

Felrobbant Styr-híd a muszka visszavonulásnál.
1915 IX./20.

A hősök sirjánál sines nyugalom.
Malin, 1915 X./10.

ddr. 9^h táján már a Wieprz északi partján volt. A felderülő különítmény – 3/82. szd. – eközben jelentette, hogy az ellenség Zawieprzycénél tartózkodik. Az egyesített e. Wolka Kijanskára ment. A 10. ho. 5-én újból hds.-tartalék lett s ebben a minőségében Zazulinon, Witaniowon át Kijanyra ment, ahol a csapatokkal Warsó visszafoglalását közölték. Ez a hír valóságos örömujjongást váltott ki. A ho. 14^h-kor Jawidzot érte el, melyet az ellenség elvonulásakor hamuvá égetett. Az oroszok lépésről-lépésre hátráltak első vonalban előnyomuló csapataink elől. Ezért! a hds.-tartalék is előrement. Az e. a 10. ho. kötelékében 6-án Niemcét érte el. 7-én Trziniecre, délután ho. kötelékben Rokitnora ment, majd Czernicjownál átkelt a Wieprzen. A ho.-nak ekkor a német X, hdt.-hez csatlakozva részt kellett volna vennie ennek Ruska Wola-Wola Syrnicka irányában végrehajtandó támadásában. Az e. 19^h-kor felváltotta a Ijámadási sávban a német lovasságot. A II. zlj. a Wieprz keleti partjától a -φ- 158-ig, a III. az ettől Ruska Woláig terjedő vonalat szállotta meg. Az í. zlj. tartalék volt az e. közepe mögött. De a támadásra nem került sor, mivel a muszkák 8-án 5^h-kor állásukat ki ürítették. Erre a ddr. 8^h táján elindult Syrniki felé. Az elővéd – két 62-es zlj. – 12h-kor a V. W. Palecznicától 2 km.-re északra lévő hegygerincre érkezve, tisztán látta az ellenségnek Leszkowice-Niedzwiada Δ 175 vonalában lévő állását. A 62. e. parancsot kapolti, hogy egyelőre a -φ- 142-Z. O. vonalát szállja meg s itt fedezéket építsen. Miközben a 62. e. heves tüzéségi tűzben előrenyomult, a főcsapat a 82. e. – mint ddr.-tartalék Gorka Lubarfowska déli kijáratához érkezett, ahol megállt. 20h-kor a II., III. zlj.-at mint ho.-tartalékot innen V. W. Palecznicára hátrarendelték. Az e. éjjelen ál változatlanul ebben a helyzetiben maradt. 9-én a 90. Landwehr e. felváltotta a 62. e.-et s most az egész ddr. Tarion gyülekezett mint ho.-tartalék. 10-én az ellenség kiürítette állását s ezt csapataink megszállták. Az e. különválva Niedzwiadán és Juhopolon át Dzyalinra ment. Az oroszok itt a Tysmienica északi partját szállták meg. Az e.-re azt a feladatot rótták, hogy biztosítsa a Wola Tulnicka és Kol. Pomykow közti területet!. Az e. sűrű tábori-örs vonallal oldotta meg feladatát;. A II. zlj. mint előőrstartalék Siemientől közvetlenül nyugatra állott.

1915. VIII. 10-12.

Az éj leple alatt járőrök mentek előre a terep és az ellenség helyzetének kikémlelésére. Ezek jelentéseiből s a parnokok

megfigyeléseiből a következő kép alakult ki: Az ellenség állása kitűnően volt kiépítve; a számos oldalozó állás, a főállás elé húzott 4-6 soros drótakadály, valamint, a Tysmienica völgyének mocsaras volta szinte lehetetlenné tette a támadást. A Tysmienica 20-25 m. széles mederben folyt; mélysége helyenként elérte a 2.5 m-t. Az oroszok Milkowból az egész völgyet oldalazni tudták. A szomszédos csapatok előrementek az éj foryamán. Az e. lüzzel támogatta előnyomulásukat. A muszkák alig viszonozták ezt a tüzelést, miből arra lehetett következtetni, hogy állásuknak ezt a teljesen bevehetetlen szakaszál csupán kis erővel szállták meg.

1915. VIII. 12-21.

Nyilvánvaló volt, hogy a 4. hds.-nek lendületes előretörése s az a tény, hogy a német Woysch hsg.-csoport már Lukowli is elhagyta: a muszkát ezen a vonalszakaszon is mielőbb visszavonulásra kényszerüi. Ez ellen szólt ugyan az, hogy ezen a szakaszon orosz nehéztűzesség is működött, sőt 12-én egy megfigyelő léggömb is felszállott. De csapataink ettől a színpadias rendezéstől nem engedték megtéveszteni magukat. Szakadatlanul éber figyelemmel kísérték a muszka minden mozdulatát. Járőrök többszörösen megkísérelték, hogy az orosz állást megközelítsék, de az ellenség heves tüzzel fogadta őket. 12-én délután a 20. ddr. Milkówtól keletre kissé előrement. Az ellenség ekkor kiürítette ugyan Milków környékén lévő kisebb állásait, de annál elszántabban védte a Pivonia-patak mentén épített főállását. Az e. néhány kisebb osztaga is betört 10 h-kor Jezioronál az orosz előállításba, de a főállást még mindig nem lehetett megközelíteni. Este az egész e. előrement tüntetőleg a Tysmienica partjáig. Már ekkor ki tudta volna vetni az ellenséget állásából, de mivel a szomszédos csapatok nem mentek előre, nem kockáztatta meg egyedül a Tysmienicán az átkelést, így éjjelen át mérsékelt tűzharcot vívott s csak 13-án 6^h-kor küldte előre járőreit az időközben végképen kiürített muszka állás megszállására. Az e. maga Siemienien gyülekezett, miközben a 45. Landwchr.-ho. ezen a községen áthaladva, az ellenséget üldözőbe vette.

Az e. 14-én Lubartowot, 15-én Dombrowkát érte el. Az időközben bevonult XIII. menetzlj.-at egy szd. kivételével felosztották a három tábori zlj. között. A meghagyott szd. a 13. tábori szd. lett

16-án és 17-én szakadó esőben folytatódott: a menet. Az e. előbbi napon Trebaczowon. Witaniowon, Kamionkán át Kolonie

Korybutowál. 17-én pedig Siedliszczén át Henrysint érte el. Az ellenség majdnem minden kiürített falut! hamuvá égetett. Ha csapataink a hadműveleti területien való harácsolással akarták volna fedezni élelmiszerszükségletüket, kétségtelenül úgy jártak volna, mint 100 évvel előbb Napoleon serege. Henrysinben is csupán elszenesedett gerendákat Halált az e., mely így kénytelen voll szakadó esőben tábori ütni.

Augusztus 18-án. őfelsége születésnapján az egész 10. ho. tábori misét hallgatott a Δ 201-on. Az ünnepnap alkalmából minden legénységi személy 5 napi ingyensoldot és teljes hadi élelemdagot kapott. A tisztikar Czerniejowban, ahová az e. délután érkezett, bajtársi vacsorán vett részt.

1915. VIII. 21-25.

19-én Zanicén és Raciborowicén szállt meg az e. A 10. ho. ezzel a nappal az 1. hsg. kötelékébe lépett. 20-án és 21-én valósággal ömlött az eső. A legénység térdig, a vonat! szekerei tengelyig süllyedtek az út feneketlen sarába. Kinszenvedés volt! a menet, melyet állandó torlódás tetit még elviselhetetlenebbé. 20-án Tera-tyonon át Wolajewicét, 21-én 20^hkor a Bug egyetlen ép hídjánál történt kétórás ácsorgás után. bőrig ázva, széjjelmállott bakancsban Trosciankát érte el az e., majd 22-én Worczynen át Blazennikre folytatta menetét, ahová 14^h-kor érkezett meg. Mikor a ho.-nak a biztosításra s az éjjeli elszállásolásra vonatkozó intézkedése megérkezett, az e. Turopinra ment, ahol a II. zlj. négy főőrsöt állított ki. Mikor ezek kijelölt helyüket elfoglalták, gp.-val felszerelt orosz járőrökre bukkantak, melyek azonban visszahúzódtak az erdő mélyébe. A III. zlj. mint előőrstartalék a Turopintól keletre lévő magaslaton maradt, az I. zlj. és a 13 .szd. a községben riadószállásban töltötté az éjszakát, melynek folyamán szakadatlan csatározás folyt a főőrsök s a muszkák között.

Másnap. 24-én felderítőjárőrök mentek az e. előtt fekvő községekbe, melyek csupán visszavonulóban lévő orosz lovasságot láttak. Bermann hdgy. a 11. szd.-dal s 8 jelentő lovassal Ossian ál Verbicznora ment előre és megállapította, hogy a muszka lovasság Dominopol felé visszavonul. 25-én újból kél felderítőkülönítmény: a 2. szd. Bittermann, a 3. Fehérváry hdgy. parsága alatt ment előre az ellenség helyzetének kikémlelésére. Előbbi Kol Anlonowkán, utóbbi Leczachowon át érte el Ozdziutyeczét. A kél különítmény 26-án itt egyesült s további parancsra várt.

1915. VIII. 25-30.

Az e. 25-én 10^h-kor elindult s Ossián át Kol. Werbicznóra ment. A III. zlj. mint ddr.-tartalék Ossián maradi. Az I. zlj. parságát ismét Slepheș szds. vette át, meri Be h m szds. a XIV. menet-zlj. átvétele és harckiképzésének tökéletesítése céljából, hátrament. Másnap Swinarin át Ozdziutyeyre folytatódott az előnyomulás. A 3. szd. mihamar elkergette a falut megszálló muszka dragonyosokat, mire a II. és a III. zlj. megszállotta a község déli szegélyét. A 12. szd. főörsként állott a falu nyugati kijáratánál.

A további előnyomulás megkezdése előtt az egyik felderítő-járőr megállapította, hogy Rudnián nincs ellenség. Az e. ekkor elindult s Rudnián át Kol. Matyldovvra ment. A szomszédos 62. ho. lemaradása következtében az elővéd III. zlj. Rudnia elhagyása után jobb felől tüzet kapott. Az okvetetlenkedő orosz lovasságot egy fél szd. elkergette; egy szd.-ot jobboldalvédnek rendeltek. Jachienowkától nyugatra az elővéd isinél tüzet kapott. A Cholopiecztyől délre lévő magaslatokon nagyobb lovascsapatot s Irén-szekereket lehetett látni. Az elővéd két szd.-a északról, a job!) oldalvéd nyugatról indult támadásra Choipieczy ellen. Amint tüzéségünk tüzelését megkezdte, az orosz lovasság fejvesztetten menekült.

A ddr. Zubilnonál a ho. másik ddr.-ával találkozott. 12^h-kor a ho.-tól délre, mintegy 2000 lépés távolságra, nagyobb orosz lovasság bukkant fel. Egy szd.-ot azonnal a jobbszárny biztosítására rendeltek, az I. és a III. zlj. pedig támadáshoz fejlődött. A muszka tüzéség megkezdte a tüzelést; és a két előnyomuló zlj.-at hevesen lőtte. 13.45 h-kor az egész ddr. harchoz fejlődött!. Teutsch ezds. azzal a paranccsal kapta meg a II./62. zlj.-at, hogy erélyes támadást hajtson végre. Az elmaradt 62. ho. most beérkezett a 10. ho. magasságába s ez is megkezdte a támadást. Az e. lendületlesen haladt előre, de nemsokára kénytelen volt megállani, mert a 62. ho. beszüntette az előnyomulást. 17^h-kor a ho. intézkedésére a támadás e napra végleg abban maradt, mivel az ellenség ereje, helyzete s tüzéségének állásai teljességgel ismeretlenek voltak. 26-án hajnalban kellett volna folytatódnia, de ekkorra az ellenség sehol se volt. Az e. 3.30^h-kor kezdte meg az előnyomulást. melynek folyamán kiderült, hogy a muszka főállást már előző napon elfoglalta s hogy az oroszoknak abban a vonalban. ahol éjjel védekeztek, előre elkészített: fedezékük egyáltalán nem volt.

1915. VIII. 26–30.

Az e. 5^h-kor kezdte meg az üldözési. Progonów MI-nél behatolt az erdőbe s ennek déli szegélyén, Bujanytól északra érte ki belőle anélkül, hogy ellenséggel találkozott volna. Az e. most: metenetszlopban, balra lépcsőzve követte az első vonalban előnyomuló testvér 62. e.-cl. Smoligow és Torczyn lángban állt. A 62. e. a füst leple alatt észrevétlenül érte el az erdő déli szegélyét s 14.20 h-kor megszállotta az intézkedés útján kijelölt vonalat. Az e. a 62. e. mögött az erdőben helyezkedett el. Egy felderítőkülönítmény előrement délnek a felégetett: hidakon át és megállapította, hogy az ellenségnek hármas, kitűnően kiépített védelmi vonala van. Mind-egyik előtt 4-6 soros drótkadály.

Az orosz tüzérség késő estig pazarolta lövészerét! Állandóan lőtt anélkül, hogy csapatainkban bármi kárt tett volna.

29-én 23^h-kor az e.-et hátrarendelték az erdőbe. A III. zlj. mint ddr.-tartalék Kol. Progonowtól nyugatra maradt, az I., II. zlj. és a 13. szd. Torczynra ment. hogy ott felváltja a 49. e.-et. Az I. zlj. Smoligowot szállta meg, a II. heves tűzben elérte Torczyn déli szegélyét, ahol – 100 lépésre az ellenségtől – megvetette lábát. Kiépített: állásról itt szó se volt. A zlj.-ak a teljesen sima földön fekvő szenvedték végig az ellenségnek egész nap el nem lanyhuló gyalogsági és tüzérségi tűzét, melyben fedezéképítésre gondolni se lehetett. Különösen a II. zlj. helyzete volt nehéz. A veszteség módfelett nagy volt. A III. zlj. két szd.-át ezért a rajvonalhoz közelebb rendelték. 22^h-ig tartott ez az állapot. Ekkor az ellenség tüze átmenet nélkül megszűnt. Nyomban járőrök mentek előre, hogy ennek okát megállapítsák. A járőrök üresen találtak nem csak az 1. hanem a 2. és 3. orosz fedezéket is. Az e. reggelig eredeti vonalában maradt, majd 31-én Boratynra ment. ahol a III. zlj. csatlakozott. Innen Ulanikin, Iwanczycyn át! Kol. Bryszczére folytatta útját s itt meghált. A 3. szd. mely a 13 ho.-nál összekötő volt. a 19. és a 24. Landwehr-e.-del részivel! a muszkák üldözésében s csak szeptember 1-én vonult be az e.-hez.

1915. VIII. 31-IX.-3.

A 10. ho. most újból a IX. hdl., vagyis a 4. hds. kötelékébe lépett, de azért hds.-tartalék maradt s ebben a minőségében követte az ellenséget üldöző hds.-eti.

Szeptember 1-én az e. 9.15^h-kor elindult s 12^h-kor Zydzycyn-nél átkelt a Styren. majd Teremnora ment, ahol a 3. szd. csatlakozott s így az egész e. egyesült.

2-án Garazdzán és Ronlanowon ál Chorlupyra folytatta menetét. Itt az I. és a II. zlj. a falutól délre lévő -φ- 245-öt megszállta s éjjelen át itt maradt. A III. zlj. mint ddr.-tartalék a faluban töl-tötte az éjszakát.

Az első vonalban lévő 3. ho. támadása megakadt. Ezért 3-án a 10. ho.-t is harcba vetettlék. Az c. 6.30^h-kor indult el, de mivel az Osiniszcze völgye a járhatatlanságig mocsaras volt, Bakorinon át vette útját menetcélja, a *Pelzától* északra lévő erdőcske felé. Ide megérkezve, 13.30 h-kor megkapta a támadásra az intézkedést. A III., a Vsl. zlj. és a 13. szd. tűzvonalban, jobbszárnyal az út mentén a Δ 271 irányában haladt előre, a 2., 3. szd. mint e.-tartalék a másfél zlj. balszárnyát követte, a II. zlj. mint ho.-tartalék Ujezdcyn maradt. 15.25^h-kor kezdődött meg az előnyomulás, mely kezdetben lendületesen haladt előre, mígnem a szomszédos testvér 62. e. a reá zúduló nehéz tűzérségi tűzben kissé megtorpant. De ez rövid ideig tartott. 18^h-kor a 12./82. szd. már elfoglalt egy orosz előállást, melyben 2 tisztet! és 60 embert elfogott. Az e.-parság ekkor a III. zlj.-nál azzal a szándékkal vetette harcba a két! tartalék-szd.-ot, hogy az orosz állásra erős jobbszárnyal, rohamot intézzon. Ez az elhatározás annál indokoltabb volt!, mert az I. zlj. máris M. H. *Nosowicznél* állott. A roham kétségtelenül sikerült volna, de a ho.-tól északra harcoló 20. ddr. és a 26. Landwehr-ho. a délután folyamán nagyon lemaradtak, úgyhogy a ddr.-parság a további előnyomulást túlságosan merésznek ítélte. Ezért intézkedett, hogy az e. álljon meg. A 3. szd.-ot a Δ 247-re felvevőállásba rendelték s az e. felkészült az elért vonal minden körülmények közt való megtartására. A székely bakák fáztak az esőtől átitatott vékony nyári mundérban s valóságos megkönnyebbüléssel fogadták a »jó hírt« hogy 4-én folytathatják a támadást. Az intézkedés a roham időpontját 9^h-ra tette.

1915. IX. 3-4.

A csapatok szépen haladtak előre. Kevéssel 9^h előtt azonban meglepetés történt: a muszák nekirohantak a balszárnyon, a M. H. *Nosowicznél* álló I. zlj.-nak. Ez a vállalkozásuk csődöt mondott ugyan, de közvetlen ez után a III. zlj. ellen hajtottak végre ellentámadást. Igaz, hogy itt! se volt több szerencsájük, de valóság, hogy ezzel és a 62. e. szárnya ellen végrehajtott oldaltámadásukkal, sikerült csapataink előretörését elgáncsolniok. A III. zlj. ellen egyre nagyobb tömegben nyomultak előre az oroszok. A zlj. vesztesége aggályos arányt kezdett ölteni. De a derék legé-

nyék tapodtat se mozdultak helyükről. Hiszen a ddr.-parságtól erre parancsuk volt!... 11^h-ra a muszka ellentámadás végkép összeomlott s az e. megvetette lábát az erdő szegélyén.

Délben a II./26. Landwehr-zlj.-al mint tartalékot az e.-parságnak alárendelték s a Δ 217 ellen működő támadó csoportot! két részre osztották. A kettő közli halárvonalat a kociút képezte. Az e. újra felkészült a támadásra. Tüzérségünk 14^h-kor megkezdte az előkészítő tüzet. A hdt.-parság azonban 14.25^h-kor elrendelte az előnyomulás beszüntetését!. Az e.-utászosztag munkába lépett. Akadályt húzott a fedezék elé. 17.35^h-kor az oroszok újabb támadással kísérleteztek. Tüzérségünk közbelépett s erélyesen lőtte az előnyomuló oroszokat. De a támadás visszaverésének érdeme íegfőként Fehérváry hdgy. nevéhez fűződik. Ez a tartalékos liszt ki, – mint az e.-parnok írja kitüntetési javaslatában – számtalanszor adta tanúbizonyságát páratlan hősiességének, a 2. szd. élén a zlj.-tartalékállásból parancs nélkül előretört, rendkívül ügyesen oldalba kapta a muszkát s ezzel visszavonulásra kényszerítette.

1915. IX. 4-9.

A II. zlj.-at, mely mint ho.-tartalék *Ujezdycyn* maradt, 13^h-kor az egyik Landwehr-e.-nél ellentámadás végrehajtása céljából, tűzbe vetették. A 6. és a 7. szd. éjjelig a Landwehr-e. fedezékében volt. Ekkor felváltották s 5-én 1 h-kor az egész zlj. bevonult az e.-hez.

A muszkák állandóan lőtték az e. vonalát, de ez nem akadályozta meg a legénységet abban, hogy a fedezékek kiépítésén serényen ne dolgozzék. Hideg, velőig ható őszi eső esett, mely a nyári ruhába öltözött emberek sorában számos megbetegedést okozott.

9-én jelentés érkezett, hogy a muszka állás üres. Járőrök mentek előre s az elárvult orosz fedezékeket megszállották.

Az I. zlj. egyik szd.-át mint felderítő-, azaz üldözőkülönítményt a -φ- 243-on át Letczanyra, a II. zlj.-at nyitódott alakzatban ugyancsak a -φ- 243-on át a Piettuszkowótól északra lévő J. H.-hoz irányították, hogy utóbbi a *Putilowku* innenső partján lévő magaslatokat megszállja mindaddig, míg a 62. e. a Putilowka túlsó partján emelkedő gerincet el nem érte. Az e. maradványa 10 h-kor a -φ- 247-en gyülekezett s innen 11.30 h-kor mint ddr.-tartalék M. H. Anielinen át Piettuszkowóra ment. A II. zlj. sehol se talált gázlót a Putilowka mocsaras partján s ezért szintén Piettuszkowónál kell át a patakon; itt. 12.15 h-kor egyesült az e.-del. mely a községtől

keletre csoportosult. 11.30^h-kor megérkezett a menetintézkedés. Ennek értelmében a II. zlj.-nak mint a ddr. elővédjének -φ- 238 W. H. Reszcyczén át Zareck délnyugati részébe, két szd.-nak pedig mint a ddr. bal oldalvédének Y. H. Heszczyczén, M. H. Jozefowon át M. II. Zareckre kellett volna mennie. Alig indullak el a biztjosító csapatok, máris újabb intézkedés érkezett. Eszerint az e. egy oszlopban .I. H. Gulankán át Ch. Janowkára ment. Az I. és a II. zlj. itt a Slubla nyugati pariján a Zarecktól északra lévő -φ- 216 és a Gumienniktól nyugatra lévő -φ- 210 vonalát szállotta meg. A III. zlj. e.-tartalék volt 1000 lépésre az e. közepe mögött. 10^h-kor a megszállás lényegtelen csatározások közepette befejeződött.

Az orosz állás a Stubla keleti partján volt. A két fél alig törődött egymással. Mindkettő az állás megerősítésén foglalatoskodott. Csupán a tüzéségek adtak le szórványosan egy-egy lövést. 18^h-kor a ddr. intézkedésére a II. zlj. egyik szakasza előrement a ch. janowkai hídhoz, hogy ezt hídfőszerűen megszállja. De a szakasz 100 lépésnyire a hid előtt olyan megsemmisítő tüzet kapott, hogy kénytelen volt megállani. Célját nagyjában mégis el érte. meri a hidra kitűnő kilövése volt. A Stubla 15 m széles és 3-1 m mély volt. Ezért az e.-parság lemondott arról a szándékáról, hogy Ploskára táboriörsöt rendeljen. Meg kellett elégednie azzal, a Stubla nyugati partján, Podgorcynál állított ki megfigyelő őrséget. Az állás megerősítésén szakadatlanul dolgoztak. 11-én 17^h-kor a III. zlj.-al mint ddr.-tartalékot a Δ 222-től 3000 lépésre nyugatra lévő erdősarokhoz rendelték, a 4. szd. ugyanekkor e.-tartalék lett. *Podgorcyba* az oroszok befészkeltek magukat és kellemetlenkedni kezdtek. Tüzéségünk 16-án lőtte ezt a falut s sikerült is az oroszok egyik részéi elkergetnie. De ezek is újból visszamentek a községbe, amint tüzéségünk elhallgatott. Az e.-parság ekkor az I. zlj.-al azzal rendelte előre, hogy a falut az ellenségtől tisztítsa meg és gyújtsa fel. A támadás végrehajtására a 13. szd.-ot küldték előre, inig a 2. és 3. szd. néhány rajával tüntető támadási intézett. A főállásba a 13. szd. helyébe a 12. szd. került. A 13. szd. 19^h táján kétszer lendült rohamra. Podgorcy nyugati részét el is foglalla. miközben 12 muszkát elfogott. A falu keleti részében azonban erős sáncokkal találta szemben magát. Megkísérelte ezek elfoglalásai is, de ezt a vállalkozását nem tudta sikeresen befejezni. Ezért megelégette a hasztalanul elszenvedett nagy veszteséget s a főállásba visszavonult. Ez alatt a 7. szd. is előretört. Elpusztította az ellenségnek vele szemben lévő előállítását s 17 fogollyal tért vissza.

1915. IX. 16 17.

A kegyetlenül leapadt 13. szd.-ot felosztották a III. zlj. századai között.

Este átláthatatlan, sűrű köd ereszkedett a tájra. Az oroszok ennek leple alatt észrevétlenül megközelítették és át is törték a 10. ho.-tól északra lévő 45. Landwehr-ho. arcvonalát. A IX. hdt.-parság ezért a 10. ho.-t 17-én 9 h-kor azzal az intézkedéssel lepte meg, hogy hátra felé igazítsa ki arcvonalát. 10 h-kor a 62. e. kezdte meg a visszavonulást; ezt követi az I., majd a II. zlj., a III. W. H. Reczyszczenél felvevő állásban helyezkedett el. Az e.-parság elrendelte, hogy szd.-ként 2-2 járőr, zlj.-ként 1-1 szakasz utóvédként egyelőre a régi állásban maradjon. Az e. heves tűzérési tűzben hajtotta végre M. H. Jozefowon át a visszavonulást s a III. zlj.-től megszállt felvevőállást 14 h-kor érte el. A légénység nyomban a fedezék kiépítéséhez fogott, de a helyi sikerükön felbuzdult muszkák erre – szokásuk ellenére – sehogyan se akartak időt engedni. 17^h-kor nagy tömegben nyomultak előre a Suchowcy-völgyben és ennek mindkét oldalán. A balszárnyon álló I. zlj. nemsokára harcba is keveredett velük. De a muszkák íamadókedve hamarosan ellankadt s az e. arcvonalán beállt a csend. 19^h-kor mégis újabb visszavonulási intézkedés érkezett. A 4. és a 8. szd. Wagner Adolf fhgy. parsága alatt utóvédként! az állásban maradt, még pedig azzal a parancssal, hogy éjfélkor kövesse az e.-t, mely viszont 20^h-kor W. II. Reczyszczenél gyülekezett és Pietuszkwon. Ujezdyn át; Maiinra ment, ahová 18-án 4 h-kor érkezett meg. Innen 10 h-kor elindulva Czeknonál átkelt a Styren s 18.30h-kor Mslyszynnt érte el. Az e. újonnan kijelölt védelmi vonala a *Styr nyugati partja mentén Topule északi szegélyétől Mstyszynnél a Styrbe torkoló patakig terjedt*. A Bittermann hdg3^r. parsága alatt álló 3. szd. és az I. gp.-osztág Wagner fhgy. vezetése alatt azt. a parancsot kapta, hogy biztosítsa a csapatok átkelését a Jalowiczky közelében lévő hidon s robbantsa lel ezt, mikor az átkelés megtörtént.

1915. IX. 11-19.

19-én a XIV. menet-zlj. bevonult. Minden zlj. egy menel-szd.-ol kapott, viszont minden tábori szd. leadott egy szakaszt, melyekből a IV. tábori-zlj.-at újból megalakították. A IV. zlj. parancsot kapott, hogy Luczycynél felvevő állást építsen.

Az e. 3-ika óta vagy térdig sárban gázolva róttá a feneketlen utakat, miközben velőig ázott a szünni nem akaró ólmos esőben

vagy veszteségteljes nehéz harcokat vívott. Ez idő alatt egyetlen egy éjszakát se töltött fedél alatt és napjában csupán egyszer s akkor is csak hideget evett. A legénység ruházatja már majdnem lefoszlott a testéről. Mecenzéffy altbgy., a ho.-parnoka is látta ezt. Éppen ezért felajánlotta, hogy az e.-t tartalékviszonyba helyezi. De Teutsch ezds. kérésére ettől a szándékától elállott. Teutsch ezds. megérezte, hogy a székely legényekre a tűzvonalban mihamar komoly szükség lesz. És valóban!... Vaj ki tudja, mi történt volna, ha a muszkák nem a székely fiúkat, hanem más csapatot felállnak három nappal később végrehajtott támadásuk alkalmával, az arcvonalnak ezen a szakaszán ...

1915. IX. 19-22.

Az állás megerősítésének munkája erősen folyt. A fedezékek elé többszörös drótakadályt húztak, a balszárnyon lévő 11. szd.-nál 70 cm-es fényszórót építettek be. A Wagner-különítmény, a Styr hídjának felrobbantása után, 20-án bevonult! az e.-hez.

21-én a muszkák óvatosan közeledtek a *Styr keleti partjához*.

22-én 1 és 2 h között a kőd leple alatt átkeltek a Styren s valamely megmagyarázhatatlan természeti csuda következtében újból egy «kedves cseh» e.-re, ezúttal a 18-ra bukkantak, melynek Podlozcy és Pereszladowiczky közt lévő állásán harc nélkül áttörtek. A 18. s a 98. e. csaknem teljes egészében fogságba esettl. A többi csapatok megakadályozták ugyan a muszkákat abban, hogy a cseh testvéreik nyújtotta kedvező helyzetet kihasználják, de a gyorsan végrehajtott ellentámadás a két elfogott e. állásából nem vetette ki őket.

A veszedelem most már az e.-hez is közeledett. A muszkák egész nap hevesen lötték az e. 11.000 lépés hosszú gyengén megszállt vonalát. Tüzérségünk is egész nap munkában volt. Estére azonban teljesen elült a harci zaj. 10'i-kor tökéletes nyugalom volt. De az e. nem engedte megteveszteni magát. Mivel este újból sűrű kőd szállt alá, figyelőörök és járőrök a Styr partjára mentek előre. Közvetlen 10¼ után a 9. szd. járőre azzal a jelentéssel rohant vissza, hogy az oroszok tömegestől kelnek át a Styren. A 9. szd. heves tüzelésbe fogott. A sűrű csoportokban előretörő ellenség erre szemlátomást ügyet se vetett, hanem gyakorlóteri rohamra indult a 9. szd. arca és balszárnya ellen. A szomszédos 11. és 12. szd. heves tüze is legfeljebb csak nagy veszteséget okozott a muszkának, de elszánt rohamát ez sem tudta megállítani. A 9. szd.

így gyéren megszállott vonalában nem tudott a hatalmas tömeggel szemben helyt állani s ezért elkeseredett: kézitusa után északnyugat felé lassan visszavonult. A 11. és 12. szd. erre pillanat alatt bekanyarodott s az állásba betört és zárt tömegekben, céltalanul és vezetés nélkül ögyelgő ellenséget pokoli tüzzel árasztotta el. A muszkák örültek módjára ordítottak s nem tudták, hogy mihez kezdjenek. Ez a fejtelenségük nagyon jól jött az időközben az út mentén gyülekező 9. szd.-nak, mely visszafordult s ugyancsak hevesen löni kezdte a muszkákat. Az e.-parság az e.-tartalék két szd.-át – 10., 13. északi irányban végrehajtandó oldaltámadásra, a -φ- 415. szd.-ot a 7. szd. ugyancsak szorongatott állásának megerősítésére, a másik ½ 15. szd.-ot pedig a fel vevőállás megszállására rendelte. Ezek a mozdulatok hihetetlenül gyorsan mentek végbe. A három tűz közé szorult ellenség végképen elvesztette fejét s úgy, ahogy volt, nagy tömegekben rakta le fegyverét! a minden irányból lelkes »hurrá«-val előretörő székely legények előtt. De ezek teljes győzelmet akartak: kis osztagok lefegyverezték a magukat önként megadó oroszokat, a szd.-ok pedig elkeseredett kézilusában szorították vissza a sokkal nagyobb orosz tömeget, mely a lépésről-lépésre való hátrálásból nemsokára menekülés-szerű visszavonulásba ment át. 23.15^h-kor az egész állás újból az e. kezében volt s az ellenség a szép holdvilágos éjszakán, a Slvren való átkelése közben nagy veszteséget szenvedett. Több mint 300 halott és súlyosan sebesült muszka maradt a Styr nyugati partján. 400 ember önként megadta magát. De a megmenekültek nagy része is csupán életét vitte át a Styr keleti partjára: szerelvényét, puskáját, lövészerét a 82-esek kezei közt hagyta. Igaz, hogy az e. vesztesége is súlyos volt. 39 halott és 132 sebesült tett vére hullatásával tanúságot a legendás székely hősiességről...

1915. IX. 23.

Az oroszok e balsikerű kirándulásuk után a Styr keleti partjáról is visszavonultak.

Az e. fényes sikerének történetéhez tartozik, hogy a ho.-tartalékot, II./4. bosnyák-zlj.-at, mely éjfél táján érkezett az e.-hez, azonnal vissza lehetett küldeni eredeti helyére, mert az e.-nek segítsége nem volt szüksége.

A történetíró ilyen helyeken elgondolkozik s megállítja tollát. Érti, hogy valamivel méltatnia kellene a székely bakák magatartását. Verejtékezve keresi a szavakat, de nem tudja kifejezni azt, amit érez. Nyelvünk kifejező ereje lenne csekély, vagy a székely

hősiesség volt égbekiáltóbb, semhogy azt a nyelvek bármelyikének szavaival méltatni lehetne?...

A 13. szd.-ot kivették az állásból s ez újból tartalékviszonyba került, míg a 10. és a Való. szd. a nagy veszteség miatt, az állásban maradt.

Az e.-parság az előljáró IX. hdt.-től a következő távmondatot kapta:

«A 82. e.-nek a 23-ai éjjeli ütközetben tanúsított hősi magatartásáért, mellyel nemcsak hogy visszaverte a sokkal nagyobb ellenség támadását, hanem 400 foglyot is ejtett, a legfelsőbb szolgálat nevében különös elismerésemet fejezem ki. Minden csapatnak kihirdetendő. Kralicek mp, altbgy.« A ho.-parnok a következőkel füzte ehhez: »Teljes szívvel csatlakozom ehhez az elismeréshez. Mecenzéffy altbgy.« Később a hds.-főparság is megemlékezett az e.-ről; a 1. hds. 24-ei parancsa szószerint a következőket tartalmazza: »A derék 82. e.-nek, mely az egész hadjáráL alatt kiválóan harcolt; s legújabban a 22. és 23-a közti éjjelen ezt megelőző ütközetekliől és menetektől kimerülten sokkal nagyobb ellenség támadását segítség nélkül visszaverte s eközben 400 sebesületlen foglyot ejtett, különös elismerésemet és köszönetemet fejezem ki. Frigyes főherceg tbgy. rap,

Állóharcok.

Az ellenségnek Lucknál gyakorolt hatalmas nyomása igen szorult helyzetbe hozta XIV. hdt.-ünket. Az oroszok itt átkeltek a Styren s a XIV. hdl. kénytelen volt lassan hátrálni. Ez a szerencsétlen fordulat már a 10 Jho.-lyal szomszédos 3. ho.-nál is éreztette hatását. Ez is meghátrált az orosz henger előtt. A 10. ho. balszárnya ezzel elvesztette a csatlakozást. A megkerültetés veszedelmét elkerülendő, a 62. e.-et az est beáltaival a Polonka déli partjára hátrarendelték; a ½ I. zlj. – 3., 4. szd. – a Mstíykyn szegélyek) kiinduló, északnak néző új állást szállít meg. Az oroszok egyáltalán nem zavarták a csapatokat az új állás építésében.

1915. IX. M -26.

Az e. arcvonala előtt 24-én jelentkezeti az első számottevő ellenség, még pedig Czeknonál, Werbiajewnél és Podliscynél bukant elő. De tüzéségünk az 12 szd.-nyi osztagokat hamarosan szétszórta. 25-én az e. 2. állás építéséhez fogott, de 26-án hajnalban a muszkák kiürítették vele szemben a Styr tulsó partján lévő

állásait, melyeket az e. járőrei azonnal megszállottak. Alivei azonban az oroszok a szomszédos 3. ho.-val szemben nem csupán állásukat tartották, hanem még támadókedvet is mutattak, az e. csak a 13., 11. szd.-ot rendelte előre Czeknonál a Styr túlsó partjára, hogy ezek a magaslatok megszállásával a Jalowczynél végzendő hídverést biztosítsák. A két; szd. Kol. Rudeckaja-Jaroslaviczy keleti szegélye s az ettől délre elterülő erdő keleti szegélye vonalát szállotta meg. Északfelé a 62. e. csatlakozott hozzá.

1915. IX. 27.-X.-6.

Az e. délben, mikor az ellenség a szomszédok előtt is megkezdte a visszavonulást, a Luczyczynél lévő hídon szintén átkelt a Styren. Az I. zlj. Kol. Gorodnicára ment. Az e. többi része a Jaroslaviczytól délre elterülő erdőben gyülekezett s innen a II., III. zlj. H. II. Jaroslaviczyhez, a IV. pedig Kol. Rudeckajába ment. 27-én Ml. Gorodnicán át H. II. Ostrozece, majd innen Knierutra folytatódott, a menet. Itt ellenséget jelentettek. A 62. e. Knierulból északi irányba, a II./82. zlj. Pelza ellen támadásra indult, de ellenállással nem találkozott. 19.30^h-kor az I. és a IV. zlj., mint holartalék Maiinra ment, a II. zlj. ugyanekkor bevonult a 62. e.-hez, a III. zlj. végül mint ddr.-tartalék Stíawiszcén maradt.

A következő napokban a helyzet csak annyiban változott, hogy az 5. és 8. szd.-ot a 62. e.-nél tűzbevetették, a 6. és 7. szd. pedig a III. zlj.-hoz csatlakozott. 30-án a ho. intézkedésére a támadást beszüntették. A zlj.-ak hozzáálltak az elért vonal megerősítéséhez. A II. és III. zlj.-at az I. és a IV. felváltotta.

Az e. a 22-e és 23-a közti éjjeli ütközetben tanúsított hősi magatartásáért az előljáró parságok dicséretén kívül más, teljeseen meglepő méltánylásban is részesült. A hds.-hadtápparság illetményen felül minden tisztnek 1 üveg bort, 50 cigarrettát, minden legénységí személynek $\frac{1}{2}$ lt bort és sajtot utalt ki.

A muszka tűzéréség október 6-án éjfélkor heves tüzet zúdított a 10. ho. állására. Nyilvánvaló volt, hogy ezzel a gyalogság támadását akarta előkészíteni. Ez a 62. és a 18. e. arcvonalszakasza ellen mihamar meg is indult.

Hogy az ütközet lefolyását megértsük, röviden ismertetjük az-e. egyes részeinek elhelyezését: az I. zlj. két szd.-a – 1., 2. – a 62. e. balszárnyának meghosszabbításában, az *ujezdeyi* úttól délre, a -φ- 236 mindkét oldalán, arccal keletnek, a védelmi vonalban feküdt; a zlj. másik két szd.-a a felvevőállásban. Mint a ddr.-tartalék egyik része, minden eshetőségre készenállt. A ddr.-tarta-

lék főrészt képező IV. zlj. a 62. e. mögött helyezkedett el. A III., IV. zlj. Maliunál a ho.-tartálékot alkotta.

1915. X. 7.

Az orosz tüzérség tüze 7-én 4ii-kor tetőpontjára hágott. A III./62. zlj. állása előtti drótakadály ebben a heves tűzben teljesen megsemmisült. Az orosz gyalogság a zlj. állása előtt lévő, jó fedezéket nyújtó vízmosságokban és szakadékokban észrevétlenül közeledett a védelmi vonalhoz, mely ellen rohamot intlézett. A meglepett zlj. kénytelen volt visszavonulni s az oroszok betörték az állásba. Ugyanez történt északabbra a 20. ddr. kötelékében lévő 18. e.-nél is. A IV./82. zlj. szerencsére éppen a betörési pont mögött feküdt s a veszedelem pillanatában máris ellentámadásra indult. Alig harsant fel a legények »hurrá«-ja, a muszkák, mintha pontosan tudták volna, hogy kik közelítik meg őket, fejvesztetten rohantak vissza állásukba. A IV. zlj. 60 foglyot ejtett s megszállta a III./62. zlj. elhagyott állását. Az oroszok támadása az I. zlj. előtt, a drótakadályoknál elakadt. A zlj.-ből tűzvonalban lévő 1. és 2. szd. ekként segítség nélkül védte meg állását. Sőt az t. szd. két balszárnny szakasza az áttörés pillanatában bekanyarodott s irtózaatos oldalazó tüzrel az ellenségnek igen nagy veszteséget okozott. Mikor a IV. zlj. ellentámadására az oroszok fejtelten menekülésbe fogtak, Wagner János szds. maga köré gyűjtötte embereit, kézitusába keveredett a menekülő muszkákkal, akik közül 250-et elfogott. Ez alkalommal Bittermann István hdgy., szd.-ának rendkívül ügyes vezetésével s az ellentámadásnál tanúsított higgadtságával és személyes bátorságával, kitüntette magát. Az I. zlj. drótakadályá előtt még mindig nem mozdult az ellenség. A heves tűzben bizonyára *nem mert* mozdulni. A 2. szd. 1. szakasza Sándor Imre zls. parsága alatt ezért parancs nélkül előrement. az állás előtt tömörülő oroszok közé kézigránát dobott, majd mikor ezek rémületükben fejüket vesztették, megadásra szólította fel őket s 65 embert el is fogott. Sándor Imre zls. gyors elhatározásával és erélyes cselekvésével az állás áttörését megakadályozta.

Az oroszok betörésükért meglehetősen magas árat fizettek. A többszáz fogolytól eltekintve, számtalan halottat hagytak vállalkozásuk színterén.

1915. X. 7-8.

A 18. e.-nél a muszkák betörése következtében játszódt le: Az e. állása a 12. vadász-zlj. és a 98. e. közt volt. Az ellenség tüzérsége itt is pozdorjává lőtte a drótakadályt s ennek megtörténte

után a gyalogság ugyancsak 4^h-kor betöri az állásba. Russu Miklós zls. a 9. szd. 35 legényével éppen állásépítésre kijelöli munkahelyére igyekezett s 4.15^h-kor a 12. vadász-zlj.-parság fedezékéhez érve, a zlj.-parnokától értesült, hogy az oroszok áttörték a 18. e. vonalát. A zlj.-parnok megparancsolta a 82-es osztagnak, hogy ellentámadást hajtson végre. A székely legények hason csúsztak előre. *M. H. Konstantinowka* irányába. Csakhamar elérték a 12. vadász-zlj.-nak az áttörés következtében bekanyarított szárnyát, tulmentek ezen s ekkor nagy orosz tömegeket pillantottak meg, melyek Ujezdey ellen nyomultak elő. A kis osztag így az ellenség mögé került, irtózatos tüzet zúdított hátába s az ennek nyomában keletkezett pánik pillanatát kihasználva, rohamra indult. A muszkák elhajigálták fegyverüket s menekülni kezdtek, de szerencsétlenségükre az ellenük előnyomuló 98-as zlj. karjába rohantak. E közben orosz tartalékcsoportok közeledtek az áttörési pont felé. A kicsiny székely osztag megfordult, a 98-as zlj. gondjára bízta azokat a muszkákat, akiket már amugyis megpuhított, megszállta a fedezék üresen maradt részét s azt az előnyomuló muszka tartalékkal szemben megvédélmezte. A veszély elmúltával a 18. e. újra elfoglalta helyét a fedezékben... De a ho.-parság úgy látszik nem bízott meg többé a csehekben, mert szláv testvériesülési törekvésük ellensúlyozására a 11. és 12./82. szd.-ot a 20. ddr.-hoz osztotta be.

8-án négy orosz e. rohanta meg és törte át újból a 62. e. állását. Ezúttal az ellenség az egész ho. arcvonalát felgöngyölítéssel fenyegette. A 62. e.-del együtt az előző nap ennél bevetett 4. és 3./82. szd. is visszavonult. De nem messzire! Az ellentámadásra előnyomuló IV. zlj. felfogta és visszafordította ezt a két szd.-ot s ezzel együtt oldalba kapta az ellenséget. Az oroszok 150 fogoly hátrahagyásával menekültek, mire a 62. e. jobbszárnyához csatlakozó I. zlj., állásál újból megszállta.

1915. X. 8-9.

Az oroszok 8-án szintén áttörték a 18. e. vonalát is. A 20. ddr.-hoz beosztott 11., 12./82. szd.-of ellentámadásra rendeltek. A 11. szd. 4.15^h-kor *M. H. Konstantinowkára* nyomult előre, a 12. szd. a futóárokban fedezve ment előre *M. H.* magasságába s innen hajtotta végre a major ellen a támadást. Az ellenség pokoli tüzzel fogadta a 11. szd.-ot, de mikor látta, hogy a legények annál elszántabban mennek előre, megfutamodott. A történelmi igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy a 18. e.-ből is számosan

csallakozlakl a 11. szd.-hoz s ezzel együtt derekasan mentek előre. Az ellentámadás 16 muszka foglyul ejtésével és az eredeti állás visszafoglalásával végződött. 8^h-kor a két 82-es szd.-ot kivették a tűzvonalból és újból tartalékviszonyba helyezték.

Az emberek tehát ezen a két napon is megtették a magukéi és a magas parságok elismerése nem váratott magára: a IX. hdtl-parság még 8-án a következő parancsot intézte a csapatokhoz:

»A 82., 62. e.-nek, a 12. vadász-zlj.-nak, valamint a 10. ho. tűzérségének a tegnap és ma visszavert támadásokért, a legfelsőbb szolgálat nevében elismerésemet és köszönetemet fejezem ki. A felsorolt derék csapatok magatartásáról a hds.-parság-nak jelentést tettem. Kralicek altbgy.«

Másnap megérkezett Frigyes főherceg, hds.-főparnok dicsérő távirata is.

Az utolsó két nap veszedelmes meglepetései miatt a csapatok teljes erővel hozzáálltak a főállás tökéletes kiépítéséhez.

1915. X. 10.

A V2III. zlj. 10-én felváltotta a 18. e.-et! az állásban s ekkor az e. helyzete a következő volt: I. zlj. tűzvonalban, a II. zlj. Ma-imbán ho.-tartalék, a III. zlj. két szd.-a – 9., 10. – a 19. ddr. tartaléka volt s a IV./62. zlj. mögött állott, míg a 11., 12. szd. a 18. e. helyett a M .H. Konstantinowkánál lévő állást szállotta meg, a IV. zlj. végül a III./62. zlj. helyei, azaz a muszkák kedvenc támadási célpontját vette át a védelmi vonalban. Ebben a helyzetben 1916 március végéig nem történt lényeges változás. Az 1915. évi mozgó háború október közepével befejeződött. Az arc-vonalak »megmerevedtek«, más szóval állásharc kezdődött, mely kora tavaszig tartott.

Az állásharc olyan e.-nek, mint a 82-es volt, pihenő számba ment. Igaz, hogy ez alatt is mindkét! fél arra törekedett, hogy a másikban kárt tegyen, de ezt a törekvést csak ritkán koronázta siker s így nem is jelentett komolyabb veszélyt!. A tűzérségek naponta megemlékeztek egymásról s a másik fél gyalogságának fedezékéről. Ezenkívül mindkét fél lövészeket állított a lőrések mellé, akik minden célra lőttek, mégpedig legtöbbször eredményesen. Az e.-nek a legnagyobb elővigyázatosság mellett is naponta 1-2 halottja és 6-8 sebesültje volt:. Éjjelente figyelőrök mentek előre lehetőleg egészen az ellenség drótkadályáig. A csapatok viszont kellemetlen meglepetések ellen a drótkadályok elé állított kisebb táboriőrökkel biztosították magukat. Éjjel beszüntették

a céltalan lövöldözést, nehogy ez az elől örökdő bajtársakban kárt legyen. Ez egyébként a lövészerrel való takarékoskodás szempontjából is üdvös intézkedés volt. Az e. élelmezését kitűnően megalapozták. A reggelit és a vacsorát a legénység maga főzte a fedezékekben, az ebéd azonban a mozgókonyhán készül s ezt a legénységnek az e célra épült árkokban naponta a fedezékbe szállították. A lövészerrel való ellátás kifogástalan volt. Az emberek-nél csak kevés töltény volt. A szükséglet nagyobb részét minden szd. könnyen hozzáférhető helyen, ládában helyezte el. A legénység a fűthető búv helyeken pihent, azaz tisztogatta fegyverét, ruházatát és elméleti oktatásban részesült; rajonként 1-2 ember pedig szakadatlanul az ellenségei figyelte. Éjjelente a fedezék megerősítésén is dolgoztak; vagy kijavították az esetleg napközben megromogódott állást, vagy újabb drót-akadályt húztak. A ddr.- és a ho.-tartalék a mozgókonyha-árok. a faszállító út, az összekötő- és futóárok építési munkáján kívül. a tűzvonalba lévő csapatok akadálycölöp és spanyollovas szükségletét is ellátta. Ezenfelül keikét szd. felváltva alaki gyakorlatozás! végzett Malin mögött, nehogy a legénység a katonai fegyelemtől elszokjon. Altisztek árok-ügyeleti szolgálatot tartottak. Vigyáztak a parancsok teljesítésére s előljárokknak minden észleletükről jelentést tettek. Az osztályok azaz alosztályok megszabott időközökben felváltották-egymást, úgyhogy mindenkinek egyformán és igazságosan jutott ki része a könnyebb és a nehezebb szolgálatból.

1915. X. 10–18.

Mindenkiről és mindenről gondoskodás történt. De ment is a szolgálat, mintha zsinóron rángatták volna.

Miután általánosságban elmondtuk, hogy milyen volt a szolgálat menete az e.-ben az állásharc alatt!, lássuk azokat az eseményeket, melyek ebben az egyhangúságban kisebb-nagyobb változatosság számba mentek.

Az e.-parság elhatározta, hogy e.-múzeumot alapít s ezért fel szólította a tisztakat és a legénységei, hogy megőrzésre érdemes háborús emlékeiket a segédlistnek szolgáltatassák be. A felszólításnak szép eredménye volt s az évek folyamán sok értékes anyag gyűlt össze, de ez 1918 novemberében. Szászvároson, a pót-zlj. ideiglenes állomáshelyén, a belföldi oláh gazdák kezébe esett s ma valószínűleg valamelyik regáti múzeumban az oláh dicsőséget hirdeti.

Kralicek allbgy.. hdt.-parnok október és november folyamán négyszer látogatta meg az e.-l: s mindannyiszor legteljesebb megelégedésének adott kifejezést.

1915. X. 19. – XI. 7.

A nedves, hideg időjárástól a legénység mérhetetlenül sokat szenvedett. Október 19-én végre kiosztották a téli ruházatot és fehérneműt. Valóságos megváltás volt ez. Ugyanezen a napon Iwanski tbk.. ddr.-parnok szabadságra ment. A ddr.-parságot ekkor Teutsch ezds. s ettől az e.-parságot Betz őrgy. vette át.

27-én nagy szomorúság érte a 10. ho.-t, de különösen az e.-et. Ddr. társát, a 62. e.-eti, mellyel vállvetve oly számos diadalt aratott, kivonták a ho. kötelékéből. Helyét a 90. e. foglalta el. Az e. megrendülve búcsúzott hűséges fegyvertársától, székely testvérétől, jól tudva azt, hogy ilyen ddr.-társa többé soha se lesz. Ezzel a két székely e. külön-külön haladt új diadalog felé, hogy 1918 őszén – emberi észnek megfoghatatlan sorsszeszély következtében – babérkoszorú helyett töviskoszorúval fején, egymással újra találkozzék.

Így lesznek elsőből utolsók s utolsókból elsők !...

De ez a példabeszéd nem csak a tegnapi vonatkozott, hanem vonatkozik a holnapra is... A székely lesz még úr galambdúcos portáján s zöld hegyekkel s ezüstvizű patakokkal átszőtt hazájában, mely az egész világon a legszebb Haza!

j28-án. mintha az ég is siratta volna a kél: szerető testvér válását, leesett az első hó.

November 1-én Rittner Frigyes őrgy. parsága alatt bevonult a XV. menel-zlj. Az egész zlj.-at felosztották a tábori-zlj.-ak között. Az e.-parságot Rittner őrgy. vette át, a IV. zlj. parságával pedig Stepes szds.-t bízták meg.

7-én a III .zlj. 100 emberét ünnepélyesen dekorálták a jól megérdemelt kitüntetésekkel.

1915. XI. 8-13.

A muszkák úgy látszik már megunták a háborút, vagy könnyű diadalt szerettek volna aratni, akárcsak Sieniawánál: a. 8-a és 9-e közti éjjel óriási plakátot helyeztek el a két tűzvonalközött. Pocsai. a 7. szd. vitéz örvezetője önként jelentkezett a plakát megszerzésére s vállalkozását, noha a plakát közvetlen közelében orosz táboriőr állott, végre is hajtotta. A muszkák szemlátomást nem akarták megzavarni a bátor legényt. Pocsai bevitte a hatalmas plakátot a fedezékbe, ahol kiderült, hogy len-

gyeliül a következő állt rajta: »Szláv testvéreink! Isten a tanunk, hogy mindnyájan szláv testvérek vagyunk, ne gyilkoljuk tehát le egymást! Jöjjetek át hozzánk! Nem lesz bántódástok, sőt meleg szobát és jó ételt kaptok«.

A székely legények nagyon jól mulattak »szláv testvéreik« barátságos meghívásán s aztán napirendre tértek a dolog fölött.

Az c.-utászozstag hozzálátott fürdő építéséhez. Ilyen üdvös intézményre tisztnek, közlegénynek égető szüksége volt.

9-én a muszka tüzéség hevesen lőtte Malint. Ugyanekkor Kralicek altbgy., hdt.-parnok megszemlélte az I. zlj.-at!, amelynek meleg szavakkal fejezte ki elismerését. Feltűnt! a magas előjárónak, hogy ebben a vitéz e.-ben kevés embernek van kitűntetése! ...

11-én az orosz tűzzel való rajtaütéssel kísérletezett – eredménytelenül.

13-én Kralicek altbgy. a II. zlj.-at szemlélte meg. A zlj. állása előtt újabb orosz plakát éktelenkedett, melyet ezúttal Kiszely Lajos hadapród vitt be a fedezékbe és adott át az éppen jelenlévő hdt.-parnoknak, a plakát mellett! talált levéllel együtt. A plakát és a levél ismételt meghívást tartalmazott.

1915. XI. 16.-XII. 11.

16-án a hdt.-parnok újból megszemlélte az e.-et. Wiznitizki szds. átvette az I. Zlj. parságátl.

17-én hatalmas hófúvás volt. Mivel a legénység még nem kapta meg a hóköpenyeket, járőröket egyelőre nem lehetett kiküldeni. A hófúvás után enyhe szél következett! s ezzel megkezdődött a téli lövészárókélet legnagyobb átka, az olvadás. A fedezékbe sok helyütt becsurgott a hólé. A legénység megfeszített erővel dolgozott a megrongált állás és búvhelyek kijávitásán. Az ellenség minden bizonnyal ugyanezt tette, mert egész éjjel egyetlen lövés se dördült el ezen az arcvonalszakaszon.

19-én a XVI. menet-zlj. közeli bevonulását jelezték. Az e.-utászozstag hozzálátott, hogy az új zlj.-nak fedezéket építsen. Wagner szds. megbetegedett s a III. zlj.-at, Eirich szds. vette át.

A muszka lövészek kitűnően működtek s a legénység hóköpeny hiányában mozdulni se tudott anélkül, hogy életveszedelemnek ne tegye ki magát.

28-án bevonult a XVI. menet-zlj. Ez mint V. tábori-zlj. Rittner őrgy. parsága alá került. Az e.-parságot Rittner őrgy.-tól az e napon bevonult Nedeczki Nedeczky László ezds. vette át. Iwanski

tbk. ddr.-parnok szintén bevonult s Teutsch ezds. aki helyettesítette, szabadságra ment.

December elején a muszka tüzérség sűrűbben kezdte lőni az e. állását és a tartalék fedezékeket, különösen Malint.

1915. XII. 12.-1916. I. 9.

12-én heves tüzérségi tűz oltalma alatt, néhány orosz 150 lépésre közelítette meg a 4. szd. drótakadályát s itt fedezéket hevenyészett. Az est leszálltakor önként jelentkezőkkel Lumnitzer hdgy. előrement, hogy elűzze a muszkákat, de ezeknek már hüll helyét találta.

19-én Russu Miklós zls.-t arany vitézségi éremmel dekorálták az október 7-én székely legényei élén végrehajtott sikeres ellentámadásáért, mellyel a 20. ddr. arcvonalának felgöngyölítését megakadályozta.

Karácsonykor minden zlj. 200-200 szeretetadomány-csomagot kapott. Ünnepe első napján istentisztelet volt. Becsületére válják a muszkának, hogy az ünnepi hangulatot egyetlen lövéssel se zavarta meg. Waldslätten báró alezrds. pénzbeli adományt küldött karácsonyra érdemes altisztek jutalmazására. A katonasors elszakította ugyan ezt a törzstisztelet az e.-től. de a kettejük közt nehéz időben kifejlődött lelkikapcsolás mai napig épségben maradt.

Megható és a székely lelkület bélyegét élénken magánviselő esemény volt, hogy az e. tisztikara és legénysége több ízben nagyobb összeget ajánlott fel a *rKatona Özvegy- és Árvimlap-i*, valamint a vak katonák gyámolítására megteremtett alap javára. Így karácsonykor 345 K, 1916 február 24-én 1270 K. március közepén pedig 470.34 K gyűlt össze az e.-ben erre a célra.

Az ó-évtől való búcsúztatásul a muszka tüzérség 110 gránátot és srappelt lőtt a IV. zlj. fedezékére. Aztán elhallgatott s Szilveszter-éjszakája teljes csendben és nyugalomban lelt el.

Az 1916. év első napjaiban a muszka tüzérség és az aknavetőik itt-ott életjelt adtak ugyan magukról, de komoly bajt sehol se okoztak. Az e. kötelékében »Tiszti Továbbképző- és Altisztképző Tanfolyam« alakult.

1916.

1916. I. 10.-II. 2.

Hogy az altisztek kiképzése csakugyan kitűnő volt. arra alábbi esemény bizonyoságot szolgálhat:

Január 10-én a 16. szd. fedezéke előtt Szóts András őrvezető

parsága alatt Csiki Ferenc, Komán Ferenc és Kuler Béla gyalogos táboriőrs-szolgálatot teljesített. Az őrzető észrevette, hogy 20 főnyi elővédből s 150 főnyi főcsapatból álló orosz osztag közeledik felé. A derék altiszt bevárta, míg az orosz elővéd közvetlen közelébe ért s csak akkor kezdte meg a tüzelést. A hatás a hős őrzető kiváló magatartásának megfelelő volt: 10 orosz holtan fekvé maradt. 3 megadta magát, a többi a sötétség leple alatt elmenekült. De Szóts András őrzető nem elégedett ezzel: előrement embereivel, összeszedte a menekülés közt elhányt muszka fegyvereket s ezeket felváltáskor a főállásba beszállította. A táboriőrs minden tagja megkapta a II. Oszt. vitézségi érmet, a német hadi érdemérmét; az e.-parság ezen felül fejenként 1/2 l bort. 11 fehér cipőt, 2 doboz szardíniát és 1 nagy tábla csokoládét utaltatott ki a bátor székelyeknek.

17-én a Montegróval megkötött különbéke hírére az e. háromszoros éljen-nel fogadta.

21-én a szomszédos 2. ho. hds.-tartálékviszonyba lépett s az e. állásának egyik részét átvette.

26-án Ivritek gytbk. hds.-parnok megszemlélte az e.-t Nedeczky ezds. betegen elment, mire az e.-parságot újból Rittner őrgy., utóbbtól pedig az V. zlj.-parsággal Wagner Adolf szds. vette ál.

1916. II. 3-9.

Február 2-án Károly Ferenc József trónörökös megszemlélte a 10. ho. csapatait. A hadilétszámra kiegészített 1/2 V. zlj. Kol. Malinra ment. hogy résztvegyen a díszmenetben. A fél-zlj. az e.-zászlóval a kivonult csapatok jobbszárnyán állt s abban a megtisztelő magas kitüntetésben részesült, hogy Őfensége minden szakasparnok-kal keztfogott. minden kitüntetett katonával – legalább 200 ilyen volt – magyarul szóbaelegyedett, kikérdezte őket véghezvitt fegyvertényükről és otthoni viszonyaikról. A trónörökös majdnem teljes órát töltött a székelyek közt s az e. eddigi harcteljesítményéről a legteljesebb elismerés hangján nyilatkozott.

József Ferdinánd főherceg hds.-parnok így szólt a díszszemlén ddr.-parnokként résztvevő Teutsch ezds.-hez: »Felséges állapotban vannak az emberek. És milyen derekasak és megbízhatók!... igazi öröm lehet az e. parancsnokának lenni. A magam részéről őszintén szeretem az e.-et.

Búcsúzóul a trónörökös a következő szavakat intézte Teutsch ezds.-hez: Örvendek, hogy láthattam ezt az e.-et, melyről mind- eddig csak a legszebbet, legjobbat hallottam. Ez az e. mindenkor teljesítette kötelességét. Megbízható, derék hős emberek ezek!

Három nap múlva Teutsch ezds.-l a király a Lipóttrend lovag- keresztjével tüntette ki.

1916. II. 10-17.

9-én éjjel irtózatos téli vihar dühöngött. Ennek leple alatt néhány szd.-nyi muszka 10-én 2.30^h-kor egészen a 18. és a 20. szd. drótakadályáig küszölt előre s hozzálátott ennek szétrombo- lásához. A kint lévő figyelőőrök észrevették a közelgő veszedel- met s riasztó lövést adtak. Az oroszok kézigránát-bombázásba kezdtek, de a bakák se voltak restek. Szempillantás alatt min- denki a lőrésnél állt s megsemmisítő puska- és gp.-tűz zúdult a támadókra. 20 cm. mozsarunk az orosz állást s a két tűzvonál közti térségei: lőtte, hogy orosz tartalékok harcbevételét megaka- dályozza, 9 cm. aknavetők viszont a drótakadály elé helyezte tüzét, hogy a támadókat! visszakeresse. A fűlsiketítő harcizaj elve- gyült a vihar tombolásával s a muszák hamarabb megelégték ezt a zenét, mint kezdetiben gondolni lehetett volna: fejetlenül özönlöttek vissza fedezékükbe. A nyomukba eredt járőrök 35 fog- lyot, 3 sebesültet s 35 elszórt! puskát és sok kézigránátat vittek be az állásba. Ez alkalommal Hayek Frigyes hdgy., a 18. szd., La- katos zls., az V. gp.-osztag, Stangl Ernő tartalékos hadapród az aknavető parnoka tüntette ki magát. Különösen nagy volt Rittner örgy., zlj.-parnok-nak az érdeme, aki a védelmet olyan ügyesen vezette, hogy a zlj.-nak mindössze 7 sebesültje s egyetlen ha- lottja se volt. Mecenzéffy altlbgy., ho.-parnok 11-én megjelent az e.-nél s a rajtaütés alkalmával tanúsított magatartásukért Sárik András szkv.-nek, Dániel Péter tiz.-nek, Tüstös Sándor cím. örv- nek és Bosán Mihály gyalogosnak mellére tűzte az I. oszt. vitézségi érmet. Ugyancsak személyesen dekorált II. oszt. ezüst! vitézségi éremmel 8 gyalogost. Bosán gyalogos azért, mert mint figyelőőr. súlyosan sebesült társát, élete veszélyeztetésével a főállásba bevitte, a hdt.-parságtól még külön 50 K jutalmat¹ is kapott. Farkas József tiz.-nek, ki a rajtaütés elhárítása alkalmával súlyosan megsebesült, tiszti küldöttség adta át az I. oszt. ezüst vitézségi érmet a 8./2. tábori kórházban. A küldöttség vezetője szép beszéd kíséretében nyúj- totta át a tizedesnek a jól megérdemelt kitüntetését. A Höfer-jelen-

lésben február 11-én ez állt: »A 82. magyar gy.-e. szétugraszott néhány orosz szd.-ot«.

Február közepén az időjárás tavasziasra fordult. Ez élénkebb tevékenységre ösztönözte a muszkákat. De a székelyek is résen voltak s vagy véres fejjel kergették vissza a járőröket, vagy egyszerűen elfogták őket.

1916. II. 18-111. 21.

18-án bevonult a XVIII. menet-zlj., melynek legénységét felszították a tábori-zlj.-ak között.

19-én az orosz tüzérség 12 vm. ekrazitgránáttal telibe találta a 8. szd. fedezékét. 7 ember itt lövészállás építésén dolgozott és ezeket a felhányt föld betemette. 3-at megmentettek, 4-et agyonnyomott a rájuk zuhant, csonttá fagyott föld.

Március 1-én a ho.-parnok megszemlélte az e.-et.

8-án az orosz tüzérség két telitalálattal rommá lőtte az egyik legénységi menedékhelyet. Szerencsére senki se tartózkodott benne s így emberéletben kár nem esett.

Március közepén a ho. intézkedésére tábori mozit rendeztek be. A legénység örömmel látogatta ezt az intézményt, mert itt felvidult s azon felül forró teát is kapott. De ez a gyönyörűség nem sokáig tartott. 21-én a 314. honvéd e. ½ I. és ½ II zljv-a felváltotta az e. II .zlj.-át, ami az e. végleges felváltásnak első, félremagyarázhatatlan előjele volt. Az orosz megfigyelők észrevették a felváltást. A tüzérség heves tüzet zúdított a II. zlj. fedezékére, melyben két telitalálatot ért el. A zlj. szomorúan búcsúzott meg-hitt fedezékétől, már csak azért is, mert a telitalálat négy bajtársat szakított ki soraiból. A II. zlj. mint ho.-tartalék Zabolotiere ment. Néhány tiszt és gyalogos egyelőre a régi fedezékben maradt, hogy a felváltókat a helyzetről tájékoztassa.

1916. III. 22-31.

25-én a III. zlj.at rendelték Zabolotiere s a II. akkor Worotnie-wora ment. 29-én a 315. honvéd e. több tisztje tájékozódás céljából az e.-hez érkezett. Ekkor már világos volt, hogy az e.-nek előre megsejtett felváltása immár csakugyan órák kérdése. 30-án a tűzvonalba lévő I. és V.. valamint az e.- és ddr.-tartalékviszonyban lévő IV. zlj.-at, a 315. honvéd e. osztályai váltották fel s az e. végkép búcsút mondott fedezékének, mely a messze idegenben közel félesztendeig otthonául szolgált.

A felváltott zlj.-ak egyenként Nowosielkire mentek, ahová 12-13ⁿ közt érkeztek meg. A II. zlj.-at nyomban Romanowra

irányították s az e.-nek alárendelték a 8./2. huszár szd.-ot. Az e. önálló lett s mint hds.-tartalék, közvetlenül a IX. hdl.-parságtól kapta a parancsokat.

A 10. ho. március 31-én kelt parancsában búcsúzott el az e.-től.

»Az e. 1915 május végétől kiválása napjáig a ho. hűséges, a legválságosabb órákban is feltétlenül megbízható támasza volt mondja egyebek közt a parancs. Természetes, hogy ennek az e.-nek a ho. kötelékéből történő kiválását! őszintén fájdalom, noha titokban mielőbbi viszontlátásában reménykedem. Éppen ezért nem is búcsúzom tőle, hanem azt mondom: »Az örömteljes viszontlátásra.« Mecenzéffy altbgy. A ho.-parnok köszönetet mondott az e. parnokának, tisztikarának és minden egyes tagjának példás magatartásáért és nagy teljesítményéért s további, az eddighez hasonló sikert kívánt.

1916. IV. 2-11.

Április 2-án a 19. ddr.-parságot Romanowra helyezlek s egyúttal alárendelték a hds.-tartalékot, azaz az e.-et s a 8./2. huszár-szd.-ot. Mivel idáig csak a II. zlj. állomásozott Romanowon, ide irányították és itt szállásolták el az I. zlj.-at is. Az e. tábori erődítési és útépitési munkát végzett. A hdt.-parnok 200 K-át adományozott az e. rokkantalapja javára, mely április 27-én megható és lelkes mozzanatok között megszületett. A tábori e.-nél székely asztalt« készítettek, amelybe minden adakozó szeget üthetett. A zene vérpezsdítő magyar nótákat játszott s ennek hangjai mellett a legények közt kézről kézre járt a kalapács, a rokkant alap pénztárába pedig ömlött a pénz. Az első nap 5000 K gyűlt össze! A székely legények túllicitálták egymást... Végül is az e.-parnok, az alapszabályokra hivatkozva, beszüntette a további adakozást.

Meg kell jegyeznünk, hogy az e.-rokkantalap megteremtésének szép eszméjét Treuen te Isi I lausch ka ezds., az e. volt parancsnoka vetette fel, aki lelkileg összeforrt az e.-del s eszményileg a világháború alatt is megosztotta annak minden örömét és bánatát.

11-én, mikoris a cs. és kir. 7. és a m .kir. 70. honvéd-ho.-t Szurmay Sándor altbgy. parsága alatt egy hdtl.-ben egyesítették, a 19. ddr. a 11. ho. kötelékébe lépett. Kralicek altbgy. a IX. h dl. parnoka április 10-én kelt 514/kt. 1916 parancsában ugyancsak meghaló szavakban mondott Istenhozzádot az e.-nek, mely *ki-magasló hősiességével és leghűbb köteleességtudásával különösképen hozzájárult a hdt. minden egyes sikeréhez.*

1916. IV. 12. V. 4.

Nem csoda, hogy ebben az ezredben, melyről a magas előjárók mindig a megkülönböztetett elismerés hangján emlékeztek meg, kitűnő szellem és bajtársi érzés fejlődött ki, mely annak minden tagját egyetlen testté-lélekké olvasztotta össze. Fényes bizonyosságát szolgáltatotta ennek a megható összetartozandósági érzésnek a sok közül p. o. Bumbuly Károly őrmester, aki az egyik 82-es menet-zlj.-jal az olasz harctérre, a 61. e. kötelékébe került. A derék altiszt az egyik véres doberdói ütközet után az e.-parnoknak az e.-zászló díszítésére virágsokrot küldött. Kísérő levelében a többek közt azt írta. hogy az összes győzelmek, az Adria kék tükre s az illatos tarka tavaszi köntösbe öltözött gyönyörű vidék minden bája se tudja bajtársait és őt kárpótolni azért, hogy szeretett székely testvéreiktől és ezredüktől oly messzire kellett elszakadniuk.

Május 4-én József Ferdinánd főherceg hds.-parnok a 19. ddr.-t Romanownál megsejmelte. Az c. 8'»-kor a kijelölt térségen gyülekezett. 9 h-kor megérkezett! a főherceg, aki végigment az öt zlj. arcvonala előtt, számos tiszttel és kitüntetett legénységi egyénnel beszélgetett s Székely János zászlóssal, kinek mellét az arany vitézségi érem díszítette, keztfogott. A szemle után így szólt Teutsch ezds.-hez: »Örvendek, hogy régi vágyam végre teljesült s szem tői-szemben láthatom ezt a gyönyörű, hős e.-et. Büszke vagyok rá, hogy ez az e. az én parságom alatt szolgál. Az e. mindig és mindenütt kitűnően bevált és halhatatlan, dicső nevet szerzett magának. Szívől kívánom, hogy az e. – ha szükség lesz még rá – ujjakkal szaporítsa eddig aratott babérait. Jó katonaszerencsét! χ

Csapataink május közepén a készülő nagy orosz támadás csalhatatlan előjeleit észlelték. A magasabb parságok. köztük az e. előjáró parsága, a 11. ho. is. figyelmeztették a csapatokat, hogy teljes bizonyossággal kell számolni az oroszok nagyszabású támadásával, miértis az embereket ki kell oktatni a gáztámadás, pergőtűz, repülő-támadás és felderítés esetén követendő magatartásról. Alaposan meg kell szervezni a lövészer utánpótlását, az élelmezést s erősíteni kell az embereknek a végső győzelembe vetélt! hitét. A ho. elrendelte még. hogy a szabadságot azonnal beszüntessék.

1916. V. 5.-26.

A 19. ddr.-l a 18-a és 19-e közli éjjel felriasztották és gyülekeztették. A ddr.-parság s az I. zlj. Nowosielkire. a II. Zabolop-ticre, az e. vonat pedig Wierchowkára ment.

Repülőink ugyanekkor jelentették, hogy az orosz óriási csapatmegekkel gyülekezet arcvonala megett s hogy újabb és újabb csapatok érkeznek vonattal is.

Az e.-nél a zlj.-ak vadász-osztagaiból 18-án Balogh Zoltán hdgy. parsága alatt vadász-szd. alakult. Ennek két egyenként 50 főből álló szakasza volt, melyeknek parnokaivá Szabó András és Reisenauer Vilmos tart. zls.-okat neveztek ki. Ugyane nap meg alakult a, II. és a III. zlj.-ból az Eirich őrgy.-csoport, a többi három zlj.-ból pedig a nowsielkii csoport.

A 23-ai hds.-intézkedés értelmében az e.-nek. mint hdt!.-tartaléknak orosz támadás esetén a m .kir. 208. honvéd-ddr. mögé kellett mennie és további intézkedésig ott kellett maradnia. A Szurmay-hdt. ennek az intézkedésnek alapján elrendelte, hogy az e. Knierutnál előre olyan fedezéket építsen, melyet szükség esetén nyomban megszállhat. A muszka teljes erővel megindult, de 1916 május 26-án újabb parancs érkezett, hogy az e. azonnal váltsa fel a 4. ddrt. az *olykai hídfőállásban*.

Az e. ezzel elért élete legirtózatosabb tragédiájának állomásához ...

A Luck-olykai áttörés.

Túrba József ezds., az e. egyik volt parnoka, találóan jellemezte a 82-esek világháborús szereplését: *»Lehet, hogy volt e. melynek a hadiszerencse jobban kedvezett, de hősibb, egy se volt.«*

De vajjon pusztán véletlen szerencsétlenség volt-e. hogy éppen ez az e. került az orosz »henger« mozgásának főirányába? Azt hisszük, hogy nem! A hadvezetőség pontosan ismerte az oroszok lámadásának főirányát, ami *Olyka-Luck vonala* volt. A legkitűnőbb csapatokat helyezte el itt, mert azt remélte, hogy ezek megállítják az orosz óriást. Ez a reménye – fájdalom – hiúnak bizonyult. A székely titánok emberi képzeletet felülmúló hősiességgel álltak őrhelyükön, de végre is elvéreztek. Az e. Olykánál elszenvedett irtózatos vesztesége, történetének legragyogóbb eseménye. ebben a mondatban látszólag ellenmondás van. De csak látszólag!... Mert ki vonná kétségbe, hogy Leonidas nem volt legalább olyan hős, mint legyőzője Xerxész ...

Teutsch ezds. azonnal a 90. e. parságnak a Hessen-erdőben lévő fedezékéhez rendelte a zlj.- és szd.-parnokokat s ezek innen az átveendő fedezékszakaszokba mentek előre, hogy ott! Tájékozód-

janak. Az e.-nek a 90. e. egész vonalát s a 89. e. egyik zlj.-ának fedezékét kelleti átvennie. Az e. parság elrendelte, hogy néhány tisztt és altisztt éjszakára már az új állásban maradjon. 27-én 0-s^h közt mint átvevőosztag, félórás időközökben szd.-onként 1 tisztt, 1 altisztt s 1 közember ment előre az új állásba. Az e. 17.30^h-kor szintén elindult s 18.45 h-kor Chorlupyra érkezett!, ahol az alkonyatot bevárva, 19.45^h-kor a 90. e. vezetői segítségével megkezdődött a védelmi vonal átvétele. Az e. északi szomszédja a 29. vadász-zlj., déli szomszédja pedig a 40. e. volt. Az e. elhelyezése a tűzvonalban – északról délnek – a következő volt: Nedeczky ezds. csoportja, azaz az I. és a ½ V. zlj., II. zlj., III. zlj., IV. zlj. A ½ V. zlj. – 18., 20. szd. -, valamint a műszaki- és vadász-szd. mint e.-tartalék, szintűgy az e.-parság, a Hessen-erdőben helyezkedett el.

1916. V. 28-VI. 1.

Az új állás megszállása 28-án 1.30^h-ra befejeződött s az e, ill a 2. ho. azaz a X. hdt. kötelékébe lépett.

Az e.-nek közvetlenül a megszállás után 3 hősi halottja és 1 súlyos sebesültje volt. Ezt annak köszönhette, hogy a felváltott e. nem épített magának megfelelő mély fedezékét. Az emberek ugyanis kivétel nélkül mind fejlövést kaptak. A legénység azonnal hozzálátott a fedezék kijavításához, amivel keservesen nehéz munkája volt.

A muszkák éjjel-nappal szakadatlanul élénken lötték az állást, félreérthetetlen bizonyságaul annak, hogy ezt a hídfőt különös figyelemben részesítik.

Mint érdekes újdonságot, megemlítjük, hogy az e. 29-én 5 kutyafogatót kapott. A kutyáktól vontatott szekerekre egyenként kb. 100 kg. terhet lehetett rakni.

Az orosz támadás küszöbön állott. A hadvezetőség erről szinte percenként újabb és újabb bizonyságot kapott! 30-án azután munkába lépett az orosz tüzérség s nehéz ekrazitigránáttal két telitalálatot lött az állásba, melyben rendkívül nagy kárt tett. Sok helyütt megsemmisítette a hídfőállás tizenötösoros drótkadályát is. Tüzérségünk hasonló eréllyel viszonzotta ellenfele tüzét.

A május 31-e és a június 1-e közti éjjelen kisebb orosz osztag közelítette meg az e. előállításának jobbszárny át, de innen véres Fejjel kergették vissza. Ettől az időtől kezdve az orosz gyalogság tüze szokatlanul heves volt. Légtorpedóval is lötték az áttörésre kiszemelt hídfőállást s az e.-nek ennek következtében már június

1-én kél halottja és számos sebesültje volt, ami természetes, mert hiszen az embereknek a leghevesebb tűzben is dolgozniok kellett, hogy a hanyagul épített fedezéket! rendbehozzák. A védelmi vonalban új búvóhelyek (rókavermek) épültek, még pedig minden szd.-nak 4, a különleges harceszközöknek 1-1. Minden búvóhelynek két kijárata volt. Ez a nagyszabású védelmi építkezés naponta 30 táborivasút-vagónra és 70 szekérre való anyagot nyelt el.

1916. VI. 1-2.

Június 2-án 12.30^h-kor az ellenség a III. zlj. ellen hajtott végre kisebb támadást. Ez alkalommal sikerült 3 foglyot ejteni. Ezek egybehangzóan állították, hogy a nagy támadás megindulása immár órák kérdése. Ezen a napon a jellegzetes vihar előtti, nyomasztó szélcsend ülte meg az arcvonalat. A muszkák napközben csak elvétve sütötték el puskáikat, de annál élénkebb tevékenységbe foglak, mikor alkonyodott. Fegyvergránáttal és aknavetővel kezdték löni különösen a III. zlj. arcvonalát s nem csupán a fedezékben tettek nagy kárt, hanem nagyon sok helyen megrongálták a drótakadályt is. Az e. aknavetőjének tüze ugyan az ellenséget nemsokára elhallgattatta, de a III. zlj.-nak ekkorra már 8 sebesültje volt.

Nappal újra elcsendesedett kissé a csatater. A legénység javította a megrongált fedezéket s beépítette az állásba a főzőkatlanokat, hogy a helyszínén főzhessék meg a meleg ételt, mivel ennek hátulról való szállítására az adott harchelyzetben gondolni se lehetett.

Az est leszálltával a legények ébersége és harckészültsége megkétszereződött. A főtámadás megindulására ugyan még senki se számított, azt viszont bizonyosra lehetett venni, hogy a muszka újabb helyi vállalkozásokkal fog kísérletezni. A 12. órában gyorsan beépítették még a 17. szd.-nál a 41. számú 22 cm. aknavetőszakaszt, mely már az éjszaka folyamán munkába lépett. Az I. zlj.-nál beépített két 15 cm aknavetőt a III. zlj.-hoz helyezték át s ezek már éjjel eredményesen vettek részt! az I. zlj. vonala előtt foglalatostkodó orosz munkásosztlag szétugrasztásában.

1916. VI. 3-4.

Napfelkeltétől alkonyatig ismét csendben telt el az idő, 23^h-kor, tűzérégünk félóráig tartó hatásos előkészítő tüze után – 1000 lövedék ellövését engedték meg – az e. vadász-szd.-da futólépésben előrement, hogy az I. zlj.-jal szemben lévő, előretolt orosz árokszakasz megszállóit elfogja. A szd. mindkét oldalról

oldalazó puska- és gp.-tüzet kapott, melynek megsemmisítő hatás következtében kénytelen volt dolgavégezetlen a főállásba visszavonulni. Ezután az orosz aknavetők léptek munkába az egész vonalon s a keleti harctéren soha nem tapasztalt lövészerpazarlást fejtettek ki. A 12. szd. előretolt fedezékszaka s a pl. egymagában 70 aknát kapott, melyek közül egy az egyik gp.-t telibetalálta és megsemmisítette.

4-én elérkezett az olykai pokol kezdete, amely pokolban az o.-m. haderő legvitézebb ezrede csaknem teljesen elégett.

1^h-kor az egész orosz arcvonalon hatalmas urahh kiáltás harsant fel. IMvor megkezdődött az orosz tüzéség minden eddig kialakult képzeletet felülmúló pergőtluze. Közép- és nagykaliberű lövegek, aknavetők és légi aknavetők megszámlálhatatlan torokból okádták a halált. A muszkák tüzének magva előbb a IV. és a III. zlj. vonalára irányult, de mihamar kiterjeszkedett az I. és a II. zlj., valamint a szomszédos 29. vadász-zlj. és a 44. e. fedezékére is.

Az éjszaka sötétjében az ezernyi, megszakítás nélküli folytonosságban villogó ágyútorok döbbenetes látvánnyal szolgált a megfigyelőnek. Az ágyúk bömbölése egyetlen, szünni nem akaró mennydörgéssé olvadt össze s a bevágódó és szétrobbanó gránátok csattanása két égitest egymásbarohanásának elképzelhetetlen döréjét juttatta az ember eszébe.

Most már senkisémet kételkedett, hogy a muszka támadás ideje elérkezett.

1916. VI. 1.

Az e.-et nyomban felriasztották s megkezdődött a lövészárokszolgalat. Rajonként 1-2 ember, szakaszonként 2 altiszt s szd.-kint 1 tiszt a lövészárookban maradt, a többi a búvóhelyeken húzódott meg az irtózatós tűz elől. Minden búvóhelynél figyelőőr állt, aki szükség esetén kihívta volna az embereket a lövészárokbá. A figyelő személyek közt beállós veszteséget azonnal pótolták.

4.25^h-kor a Hessen-erdőben lévő e.-parsági fedezéknek is juttott néhány orosz lövedék, melyeknek egyikétől Kovács fhdgy. mégis sebesült. Az e.-tartalékot azonnal előreküldték, még pedig a 18. szd.-ot a III., a 20. szd.-ot a IV. zlj. megerősítésére. Ez a két szd. az összekötőárkokban azonnal a kijelölt állásba ment s mivel egyebütt férőhelyet nem talált, a lövészárookban állva szenvedte végig az orosz tüzéség pokoli tüzt.

5.30ii-kor az I. zlj. jelentette az e.-nek, hogy a tűz egyre erősbödik, hogy a szd.-ok telefonvezetékei megsemmisültek s így

ezekkel az érintkezési nem tudja fenntartani, hogy a fedezék és a drótkadály erősen megrongálódott és hogy a fedezék előtti futóárokhalózat teljesen elpusztult. A III. zlj. ugyanekkor keltezett jelentéséből kitűnt, hogy az ellenség, főcélpontjául az előretolt fedezékeket és a drótkadályokat szemelte ki.

Japán segítő keze az orosz tüzérség működésén erősen meglátszott. Lucknál, Olykánál nem volt szó lövészerhiányról, még kevésbé nem robbanó gránátokról. A muszka tüzérség lankadatlanul lőtte az állásokat. Tüze hevesességéből, órák múlva se engedett. A fedezék építési hibái, melyeket az e.-nek még nem volt ideje kijavítani, napfényre léptek. A nehéz ekrazitgránátok sorjában döntötték be a buvhelyek mennyezetét, mely könyörtelenül maga alá temette a benntartózkodó embereket, akik csak a legnagyobb erőfeszítés árán tudtak a megfulladástól megmenekülni. A beomlott buvhelyekről ekként kiszorult, emberek azután az orosz tüzérség tobzódásának minden irtózatát és a légitorpedók szörnyű erejű halált szóró robbanását a lövészárokból szenvedték végig.

A lőrésnél álló megfigyelők közül a felhánt föld sokat betemetett, mások megsebesültek vagy éppen hősihalált haltak. Ezek helyét azonnal új emberek foglalták el. Bármilyen eszeveszettlen kaszált is a halál, a bakák szemrebbenés nélkül néztek szembe vele ...

Legkeservesebb mégis a telefonisták helyzete volt. A vezetékek mindegyre megrongálódtak s ezek a névtelen, de annál nagyobb hősök az irtóatos tűzben jóformán szakadatlanul kinn voltak a fedezékükből, hogy a szétlőtt vezetéket összefoldozzák. S ezt parancs bevárása nélkül, pusztán kötelesség-érzetüktől serkentve tették!... Olyan lelkiismeretlenséggel s hűséggel végezték ezt a munkájukat, hogy az e. telefonosztagnak 2 nap alatt 90 fő vesztesége volt!

A I./18. honvéd zlj. Jankovich alezds. parsága alatt 6 h-kor megszállta a III. IV. zlj. háta mögött a 2. fedezékvonalat s mini ddr.-tartalék, itt maradt. A 24. Landwehr-e. ugyanekkor az e-parság fedezékétől délre a Hessen erdőben készenlébbe helyezkedett.

6.15^h-kor a III. zlj.-nál a 9. szd. fedezéke már teljesen, a 11. szd.-é csaknem teljesen szét volt löve. A IV. zlj.-nál inkább az akadályhálózat semmisült meg. Az I. zlj. fedezéke rengetegei szenvedett s az akadályok itt! is erősen megrongálódtak. A 9. és a 11. szd. közé beékelt mozsár, melynek a muszka roham elhári-

lásában kellett volna szerepet játszania, telitalálattól megsemmisült, kezelőlegénysége részben meghalt, részben súlyosan megsebesült. A telitalalat, azért vitt véghez ilyen nagy pusztítást, mert a morszár mellett fekvő lövészet felrobbantotta.

A telefonösszeköttetést a kezelő legénység legjobb igyekezete mellett se lehetett épségben tartani, miértis a parancsokat és a jelentéseket küldöncökkel továbbutalták.

A 9. szd. rommá lőtt fedezéke a fegyverekkel s a lövészet is maga alá temette. Az így veszendőbe ment anyagot az e.-parsághoz beosztott telefonisták fegyverével és lőszerével pótolták.

9^h-kor az orosz tüzéség tüze még mitsem engedett. A legénység a tűz megkezdésekor azt hitte, hogy csupán rövid ideig tartó rajtaütésről van szó s ezért a búvhelyre nem vitte magával, hanem a fedezékben hagyta fegyverzetét, melyet a felhányt föld betemetett. Az emberek a legirtózatossabb tűzben mentek ki a fedezékbe, hogy megkeressék és kiássák puskájukat. Megdöbbenő látvány tárult eléjük! Az orosz tüzéség eltörölte a föld színéről szorgos munkájuk gyümölcsei, a gránátállónak vélt fedezékvonalat. Csak itt-ott maradt meg belőle felismerhető állapotban egy-egy kisebb szakasz, de ezek is egymás után omlottak be a percenkénti bevágó telitalalatok súlya alatt.

10^h-kor majdnem az összes szd.-dal sikerült az összeköttetési helyreállítani. A szd.-ok jelentették, hogy fedezékük elpusztult, hogy emberben és anyagban óriási veszteséget szenvedtek. 11^h-kor az orosz tüzéség hasonló hévvel lőtte a 2. védelmi vonalat is anélkül, hogy az 1. vonalat kímélte volna. 12^h táján a II. és IV. zlj.-nál tüze mégis valamicskét enyhülni kezdett, de az I. zlj.-nál heveségből mitsem vesztett. Az utóbbi zlj. búvhelyei ekkor majdnem utolsóig romokban heverték s a még félig-meddig épségben lévők is beomlással fenyegettek, úgyhogy az emberek menedékhelyül már ezeket sem használhatták. Ugyancsak ennél a zlj.-uál 2 aknavető s 1 gp. teljesen megsemmisült.

13^h-kor a tűz az egész vonalon új erőre kapott s megismétlődön a kora délelőtti órák irtózata. A levegő dörgött, a föld nyögött s az emberek idege a megpatfanásig feszült.

14.30 h-kor kisebb erő a 17. szd. ellen megkísérelte az előretörést. De a szd.-nak az elszenvedett borzalmak után is helyén volt a szíve s a muszkákat véres fejjel kergette vissza.

16^h-kor a IV. zlj. a leghevesebb pergőtűzben állt. Ugyancsak ekkor a II. zlj. fedezékének legutolsó nyomait se lehetett többé

felismerni. 16.30^h-kor az ellenség támadást kísérelt meg utóbbi zlj. – főként a 6., 7. szd. – vonala ellen. A tüzérmegfigyelő a beásott kábelen jelentette ezt az eseményt s tüzérségünknek sikerült a muszkákat visszakergetnie. Ugyanígy jártak a muszkák a 17. szd. vonala előtt. Az egyidejűleg a 9. szd. ellen végrehajtott támadás, a szd. puska- és gp.-tüzében omlott össze.

Az a viszonzás, melyet az ellenség puhatolózó támadásaira kapott, megértette vele, hogy a hídfőállás megszállóit még mindig nem sikerült megtörnie. Ezért szakadatlanul lőtte az állásokat. A szárazság következtében a talaj erősen porzott a becsapódásoktól s a por, valamint a szüntelenül bevágó gránátok robbanásának és a lángbaborított faépítmények füstje, végképen elvette a kilátást. Ezért felő volt, hogy a rohamra induló gyalogság az állást észrevétlenül közelítheti meg. A megfigyelőket! ezért az állás elé kellett küldeni. Elképzelhető, hogy ezek milyen arányú veszteséget szenvedtek.

A Hessen-erdő a délután folyamán szintén elég heves srappnellűzben állott. A III. zlj. előállásai délutánra teljesen eltűntek a föld színéről. Az orosz aknavetőök ezek ellen különösen gyilkos tevékenységet fejtettek ki. viszont a zlj.-nál beépített légi aknavetőök, sűrített levegő hiányában, mozdulni se tudtak. Az I. zlj. vesztesége volt mégis a legnagyobb. A 2. szd. majdnem teljesen elpusztult. Veszteségének pótlására a ½ 3. szd.-ot harcbavetették.

18^h-kor a megfigyelőök jelentették, hogy a muszkák a 17. és a 19. szd.-dal szemben nagy csoportban, feltűzött szuronnal, rohamra gyülekeznek. Tüzérségünk utasítást kapott, hogy a támadásra készülő csoportot lőj je. Ez megtörtént, mire a muszkák szélszaladtak és eltűntek.

19^h-kor a Hessen-erdő zárótűzben állott. Az V. gp.-osztag parnoka, Péter fhgy. ugyanekkor jelentette, hogy a kezelőlegénység majdnem teljes számban harcképtelen. Ezért a II. gp.-osztagtól néhány főnyi pótlást kapott.

Az alkonyat se hozott változást. Az orosz tüzérség tüze egyáltalán nem lankadt. Számolni kellett a gyalogság éjjeli támadásával, miértis óvintézkedéseket tettek. Az I. zlj.-tól a II. zlj. legtöbbet szenvedett balszárnya mögé rendelték a 40. c. egy szd.-át. A hdt. elrendelte, hogy a 24. Landwehr-e. egyik gp.-osztaga éjjelen át a II. zlj. állásában tartózkodjék. Az I. zlj.-nál a ½ I. szd.-ot a 17. szd. megerősítésére rendelték. A ddr.-parság végül intéz-

kedett, hogy a tartalék egy szd.-a a 2. vonalból az I. zlj. mögé a 100 m. állásba előremenjen. Ez az átcsoportosulás természetesen a leghevesebb tűzben, ugrásonként ment: végbe, miközben a csapatok rendkívül nagy veszteséget szenvedtek.

20.30 és 21^h közt mindenünnen jelentettek, hogy az ellenség újból támadáshoz gyülekezik. Tüzérségünk azonnal munkába lépett s kitűnő eredménnyel lőtte különösen a Kipfel magaslatot, ahol a gyülekező muszkákat mihamar szél is ugrasztotta.

21.40^h-kor a még mindig igen heves tűz ortalma alatt!, újabb orosz csoportok gyülekeztek a 9., 16. és a 15. szd. előtti. Ezek meg is kezdték az előnvomulást, de a fedezék maradványait pillanat alatt megszálló szd.-ok tüzérségünk támogatásával, támadási szándékukat azonnal meghiúsítottuk.

Mivel a IV. zlj.-nak már semmi tartaléka se volt, a I./8. honvéd-zlj. egyik szd.-át a »100 m.« állásba a zlj. közepe mögé, előrerendelték. De ez a szd. nem került harcba, mert 5-én 3^h-kor a zlj.-ához ismét bevonultatták.

Az éjszaka az agyoncsigázott csapatoknak mérsékelt! nyugalmat hozott. Ezt arra használták fel, hogy a lövészt pótolják és a tökéletesen rommálott. fedezéket némileg helyrehozzák. Minden félig-meddig épkezlab ember fáradhatatlanul, percnyi pihenő nélkül dolgozott. A megszállók egyik fele az árokban örködött!, azaz dolgozott, a másik fele »pihent« ... Már amennyire az adott helyzetben pihenésről szó lehetett. Mert a tüzérség egész éjjel nem gondolt arra, hogy pokoli tüzet beszüntesse. Ha ez időnként lényegesen ellanyhult, akkor az orosz gyalogság vette át! szerepét s a fedezék nélkül dolgozó vagy pihenő legényekre heves puska- és gp.-tűz zúdult. Azon felül egész éjjel Lapogatózó támadásokat hajtott végre, melyek során kétséget kizáróan megállapíthatta, hogy a székely legényeket más fából faragták, mint az ő fajtiáját, mely Gorlicénél kétórás, a Luckinál lényegesen enyhébb tüzérségi előkészítés után, jórészt megadta magát vagy megfutamodott.

1916. VI. 4-5

A nap eseményeinek lezárása előtt meg kell emlékeznünk a Glaser (Görley Győző) hdgy. parsága alatt működő e.-műszaki és a Balogh Zoltán hdgy. parsága alatt álló e.-vadászszd. kitűnő teljesítményéről. Ezek este a bajtársaknak eleséget szállítottak, majd a fedezék és a telefonvezetékek helyrehozásán fáradhatatlanul dolgoztlak. Ugyancsak ez a két szd. szállította hátra az összes sebesülteket.

Kevéssel éjjél előtt az orosz tüzérség tüze új erőre kapott s 24^h-kor heveségének tetőfokára hágott. Eleinte a IV. zlj. volt a főcélpont, de a tűz magva mihamar kiterjedt; a II. és az I. zlj.-ra is. A 11. és a 16. szd. vonala előtt viszont újból gyalogsági támadási kísérletek történtek, melyek azonban csirájukban összeomlottak. Ez végképen felbőszítette az ellenséget, melynek tüzérsége most már a *keleti harctér első és a szó szoros értelmében vett pergőtűz* zúdította a IV. zlj. harcvonalára. *Soha ilyen pokoli színjátékot nem látott Wolhynia ...* Az éjjél sötétje megszaladt! az ágyúk torkolattüze s a gránátok, srappellek robbanásának szakadatlan villanása elől. A csatater valóságos nappali fényben tündökölt. Ezt a döbbenetes tűzijátékot legfeljebb csak magas hegyek közt tobzódó égiháborúhoz lehetne hasonlítani. S a jó székelyeknek ezt az emberi képzeletet kigúnyoló irtózatot, jóformán fedezék nélkül kellett elszenvedniük ...

4.15^h-kor ez a szörnyűséges pergőtűz átterjedt a III., II. és az I. zlj. arcvonalára is. A muszka tüzérség most, nem mint előző napon, kizárólag csak nehéz kaliberű ágyúkból lőtt. Az est folyamán ismételt nagy emberáldozat árán helyreállított telefonhálózat újból teljesen szétrongálódott.

6.45^h-kor hatalmas zárt orosz tömegek törtek előre a 40. e. bal- és a IV. jobbszárnya ellen. A IV. zlj.-nál a kiadott utasítás szerint vörös rakétát lőttek ki, mire tüzérségünk ezt a csoportot zárótűz alá fogta, a IV. zlj. pedig heves puska- és gp.-tűzzel fogadta. Az előnyomuló csoport elveszettnek tekintette magát, mert hiszen se előre, se hátra nem mozdulhatott. Erre az orosz tüzérség pokoli tüzeit újból a IV. zlj. vonalára irányította. A megszállók a buvhelyekre menekültek s a muszka tömeg megsemmisítését az igen hatásosan működő tüzérségünkre bízták. Ez jórészt be is következett.

1916. VI. 5.

8^h-kor a helyzet lényegében változatlan volt. A pergőtűz lan-
kadatlanul tobzódott; a felvert porban s a sűrű, gomolygó füstben
10 lépésre se lehetett ellátni.

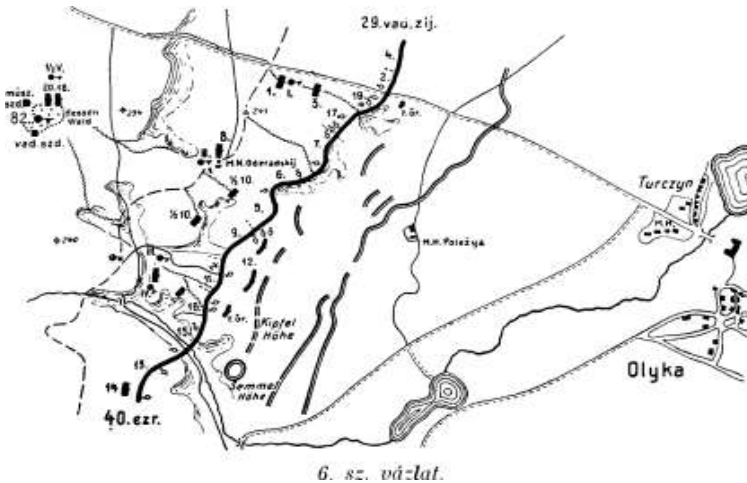
9^h-kor a pergőtűz őrzöngéssé fajult. Másodpercenként követ-
ték egymást a becsapódások. A szemlélő azt hihette volna, hogy
az 1. vonalban s az emögött lévő »100. m. vonalban, minden
élet elpusztult. Összeköttetés fenntartására ebben a helyzetben

immár gondolni se lehetett. Parancsot senki se várhatott; mindenki a maga belátása szerint cselekedett.

10.08^h-kor az egész arcvonal előtt megindult az orosz áradat. Az orosz tüzérség egyidejűleg a védelmi vonal mögé helyezte rop-pant zárótüzét.

Ez a támadás kezdetét jelentette, amivel az e. olykai szörnyű tragédiájának utolsó állomásához érkezett!. (6. sz. vázlat.)

Az orosz gyalogságot még a *pergőtűz* befejezése előtt előre kergették fedezékéből, melyet tartaléktömegek szállottak meg. A

fedezékéből kikergetett muszka gyalogság a pergőtűzben rengeteg veszteséget szenvedett, de ezzel Bruszilov, a világháború legkegyetlenebb hadvezére vajmi keveset törődött. Gyámoltalan csorda módjára álltak a muzsikok a két tüzérség megsemmisítő tüzében. Szerettek volna visszamenni fedezékükbe, de ezt a rájuk irányzott gp.-ák miatt s mivel a fedezéket a tartalékok már egyébként is zsúfolásig megtöltötték, nem teheték. így nem maradt más választásuk, minthogy előremenjenek. S az áradat csakugyan hömpölyögni kezdett. Ez volt a kisebb baj! *De a sűrű por- és füstfelhőben a figyelőörök nem vették észre közeledésüket...* Ez volt a szörnyű katasztrófa közvetlen oka. *Az örök nem figyelmeztethették idejében a buvhelyen tartózkodó megszállókat s az oroszok a fedezékben alig pár embert találtak, akiket kegyetlenül*

lemészároltak. Azután kötegszámra hajigálták a kézigránátot a búv helyekre. Az I. és a II. zlj. állása pillanatok alatt s minden ellenállás nélkül orosz kézre került.

Mai napig se lehetett felderíteni, hogy az oroszok a 29. vadász-zlj. vagy az I. zlj. állását foglalták-e el előbb. Ez a kérdés valószínűleg végképpen felderítetlen marad, mivel az utolsó pillanatban csupán néhány küldöncnek sikerült magát az ellenség falán átvágnia, ezek pedig nem tudtak mást! mondani, minthogy az egész I. és II. zlj. az ellenség fogságába esett.

A II., IV. zlj. ellen szintén zárt orosz tömegek nyomultak előre. Tüzérségünk rendkívül hatásos zárótüze itt megakasztotta a támadást, de ez végeredményben nem sokat változtatott a helyzeten, mert az oroszoknak sikerült a szomszédos 40. e. arcvonalát áttörniök. A 40. e. nagy rendetlenségben menekült, s így a IV. zlj. jobbszárnya védtelen maradt. Az oroszok náluk teljesen szokatlan gyorsasággal aknázták ki ezt a kínálkozó előnyt!: pillanat alatt bekerítették és elfogták a 13. és a 15. szd. egy részét. Havlik fhdgy., a 13. szd. parnoka néhány emberrel átvágta magát az orosz áradaton s csatlakozott; az L/18, honvéd zlj.-hoz, mely az oroszokat keresztállásban, oldalazó tüzzel fogadta. A 15. szd. fogságba nem esett nagyobb része, eredeti állásában az áttörés után is hüen kirtartott, noha parnoka, Barcza hdgy. súlyos sebesüléssel tehetetlenül feküdt.

Időközben a III. zlj. a még tartalékviszonyban lévő 10. és 18. szd.-ot az I. vonal mögött húzódó magaslat megszállására rendelte, mégpedig azért, hogy ha az ellenség visszavetné a zlj.-t, akkor az, a két szd.-tói megszállt felvevő állásban, újabb ellenállást tudjon kifejteni. Ehhez a felvevő álláshoz az L/18, honvéd zlj. egyik szd.-a arccal délkelet felé azzal a feladattal csatlakozott, hogy a IV. zlj. átkarolása esetén, ellentámadást hajtson végre.

11^h-kor újabb pergőtüz szakadt a III. és a IV. zlj. vonalára, melynek megszállói sziklaszilárdan állottak helyükön. Nemcsak a parnokok és a tisztek, hanem az egyszerű, de világos gondolkozású bakák is tudták, hogy huzamos ideig ezt az árokszakaszt se lehel tartani. Azért eszükbe se jutott, hogy megszaladjanak. Kirtartottak, mert ezt parancsolta kötelességtudásuk és becsület-érzetük. Kirtartottak, hogy bajtársaik időt nyerjenek, hogy e közben az ellenségben minél több kárt tegyenek s így több ezernyi székeley testvérük kiontott véréért, legalább némileg bosszút álljanak.

A bevehetetlennek látszó bástyát újabb zárt tömeg rohanta meg. Ennek sikerült ugyan az előállításokat elfoglalnia, de a főállás előtt megtört: ereje. A III. zlj.-nál ekkor a 10. és a 18. szd.-ot is tűzbevetették. A honvéd-szd. egyelőre még a helyén maradt.

Küldöncök állítása szerint az 5. szd. is kitartott fedezékében. Ennek a szd.-nak sorsáról azonban a fülsiketítő harcizajban, porban, füstben, semmi bizonyosat se lehetett tudni s csak később derült ki, hogy a szd. csakugyan helyén maradt. *12^h-kor Kricsa Andor zls. 20 emberrel kirohant a főállásból s az északibb előállást visszafoglalta.* A heves oldalazó tűzben nem tudott ugyan ott maradni s 12.30 h-kor a főállásba újból visszament, de azért ezt a kis epizódot mégis meg kellett említenünk, hogy az olvasónak bemutassuk a székely katonát.

A W. e. megszaladt, mint látni fogjuk, a bécsi Landwehr-e. nem akart harcolni, a székely baka pedig – ellentámadásra ment...

A két zlj. székely hűséggel vérzett, de rendületlenül helytállott, mikor a ddr.-tól parancsot; kapott, hogy még másfélóráig okvetlenül ki kell tartania. Az 1. Landwehr-e. az útitől délre, a 24. Landwehr-e. az úttól északra, ellentámadásra nyomult előre. Mivel ennek az egész vállalkozásnak sarkpontja a két 82-es zlj. volt, érthető, hogy a ddr. ezektől további kitartást követelt.

A két zlj. kitartásával nem is volt hiba. Annál kevésbé jutott előre az oroszok zárótűzében a két Landwehr-regiment... Kétségtelen, hogy a Landwehr-e.-ek feladata nem volt egyszerű, de ép oly kétségtelen az is, hogy azt a székely bakák másként oldották volna meg. A Landwehr-e.-ek csupán a 2. állást értik el s így a két zlj.-nak ebből az »ellentámadásból« hajszálnyi haszna se volt. A 24. Landwehr-e. egyszerűen megtagadta az engedelmességet.

Ez, szó se róla, az elpusztíthatatlan bécsi kedély újabb bizonyítéka volt, de gondoljuk csak el, hogy valamelyik magyar e. száján csúszott volna ki hasonló kedélyesség!...

14^h-kor újabb orosz tömeg rohant a III. zlj.-ra s sikerült ennek fedezékébe betörnie. Vischer fhdgy. gyorsan gyülekeztette az épkézláb embereket, ezekkel a »100 m. állást megszállta s itt a főállásba betört ellenséggel újból harcba bocsátkozott. A fhdgy. az e.-parságtól parancsot kapott, hogy utolsó emberig tartson ki, mert az ellentámadás útban van. Tüzérségünk eleinte heves zárótűzet adott, hogy újabb orosz tömegek özönlését meg-

akadályozza, de tüze mihamar lankadni kezdett, mert lövészere kifogyóban volt. Mivel a tüzér-parnok látta, hogy csekély lövészerevel zárótüzet nem tud már adni, csupán a főállást lőtte, amivel az orosz tartaléknak szabad utat engedett.

A III. zlj. balszárnyán az 5. szd. egészen 15.20^h-ig kitartott!. Ekkor azonban kénytelen volt a sokkal nagyobb erőnek utat engedni. így a III. zlj. balszárnya fedezetlenül maradt. Ez mihamar érezte hatását: a zlj. oldalába és hátába is tüzet kapott.

E közben az orosz nehéztüzérség még mindig szakadatlanul lőtte a fedetlenül s mindkét szárnyával fedezetlenül fekvő gyenge rajvonalat, mely ilyen helyzetben természetesen óriási veszteséget szenvedett. Tüzérségünk, mely a csata két; napján mindeddig hivatása eszményi magaslatán állott, lövészere hiányában most képtelen volt arra, hogy a Leonidászok e kis csoportjának megfelelő oltalmat nyújtson.

A III. és a IV. zlj. helyzete ekként percről-percre reménytelenebb volt. A minden oldalról jövő heves puska- és gp.-tűz a rajvonalban sűrű rendet vágott, de ez rendületlenül kitartott, mignem az ellenség 15.40^h-kor végképen bekerítette. Vischer fhdgy. ezt még jelenteni tudta, de nyomban ezután megszakadt az e.-parsággal a telefonösszeköttetés. Az e. elrendelte, hogy Vischer fhdgy. megmaradt embereivel vágja át magát.

A futóárkokat a visszavonulásra kihasználni nem lehetett, mivel ezek részben eltűntek, részben oroszokkal voltak tele. Az áttörésnek eszerint teljesen nyílt terepen, minden oldalról jövő gyilkos tűzben kellett végbemennie. A maroknyi csapat! újabb nagy veszteség árán, de azért áttörte magát s 16.15^h-kor az e.-parságnak a Hessen-erdőben lévő fedezékéhez érkezett.

A két Landwehr-e. most már a 2. állásban se tudott kitartani. Egyes részei önkényesen megkezdték a visszavonulást. Ezt hallva, az e.-parság se tehetett mást, mint hogy sorakoztassa az e. szomorú maradványát s elinduljon vele hátrafelé.

Glaser (Gerley) fhdgy. parsága alatt az e. műszaki- és vadászszd ntóvédállást foglaltak el s hősi harcot vívtak az üldöző muszka járőrökkel, melyek ennek következtében abba is hagyták az üldözést.

Az e.-et Chorlupitól 2 km-re keletre rendezték. Az épségben maradt emberekből Labutka őrgy. parsága alatt egy zlj. alakult. De ez is csak három szd.-ből állott. Az 1. szd. parnok Balogh hdgy., a 2.-é Prelogovics fhdgy., a 3.-é Bittermann fhdgy., lett.

20 szd.-parnok közül a tűzvonalból mindössze a két előbb megnevezett tiszt jött vissza s ha Bittermann fhdgy. véletlenül nem vonul be szabadságáról éppen ezen a napon, a 3. szd. élére nehéz lett volna tisztii parnokot állítani.

Az e. vesztesége borzalmas volt. Június 4-én, a csata megkezdésének reggelén létszáma 5330 fő volt. Ebből a kétnapos irtózatot 718 ember élte túl. Az I. zlj. létszáma Chorlupynál 72, a II.-é 97, a III.-é 71, a IV.-é 67, az V.-é 86, a műszaki szd.-é 176, a vadász-szd.-é 75, az e.-törzse 71 fő volt. 18 gp.-ból, a beépített láng- és fényszórókból mindössze két gp.-kát sikerült megmenteni. A többi hadigép vagy elpusztult, vagy az ellenség kezébe esett.

Az e. vesztesége a kétnapos csatában eszerint! kerekén .90% voll! A szd.-parnokok, a kipróbált, kitűnő altisztek, kiket hamarjában pótolni sehogyan sem lehetett, majdnem mind elvesztek. Az r. a világháború alatt létszám és felszerelés tekintetében elért legmagasabb pontjáról rövid két nap alatt legmélyebb pontjára zuhant. Az életben maradtok könnyes szemmel néztek egymásra.

Valóságos gyászmenetben érte el az e. 21 h-kor Chorlupyt.

Minden gondolkodó lény felveti magában ezt a kérdést: hogyan lehetett az ármádia legvitíezebb és legmegbízhatóbb ezredét ilyen ok és cél nélkül feláldozni?

Ha magyar szívvel és magyar tollal akarnánk erre válaszolni, valószínűleg elragadtatók magunkat. Ezt; pedig nem akarjuk. Ezért átadjuk itt, a szót egy osztrák vezérkari alezds.-nek, Kiszling Rudolfnak, aki a Magyar Katonai Közlöny 1926. évi »Hadtörténelmi szemelvények« mellékletében »A lucki csata 1916 nyarán« címen közzétett tanulmányában erről a kérdéstről szószerint a következőképpen vélekedik :

»Olykánál szélforgácsolták a tartalékokat, minek eredménye volt, hogy az ellentámadás fiaskót vallott s az orosz áradatot nem tudta megállítani. A tartalék belesodródott a szerencsétlen tumultusba, elvesztette harci kedvét és erejét s alig játszott szerepet a csata sorsának eldöntése körül. Nagy hiba volt és nagyban hozzájárult a csata szerencsétlen kimeneteléhez, hogy az arcvonalszakasz legkiválóbb ezredét, a magyar 82. ezredét az első vonalba rendelték, ahol nem volt alkalmá, hogy kimagasló támadóerejét érvényre juttassa és mégis óriási veszteségei kellett szenvednie, miközben a 11. hadosztály rutén ezredei tartalékban álltak s az ellentámadást erélytelenül hajtották végre.«

Ezt mondja Kiszling alezredes. Mi csak annyit teszünk hozzá, hogy a magyar vér 1914-1918-ban nagyon olcsó volt...

A lucki csata az oroszoknak több mint 250.000 foglyot, temérdek zsákmányt és új szövetségest eredményezett ugyan, de a gorlicei átlörés hadászati sikerét távolról se közelítette meg. Bruszilov nem kímélte embereit; százezrével kergette őket a halálba, de győzelme mégis csak helyi siker volt, mert az o.-m.-német haderővel szemben még az ő kegyetlensége se érhetett! el egyebet, mint olyan pyrrhusi győzelmet, amelyen a lucki csata volt!.

De amilyen igaz, hogy a lucki szerencsétlenség végeredményben pyrrhusi győzelem volt, époly igaz az is, hogy a központi hatalmak vitéz hadseregeinek végsőkig menő erőfeszítésébe került, hogy ez, igazi s az egész keleti arcvonalra kiterjedő katasztrófává ne nőj je ki magát. Az orosz haderő kifogyhatatlannak látszó tartalékait csak olyan ellenfél tudtla megállítani, amilyen a központi hatalmak egyesült hadereje volt.

1916. VI. 5-6.

Bruszilov becsvágya és kegyellensége nem ismert határt. Az emberanyaggal nem kellett takarékoskodnia, mert hiszen a 150 milliós cári birodalom emberforrása túlon-túl bőséges volt. Legfeljebb puskában és felszerelésben mutatkozott hiány, de Bruszilov vaskeze ezt az akadályt is el tudta háritani: a tartalékok fegyver és felszerelés nélkül vonultak előre s e közben elesett és sebesült bajtársaiktól szedték össze ezeket a fontos hadicikkeket.

A kancsuka pótolta az agyongyötört, békeszerető muzsik hiányzó lelkesedését s a muzsik előrement. Jól számított: így is, úgy is el kellett pusztulnia, mert ha nem ment előre s nem csapataink golyójától esett el, hátulról kapott biztató s hősiességének fokozására hivatott gp.-tüzet...

1916 június 6-án 10.45 h-kor jelentés érkezeit, hogy az ellenség immár Knierut-Nowosielki vonalában van. A ho.-parság felriasztotta a ddr.-f s elrendelte, hogy ez a -φ- 241 – Δ 252 vonalat arccal délnek szállja meg. Az e. 12.30^h-kor mint ddr.-tartalék lépcsőben jobbra a 4. vadász-zlj. mögött, a M. H. Wolanszczyzna »sz« betűjétől délre lévő teknőben helyezkedett el. Az időközben előnyomuló ellenség a 4. vadász-zlj. jobbszárnyát nemsokára megtámadta. Egyik 82-es szd.-ol ekkor a vadász-zlj. jobbszárnyának meghosszabbítására, egy szakaszt pedig a veszélyeztetett szárny fedezésére rendelték. Az ellenség áradata feltartóztathatatlantul közeledett, mire a 4. vadász-zlj. raj vonalát újabb 82-es szd.-dal meg-

sűrűsítették. De ez se használt! A 4. vadász-zlj. 13.25^h-kor megkezdte a visszavonulást s a három 82-es szd. mindkét szárnyával fedezetlenül, védtelenül maradt. A muszkák különösen a jobb-szárnyat fenyegették átkarolással, de szemben is sűrű rajvonalba nyomultak előre. Így nem maradt más hátra, minthogy az e. visszavonulását elrendeljük. Ez a legtökéletesebb rendben ment végbe. A székely bakáknak a lucki pokol után is helyén volt a szívük: lépésről-lépésre hátráltak, közben mindegyre megálltak s az üldözést hatásos tüzükkal megakadályozták. Az e. az útra érve, megszakította az ellenséggel az érintkezést s Garazdzára ment. Itt 16.15^h-kor a községtől nyugatra az út miándkét oldalán védelmi állást szállott meg, de ezt 18 h-kor elhagyta s északnyugati irányban folytatta a visszavonulást, majd a lucki műút mentén újabb, 1800 lépés hosszú védelmi állást épített ,melynek jobb-szárnya az út elhajlásánál volt.

1916. VI. 6-7.

A muszkák csodálatosképen nem folytatták az üldözést s így az éjtszaka a 7-én 4^h-kor az idegek túlszigázottsága következtében keletkezett vaklármaról nem szólva, nyugalomban tjelt el s az ellenség csak 6h táján mutatkozott. De ekkor hatalmas tömegben tört előre. 7.30^h-kor a szomszédos 4. vadász-zlj. visszavonult s az e. balszárnyát magával ragadta. A 82-es bakák azonban mihamar magukhoz tértek, megálltak s újból harchoz fejlődtek; nem sokkal utóbb a 4. vadász-zlj. is követte példájukat, de az e. fedezetlenül maradt balszárnyát is hátra kellett venni, hogy az arcvonalat ismét összefüggővé tegyék. 9.15 h-ig lankadatlanul folyt a harc, melyből mindkét tüzérség is alaposan kivette részét. A muszkák újabb és újabb hullámokban törtek előre, minek láttára a 4. vadász-zlj. menekülni kezdett. Az e. balszárnya újból fedezetlen volt. A muszkák főtámadása most természetesen ez ellen irányult. Az ellenség rajvonala az e. fedezékére már-már derékszögben állt, mikor a ddr. elrendelte, hogy a visszavonulást a balszárny kezdje meg. A visszavonuló raj vonalat a -φ- 205-től északra az erdőszegélyén az e. és a ddr.-parnok személyesen feltartóztatta és újabb ellenállásra szólította fel. Az e. azonnal harchoz fejlődött, de mivel a 4. vadász-zlj. megállíthatatlanul menekült, az e. balszárnya ezúttal is fedezetlen volt. Az e. ebben a veszedelmes helyzetben is kitarzott s csak 10.15 h-kor folytatta Teremno irányába a visszavonulást. A községtől keletre a ho.-tüzérség elvonulásának fedezésére újból harchoz fejlődött. A ddr. mint ho.-tartalék Teremno

nyugati részébe vonult. A szd.-ok fedezéket hevenyésztek. Az ellenség heves támadása ekkor már kiterjedt a lucki hídfőre is, melynek körzetében immár a ho. állott s az e. a hídfőállás mögé irányított zárótűzben újabb súlyos veszteséget szenvedett.

1916. VI. 7-8.

Délután végre megérkeztek a mozgókonyhák s a legénység négy napi koplalás után, meleg ételhez jutott. Az étkezés javában folyt, mikor 18.30^h-kor az e.-et felriasztották. 19.10 h-kor mivel az ellenség a ho.-tól délre betört, csapataink állásába, elrendelték a további visszavonulást.

Az orosz tüzéség észrevette a zártirendben elvonuló ddr.-t s ezt heves tűzzel árasztotta el. sűrűn csaptak be a nehéz gránátok az e. menetoszlopa körül, de ez az e. nyugalmat és rendjét! legkevésbé se bontotta meg. Az e. 21^h-kor Luckon és a Styr itteni középső hídján átvonulva, a folyó nyugati partjára ért. Luck lángban állt s csapataink az összes Styr hidakat! előkészítették a felrobbantásra. Az e. Zaborolra folytatta menetét, miközben nagy zivatar tört ki; a szakadó eső feláztatta az utat s ez a csapatok, különösen a tüzéség és a vonat mozgását, nagyon megnehezítette. A torlódások egymást követjék, de az e. ezen az újabb akadályon is átvágta magát s Zaborol keleti kijárata előtt, az úttól délre, táborni ütött.

8-án 5^h-kor az e. újból menetkészen állt. Ekkor azt a parancsot kapta, hogy a H. II. Zaboroltól keletre emelkedő magaslatot szállja meg s a Styr mellől esetileg visszavonuló csapatainak elvonulását fedezze.

Az e. 7 h-kor foglalta el új állását. Jobbszárnyát egy járőrrel biztosította, míg balfelé, az úttól északra álló 4. vadász-zlj.-jal, megteremtette az összeköttetést.

1916. VI. 8.

Az e. létszáma 8-án 511 fő volt! Az emberek végképen kimerültek. De talán nem is annyira vasidegzetük és hősi lelkük, mint inkább agyongyötört testük mondta fel a szolgálatot. Az utolsó négy nap elképzelhetetlen izgalmaikat és fáradalmaikat csupán kötelességtudásukkal és akaraterejükkel tudták elviselni, legyűrni. Iwanski tbk., a 2. ho.-, Teutsch ezds. a 19. ddr.-parnoka lett].

8 h-kor Landwehr csapatok vonultak vissza Zaborolon át. Ezek előzőleg a Styr nyugati partján állottak s visszavonulásukból arra lehetett következtetni, hogy csapataink a Styr nyugati partját is

átengedlek az ellenségnek, 9^h-kor az e. parancsot kapott, hogy állását okvetlenül tartsa, míg a rajvonal közelében állásban lévő tüzérségünk el nem vonul. Ez 9.30^h-kor zavartalanul végbement. De az e. nem kezdte meg a további visszavonulást!, hanem ellenkezőleg parancsot kapott, hogy okvetlenül tartsa állását, mert a X. hdt. hátrarendelt csapatait újból előreküldik a Styr nyugati partjára, ahol minden körülmények közötti ki kell tartanomok. Az e. a 24. Landwehr-e.-ből egyidejűleg egy zlj. erősítést kapott.

Lovas járőreink időközben jelentették, hogy az oroszok Miluszynál átkeltek a *Styren* s a ddr.-t bekerítéssel fenyegetik. A ho.-parságtól lefelé mindenki leszámolt a fogságbaesés immár elkerülhetetlennek látszó keserű tényével. Az okmányokat a ho.-, ddr.- és e.-parság külön-külön összegyűjtötte, hogy szükség esetén elégesse. Ekkor kiderült, hogy ellenségről szó sincs s lovas járőreink könnyen érthető nagy izgalomban három lovas-szd.-unkat nézték kozákoknak. A legszomorúbb a dologban az volt, hogy tüzérségünk – mint nem egy ízben a háború alatt – elkeseredetten lőtte ezeket a »kozákokat« ...

1916. VI. 8-9.

12^h-kor igazi ellenség bukkant fel az e. rajvonala előtt. Nagyon hátul lévő tüzérségünk megkezdte a tüzelést, de lövedékei a ddr. rajvonalaiba, sőt a ho.-parságnak Zaborol egyik házában elhelyezett irodája közelében vágtak be. A ho. erre intézkedett, hogy tüzét szüntesse be. 13^h-ra a nagy tömegben előre hömpölygő oroszok s a ddr. gyászos maradványa közt heves harc fejlődött ki, melynek kimenetelére az erőviszonyok alapján kétséget kizáró bizonyossággal következtetni lehetett. A ho., éppen ezért nem akarta újabb céltalan veszteségnek kitenni agyongyötört csapatait s 13.50 h-kor elrendelte a visszavonulást. Zaboroltól nyugatra az e. újból harchoz fejlődött. A három szd. az úttól délre, a 4. vadász-zlj.-hoz zárkózva az úttól északra, leszállt lovasság pedig a három 82-es szd.-tól délre ázott fedezéket. A muszkák nem folytatták az üldözést, úgyhogy a csapatok némi nyugalomhoz jutottak. De 9-én 1.30^h-kor vaklárma keletkezett. A ddr. heves tüzelésbe kezdett. Tüzérségünk is be akart avatkozni a harcba, de szerencsétlenségre újból a ddr. rajvonalt és a tartalékokat lőtte. Ez a szerencsétlen lövöldözés újabb halott és sebesült áldozatokat szedett.

A halottak közt volt Timár törzsrőmester is, aki a háború első napjától a harctéren vitézkedett.

5^h-kor kisebb orosz osztagok jelentek meg az e. arcvonala előtt. A tűzharc megkezdődött s az újabb és újabb tartalékkal meg-erősítelt orosz rajvonal különösen az e. jobbszárnyával szemben, nagy lendülettel tört! előre. 7^h-kor a jobbszárnyaszd. (3.) előretört fedezékéből s a túlságosan előremérészkedett oroszokat ellentámadással visszakergette! Az ellenség újabb hatalmas erősítést kapott s ismét támadásra indult, mehet! az e. véresen visszavert. Ekkor azonban megindult az igazi Bruszilov-rendszerű tömegtámadás. Egyik zárt hullám a másikat követte. Az oroszoknak sikerült a 3. szd.-nál az állásba bctörniök s a szd. egy részét elíogniok. A másik két szd. még ekkor is hűségesen kitartott, noha a muszkák megkerüléssel fenyegették. De 8.30^h-kor, mikor az ellenség arcban is sokszorosan nagyobb erővel tört előre a 2. szd.-dal szemben s az úttól északra a 4. vadász-zlj. állásába is behatolt, a ddr. elrendelte a visszavonulást. Ez a legteljesebb rendben ment: végbe, noha a szd.-ok visszavonulás közben, a teljesen nyílt terepen, tekintélyes veszteséget szenvedtek.

1916. VI. 9-11.

Az e. a Kol. Antonowkától északkeletre lévő magaslaton új védelmi állást szállott meg s ezúttal parancsot kapott, hogy egyelőre maradjon ugyan a helyén, de harcba semmi esetre se bocsátkozzék. x/z ellenség nem mutatkozott. Az e. 14^h-kor folytatta visszavonulását s Kol. Budkitól nyugatra előreelkészített állást szállott meg. Szomszédá itt balról a 29. vadász-zlj., jobbról pedig a 10. lovas-ho. volt.

Eirich őrgy. átvette a zlj.-parságoti, mivel Labutka őrnagyot betegen a vonathoz kellett szállítani. Hasonló sors érte Glaser (Gerley) fhdgy.-ot, a műszaki-szd. parnokát, valamint Toganel és Osváth zls.-okat is.

10-én 4.30^h-kor az e. további visszavonulási parancsot kapott s ennek értelmében Zubilnora ment; mivel előtte még voltak csapatok, a községtől délre megpihent.

11-én Klein tbk. csoportjának kötelékében Semerynkin át Bereskre folytatta a visszavonulást. A Val. szd.-ot az út elzárására Studynyra kiküldönítették. Az c. többi része mint ho.-tartalék szerepelt s a községben pihent. 9^h-kor a 24. Landwehr-e. felváltotta az e.-et és utóbbi Nowy Dworra ment, hová 12^h-kor érkezett meg. A Vei. szd. egyelőre Studynyn maradt. A Dazwa mellett tartott pi-

lienő közben Behm őrgy. vezetése alatt csatlakozott az e.-hez a 702 főt számláló XXI. menet-zlj. Az egész legénységet összekeverték s két zlj.-at szerveztek. Meg kell jegyeznünk, hogy a 82-es pótzlj.-nak nem volt elegendő kiképzett; legénysége s ezért a XXI. menet.-zlj.-at három pót-zlj. legénységéből táolták össze, mégpedig a 82-es mellett a jórészt oláh kiegészítlésű 50-es és 64-es pótzlj.-ak legénységéből. Ennek következtében az új menet-zlj. legénységének kb. 40%-a oláh volt. Ez a változás itt-ott rányomta az e. későbbi szereplésére a bélyegét...

Az e.-parságot Nedeczky ezds. vette át de mivel Jemrich tbk. másnap Iwanski tbk.-tól átvette a 2. ho. – utóbbi viszont Teutsch ezds.-tól a 19 ddr.-parságát, az e.-parság tisztsége újból Teutsch ezds.-re szállt.

1916. VI. 11-14.

Az c. 11-én 6.15 h-kor kiürítette Nowy Dwor közelében félig elkészült védelmi állását s immár újra a 19. ddr. kötelékében, Czesnowkára ment s itt a községtől északra az erdőszegélyen pihent és étkezett.

A jelentés szerint Torczynról nagy orosz erő közeledett! Zaturczy felé. A műszaki-szd. a Czesnowkától északra elterülő mocsáron keresztül utat hevenyészett; 15.30h-kor az e. elindult és átkelt a mocsáron s Czesnowkán és Tuminon át haladva, behatolt! a községtől délre, azaz nyugatra elterülő erdőbe s itt Kol. Apanowczynától az erdő szegélyén Chorostow irányába húzódó védelmi vonalat szállotta meg. Az e. szomszéda északra a 29. vadász-zlj., délre pedig a 95. e. volt. Az e. táboriőrökkel biztosította magát s nyomban fedezéképítéshez látott, amely munka ezen a mocsaras területen rendkívül nehéznek bizonyult.

1916. VI. 15-16.

Az éjtszaka nyugalomban telt el 15-én fh-kor Rozgonyi zls. 40 gyalogosból és 10 lovasból álló felderítőkülönítménnyel Gublinon át Wojnicára ment előre, a zlj.-ak egyidejűleg kisebb járőröket küldtek ki a közelebbi terep kikémlésére. Rozgony zls. nemsokára jelentette, hogy Gublinban német lovas járőrökkel, Wojnica előtt viszont orosz tláboriőrssel és cserkésző kozákjárőrökkel találkozott.

16-án 8^h-kor az e. két oszlopban elindult Wojnica felé és 10.45 h-kor elérte a községtől nyugatra emelkedő hegygerincet, s itt pihent. A Rozgonyi-felderítőkülönítmény ekkor jelentette, hogy

150 főnyi orosz osztaggal harcban áll s egyúttal erősítést kért. Az e.-parság a 4. szd.-ot küldte előre s ez, miután az oroszokat! elkergette, Wojnica keleti szegélyét újból megszállta.

Az e. 12^h-kor a ddr. intézkedésére arccal pontosan keletnek éppen harchoz fejlődött, mikor a Pawłowiczytól északra lévő -φ- 229-ről az orosz rajvonal csendben visszavonult. Tüzérségünk szemlátomást hatásosan lötte az ellenséget, mely 13 h-ra véggépen eltűnt. 15.10 h-kor megérkezett: a támadási intézkedés. Az I. zlj. zárt rendben Wojrucára ment, hol az ittj lévő 4. szd. csatlakozott hozzá. Az I. zlj.-at a menetoszlopban a 4. vadász-zlj., ezt pedig a II./82. zlj. követte. Az I. zlj. balszárnnyal az út mentén, jobbszárnnyal a -φ- 229-en harchoz fejlődött, a II. zlj. tartialékviszonyban Wojnica keleti kijáratánál maradt. Az I. zlj. szomszéda balra a 4. vadász-zlj., jobbra a 95. e. volt. A muszkák Wojnicától keletre az erdő szegélyét szállották meg, miértis a támadócsoporthoz délkelet felé kissé el kellett kanyarodnia, hogy arcvonala az ellenségével párhuzamos legyen. A tulajdonképeni támadás 19.40 h-kor indult meg s lendületesen haladt előre. Tüzérségünk igen szépen működött, de az ellenség tüzérsége se volt rest: előnyomuló csapatainkat hevesen löttie, amivel azonban nem sikerült megakadályoznia, hogy az I. zlj. 20.45 h-kor az erdő szegélyén lévő orosz állást el ne foglalja. Az I. zlj. az ellenség üldözése céljából benyomul taz erdőbe s éjjelen át biztosítva, a -φ- 243-tól keletre maradt, a II. zlj. az éjszakát ugyancsak az erdőben. 500 lépésre az I. zlj. mögött töltötte el.

Az ütközet folyamán két zls., valamint 36 legény megsebesült, 6 ember hősi halált halt, 24 eltűnt.

1916. VI. 16-17.

17-én 3^h-kor folytatni akarták az előnyomulást! A csapatok, az előző este lemaradt 4. vadász-zlj.-at és 21. Landwehr-«-et kivéve, hamarosan elfoglalták kiindulási helyüket, melytől az ellenség 1200-1400 lépés távolságra tartózkodott. 8 h táján beérkezett a 4. vadász-zlj. s az I. zlj.-től balra üresen hagyott résben fejlődött. A II. zlj. a -φ- 243-nal helyezkedett el.

Csapatainknak sorozatos kellemetlen meglepetésekben volt része ezen a napon. A muszkák újra megtalálták előző nap elvesztett támadókedvüket s a helyett, hogy csapataink előnyomulását bevárták volna, ők rohanták meg az I. zlj.-től balra a 4., de főként ettől balra a 29. vadász-zlj. vonalát. Támadásuk, melyet erőteljes tüzérségi előkészítés előzött meg, csapatainkra nézve

igen szomorú eredménnyel járt: 9^h-kor az ellenség áttörte a két vadász-zlj. vonalát, miközben sok foglyot ejtett. A II. zlj. három szd.-át azonnal a 4. vadász-zlj. balszárnya mögé rendelték s az egyik Landwehr-e. ellentámadásra indult, mellyel az oroszokat a 29. vadász-zlj. állásából ki is vetette. 10^h-kor az állás előtti térség újból teljesen tiszta volt s csapataink folytatták az újabban délutánra kitolt támadásra az előkészületet. A két fél állása közt magas gabona állt, mely a kilátást! teljesen elrabolta. A hds.-főparság intézkedése értelmében a támadást! Kol. Zura-wiecen át német csapatoknak kellett megkezdeniük. Ehhez a támadáshoz a 13. Landwehr-ho.-nak, a 3. ddr.-nak és a 29. vadász-zlj.-nak csatlakoznia kellett volna.

1916. VI. 17.

A muszka tüzéréség igen hevesen lőtte az e. arcvonalát, mire két tábori ágyús- és egy nehézüteget az e. sávjába rendelték azzal, hogy az orosz tüzéréseget elhallgattassa s a támadást előkészítse.

Tüzéréségünk kitűnően működött s az általános helyzet az e.-nél és szomszédainál kecsesgető volt. A szomszédos 95. e. – mivel, mint említettük, a magas gabonatóblák elvették a kilátást – 12.35 h-kor egy szd.-ot előreküldött Kol. Pasięka irányába, hogy az előtérseget felderítse. A muszkák az e. vonala előtt a magas gabonában csendben és tökéletesen észrevétlenül közeledtek s az I. zlj.-at a szó valódi értelmében meglepték. A zlj. jóformán lövéshez se jutott s meg kellett hátrálnia, nehogy utolsó emberig fogságba essék. A két szd. zlj.-tartalék (8. 1.) sokkal közelebb volt a raj vonalhoz, semhogy ellentámadást tudott volna végrehajtani; még a fejlődéshez se volt ideje és tere. így az zlj. a <- 243-tól nyugatra levő tisztásig hátrált. A muszkák nem maradtak meg az elfoglalt állásban, hanem megállás nélkül üldözték a zlj.-at s tíz perc leforgása alatt majdnem az e.-parság állásánál voltak. Az e.-parnok ekkor ellentámadásra rendelte a műszaki szd.-ot, de mivel nyilvánvaló volt, hogy ez a sokkal nagyobb erővel szemben nem boldogulhat, felszólította a kéznél lévő L/40, zlj.-at, hogy az ellentámadásban résztvegyen. A megnevezett zlj.-parnoka azzal tért ki, hogy a zlj. hdt.-tartalék s így azzal csupán a hdt. rendelkezik... Iwanski tbk., ddr.-parnok erélyes felszólítására ez a zlj. mégis harchoz fejlődött, de ebben nem volt köszönet. Szép lassan előrement a -φ- 243-ra s itt fekve maradt. Ekkor a balszárnyon lévő I. zlj. ragadta magához a kezdeményezést. Gp.-val oldaltűz alá

fogta a muszkákat s aztán erélyes támadást intézett ellenük, mellyel 16^h-ra nem csupán az erdőt sikerült megtisztítania, hanem visszafoglalta az I. zlj. állását is, sőt az ellenség üldözése közben ezen túl egészen Kol. Dubrowáig előrenyomult és néhány foglyot is ejtett. Ez a gyönyörű ellentámadás főként a II. zlj. gp. osztagának érdeme.

1916. VI. 17-18.

Az I. zlj. időközben gyülekezett, majd előrement s visszafoglalt állását a II. zlj.-jal együtt újból megszállta.

15.30 h-kor az ellentámadás végrehajtására két 25. Landwehr-e-beli zlj. érkezett az e. állásához. mivel ezeknek az ellenség kiverése körül immár nem jutott szerep, a -φ- 243-on felvevő állást szállották meg.

Az e.-et a 26. ddr. kötelékébe utalták, viszont az L/40, és a 4. vadász-zlj.-at az e.-parságnak alárendelték.

Késő estig hullámozott a harc. A muszkák nagy lendülettel és még nagyobb erővel, hol a 95. e., hol a 29. vadász-zlj. és 25. Landwehr-e. vonalát törték át! Az e. a szomszédos 95. e.-nél az áttörés alkalmával erélyes oldalozó tűzzel hathatósan hozzájárult az ellenség elűzéséhez. Egyébként a 29. vadász-zlj. és a 25. Landwehr-e. állása se maradt sokáig a muszkák kezében. Csapataink ellentámadása az ellenséget itt! is visszakergette.

Ezen a meglepetésekben gazdag napon az e.-nek 20 halottja, 91 sebesültje volt, 86 ember eltűnt

A megbetegedett Betz örgy.-tól az I. zlj.-parság.-át Stephe örgy. vette ál. Az e. 18-án újból a 19. ddr. kötelékébe lépett.

10^h-kor az ellenség a Kol. Pasiéka közelében lévő gerincen támadáshoz gyülekezett. Tüzérségünk szétszórta. 14.15 h-kor a délfelé szomszédos csoport parancsot kapott, hogy Plyskowa vonalába menjen előre. Az I. zlj.-nak ebben a vállalkozásban, mint kanyarodási sarkpontnak kellett résztvennie. A muszkák mintha a 95. e. előretörését meg akarták volna előzni, újból támadáshoz gyülekeztek, ezúttal épen az indulóban lévő 95. c. arcvonala előtt. Tüzérségünk mihamar szétszórta őket s azután a muszka rajvonalat fogta tűz alá, hogy a 95. e. támadását előkészítse. 17^h-kor indult meg a támadás, melyhez mind a két 82-es zlj. csatlakozott. Az I. zlj. a 95. e.-del összhangban ment előre. A muszkák szakadatlan hátrálással, kitértek a harc elől. Előbb keletnek, majd 18.45 Mól kezdve északnak vonultak vissza, mire a 95. e. északi irányba üldözte őket, hogy a könnyűnek látszó győzelmi alkal-

mat minél alaposabban kiaknázza. Az e. ekként az I. zlj. elé kanyarodott s utóbbit ezzel a harcból kiközösítette. Az I. zlj. a Pasieka melletti magaslaton megállt. A II. zlj. ebben a kanyarodó mozdulatban csupán jobbszárnyával vett részt, közepével és bal-szárnyával eredeti állásában maradt. A 95. e. pedig csak szaladt, szaladt északfelé, mígnem hirtelen olyan heves oldalazó tüzet kapott, amelyben szaladásának irányát revízió alá kellett vennie; az e. a 82. e. jobbszárnyának magasságába visszament.

Mivel délen a Szurmay hdt. támadása közben nagyobb orosz erővel találta szemben magát, a hds. 21^h-kor elrendelte, hogy a csapatok az egész vonalon eredeti állásukba térjenek vissza. A csapatok az oroszok heves puska- és gp.-tüzeiben hajtották végre ezt a parancsot. Az e. jobbszárnya, a szomszédos 90. e.-del csatlakozásban, Ko.1. Pasiekánál állva maradt. Ennek a vállalkozásnak főhaszna az volt, hogy az e. új állásában jobb kilátás és kilövés kínálkozott. Az e. e napi vesztesége 2 halott, 7 sebesült és 5 eltűnt ember volt.

Az új állásban minden szd.-ra 250 lépés hosszú árokész esett, ami bizony az állásnak elég gyér megszállását jelentette. A II. zlj. ezért két idegen csapattesttől összesen egy teljes gp. osztagot kapott.

A 4. vadász-zlj. kivált az e. kötelékéből.

1916. VI. 19-21.

19-én hajnalban egy árkász-szd. érkezett az e.-hez s nyomban hozzálátott a fedezék kiépítéséhez. Serényen folyt a munka s 10i táján annyira előrehaladt, hogy az I. zlj. három szd.-át nyugodtan ki lehetett vonni az állásból. Ez a három szd. az erdő sarkához ment, az I. zlj. 1. szd.-a a II. zlj. mögött felvevő állásban maradt. A tartalék – beleértve az e. műszaki-szd.-ot is – akadályt készített s ezt a fedezék előtt való elhelyezés céljából, lassacskán előrehordta.

Este a pótzlj.-tól 484 főt kitevő soronkívüli pótlás érkezett. Ez egyelőre, mint e.-tartalék az e.-parság állásának közelében helyezkedett el, de 21-én felosztották a tábori zlj.-ak között. Ezzel a nyolc szd. létszáma egyenként és kereken 200 főre emelkedett!

20-án az e. arcvonala előtt lényegtelen csatározásoktól eltekintve, semmi se történt, viszont a 40. e.-del szemben az ellenség megkezdte a visszavonulást. Az előljáró 2. ho.-parság az ellenség általános visszavonulásának esetére intézkedést adott ki. Eszerint a 19. ddr.-nak az üldözésben nem kellett résztvennie, hanem

állásában kellett maradnia. 21-én érkezett, újabb intézkedése anynyiban változtatta meg az előző napit, hogy a 19. ddr.-t egy üldözőkülönítmény alakításával bízta meg. Ez a különítmény következő összetételű volt: L/82, zlj. (Rittner örgy.), a 4./X. táboriágyús üteg három lövegszakasza, a 2. huszár-e. y₂7. szd.-a. Az indulás idejének meghatározása az e.-parnok feladata volt.

Az I. zlj. a II. zlj. balszárnya mögött helyezkedett! el, hogy a 4. vadász-zlj. előretörése esetén, ennek fedezékét megszállja. 7 h-kor az előreküldött járőrök jelentették, hogy az orosz állás üres. Erre a 6. szd. egyik szakasza, mint az c. külön tiszti felde-ritőjárőre, előrement. Rit liner orgy, is parancsot kapott, hogy az I. zlj.-jal az üldözést kezdje meg. A tiszti járőr 8.30^h-kor a -φ- 263-at, az I. zlj. 9.15^h-kor Kol. Meterszczyznát érte el. A járőr keleti felől tüzet kapott s egy orosz zlj. menekülésszerű visszavonulását figyel-hette meg. A II. zlj. s az e. műszaki-szd. 9.50^h-kor Kol. Pasiekán át, szintén megkezdte az előnyomulást.

1916. VI. 21-22.

10.35^h-kor az I. zlj. a -φ- 264-re érve, ellenségre bukkant. 11.30^h-kor a II. zlj. s az e. műszaki-szd. a -φ- 263-ra, azaz az I. zlj. mögé érkezett. Az ellenség kb. 1400 lépésnyire volt az I. zlj. arcvonala előtt. Rittiner örgy. két szd.-dal harchoz fejlődött, majd mivel az előnyomulás nem folytatódott, a 3. szd.-ot is tűzvonalba rendelte; szd.-ként két szakasz szállotta meg az első vonalat, két-két szakasz szd.-a., a 4. szd. zlj.-, a II. zlj. és a műszaki-szd. a -φ-263-on e.-tartalék volt. 21-én ez a helyzet! nem változott. Az orosz tüzéség minden legcsekélyebb célra ütegtüzet! adott s ezzel csa-patainkat fedezék hevenyészésére kényszerítette. Az intézkedés ér-teimében 22-én korán reggel az 5. és a 6. szd.-dal, valamint két gp.-val megerősített I. zlj.-nak a 4. vadász-zlj.-hoz, mint; főtámadó-csoporthoz igazodva, kellett megkezdenie az előnyomulást. A 7. és a 8. szd. két gp.-val az e.-tartalékot; képezte.

Tüzéségünk 10^h-kor megkezdte előkészítő tüzétl. A 29. vadász-zlj. ugyanekkor az állása előtt lévő egyik terepmélyedésbe ment előre, hol az ellenség gyilkos tüze ellen menedéket talált! Erre az orosz tüzéség az e. jobbszárnyát fogta tűz alá. Ez is úgy igyekezett menekülni a tűz megsemmisítő hatása elől, hogy az erdő szegélyére előrement. A balszárny, a 4. vadász-zlj.-hoz zárkózva, még a fede-zékben maradt. Ekkor érkezett a ddr. újabb intézkedése, mely megismételte azt a rendelkezést, hogy az e.-nek csak a 4. vadász-zlj.-hoz, utóbbinak viszont a 37. honvéd ho.-hoz igazodva, szabad

előremennie. A 29. vadász-zlj. és Rittner őrgy. csoportjának jobbszárnya jelentették, hogy már kb. 1 km-re fekszenek az eredeti állás előtt. A ddr. annál inkább is megtiltotta a további előnyomulást, mert a 37. honvéd ho. jelezte, hogy a támadást csak 11 h-kor kezdi meg.

11.10^h-kor csakugyan elindultak derék honvédeink. Ekkor a 4. vadász-zlj. és az I. zlj. is megkezdte a további előnyomulást. Utóbbinak két jobbszárny szd.-a 11.30^h táján már az erdőben járt. A balszárnyon rendkívül heves tűzérsegi tűzben fekvő 2. szd. azonban nem tudta követni a többieket. A két tartalék szd.-ot a teknőben fedve az erdő szegélyére irányították s a 2. szd. arcvonala előtt előrerendelték. Az ekként 2. vonalba szorult 2. szd. ettől kezdve mint zlj.-tartalék szerepelt, az állásban fedve jobbra húzódott s követte a többi szd.-ot.

Az erdőben előnyomuló I. zlj. jobbra a 29. vadász-zlj.-jal megtalálta az összeköttetést, balszomszédja, a 4. vadász-zlj. azonban lemaradt, miertis az 5., 6. szd.-ot itt be kellett vetni. Behm őrgy. alatt az e.-tartalék az immár a 2. szd.-tői is kiürített előbbi állást szállotta meg. Mivel azonban az L/15, honvéd zlj. mint ho.-tartalék felzárkózott, az e.-tartalék is előrement s az erdő nyugati szegélyén, készenlébbe helyezkedett.

A sűrű erdőben az összeköttetés megtartása szinte lehetetlen volt. Több ízben előfordult, hogy az I. zlj. egyik szomszédjával se tudott érintkezni. Ez volt a helyzet 12.30^h-kor is, mikor a ddr. elrendelte, hogy az 5., 6./82. szd. a 4. vadász-zlj.-jal karöltve a -φ- 462-et rohammal foglalja el. Ezt a vállalkozást néhány perces előkészítő pergőtűz előzte meg.

A roham, melyet a 4. vadász-zlj. és az 5., 6./82. szd. a 37. honvéd-ho. rohamával hajtott végre, az egész vonalon teljes sikerrel járt. A muszka azonban sehogyan se tudott! beletörödni fontos állásszakaszának elvesztésébe s ezért többszörös, ideiglenesen sikerült ellentámadást hajtott végre a -φ-264 visszaszerzésére. A magaslatért váltakozó szerencséivel folyt; a harc. A muszák négyszer is visszafoglalták elvesztett! állásukat, de végeredményben mégis csak a székely hősiesség diadalmaskodott s a fontos pont! csapataink kezében maradt.

Rittner őrgy. látta a két 82-es szd. és a 4. vadász-zlj. szorongatott helyzetét s azzal sietett segítségükre, hogy nem állott meg az erdő keleti szegélyén, hanem, hogy az ellenség figyelmét magára hívja, tovább előrement. Célját sikerült elérnie. Az orosz

tüzérség az I. zlj.-ra irányítottja gyilkos tüzét s egyelőre nem bántotta a -φ- 26 í megtartásáért hősiesen viaskodó csapatokat. De az I. zlj. tehermentesítő vállalkozása közben óriási veszteséget szenvedett s Rittner őrgy. nemsokára kénytelen volt a zlj.-t előbb az erdő keleti szegélyére, majd, mikor a heves tűzben helyzete itt is tarthatatlanná vált az erdő belsejébe visszarendelni. De 15.30 h-kor a zlj. újból az erdő keleti szegélyén állt s ezúttal itt biztonságosan megvetette lábát. Jobb felé a 29. vadász-zlj.jal érintkezése volt, de balszárnyán 300 lépésnyi rés tátongott,, melyet honvédcsapatokkal kellett kitölteni.

Az I. zlj. a nap folyamán igen nagy veszteséget szenvedett. Az e.-parság ezért $\frac{1}{2}$ szd.-ot arcvonalának megsűritésére, a 7. szd.-ot, mint zlj. tartalékot, hozzá utalta.

Az orosz tüzérség tüzének egyre fokozódó hevessége 21^h táján elérte tetőfokát. Az e. ekkor 300 lépésnyire hátrahúzódott az erdőbe, hogy hatása alól kivonja magát. A sűrű erdőbe bevágó lövedékek pokoli lármát csaptak, mely a kimerült legénység idegzetét megviselte ugyan, de vasfegyelmét: legkevésbé se bontotta meg. 22^h-ra elült az ellenség tüze, mire az I. zlj. az erdő szegélyére visszament. Ezzel egyidejűleg a tartalék – 7. – szd.-ot is rajvonalba vetették.

1916. VI. 22-23.

A kemény harc után az e. állapota siralmas volt. Teut'sch ezds. személyesen kérte az e. felváltását Iwanski tbk.-tól, de mivel erre a célra csapat nem állt rendelkezésre, az e.-nek továbbra is ki kellett tartania. Az árkász- és a műszaki-szd. az állást az éj folyamán úgy-ahogy megerősítette s ez a nap a 23^h-kor végbement! orosz tűzzel való rajtaütéstől eltekintve, csendben telt el s immár szintén az e. elkönyvelt diadalnapjaihoz sorakozott. Mindenki meglelte a magáét ezen a forró napon, de mégis meg kell említenünk Szikszay Elemér egészségügyi hadapródörmostert, aki 4 gp.-ből álló osziagi élén különösen kitűnt példaadó bátorságával és vitézségével.

Ezen a napon Jodál Gábor zls. zlj.-sgt. az erdőben keletkezett tumúltusban különböző szd.-ok kötelékébe tartozó legénység fölött átvette a parság.-ot és megszállott egy védelmi vonalat, miáltal az arcvonal *áttérését megakadályozta*. Ezért a fegyvertényéért, valamint az olykai visszavonulás közben június 6-án *Wierchowkánál* véghezvitt fegyvertényéért!, mely alkalommal az egyik visszazönlő 80 főnyi csoport parság.-át parancs nélkül magához ragadta

és a rögtönzött védelmi állásban, nagyobb erővel szemben *megmentett egy nagy vonatoszlopot*, Jodál Gábort, – kinek mellét már több kitüntetés díszítette – az e.-, ddr.- és ho.-parság egyöntetűen az arany vitézségi éremre terjesztette fel.

Az 5., 6. szd.-ot éjjel honvédek váltották fel s előbbieik bevonultak az c.-hez.

23-án Iwánski tbk., ddr.-parnok köszönetét fejezte ki az e.-nek hősi magatartásáért. A nap egyébként! aránylag csendben lelt el az e. arcvonala előtt. Az árkász- és a műszaki-szd. éjjel továbbdolgoztak az I. zlj. fedezékén; akadályvonalat húztak elébe s általában megerősítették. Az I. zlj.-at hajnalban felváltotta a cs. és kir. II./90. és a II./14. Landwehr-zlj. Előbbi, mint ddr.-tartalék, hátrament.

A hdt. elrendelte, hogy a csapatok az ellenséget: támadják meg, állásukat 1000-1200 lépésre vigyék előre, a tüzérség zárközzék fel s a gyalogságnak a muszka főállás ellen végrehajtandó rohamát megfelelő távolságról készítse elő. Az intézkedés értelmében az előnyomulást a 89. e.-nek kellett megkezdenie. Ezti követte a 29. vadász-zlj., majd a 82. e. előretörése. A 89. e. 11.10^h-kor kezdte meg a támadást, melyhez a 29. vadász-zlj. azonnal, a 3./82. szd. jobbszárnyszakasza pedig 10.30^h-kor csatlakozott. Utóbbi előnyomulása az ellenség megsemmisítő oldalazó tüzében, megakadl. A ddr. ezt látva, kitartást parancsolt mindaddig, míg a 15. honvédé, a -φ- 264-ről előre nem megy s az okvetetlenkedő ellenséget nem üzi el. De az orosz tüzérség a fentemlített magaslatra összpontosította tüzet s a 15. honvéd-e. nem tudott előre-menni. Ezen kívül léggömbmegfigyelőink azt jelentették, hogy a -φ- 264-el szemben tekintélyes orosz erő támadáshoz csoportosul. Az orosz tüzérség tüze 14^h-ra ellanyhult. A hdt! ekkor előbbi támadási intézkedését oda módosította, hogy a -φ- 261-ről a 15. honvéd-e. kezdje meg az előnyomulást, melyhez előbb az e. balszárnya majd a közepe, csatlakozzék. A tüzérségnek a gyalogság előnyomulását előbb hathatós, majd pergőtűzzel kellett támogatnia.

Az 5. és a 6. szd.-ot azzal adták át a 15. honvédé-nek, hogy az *»rohama alkalmával kihasználja a két szd. lendületét s támadó-erejét«*. A székely bakák értékének a magas előljárók által történt ilyen magasrabecsülésére, nem csupán a közvetlenül érintett két szd., hanem az egész 82-es e. büszke lehetett.

A két szd. alig érte el rendeltetési helyét, mikor a hdt., intézkedését újból megváltoztatva, a II./14. Landwehr-zlj.-at küldte

helyette a 15. honvédé.-hez, hasonló rendeltetéssel. Az 5. és 6. szd. erre bevonult.

17.50^h-kor érkezett meg a támadásparancs. A csapatok jóformán tüzéségi támogatás nélkül, de annál hevesebb ellenséges tüzéségi-, gp.- és puskatűzben, lépésről-lépésre, egészen kis csoportokban küzdöttek előre magukat. Tüzéségünk alig-alig lőtt s lövései még hozzá rövidek voltak és részben csapataink közé vágtak be. Végre 19.50 h-kor igazi pergőtűzbe fogott, melynek védelme alatt a 15. honvédé, gyorsan előrement. Az I. zlj. *Wola Sadowskaja* előtt rendkívül heves puska- és gép.-tűzbe került.

A 15. honvédé. 8.18^h-kor rohamra indult, miközben az I. zlj. tüzéségünk rövid találataitól üldözve, majdnem *Wola Sadowskaja* keleti szegélyére érkezett. A honvédé, rohama nem sikerült!, mire ez visszavonult. Az I. zlj. egy részét is magával ragadta. Az e.-parság a II. zlj. két szd.-át azzal a parancssal vetette harcba, hogy az I. zlj.-at állítsa meg s ragadja újból előre. 8.55^h-kor a II. zlj. két szd.-ával megerősített I. zlj. újból támadásra indult, de az ellenség pusztító tüzében sehogyan se jutott előre, mire a ddr. elrendelte, hogy a csapatok régi állásukba menjenek vissza.

A muszkák éjjel előbb a 89. e., majd a 29. vadász-zlj. vonalát törték át. Utóbbi alkalommal Behm örgy. a maga elhatározásából a II. zlj. két szd.-ával ellentámadást hajtott végre. 15 perc alatt elűzte az oroszokat: s a vadász-zlj.-jal együtt az eredeti állást újból megszállta.

Mivel tüzéségünk újból röviden, azaz a csapatok fedezékébe lőtt, ezek kérték, hogy tüzét szüntesse be. A ddr. ezt el is rendelte s a visszavert muszkák kényelmesen és zavartalanul mehettek vissza állásukba.

A 29. vadász-zlj. a II./82. zlj.-parnokának, állásának visszazserzéséért hálás köszönetet mondott.

Az I. zlj.-at 22 h-kor kivették az állásából s a II. zlj. mögött, tártaiékviszonyba helyezték. Mivel a foglyok azt állították, hogy a *Wola Sadowskaja* előtt lévő előretolt állást a muszkák kiürítették, Toganel zls. és Piry hadapródjelölt egy-egy járőrrel előrementek, hogy az említett előállást megszállják s a községtől keletre lévő főállás felé felderítést végezzenek. Ez a két járőr csak 24-én reggel tért vissza és ekkor egybehangzóan jelentette, hogy az előállások kiürítéséről szó sincs; ellenkezőleg az ellenség ezeket nagy erővel és különösen sok gp.-val tartja megszállva.

1916. VI. 24- VII. 1.

A nap meglehetősen csendben múlt el. Mivel a 15. honvéd- és a 14. Landwehre.-et az arcvonalból kivették, hogy máshelyütt alkalmazzák, az I. zlj. is tűzvonalba került, mégpedig a -φ- 264-től délre. Az e. bal szomszédja a 4., jobb szomszédja pedig a 29. vadász-zlj. volt. Az c. az aránylagos nyugalmat arra használta fel, hogy az állást kifogástalanul kiépítse. Alig készült el ezzel a nagy munkával, 26-án éjjélkor a 24. Landwehr-e. és az I Landwehr-e. 1. szd.-a felváltotta; a szd.-ok Kol. Dubrawán és az erdön át külön-külön nyugatra mentek s az erdő közelében, mintl hds.-tartalék ,tábort ütöttek.

27-én az új hds.-parnok, Tersztyánszky vezds. és a hdt-parnok, Csanády altbgy. megszemlélték az e.-t s a legnagyobb elismeréssel szóltak a székelyeknek az egész haderőben közismert hősiességéről és bátorságáról. A szemle után, valamint a következő két napon, 28-án és 29-én pihenő volt.

30-án 5.30^h-kor a ddr. előrement. Az e. mint tartalék, a -φ- 236-tól keletre a teknőben ideiglenes fedezetek! épített. A beérkezett 185 főnyi pótlást felosztották a szd.-ok között s 21^h-kor az e.-et a -φ- 264-φ- 251 vonala mögött lévő erdőszegélyre rendelték.

Julius 1-én 2.40^h-kor az e. felkészült, hogy a 2. ho. támadásában résztvegyen. A Behm őrgy. parsága alá rendelt II. zlj. és 1. szd., mint támadócsoport, a Landwehr-e. régi állásába ment! s itt harchoz csoportosult A 2., 3. szd. Rittner őrgy. parsága alatt e.-, a 4. és a műszaki-szd. pedig Glaser fhgy. parsága alatt ddr.-tartalék volt.

A háromnapos pihenő után tehát újra kezdődött a tánc! Behm őrgy. 17^h-kor jelentette, hogy a -φ-264-től az erdő sarkáig terjedő vonalszakasz a 8., 7. és 5. szd.-dal megszállotta s hogy a 6. szd.-otj mint tartalékot, az 5. szd. mögé állította. Az e. bal szomszédja a 37. honvéd-ho., jobb szomszédja pedig a 3. ddr., azaz az 1. Landwehr-e, volt.

18.20^h-kor megérkezett a támadásiparancs. A támadásra szánt három szd. (8., 7., 5.) megkezdte az előnyomulást. Az 1. szd. a -φ-264 felé tolodott el. A 8., 7. szd. szépen haladt előre, míg az 5. szd. az ellenségnek rá összpontosított heves tűzérségi tűzében, kezdetben valamivel lassabban jutott előre, de még így is mihamar elérte a szomszédságában különösebb akadály nélkül előretörő Landwehrek vonalát. Az e.-tartalék felzárkózott s az erdő szegélyén helyezkedett el. A 7., 8. szd. 19.20 h-kor 150 lépéssel haladt túl a

Landwehrek vonalán s az ellenségtől már csak 300-400 lépés választotta el. Mikor az 5. is az előbbi két szd. magasságába érkezett. Behm őrgy. pergőtűzet kért támadó csoportjának arcvonala elé. Ennek oltalma alatt a 7. 8. szd. újabb 200 lépést ment előre, míg az 5. szd. az orosz tűzérésnek újból ráirányuló pergőtűzében mozdulni se tudott. Az e.-parság ezt; látva, a 6. szd.-ot a tűzvonala megerősítésére, helyesebben a megakadt 5. szd. előreragadására, harcbevettette. A balszárnyon az 1. szd. is előretört s 20 h táján elérte a két legelői lévő szd. vonalát. 20.20 h-kor az 5., 6. szd. is levegőhöz jutott s gyorsan előrement. A 7., 8. szd. ekkor az ellenséget már 150 lépésre közelítette meg. Tűzérésünk szakadatlanul lőtte az orosz vonalat.

A támadócsoport mindkét szomszédá messze lemaradt. Ebben a helyzetben érte a csoportot a ddr. parancsa, mely elrendelte, hogy a rohamot a szomszédokra s a tartalékra vetett tekintet nélkül, azonnal végre kell hajtani, mivel az ellenség – a ddr. értesülése szerint – a lőállását már amúgy is kiürítette s főállásába visszavonult. A legelői lévő 8. szd. 20.40^h-kor jelentette, hogy a parancsnak megtelemni nem tud, nem pedig azért, mert a szomszédos honvédek nagyon lemaradtak s egyelőre az 1. szd. se zárkózott fel, mert az orosz állást még mindig nagy erő szállja meg s végül mert gyilkos oldalazó gp.-tűzben áll. A zlj.-parnok kérte, hogy a tűzérés a megakadt honvédek arcvonala elé összpontosítsa tűzét, mert, az ellenség ereje itt még egyáltalán nem tört meg és mert a muszkák, ezen a területen lévő előállásaikból támadócsoportjának minden mozdulatát kibírhatatlan oldalazó tűzzel kísérik.

21 h-kor a 7. szd. az orosz fedezéket 100 lépésre közelítette meg. A többi szd. óriási veszteségek árán is csak igen-igen nehezen jutott előre. A teljesen fedezetlenül álló jobbszárnyon 22^h táján a 1. szd.-ot is tűzbe vetették s az e. ekkor, mint tartalékkal, már csupán a műszaki-szd.-dal rendelkezett. Eszerint mind a két zlj. teljes egészében tűzvonalba volt.

Az ellenség tüze egyáltalán nem lankadt. Emellett az e.-nek sem bak sem jobbféle, de még a két zlj.-nak egymás között se voll összeköttetése, mivel a 2., 3. szd. valamint a jobbszárnyon bevettett 1. szd. a II. zlj.-nak az ellenség előtt 100 lépésre fekvő rajvonalát még nem érte el.

22.08'»-kor az immár közvetlenül az orosz fedezék előtt fekvő 8. szd. újból erősítést kért. de ezúttal is hasztalanul. Ehelyett

22.30 h-kor a zlj.-parnokok a ddr.-tól írott parancsot kaptak arra hogy a rohamot azonnal végrehajtsák. A két zlj.-parnok a tűzvonalba ment. Ritter őrgy. jelenlétté, hogy teljesen különálló két szd.-ával rohamot végrehajtani nem tud.

Behm őrgy. szintén utalt azokra a szinte leküzdhetetlen nehézségekre, melyek a parancs teljesítésének útjában állnak, de azért 2-án 0.25^h-kor keltezett jelentésében az e.-parság tudomására hozta, hogy a rohamot végre fogja hajtani. Az e.-parság erre a ½ műszaki-szd.-ot a 8. szd. megerősítésére rendelte.

A nagy összevisszaságban heverő, rengeteg veszteséget elszenvedett zlj.rohama nem sok kilátással kecsegtetett, de ok-mód végre kellett hajtani, mert a ddr. újból elrendelte, hogy *a roham még akkor is megtörténjék, ha az egész zlj. »fekve marad«.*(!)

Különös, hogy Olykánál a 24. Landwehr-e. előjárói nem tudtak ilyen vaserélyt kifejteni. Pedig ott valamicskével nagyobb dologról volt szó!...

A ddr.-parnok türelmetlensége odáig ment, hogy telefonon igazoló jelentést kért az e.-parságtól arra vonatkozólag, hogy parancsának miért nem tudott érvényt szerezni?

TeuLsch ezds. a székely vért erdeme szerint értlékelte, egész józan rábeszélőképességét latbavetette, hogy a ddr.-t jobb belátásra bírja. Minden fáradozása hiábavaló volt. A ddr. is felsőbb nyomás alatt állott. A kíméletlenségéről közismert Tersztyánszkyval senki se húzhatott újjat. Teutsch ezds. ezért nem tehetett mást, minthogy vérző szívvel elrendelje a rohamot...

1.45^h-kor az e. előretört. De irtózatos puska- és gp.-tűzben csak pár lépéssel jutott előbbre. Behm őrgy. személyes vezetése mellett néhány ember elérte ugyan a muszka drótakadályt, de ebben nem volt köszönet. Pelyvamód hullottak az ármádia legjobb katonái, de a drót akadályt megmászni nem tudták. Maga Behm őrgy., a zlj. hős parnoka, májlvést kapott s mielőtt hűséges bakái a segélyhelyre értek vele, becsületes katonalelkét visszaadta Teremtőjének.

1916. VII. 2.

A gyalogsági harc egész éjjel lankadatlanul tartott. Hajnalban szomorú kép tárult az emberek elé. A csatateret 50 hősi halott teteme borította. A sebesültek száma meghaladta a 250-et. Ezek majdnem kivétel nélkül súlyos sérülést szenvedtek. Köztük volt Dobay zls. is.

A ddr. elrendelte, hogy az e. mindkét szárnyán teremtsen meg

szomszédaival az összeköttetést. Ezt a parancsot képtelenség volt végrehajtani, ami azonban nem az e.-en, hanem messze lemaradt szomszédain múlt.

Rittner őrgy. átvette a parságot a két zlj. maradványa fölött. A kötelékek rendezésére s tartalékok kivonására gondolni se lehetett. Rittner őrgy. ezért kb. két egyenlő részre osztotta a rajvonalat s a balfelőli részt Bitlermann István, a jobbfelőlít pedig Prelogovics hdgy. parsága alá rendelte.

Az e.-parnok jelentelte a ddr.-nak, hogy a támadás további erőltetése csupán hasztalan véráldozatot jelentene. Az ellenségnek nagy erővel megszállt állását, mely még hozzá emelkedésen fekszik, újabb tartalék tűzbe vetésével se lehetne egykönnyen elfoglalni. Arra meg egyenesen gondolni se lehet, hogy a felére apadt létszámú e. egyedül oldja meg ezt a feladatot!

A gyalogsági harc a reggeli órákban is tovább tombolt. Az orosz tüzérség kedvenc célpontja a -φ- 261 volt. Eirich őrgy. délelőtt átvette a II. zlj.-parságát. Este a $\frac{1}{2}$ műszaki-szd.-ot kivonták a tűzből s a másik $\frac{1}{2}$ szd.-dal egyesítve, mint; e.-tartalékot, az erdő sarkához állították. Éjjel végre sikerült! bal felé a 40. c-del, jobb felé a 14. Landwehr-e.-del összeköttetést! teremteni. Az e. balszárnya mögé éjjel egy légi aknavetőt s egy 22 cm. aknavetőt építettek be. Nedeczky László ezds.-t! az 4. Landwehr-e. parnokává nevezték ki.

1916. VII. 2-3.

Délután a wojnicai temetőben a hősihalált halt vitéz Behm őrgy.-ot örök nyugalomra helyezték. Viszonylagos csend lévén, az e. és a 29. vadász-zlj. a hős katona utolsó tisztességén küldöttséggel vett részt. Behm őrgy. frissen hantolt sirján három koszorú hirdette azt a ragaszkodást és szeretetet, mellyel iránta bajtársai mindenkor viseltettek. Iwanski tbk. a július 4-i ddr. parancsban ekként búcsúzott az e. kitünő katonájától:

»A július 2-i ütközetben Behm őrgy. hősi halált halt. A katonasors legjobbaink egyikét ragadta el közülünk. Kimeríthetetlen kötelességérzet, hivatása iránt érzett őszinte lelkesedés, ezredével szemben táplált hűséges ragaszkodás és forró szeretet, uralkodója iránti áldozatkészség voltak Behm őrnagynak azok az erényei, melyek őt mindenkor a katona fényes és követendő példajaként! állítják elénk. Hűségesen megőrizzük ennek a hősnek az emlékét s tudom, hogy a 82. e. hős fiai elvesztéséért az ellenségen bosszút

állnak. 82-esek! Harcaitokban gondoljatok Behm őrnagyra; tudom, hogy akkor bizonyára győztök! Kol. Dubrawa, Iwanski tbk. «

3-án úgy-ahogy rendezték a kötelékeket. 80-80 egymás mellett fekvő emberből egy-egy s így összesen 7 szd. alakult. Szikszay zls. 2 gp.-val az e. balszárnán állt. Darvassy fhgy. parsága alatt 5 gp.-át a kiindulási állásban helyeztek el. Ez most 2. állásként! szerepelt. Rittner őrgy. az utolsó napok izgalmaiba belebetegedett s a vonathoz hátrament.

Az e.-nek parnokától, Teutsch Vilmos ezds.-tól is meg kellett válnia. Nem tudni, hogy a magasabb parságot mi indította arra, hogy tisztségétől váratlanul megfossa.

Az e.-parságot ideiglenesen Eirich őrgy. vette át: s Teutsch ezds. a július 4-i e.-parancsban elbúcsúzott e.-étől, mellyel katonalelke összeforrt.

»Szeretett Ezredem! – írta az ősz veterán – 22 hónapig volt részem abban a szerencsében, hogy vezetőd legyek. Sok kemény és szép, de mindig dicső napot éltünk meg együtt s a nehéz idők folyamán egy vérré és egy testté lettünk. Nehéz szívvel válok ki körödből s az az érzésem, hogy azt, ami bennem a legdrágább, legjobb, Nálad hagyom. Isten óvjon Téged továbbra is! Engedje meg, hogy eddigi dus babérkoszorúdba új arany leveleket fonhass. Maradj az, ami eddig is voltál: a királyához és hazájához élve-halva hűséges székely ezred. Bensőséggel köszönt ezredesed, Teutsch Vilmos«.

Az öreg katona keze remegett, mikor nevét odaírta az egyszerű, de annál meghatóbb búcsúszavak alá. Aki sajátkezű aláírását látja búcsúsorai alatt, szentiül elhiszi, hogy nemcsak írta, hanem valóban át is érezte, hogy szíve ezredénél maradt...

Az e., állásából 600 lépésnyi hosszú részt a szomszédos 40. e.-nak adott át. Az ekként felszabadult egyik szd.-ot, mint e.-tartálékot az erdő sarkához rendelték. A kötelékek rendezésekor kiderült, hogy az e. vesztesége július 1-je óta hősihalottakban, sebesültekben és eltűntekben összesen 412 fő volt. A 8 szd.-ból Bittermann, Prelogovics fhgy.-ok, Szabó Endre és Adorján Imre hgy.-ok parsága alatt négy harcászati szd. alakult. Közigazgatási szcmontbpól a régi szd.-ok továbbra is külön egységekként szerepeltek. A zlj.-parságot Stephe őrgy. vette át.

Éjjel némileg kiépítették az állást, mely azonban még így is csak a térdelő alakot fedte el. Az arcvonal elé spanyol lovasokat helyeztek.

1916. VII. 4-5.

4-én 10 h-kor az orosz tüzéség munkába lépett. Előbb gyengén, aztán 14.15^h-ig állandóan fokozódó hevességgel lőtte nemcsak az 1. állási, hanem az e mögötti területet is. Mindenki tudta, hogy a muszkák támadásra készülnek s ez 15.10^h-kor a szomszédos 14. Landwehr-e.-del szemben be is következett. A Landwehr-e. véresen visszaverte az orosz támadási, mely után fedezéke előtt több mint 200 muszka holtteste hevert. Az orosz tüzéség most a -φ- 264-re és az erdő sarkára irányozta tüzét, a gyalogság pedig újból támadáshoz csoportosult. Nehéztüzéségünk löni kezdte s hamarosan szél is szórta az e.-del szemben gyülekező oroszokat. Az ellenség tüzétől itt, a 3. – Szabó Endre szd. – szenvedett legtöbbször: rövid idő alatt 5 hősi halottat és 25 sebesültet veszített.

19^h-ra az orosz tüzéség teljesen elnémult, a gyalogság viszont az e. és a szomszédos 14. Landwehr-e. előtt ismét közeledett. De támadása a két e. puska- és gp.-tüzésében csirájában csütörtököt mondott.

Iwanski tbk. a fényesen visszavert támadás után a fedezéke ment s az e.-nek, hősi magatartásáért; köszönetet mondott.

Ezután csend lett. Az e. a nyugalom óráit a fedezék további kiépítésére használta fel. Állását ugyanis minden áron tartania kellett, mert ha az oroszok a szövetséges haderők vonalát ezen a fontos pontok áttörik, az az egész keleti arcvonal katasztrófáját jelentette volna.

5-ike aránylag szintén nyugodtan telt el. Az e. mindkét szomszédját felváltottak: a 14. Landwehr-e. helyére a 29. vadász-zlj., a 40. e. helyére pedig a 11. honvéd-e. került. A 3. szd.-ot szintén kivették a tűzvonalból; egyik fele a balszárny mögé a -φ- 264-re, másik fele pedig a jobbszárny mögé, az erdő sarkára került. Egy járőr egy nagyobb orosz osztagot, mely az e. fedezéke előtt! lévő vetésben bujkálva közeledett, szétkergetett.

1916. VII. 6-25.

6-a és 16-a közt szinte teljes nyugalom honolt. Az e. kitűnő fedezéket épített. Az e.-parság parancsára újból megalakult a II. zlj., melynek parnoka ezúttal Glaser fhgy. lett. A ho.- és a hdt.-parnok – Jemrich tbk. és Csanády altbgy. – megsemmisítették és megdicsérelték az e.-et, melynek védelmi berendezése tökéletesen mintaszerű volt.

16-án éjfélkor az ellenség lüzzel való rajtaütést hajtott végre, mely estéiig tartó gyalogsági és tüzéségi harcba ment át anélkül,

hogy orosz támadás fejlődött volna ki belőle. 17-én négy 9 cm. aknavetőt beépítettek az állásba s a 4. vadász-zlj. egyik szd.-át az e. kötelékébe utalták. 19-én bevonult! a XXII. menetzlj. Ez volt az első zlj., melynek kötelékében apa és fiú egymás mellett állott a kettősrendekben. Ez már a roskatag monarchia agóniájának kezdetét jelentelte ...

20-án az e. a tiroli vadász-e.-bői egy olasz legénységű szd.-ot kapott, melyet 10. sorszámmal a II. zlj.-hoz, mint tartalékot osztottak be és egyelőre a -φ- 243-on helyeztek el. A 22-e és 23-a közti éjjel az e.-et a 15. honvéd e. felváltotta. Az e. 23-án 2^b-kor Mark Neterczysznára ment s itt, a -φ- 263-tól keletre, tábort ütött. Az e. itt mint hdt.-tartalék szerepelt. Csanúdy altbgy., hdt.-parnok megtekintette az elvonuló e.-et s 24-én a következő rendeletet adta ki:

»Megtekinttem az állásból tartalékviszonyba rendelt 82-es e.-et s annak kemény tartásából kitűnő fegyelmezettségére következtettem, ami nagy öröömre szolgált. Csanády altbgy.«

1916. VII. 25-28.

25-én 18^h-kor Tersztyánszky ezds. hds.-parnok megszémlélte az e.-et s a maga elé rendelt tisztikarnak a következőket mondta:

»Örömmel olvastam az utóbbi napokban hozzám érkezett! harc-leírásokból és jelentésekből, hogy az e. derekasan és vitézül harcolt. Örvendek, hogy magyar e.-ek vannak hds.-emben. Teljesen megbízom bennetek, uraim! Remélem, sőt meg vagyok győződve, hogy a még esetleg elkövetkezendő napokban is helyeteken lesztek s az e. a jövőben is mindenkor megóvjá jó hírnevét. Ha valamikor különösen nehéz feladat megoldásáról lesz szó, azt az e.-re bízom s előre tudom, hogy az e. hozzá fűzött várakozásomnak megfelel.«

Tersztyánszky ezután személyesen dekorálta az e. következő tagjait: Szabó Endre hdgy.-ot (I. oszt vitézségi érem, melyre még zls. korában adták be), Piry József zls.-t, Keresztes őrm.-t, Szuchy Károly szkv.-t (szintén I. oszt ezüst! vitézségi érem), Ferenczy Ferenc szkv.-t (II. oszt. ezüst érem), Gál József őrzetlőt, Sánta Mihály, Görbe Gábor, Vida Ferenc, Boldizsár Lajos, J. Imre József gyalogosokat (bronz vit. érem).

A hdt.-, ho.- és a ddr.-parnok külön-külön írásban mondtak köszönetet az e.-nek a szemle alkalmával tanúsított feltűnően szép tartásáért. Mindenik magas parnok hangsúlyozta, hogy az e. feszes tartását annál magasabbra értékeli, mert hiszen az e. alig

két nappal ezelőtt került ki a tűzvonalból s alaki gyakorlatozásra egyáltalán nem volt ideje.

28-án 4^h kezdettel az orosz tüzérség pergőtűz alá fogta a Szurmay hdt. egész arcvonalát. Tüzét egyre jobban kiterjesztette észak felé, úgyhogy nemsokára a X. hdt. is teljes egészében pergőtűz alatt állott. A muszka tüzérség a tartalékokról is megemlékezett. 5.50^h-kor a 6. szd. táborhelyén gránát! vágott be, mely azonban különös szerencse következtében sebesülést nem okozott.

Az e. 6.05^h-kor parancsot kapott, hogy a -φ- 260 melletti J. H.-hoz, azaz a 13. Landwehr-ho. mögé menjen. 7.20^h-kor az e. a -φ- 260-tól nyugatra lévő öszvérutkereszteződéshez érkezett. Itt a következő szomorú hír fogadta: az oroszok áttörték a 40. e. vonalát, a 26. Landwehr-ddr.-t a 2. védelmi vonalba szorították, a 14. és 25. Landwehr-e.-eket az erdőben bekerítették s jórészt elfogták, a 70. honvéd-ho. arcvonalát szintén áttörték, úgyhogy a -φ- 264- φ- 251 közötti állás, teljes egészében kezükbe esett. 8^v-kor az e. a temetőhöz érkezett. Itt alárendelték a 26. Landwehr-ddr.-nak, mely elrendelte, hogy az e. -φ- 260 -φ- 231 között az előre elkészített felvevő állást szállja meg. A megszállás 9.30 h-ra végbement. Az e. bal szomszédja az új állásban a 24. Landwehr-e. volt, jobbszárnyán kb. 400 lépésnyi rés tátongott, mely után egy Landeschützen menet-szd. és a 5/M. tiroli császárvadász-szd. következett. Mivel ezt a rést a 70. honvéd-ho. csapatainak kellett megszállniok, az e. egyelőre járőröket: küldött ezen a sávon előre, hogy ezek a rést biztosítsák s az előtte lévő terepet felderítsék. 10.20^h-kor az e. bal szomszédját, a 24. Landwehr-e.-et tartalékviszonyba, hátira rendelték, úgyhogy most az e.-nek mindkét szárnya fedezetlen volt. Az újabb rést a 40. e. maradványának kellett kitöltenie. Az északról hallatszó heves ágyútüzet hirtelen az oroszok »Hurrah kiáltása és élénk puskaropogás szakította meg. Az e.-parság abban a Íriszemben, hogy a muszkák támadásra indulnak, az e. északi (bal) szárnyán lévő résbe hamarjában egy szd.-ot dobolt.

10.20^h-kor a 25. Landwehr-e. 117 embere, majd a 15. Landwehr-e. 112 embere az e.-parság állásához érkezett. Ennyi maradt meg a két derék e.-ből! Ezeket a gyászos roncokat ddr.-tartalékba helyezték, habár nyilvánvaló volt, hogy tőlük harci kedvet senki se várhat. Az e. szempontjából épen ezért tökéletesen közömbös volt, hogy a megtépázott, »fekete lábúak mögötte ál-

nak-e, vagy sem. Ezért senki se csüggedt el, mikor a két Landwehr e. gyászos maradványát Wola Szelwowszkájára hátra rendelték. Az e. teljesen magára volt utalva. És mégis megállta a helyét!

Az e. arcvonalán aránylagos csend honolt. Északról annál hevesebb harcizaj hallatszott. A járőrök néhány muszkát! fogtak az erdőben, kiket az e. arcvonalának kikémlelésére küldtek előre. Ebből nyilván hamarosan meginduló támadásra lehetett következtetni. Csakugyan: 14.15^h-kor az orosz tüzéség és a gyalogság egyformán hevesen kezdte lőni a II. zlj. vonalát. Nemsokára ezután megérkezett a 40. e. maradványa és az e. balszárnyán levő rést megszállotta.

19.1.5^h-kor megkezdődött az első támadás, melynek főiránya a 40. e. jobbszárnya és az e. balszárnyán álló 3. szd. volt. Ez a támadás véresen összeomlott, hogy 19.40 h-kor – az oroszokra nézve hasonló szerencsével – megismétlődjék. De az oroszok támadókedvét ez a második csúfos fiaskó se vette el. Alig tíz percig tartó csend után újabb, ezúttal igazi »orosz tömegtámadás« következett, mely immár nemcsak a 40. e. jobbszárnyára és a 3. szd.-ra, hanem az emellett tűzbe vetett 1. és a szomszédos 2. szd. arcvonalára is kiterjeszkedett. 28.20-ra ez is vérbe fulladt. Az oroszok irtózatosságot szenvedtek, amiről az I. zlj. tulajdonképpen csak reggel szerzett tudomást!. Ekkor látta, hogy sok száz orosz hulla fekszik arcvonala előtt. Az I. zlj. ezen a csatánapon a szokottnál hősiebben viselkedett!. A Szabó Endre hdgy. parsága alatt harcoló 3. szd. magatartásának méltatására pedig egyszerűen nincs kifejezés!...

1916. VII. 28-29.

De az ellenség harcikedve szörnyű vesztesége után sem lankadt. Mindössze azt látta be, hogy az eddig erőszakolt ponton sehogyan se boldogul. Ezért a II. zlj. ellen kísérletezett. De ez a támadás jóformán meg se indulhatott, mert tüzéségünk a gyülekező muszkákat szétugrasztotta.

Mivel az e.-nek már semmi tartaléka se volt, a 25. Landwehre. maradványát újból előrerendelték s 10.20 h-kor az I. zlj.-nak alárendelték. Ezzel szemben az 1. szd.-ot a tűzvonalból kivették s a műszaki-szd. mellett, tartalékviszonyba helyezték.

A forró nap kínos helyzete északon is megjavult. Az ellentámadás sikerült s a 2. állást az összes csapatok visszafoglalták. Ahhoz képest, hogy az ellenség milyen irtózatosságot szenvedett...

védett, az e. vesztesége elenyészően csekély: 1 halott, 6 sebesült és 1 eltűnt volt.

29-én 17^h táján az ellenség a sűrű cserjésben bujkálva, megközelítette a 2. szd. állását. A szd. megkezdte a tüzelési, mire a muszka visszavonult. A 26. Landwehr-ddr. 17.15^h-kor közölte, hogy az ellenség az e.-től balra az erdőben hevesen megtámadta a 40. e. és az ezzel szomszédos 4. és 29. vadász-zlj. arcvonalat. Néhány perccel ezután Hurrah« kiáltás hallatszott s a 40. e. máris megkezdte a visszavonulást. A 40. e. visszaözoñló embereit a 82. e.-parság állása körül sikerült feltartóztatni. Az ellenség tulajdonképpen a 29. vadász-zlj.-nál törte át a vonalat s azután a 4. vadász-zlj.-at és a 40. e.-et is felgöngyölítette. Az I. zlj. balszárnya ekként fedezetlen volt. Az e.-parság gyorsan tűzbevetette az 1. szd.-ot, mely a veszélyeztetett balszárnyon oldalazó állást szállott meg. A műszaki-szd. a 40. e. feltartóztatott embereivel az e.-parság állásának magasságában, felvevőállást épített.

Az e. már nemcsak az oldalába, hanem a hátába is tüzet kapott. A ddr. mégis elrendelte, hogy okvetlenül tartson ki, mert az ellentámadásra rendelt két német; zlj. Mark Meterczysznáról útban van és nemsokára megérkezik. Ez így is volt. De az 1. szd. a németek érkezését nem várta be, hanem a maga erejéből ellentámadást hajtott végre, mellyel az állásba betört két muszka zlj.-at rövidesen visszakergette s azután a 40. e. kéznél levő embereivel egyesülve, az ellenségtől megtisztított fedezéket újból megszállta. Az e.-parság összegyűjtötte a 40. e. és az említett vadász-zlj.-ak szétszört embereit, ezeket a visszafoglalt állásba előre-küldte; az 1. szd.-ot pedig az ellentámadás végrehajtása előtt elfoglalt záróállásba hátrarendelte.

Az állás most rendkívül gyéren volt megszállva, miértis 19^h-kor a 14. Landwehr-e. egyik szd.-át sűrítésre tűzbevefették.

19.20h-kor északról újabb »hurrah« kiáltozás hallatszott! Mivel senki sem tudta, hogy ez mit jelentsen, Kadletz eü.-i zls.-t megbízták, hogy a helyzetet felderítse. Kadletz zls. útközben a 29. vadász-zlj.-nak az eredeti állásba még vissza nem tért embereit előrevitte s elhagyott, fedezéküket megszállatta. Tovább haladva megállapította, hogy a 29. vadász-zlj. fedezékének egy kisebb részétől eltekintve, melyért egy német zlj. éppen ellentámadást vívott, az egész állás csapataink kezén van.

Az arcvonalszakasz végleges felgöngyölítését tehát! ezúttal is a székely e. akadályozta meg. Ha az e. nem tart ki ilyen hősiesen,

a katasztrófa elkerülhetetlen lett volna, mert a leheletlenül le-
apadt létszámú, demoralizált többi csapaltettek, előre elkészített
felvevőállás hiányában, aligha vethetlek volna meg egyhamar újból
a lábukat. A hadvezetőség ugyanis csak a 29-én lezajlott ese-
mények hatása alatt, 30-án határozta el, hogy felvevő (3.) állást
épített.

1916. VII. 30-31.

30-án 17^h-kor a muszka tüzérség újból heves tűz alá fogta
Kol. Dubrowál, míg a -φ- 264-en a gyalogság támadáshoz csopor-
losult. Ebből a támadásból azonban semmi se lett, mert az e.
puska- és gp.-tüze a muszkák támadókedvét hamarosan és ala-
posan elvelte.

17.30^h-kor bevonult az e.-hez a XXIII. menet-zlj. 100 em-
bere, kikel nyomban szétosztottak a szd.-ok között.

Járőröknek sikerült néhány foglyot ejteniök. Ezek egybe-
hangzóan azt állították, hogy honfitársaik a -φ- 281 -φ- 260, azaz
az e. arcvonala ellen éjjeli támadásra készülnek. Az e. tökéletesen
felkészüli, de a támadás elmaradt.

1916. VII. 31-VIII. 3.

31-én 16.30^h-kor az e.-parság állásához érkezett az időközben
400 főre megerősödött 25. Landwehr-e., melyet mint tartalékot,
az e. alá rendeltek. 22^h-kor a 14. Landwehr-e. a II. zlj.-at fel-
váltotta. Ez utóbbi augusztus 1-én 1^h-kor elindult és Kol. Dubro-
wára ment, ahol a -φ-236-tól délre, az 1. Landwehr-e. mögött
mint hdt.-lartalék helyezkedett el. Az I. zlj. egyelőre állásában
maradt, mígnem 17 h-kor az 1. Landwehr-e. ezt is felváltotta.
Ekkor az I. zlj. Kol. Dubrowán a II. zlj.-jal egyesült s az e.
újból a 2. ho., azaz a 19. ddr. kötelékébe lépett. A II. zlj. 21^h-kor
felváltotta a tűzvonalanban a német II./217. zlj.-at.

A 13. Landwehr-ho. augusztus 4-én a következő átiratot in-
tétzte az e. előjáró ho. parságához:

A 26. Landwehr-ddr. parság VIII. 1-én 210/6. szám alatt
jelenti :

A 82. gy. e. VU. 28-tól VIII. 1-ig a ddr. kötelékében állott.
Az e. a legnehezebb harc helyzetben a -φ- 260 -φ-231 vonalának
megszállítását gyorsan és ügyesen hajlotta végre. Az e.-parság
mintaszerű intézkedésére az e. délkeleti irányban sikeres ellen-
támadást intézeti a szomszédos csapattest vonalába betört ellenség
ellen; a balszárny mögött célszerű záróállást épített, szorgalmas
és szakszerű munkával megjavította a fedezéket, és kiszélesítette

az akadályhálózatot. A felderítés elvégzése és a szomszédokkal való összeköttetés fenntartása terén a legnagyobb buzgalmat és mozgékonytságot tanúsította.

28-án az e. balszárnya az ellenség több támadását verte vissza, 29-én pedig záróállás megszállásával s a szomszédos csapatostest visszaözlő embereinek erélyes feltartóztatásával megakadályozta, hogy az ellenség az arcvonalat nagyobb szakaszon áttörje, azaz felgöngyölítse.

Magában az, hogy az I. zlj. arcvonala előtt 29-én 210 ellenséges katona holttestieme feküdt, beszédesen bizonyít az e. hősi kitartása mellett. Kötelességemnek tartom, hogy az e. kimagaslóan hősi magatartásáról a ho.-parságnak jelentést, tegyek. Zyglowicz ezds.«

Jemrich tbk., a 2. ho. parnoka meleg dicsérő és köszönő sorokat fűzött ehhez az egyszerű szavakkal megirti, de mégis dics-himnusként zengő átirathoz s elrendelte ennek az összes csapatok előtt leendő kihirdetését.

A műszaki szd. nyomban hozzálátott a németektől átvett fedezékeknek 82-es módon való megerősítéséhez, azaz kiépítéséhez. Az ellenség állása a balszárnnyal szemben 6-800, a jobbszárnnyal szemben azonban mindössze 100-150 lépés távolságra volt. Az e. bal szomszéd a tűzvonalba a 24. Landwehr, jobb szomszéd pedig a német 378. e. volt. λζ I. zlj. 3-án 1.45^h-kor előbbit felváltotta, úgy hogy a két zlj. egymásmellé került.

Mivel a muszkák nem nagyon mozgolódtak s tüzéségük se sok vizet zavart, az e.-parság intézkedésére a tűzvonalba zlj.-ként csak két-két szd. (4., 1., 8., 6.) maradt, a másik négy szd.-oli, mint zlj. azaz e.-tartalékot, hátrarendelték.

1916. VIII. 3-8.

Fényes bizonyítéka az e. bajtársi érzésének és székelyes áldozatkészségének, hogy az *Ezred »Rokkantalap«* vagyona aug. 1-én már 40.426.58 koronát tett ki.

A legénység között új hadi felszerelési cikket, 1520 drb gázálarcot osztottak ki és kioktatták annak használati módjára.

1916. VIII. 8-13.

8-án délelőtt az orosz nehéztüzéség végig pásztázta az e. és a szomszédos csapatostestek arcvonalt. míg az orosz gyalogság az e.-del szemben késő délutánig csendben maradt, a szomszédos csapatostestek ellen sorozatos támadásokat hajtott végre. 9.40 h-kor az e.-től északra lévő német csapatoknak gáztámadásban is volt részük. A Turyától északra egész nap hevesen folyt a harc,

ahelyett, hogy az egyik támadást a másik után végrehajtó muszkák a legcsekélyebb eredményt elérték volna, a velük szemben álló németek 800 főt foglalk el belőlük és 11 gp.-jukat is elvették.

18^h-kor a muszkák az e. arcvonala előtt is mozgolódni kezdtek. Egyik aknavelőlőjük lötte a 6. szd.-ot, tüzérségük nem sokkal ez után az I. zlj. balszárnyát tűz alá fogta. A 4. szd. észrevette, hogy a magas vetésben a 15. honvéd e. felé orosz gyalogság közeledik, s ezt tüzzel visszakergette. Kisebb orosz csoportok az e. táboriőrsvonalát megközelíteni igyekeztek, de az éber bakák tüze ettől a szándékuktól hamarosan eltérítette őket. Ekkor nyugalom állt be; csupán az orosz tüzérség adott! még néhány lövést a mi tüzérségünkre.

19.40 h-kor nagyobb orosz csoport a 15. honvéd e. és az I. zlj. előtt elterülő terepmélyedésig lopakodott előre s az akadályok egy részét sikerült eltávolítania. Tüzérségünk ide irányította tüztét s ezzel az ellenség támadását egy-kettőre megghiúsította. A 21^h-kor előreküldött járőrök megállapították, hogy kisebb orosz osztagok 200 lépésnyire az c. fedezékétől, a magas vetésben lövészárkon dolgoznak. Az e. felkészült a nyilvánvalóan közelgő támadás visszaverésére, de az oroszok meggondolták magukat, visszavonultak s a támadásból se ezen. se a következő napon, 9-én, nem lett semmi sem.

A tényleges tisztikar nagy veszteségei következtében beállott hiány miatt 9-én Kartmann 2., Richter Frigyes 51. és Tonetti 50. e.-beli szds.-okat az e.-hez beosztották. Richter szds. átvette Glaser fhdgy.-tól a II. zlj. parságát. Utóbbi visszakerült a műszaki szd. élére. Tonetti szds.-t a 7., Kartmann szds.-t a 2. szd. parságával bízták meg.

Augusztus 12-én az e.-et az V. 62. és az V./103. zlj. felváltotta. 23^h-kor a szd.-ok gyülekeztek s az e. a Kol. Dubrowától nyugatra lévő erdőbe ment, ahol nemes Papházy Kornél 46. e.-beli alezds., az e. újonnan kinevezett parnoka fogadta és az e.-parságot nyomban átvette.

1916. VIII. 13.

13-án a tisztikar bemutatkozott az e. új parnokának, ki a következő szavakkal üdvözölte alárendeltjeit:

»A hadt.-parnok úr jelentkezésein alkalmával ezt mondotta, hogy ez az e. a legjobb csapattest a hadt.-ben. Különös kitüntetésnek tekintem, hogy éppen ennek a ragyogó hírnevű, szép e.-nek élére állítottak. Remélem, hogy az e. jövőben is megóvjá,

sőt öregbíti fényes hírnevét. Őszinte szívből köszöntöm mindnyájukat!«

Az e.-parnok alig fejezte be szavait, mikor a 33. ho. parságával megbízott Iwanski tbk. helyére újonnan kinevezett ddr.-parnok, Schmidbacher ezds. is megérkezett, szintén bémutlattatta magának a tisztikart és ugyancsak dicsérő módon nyilatkozott az e. hervadhatatlan érdemeiről. A ddr.-parnok után előbb a ho.. majd 11.30 h-kor a hdt.-parnok. Csanády altbgy. is az e.-hez érkezett. Utóbbi személyesen dekorált néhány vitéz székely legényt. Aztán, mivel ekkor már köztudomású volt, hogy az oláh álnokságról immár végképen lehullt az amúgy is nagyon-nagyon átlátszó lepel s az e. azok közt a csapatok közt van, melyeknek a hadvezetőség azt a szerepet szánta, hogy Trajánus utódait tisztességre tanítsák, a következő szavakkal búcsúzott: »Szívből fájjalom, hogy ezt a szép e.-et, mely minden alkalommal olyan kimagasló hősiességet tanúsított és hírnevét minden újabb fegyvertényével ragyogóbbá tudta tenni, el kell veszítenem. Annál inkább örvendek, hogy alkalmam volt megismerni ezt a szép e.-et és kitűnő tisztikarát. További katonaszerencsét kívánok Önöknek, mindannyijuknak!«

A hdt.-parnok ezután a legénység közé ment s több emberrel elbeszélgetett. A székely bakák húséges szeme felragyogott, mikor ez a magas előljáró *magyarul* szólt hozzájuk s háromszoros éljent kiáltottak rá, mikor – hdt.-parnokoknál szokatlanul hosszú időzés után körükből eltávozott!.

A szemle után az e.-törzs és az I. zlj. Berezowiczyre, a II. zlj. Jakowiczyre ment s az e. ezzel kivált a 19. ddr.. a 2. ho., a X. hdt. és a 4. hds. kötelékéből, hogy új beosztásban, őseinek mindenkor könnyen folyó vérével megszentelt szűkebb hazája védelmezésében, újabb babérokat szerezzen.

A ho.- és a hdt.-parság Írásban is bucsut mondott a legvitézebb e.-nek, mely valaha kötelékébe tartozott.

1916. VIII. 11-18.

14-én az e. *Wladimir Wolinskra* ment. ahol 10.30^h-kor a -φ- 219-től nyugatra lévő major közelében gyülekezett. 14^h-kor ide érkezett a 4. hds. parnoka, Tersztyánszky vezds. is. ki az összegyűlt tisztikarhoz a következő beszédet intézte:

Örvendek ugyan, hogy ezt az e.-et mégegyszer láthatom, habár egyáltalán őszintén fájjalom, hogy éppen ez a csapattest, melyről mindig a legjobb véleményem volt, távozik hds.-em köte-

lékéből. Az e. más harctérre megy, ahol egyelőre még nyugalom van.

Édes fiai! Hivatástok, hogy hazátokat megvédelmezzétek! Mindnyájatoknak jó katonaszerencsét kívánok!«

Tersztyánszky ezután minden tiszttel kezét fogott, Istenhoz-zadot intett a székely legényeknek és eltávozott.

Az e. ekkor Wladimir WoJinskra ment, ahol négy lépcsőben vasútra szállt, hogy hadiszereplésének legújabb színterére menve, megmutassa, hogy Galíciában és Oroszengyelországban elnyűhetetlen őséjéből és legendás hősiességéből, a ránézve közömbös ellenségnek csupán kóstolót adott!.

V.

A székely haza védelme

Mielőtt az e. székelyföldrét vívott titáni harcának részletes ismertetésére rátérnénk, néhány szót! kell szólnunk az osztrák-magyar-román háború kitörésének indító okairól és előzményeiről. Meg kell tennünk ezt azért, mert míg többi ellenségeink közül az orosz a Habsburg-monarchia, az olasz pedig egyenesen és mondhatnók kizárólag Ausztria ellen viselt háborút!, a román hadüzenet tisztán Magyarország ellen irányuló cselekedeti volt és tisztán magyar érdekeket érintett. Az osztrák-magyar-oláh háború magyar szempontból a szó igazi értelmében nemzeti háború volt, melyet a magyar nemzet csak azért nem vívhatott meg egyedül, mert fiaira a közös ügy érdekében a többi harctéren is égető szükség volt...

Tisztelet, becsület a világ legelső hadseregének, az 1914-1918. évi német haderőnek, mely a magyar nemzetnek Románia térdre-kényszerítéséhez segítő kezét nyújtott, de nyíltan ki kell mondanunk az igazságot: 1. hogy a magyar nemzet még a két évig tartó szörnyű háborútól megviselt állapotában is segítség nélkül el tudott volna bánni az oláhokkal; 2. hogy a német segítségnek nem annyira stratégiai, még kevésbé érzelmi, hanem elsősorban német érdekeket szolgáló gazdaságpolitikai okai voltak.

A román történetírók, hamis alapon népüket Trajánus római császárnak Dáciába telepített! légiójától származtatják le. Az

a több mint féllábon sántikáló feltevés megtisztelő volt a történelmi múlt: és hagyományok híján szűkölködő *alig 50 éves*, Andrassy Gyula gróf o.-m. külügyminiszter támogatásával »román«-ná vedlett rumán nemzetre, miertis a nép legszélesebb rétegei kész örömet fogadták el. Ez a mese volt azután kútforrása és istápolója annak a törekvésnek, mely a honfoglaláskor »elrabolt« Erdélynek » visszavételére« irányult.

A románoknak római leszármazásukról szóló elmélete esetleg még tudományos vita tárgyát képezhetné, de ahhoz szó se férhet, hogy a honfoglaláskor őseink egyetlen románt se találtak új hazájuk területén s hogy ez mint pásztornép csak 1241, azaz a tatárdúlás után kezdett Erdélybe beszivárogni. Mivel Erdély sorsüldözött, zaklatott élete mellett a székelység nem nagyon szaporodhatott, nemcsak az oláhok betelepülését tűrték el, hanem százokat is telepítettek az egyre gyérülő lakosságú Erdélybe. Igaz, hogy a XVIII. század végén az erdélyi Fejedelemség lakosságának fele oláh volt. De époly igaz az is, hogy ezt a nagytömegű románságot nem Trajánus vezette oda, hanem jámborul furulyázgalva, kecskéit szelíd szóval terelgetve vándorolt be a Havasalföldről, ahonnan a tarthatatlan állapotok miatt menekült. A *székelység hazájáért szakadatlanul vívott harca közben fogyott, a román vendégnép gyarapodott és egyre több jogot követelt.* A magyar türelmesség és a bécsi udvar hagyományos nemzetiségi politikája egyre több önérzetet oltott az oláhokba, akik Hóra és Kloska felszólítására 1784-ben félretették furulyájukat, kaszát, kápát, puskát, ragadtak s *római* elődeikhez egyáltalán nem, de önmagukhoz annál méltóbb módon, halomra gyilkoltak védtelen aggastyánt és csecsemőt, – mindenkit, ki útjukba akadt. Hasonló hősiességet tanúsítottak 1848-ban és 1918-1919-ben is.

A román nemzeti törekvések legelőször 1791-ben nyilvánultak meg s ettől kezdve legfőbb szószólói az erdélyi pópák voltak. Ezek a pópák féktelenül izgattak anélkül, hogy magyar részről bármitől tartamok kellett volna. Az 1818. évi XXI. t.-c. messze-menő jogokat biztosított az oláhoknak, olyan jogokat, melyekkel ma az erdélyi székelység, melynek jogait nemzetközi szerződések »biztosítják:, tökéletesen meg lenne elégedve. Ez a t.-c. akkor nem lépett életbe, az időközben kitört háború miatt, de 1868-ban a területi autonómiát kivéve, a románság kívánságai – meg nem érdemelt mérvben – teljesültek. Aki ezt, tudja, annak semmiképpen se lehel kétsége aziránt, hogy a magyar nemzet kisebbsé-

geivel szemben engedékenységet és békülékenységet tanúsított. Nem így a románok a magyar nemzettel szemben! Az erdélyi pópák csupán egy célt ismertek, csupán egy célért harcoltak s ez a *honfoglaló* magyar nemzet rovására, az összes románok egyesítése, más szóval Románia Mare megalkotása volt.

Román nemzeti szempontból igen tiszteletreméltó cél volt ez. Vajha a szétszaggatott magyarság is ilyen sziklaszilárd akarattal tudna összefogni újból való egyesülése érdekében...

A cél szép és nemes volt, az eszközökről, melyekkel ezt a célt elérték, kevésbé lehetne ugyanezt állítani. A XX. században román részről kifejtett macchiavellizmus egyedül áll a művelt népek történetében.

Emlékezzünk csak arra a megvetésre méltó szerepre, melyet Románia a balkánháborúban játszott. És ugyanezt megismételte 1916-ban, volt szövetségeseivel szemben is. Csakhogy utóbbi alkalommal csalódott. A központi hatalmak óriási veresységük és anyagihiányuk ellenére se álltak még olyan lehetetlenül mély ponton, hogy még egy újabb olyan ellenséggel, amilyen Románia volt, elbánni ne tudtak volna. A központi hatalmak kemény ökle lesújtott s Románia meglapult, különbékét kötött... Még akkor is akadtak o.-m. államférfiak, akik hittek neki és Románia nagylelkű békét kapott.

Macchiavelli méltó tanítványai már 1916 augusztusában bölcsen elhatározták, hogy történiék bármi, ők kizárólag csak a győztes fél oldalán avatkoznak be a háborúba! A központi hatalmak helyzete bizony ebben az időpontban már szinte reménytelen volt. A történelmi determináció a hadvezérekkel, de különösen Falkenhaynnal a német haderő vezérkari főnökével a balfogások végtelen sorozatát követte el. Falkenhayn azért, hogy Verdunt megvívja – ami végeredményben egyáltalán nem sikerült – az önként kínálkozó kedvező győzelmi alkalmak egész sorának kihasználását mulasztotta el. És ez keservesen megbosszulta magát. Verdunnél temérdek német vér folyt el – hasztalanul. Az entente erre a támadásra a Somme mentén ellentámadással felelt, mely a németek ellenállóerejét veszedelmesen próbára tette. Szaloniki elfoglalásának elmulasztása ugyancsak nagy hiba volt. Az entente itt nyugodtan partra rakta csapatait, melyekkel támadásra készült. Románia beavatkozását ennek az entente-támadásnak megindításához kötötte. A *Bruszilov-lámadás* a központi hatalmak helyzetét az orosz harctéren egyenesen kétségbejuttatóvé tette.

Pedig milyen könnyű lelt volna az orosz haderő végleges elinté-
zése *Gorlice* után!... *Lucknál* és *Okimnál* óriási számú foglyot
és temérdek hadianyagot veszítettünk, amit pótolni soha többé
nem lehetett. A csehek tízezzrel vetették magukat testvéreik kar-
jaiba, hogy megható ölekezésük közben, kiürítsék annak zsebeit.
Görz elesett s az Isonzó vonala komoly veszélyben forgott.¹

Ez volt a helyzet 1916 augusztusában. Az oláhok méltán
hihették, hogy ők adják meg a központi hatalmoknak a kegye-
lemdőfést. Ezt ugyan ilyen erejű 500.000 főnyi – szerb had-
sereg talán meg is lehetne volna, de a román?..

Bruszilov ilyenformán nyilatkozik »Trajánus késői légio-
náriusairól: A román haderő fegyelmeztelen és tudatlan volt, me-
lyet könnyűvérű műveletlen tisztek vezettek. Ezzel az országgal
kár volt Oroszországnak szövetkeznie.

Amely nemzet elvesztette a politikai tisztesség iránti érzékét
s képes arra, hogy szövetségesét bálba támadja, legfeljebb Her-
mestől² várhat segítséget, de Mars kegyeltje semmi képen se lehet.

* * *

A lucki katasztrófa után a központi hatalmoknak minden leg-
kisebb kételye eloszlott aziránt, hogy új ellenséggel kell számol-
niuk. Óriási szerencse volt, hogy ez az új ellenség csak a román
volt. Szinte elképzelhetetlen, hogy mi történt volna akkor, ha a
lucki és oknai katasztrófákat követő szomorú napokban, mikor
csapataink megdöbbenő rendtelenségben özönlöttek hátra s a had-
vezetőség tartalékok hiányában, a legveszélyesebb réseket se tudta
eltönni, velünk egyenlő értékű újabb ellenség jelentkezik!... Mert
hiszen Conrad csupán olyan csapatokat tudott Erdélybe küldeni,
melyek a lucki csata folyamán tönkrementek. Így júliusban két
gyalog- és egy lovas ho.-t irányított Erdélybe. *E három ho. lét-
száma kb. 10.000 fő volt!* Ezzel a maroknyi, veszett csatából ki-
vont csapattal a románok talán elbánhattak volna, de Bratianu
ekkorra még nem készült el az »üzlet« megkötésével, hanem új
szövetségeseivel, még a magyar bőrön alkudozott s csak augusztus
17-én írta alá a katonai egyezményt. Tíz nappal később mégtör-
tént a hadüzenet.

Tudnunk kell, hogy Bratianu nemcsak Erdélyt, Bukovinát és
Dobruzsza egy részét követelte jutalmul, hanem a román haderő

¹ Julier Ferenc vezérkari ezredes: Oláhország beavatkozása című tanulmánya.

³ Hermes nemcsak a kereskedők, hanem a tolvajok istene is volt.

»értékes« segítségét ahhoz kötötte, hogy az oroszok főként Bukovinában gyakorolnak erélyes nyomást, három ho.-lyal segítik a román haderőt és az entente megindítja a szaloniki támadást.¹

Milyen nagy lehetett Bratianu meglepetése, mikor látta, hogy római légióit még ennyi kikötéssel se tudta haleset ellen biztosítani! A kitűnő kalmár addig-addig alkudozott, míg szövetségeseinek lélekzete elfogyott: A *Somm-menti* angol-francia támadás, *Cadorna* és *Bruszilov* nagy lendületű támadása megállt s a német és az o.-m. hadvezetőség egy-egy gyenge, de azért Romániával szemben még mindig átkozottul erős hadsereget! – Falkenhayn, Arz – tudott Erdély védelmére küldeni. Ezen felül a Balkánon o.-m. „német, bolgár és török csapatokból Mackensen vezérlete alatt, szintén Románia ellen működő hds. alakult.

1916. VIII. 18.

Ez a három hds. legyűri 23 román ho.-t! Ez a ragyogó fegyvertény, melynek fényét csupán az tompítja, hogy a megvert ellenség a román volt, páratlanul áll a világ történetében. Tudnunk kell, hogy Falkenhayn és Arz Hindenburgnak, a Románia elleni hadműveletek legtöbb irányítójának utasítására Bem 1848-1849. évi szabadságharcunk lángelméjű tábornokának nyomdokában haladtak és így győztek.

Augusztus 27-én az oláh betörés alkalmával, két gyalog-, egy lovas-ho., az ottani csendőrség és pénzügyőrség állt a hatláron 15 román ho.-lyal, azaz számbelileg nyolcszorosan nagyobb erővel szemben!...

De lássuk az e. történetének legragyogóbb lapját.

Az e. szállítmányai szinte gyorsvonal sebességgel száguldtak Erdély felé s augusztus 18-án 17^h-ra az utolsó szállítmány is *Brassóba* érkezett. A városnak a közlgő oláh betörésről szakadatlanul érkező hírek következtében, érthetően igen nyomott volt a hangulata. Annál kitörőbb lelkesedéssel fogadta a zeneszóval, dalolva érkező székely fiukat. Erdély lakossága tudta, hogy Isten után főleg fiainak acélos izmaiban bízhatik. És bizalma teljes volt, ami érthető, mert hiszen ismerte fiait.

Maltanovic altbgy., a nagyszebeni (erdélyi) katonai parancsnok, védelmiskasz-parnok a pályaudvaron fogadta az e.-et, mely díszmenetben elvonult új előjárója előtt.

¹ Julier Ferenc vezérkari ezredes: Oláhország beavatkozása című tanulmánya.

1916. VIII. 18-23.

Az e.-törzs, a II. zlj. és a műszaki-szd. a gyalogsági szükség-laktanyában, az e. többi része a tüzérlaktanyában, a tisztikar pedig a város szállóiban kapott elhelyezést. A Székelyudvarhelyről ugyané nap Lux szds. parsága alatt bevonult hatl menet-szd., szintén a tüzérlaktanyában szállti meg. Újból megszervezték a III. zlj.-at s a menet-szd.-okát felosztották a tábori-szd.-ok között.

19-én az e.-nek pihenője volt, 20-án a parnokok megtekintették az e.-nek kiutalt védelmizakaszt. 21-én istentisztelet volt. 22-én az I. zlj. a műszaki-szd. egyik szakaszával a tömösi szorosba, Alsótömösbe ment; a másik két zlj. gyakorlatozott, de másnap, 23-án a védelmizakaszban kijelölt helyére, a II. zlj. Tohánra, a III. Törcsvárra, szintén előrement.

A II. zlj. az 5., 6. szd.-dal Ujtohánban, a 8. szd.-dal a Widombak, a 7. szd.-dal a Barca-völgyében, Zernestől nyugatra helyezkedett el.

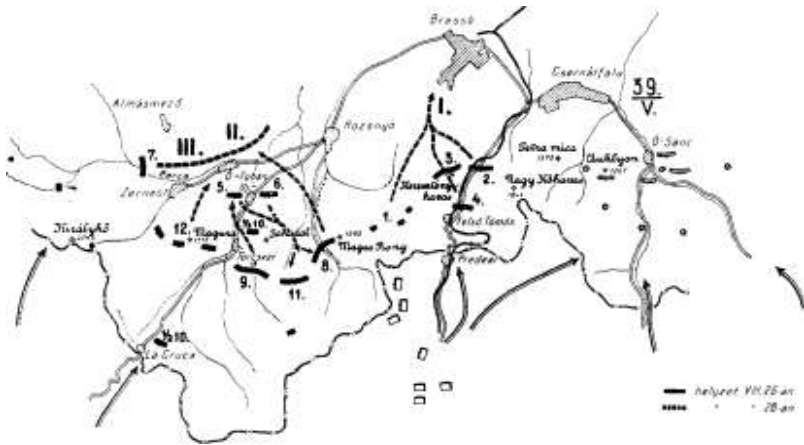
A kijelölt fővédelmi vonal a következő volt: Király kő Δ 2240 – Magura Δ 1376 – Tölcsvár – Szohodol 783 m – Magas Rong - φ - 1285 – Stein - φ - 1274 – Keresztényhavas Δ 1844 – Peatramica - φ - 1750 – Csuklyon - φ - 1267 – Ósánc - φ - 1363 – - φ - 1529 – Bacsó Csuklón – Donghavas - φ - 1504. Ezt minden elképzelhető, helyesebben minden előteremthető védelmi eszközzel meg kellett erősíteni. Az utakat és a hegygerinceket rajtól félszd.-ig terjedő erejű osztagok zárták el, azaz biztosították. Ezeknek kisebb-nagyobb védősáncot kellett építeniök a fővédelmi vonal előtt, melyben a lehetőség határáig ki kellett tartaniök s a fővédelmi állásra csak a megkerülés vagy elfogatás veszélye esetén vonulhattak vissza.

1916. VIII. 23-27.

A 7. szd. a Barca-völgyében, - φ - 1142 – - φ - 1089 közt építette ki főállását; egy szakasza a Barca Grosetului-völgyében lévő erdész-laknál előretolt állást szállott meg. A Lux – 12. – szd. főállása a Magura - φ - 1376 volt; egy előretolt szakasza a Rau-szakadékban rendezkedett be védelemre. A szd. balszárnya Törcsvárra támaszkodott. A 11. szd. előbbi kettőhöz zárkózva, mint fővédelmi állást a M. Zanvaga - φ - 1122 szállotta meg s ehhez a 9. szd. védelmi-vonala csatlakozott. A 1/210. szd.-otl a határra, La Crucára, azaz a *iórcsvári-szoros* biztosítására küldték előre. Az I. zlj., fővonalát a

következőképpen szállta meg: 1. szd. Magas Rong, 4. szd. Felső-tömöslői északra, 3. szd. Keresztényhavas, 2. szd. Alsótömös. Az *utánpótlásokkal 3568 főre, azaz 3180 puskalétszámra a legnagyobb erőfeszítés árán (18 és 50 éves férfiak bevonulatásával) újból megnövelt e. védelmizsakasza majdnem 15 km volt!...* (Lásd 7. sz. vázlat.)

Az e.-parság Brassóban, 1916 augusztus 23-án kelt napiparancsában a következő felhívást intézte az e.-hez: »Az e.-nek az a megtisztelő feladat jutott, hogy veszély esetén szűkebb hazáját megvédelmezze. Ennek a feladatnak óriási horderejére való tekintettel

7. sz. vázlat.

mindenkit felszólítok, hogy pihenő nélkül, a legnagyobb buzgalommal és szorgalommal dolgozzék az állás kiépítésén; ha pedig ezek megvédésére csakúgy sor kerülne, utolsó csepp véreig tartson ki bennük; gondolja meg, hogy Hazája szent földjét védelmezi!«

28-án Goldbach tbk. átvette a brassói védelmizsakasz parságát. Ez a csoport nemsokára 71. ho.-lyá alakult áti. A határon álló csendőr- és pénzügyőrőrségek ekkor már oláh csapatok gyülekezései jelentették. Ezek a jelentések a legutolsó kételyt is eloszlatták. Világos volt immár, hogy a román haderő elindulása csupán órák kérdése. Az e.-parság éppen ezért alkalmazkodott az adott helyzethez és 27-én 22.30^h-kor szigorú harckészültséget rendelt el s az előretolt osztagokat a közelgő támadásra figyelmeztette.

1916. VIII. 27-28.

Oláhország bécsi követe 27-én 21^h-kor a Ballhaus-platzon hazája hadüzenetét csakugyan átnyújtotta ...

Két órával később, 23^h-kor az egész erdélyi Kárpátok vonalán megindult az oláh támadás.

23^h-kor Spiller Jenő hdgy., a 4. szd.-parnoka jelentette, hogy a határon lövöldözés folyik, hogy az oláhok csendőr- és pénzügyőrseinket alattomosan meglepték, Predealon túl visszaszorították s ők maguk immár Erdély földjén állanak.

A rómaiak »hős« ivadékaival ezzel mint szerencsésebb őseik szintén átlépték a Rubikonon s a székely ökölnék munkába kellett lépnie. Ezt becsülettel meg is tette. A cs. és kir. armádia székely csapatostei mind Erdélybe kéreztek, hogy egyetlen igazi ellenségükkel szembe kerüljenek. Az erdélyi magyar társadalom újság-cikkekben és feliratokban sürgette véreinek más fronttól való hazaszállítását. Így került a szűkebb haza védelmezői közé az 1. lovas-ho. is. De egyes székely legények, így a sok közül pl. a 68. e.-hez beosztott Molnár István, Ambrus András, Somodi Jakab 82-es bakák is kérték, hogy Erdélybe hazamehessenek. Az ilyen irányú kérélmeket mind teljesítették.

28-án 0.30^h-kor a töröcsvári szorosban álló csendőrörsünk is kénytelen volt meghátrálni egy román zlj. elől s a III. zlj. vadászszakasza másik oláh zlj.-jal már harcba keveredett.

Mivel az e.-parság a jelentésekből tudta, hogy a határon a nagy Vidombák-völgyében már a hadüzenet előtt több román zlj. gyülekezett, az 5., 6. szd.-ot Szohodol irányába, a 11. és a 8. szd. megerősítésére, előreküldte.

0.40^h-kor a sokkal nagyobb erejű ellenség a tömösi szorosba előretolt $\frac{1}{2}$ 4 szd.-ot a főállásra visszaszorította. Egy elfogott oláh katona azt állította, hogy a tömösi szorosnál öt zlj. nyomul előre. Tovább keletre, az V./39. zlj. jelentette, hogy az Ósánc-szoros ellen szintén sokszorosan nagyobb ellenség nyomul előre.

Ez így volt az erdélyi Kárpátok egész vonalán. A biztosításra, előállásba előrerendelt parányi osztagok az egész vonalon kénytelenek voltak meghátrálni a sokszorosan nagyobb oláh erő elől.

4 h lehetett, mikor a 9. szd. *Töröcsvár* előtt az ellenség elővédjével, kb. 600 lépés távolságban, harcba keveredett. Ugyanekkor a Keresztényhavasról Δ 1802-ről Nagy hdgy. jelentette, látja, hogy Predealba tízpercenként újabb és újabb csapat és anyag-

szállító vonal érkezik. 5^h-kor az ellenség Keresztényhavas és Piatra mare ellen harchoz fejlődött. A *tömösi-völgyben* az I. zlj. véres fejjele kergette vissza az oláhokat. A töröcsvári-szorosban 1^h óta egy oláh ddr. – 22., 28. és 30. oláh e. – ostromolta a Magura 137 -φ- -on lévő 12. szd.-ot. Itt 18 oláh ágyú ontotta tüztét az állásra s az ellenség a balszárny átkarolásával kísérletezett, miközben arcvonalát a 11. szd. felé is kiterjesztette. Az oláhok zlj.-anként törtek előre s ezeket a támadásokat nem volt túlságosan nehéz vérbefojtani. A haditapasztalatok híján szűkölködő ellenség magatartása általában szánalmas képet mutatott. A csapatok a legteljesebb rendtelenségben, fejetlenül s a terep nyújtotta fedezékek kihasználása nélkül mozogtak s nagy veszteséget szenvedtek. Néhol a mozgókonyhák a rajvonalba elvegyülve nyomultak előre, amiből vagy az oláhok nagy falánkságára, vagy a könnyű győzelembe vetett nagy hitükre kell következtetnünk.

Az V./39. zlj. 8.45^h-kor jelentette, hogy a 3. szd. a sokszorosan nagyobb ellenség elől a Csuklyon -φ- 1267-ről a Szentbérc -φ- 1131-re visszavonult, hogy maga a zlj. egyelőre még állásában van, de az átkarolás veszedelme fenyegeti. Az e.-parság a kérdéses pontra azzal a parancsal rendelt előre egy 46-os szd.-ot, hogy csak a legvégső esetben vonulhat vissza a Szentbérc-Ksztierbérc magaslatokra.

1916. VIII. 28.

10.10^h-kor és 11 h-kor az ellenség a tömösi-szorosban újabb elkeseredett erőfeszítéseket! végzett s eközben nagy veszteséget szenvedett. A beteretl, foglyok azt állították, hogy a 2. gránátos e.-nek legalább 400 halottja fekszik a *tömösi-szorosban*.

13^h-kor a telefonösszeköttetés az Ósáncon és a *töröcsuári-szorosban* állásban lévő csapatok és az e.-parság közt megszakadt. A III. zlj. írásban jelentette, hogy az ellenség a Magurán lévő három szakasz védelmi vonalát áttörte, a 11. szd. balszárnyát átkarolta s hogy ennek következtében a zlj. Predeal (Töröcsvártól nyugatra) Szohodol vonalába visszavonul. Az e.-parság ezérl 13.15^h-kor elrendelte, hogy az 1. és 3. szd. a III. zlj. új állásához zárkózandó, az Újlohántól délre lévő magaslatokra, szintén visszavonuljon.

A 7. szd.-nak Királyköre előretolt szakasza ellenséget egyáltalán nem látott. A szakasz végül elunta a tétlenséget, meglepte az oláh határőrséget. 10 emberét kézi tusában megölte, két emberét pedig foglyul ejtette.

15.30 h-kor az I. zlj. a tömösi-szorosban a 46. e.-től egy szd. erősítést kapott. Az oláh tüzéség rendkívül hevesen lőtte a zlj. vonalát, amiből újabb készülő támadásra kellett, következtetni. Ugyanekkor az V./39. zlj. igen kemény harc után, a nagyobb erő elől Eszterbércre – jobbszárnyával pedig – a Hosszufalutól délre lévő magaslatok vonalába visszavonult. Több román zlj. a Hegyes-hegy -φ- 1060 megmászására törekedett. A 141. ddr.-parság, mely az e. összes befutó jelentéseket azonnal továbbította, 17.30^h-kor elrendelte, hogy az I. zlj. szakítsa meg a harcot és az úttól keletre, Bácsfalunál oldalazó, Derestyénnél pedig felvevő állást szálljon meg. Ha az ellenség kibíráhatatlan nyomást gyakorol – szolt a parancs –, a zlj. a brassói pályaudvartól északra levő magaslatokra vonul vissza, hogy a város kiürítésére időt adjon, azután éjjel Földvárig hátramegy. Az e. egyúttal megparancsolta, hogy az est beálltával a II. zlj. az Ótohántjól északra lévő állásba, a III. pedig Ótohán-Dosul Plesitei szakaszába vonuljon vissza.

A zlj.-ak ezt a parancsot végrehajtották. Az e. feladatát az o.-m.-román háború első napján is hagyományos hősiességgel és hűséggel oldotta meg. Szívós kitartásával a hadvezetőségnek újabb csapatok felvonultatására időt adott s az ellenségnek rendkívül érzékeny veszteséget okozott. Hogy a visszavonulást mégis el kellett rendelni, valóban nem az e.-en múltott. A 7-8-szoros oláh erő központias támadásának végül is, a legvitézebb csapatokkal szemben is eredménnyel kellett járnia. Ez meg is történt. Elvégre minden o.-m. szakaszra kb. két oláh szd. esett... Tovább keletre az oláh támadás különösen katasztrofális eredménnyel járt!: az ellenség 17 h-kor Kézdivásárhelyre benyomult s lovassága és páncélos járművei segítségével nyugat felé mindjobban kiterjeszkedett. Ez volt legfőbb oka annak, hogy az e.-nek meg kellett hátrálnia.

Az I. zlj. 18 h-kor, a 46. e. hozzá beosztott szd.-ának és a 80 főnyi határcsendőrlegénységnek hátrahagyásával, Brassóból Földvárra visszavonult. A Piatra marén lévő ½ I. szd.-dal a visszavonulási parancsot közölni már nem lehetett. Ez a 1/2 szd. eltűnt; minden bizonnyal az oláh gyilkolási düh áldozatául esett, vagy a világháborúban bebizonyíthatóan legrémsegeőbb, legembertelenebb fogolytáborában, Sipotelen, kínzások után éhhalált szenvedett. Az I. zlj. Földvártól délre új védelmi állást szállott meg és Klein tbk. csoportjának kötelékébe lépett. Az I. zlj.-jal egyidejűleg az e.-törzs is elhagyta Brassót és Keresztényfalun át Almás-

mezőre ment. A II. és a III. zlj. kijelölt új állását tervszerűen és zavartalanul szállotta meg.

1916. VIII. 28-29.

Az e. e napi vesztesége halottakban 1 tiszt, 10 légénységi személy, sebesültekben 2 tiszt, 30 légény, eltűntekben 5 tiszt, 221 légény volt. Az eltűnteknek vélt emberekből azonban az e.-hez az éj folyamán sok ember csatlakozott.

Mint a székely hősiességre különösen jellemző esetet meg kell említenünk, hogy Farkas László hdgy. a 9. szd. egyik szakaszával a Sohodon jól leplezett állásban fekvve, egy felületesen biztosított oláh zlj.-at látott közeledni, bevárta, míg az ellenség 50 lépésnyi távolságra ért tőle s ekkor ő maga kézbe kapta a gp. irányóját s halomra lőtte a zártl sorokban haladó oláhokat, kik foglyok bementése szerint pillanatok alatt! többszáz halottat és sebesültet vesztek.

29-én 1^h-kor az e.-törzs Almásmezőre érkezett s 2 h-kor Eirich őrgy. parsága alatt a III. és a II. zlj. részei, valamint a y₂ műszaki-szd. szintén a kijelölt területre érkezett és nyomban új állásának kiépítéséhez fogott. A 11. szd. lemaradt s egyelőre sehoh se lehetett megtalálni. 6^h táján az 5. szd. egyik szakaszával a 8. szd. is bevonult; az 5. szd. többi szakasza az I. zlj. kötelékében, Földvárnál már szintén az új védelmi vonalban volt.

Az e.-nek mindkét szárnya fedezetlen volt. A legközelebbi szomszéda, több km-ra északra, Feketehalomnál – egy csendőrszázad volt!...

A románok valószínűleg óriási győzelmüket ünnepelték, mert egész délelőtt nem mutatkoztak, 12.45^h-kor végre a Magura nyugati lejtőjén nagy erejű oláh rajvonat ereszkedett lefelé. A III. zlj.-hoz nemsokára bevonult egy csendőrszázad, mely a Riul szakadékban állt, de kitért az oláhok elől.

1916. VIII. 29-30.

Hegyi tarackütegünk parancsot kapott, hogy néhány lövést adjon Zernestre és a Bursin-völgyére. Ezzel egyidőben az e.-parság Alberlini hadapródjelöltet a különleges harceszközök szakaszának élén azzal a paranccsal rendelte a Dósul Plesitei Δ 1089-re. hogy ott arccal nyugatnak védelmi vonalat szálljon meg s abban legvégsőkig tartson ki. Ha az e. visszavonulna, akkor északi irányba, Ujsinka felé, az ő szakasza is visszavonulhat. 14.30^h-kor az e. újabb parancsára a 10. szd. is a Dósul Plesiteire ment s ugyanez időtájt bevonult az e.-hez a már-már elveszettnek vélt 11. szd.

is. mely mini zlj.-tartalék a szerpentin út mellett helyezkedett el. Ia az oláh méltó ellenfél lett volna, a katasztrófát az e. se kerülheti el, de az ellenség meglapult s így a délután és az estj hátralévő órái is nyugalomban teltek el. úgyhogy az e. levegőben lógó szárnyait a legkisebb veszély se fenyegette.

Az I. zlj. eleinte csak a 2. és a 1. szd.-ot rendelte állásba, de mikor az 5. szd. három szakasza mint zlj.-tartalék ideérkezett, az 1. és 3. szd.-ot is rajvonalba vetette. A zlj. az ellenségnek színét se látta, de még hírt se tudott kapni róla. A legénység rendes meleg étkezést kapott! s nyugodtan tekintett a fejlemények elé, de a románok csak nem mozdultak, úgyhogy a 29-e és a 30-a közti éjjel is csendben telt el.

30-án 9^h-kor a 6. szd. kisebb oláh járőröket vett észre, melyek ótolán felé tartottak. A II. zlj. ugyanekkor jelentette, hogy az ellenség a 8. szd.-ot és az 5. szd.-nak a II. zlj.-hoz tartozó szakaszát, megtámadta. Az e.-nek alárendelt 1/12. hegyitarackütég a Magura lejtőjére, Zernestre, Ö- és Ujtohánra, valamint! a Barca-völgyére irányította tüzet, mire 12^h-kor az oláhok, támadásukat beszüntették. A 8. szd. hatiodfél szakasznyi erősítést kapott; ezt az erőt az e.-parság részben a tartalékokból, részben a védelmi-állásban lévő szd.-októl vette el. A segítéség a legjobb időben érkezett, mert 13^h-kor a 8. szd. ellen a másfél zlj.-jal megerősített oláh csoport, már újból megkezdte az előnyomulást. Abban a pillanatban, mikor ez a támadócsoport átlépte a vasút vonalát, heves puska- és gp.-tüzet kapott!, melyben támadása megtorpant. Ezzel egyidőben a rozsnyói úton, kettősrendekben, két román zlj. közeledett a balszárny, azaz az 5. szd.-nak a II. zlj.-hoz beosztott szakasza felé. A Vall- szd.-ot gyorsan iderendelték, hogy szükség esetén ellentámadást hajtson végre. A tüzérség nem lőhetett erre a kitűnő célra, mert a távolság kicsiny volt. így a két oláh zlj. nyugodtan megkerülte a zlj. balszárnyál. úgyhogy Kuzel hdgy. 13.07 i'-kor jelentette, hogy szakasza már a hátába is tüzet kapott. Ezenfelül Rózsnyóról újabb román zlj. nyomult előre. Az ellenségnek ez az átkaroló támadása 13.30^h táján már rendkívül kellemetlen hatású volt, miérliis az e.-parság újból kivett az arcvonal más részéről két szakaszt és egy gp.-t és ezeket; a szorongatott balszárny megerősítésére rendelte. Időközben az ellenség Ólohánon át háromszor is megrohmozta a 8. szd.-ot, de azonfelül, hogy véres veszteséget szenvedett, elérni semmit se tudott.

11^h-kor Hayek hdgy.. a 8. szd. parnoka jelentette, hogy tőle

északra nagyobb ellenség nyomul elő. Közvetlenül ez után a 8. szd. megsegítésére rendelt két szakasz és egy gp., az ellenséggel szintén harcbekeveredett. A sokszorosan nagyobb ellenség nyomása mind elviselhetetlenebbé vált. Papházy alezredes a helyzetet látva, 11.^h-kor kénytelen volt elrendelni, hogy a taracküteg Ujsinkára visszavonuljon. De már a gyalogság se bírta tovább. 11.25^h-kor Hayek hdgy. jelentette, hogy az ellenség az ő szd.-át, a ½ 11 szd.-ot. valamint az imént itt harcbevetett két szakaszt - 5.. (5. szd. egy-egy szakaszát – teljesen bekerítette. Papházy a'ezds. err enem tehetett, mást, minthogy az északi irányba végrehajtandó visszavonulást elrendelje.

1916. VIII. 30-31.

A bekerített csapatok mindenütt átvágták magukat az ellenség vastag, de puha falán s az utóvédként hátramaradt 9 .szd. kivételével, 20^h-kor elérték az Újsinkától délre emelkedő magaslatokat. A legénység rendkívül kimerült volt, aminek legfőbb oka nem a harc. hanem a 21 órás koplalás volt. Itt végre étkezéshez jutott s a meleg étel elfogyasztása után, nyomban új állásának kiépítéséhez fogott. Az e.-nek alárendelték a ½ 46-os zlj.-at. A 179 fő csend őrlégénységből Szenlendrődy csendőrfhdgy. parsága alatt, külön szd.-ot alakítottak.

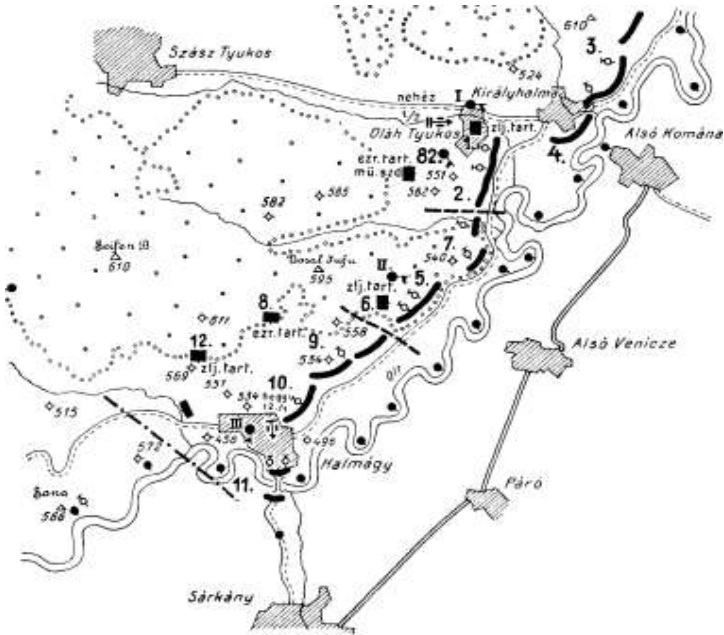
Az I. zlj.-nál a helyzet 30-án nem változott. Fehérváry hdgy. gp.-osztagával bevonult s a zlj. jobbszárnyán állásba ment. Az ellenség Vidombákról Földvár felé. előnyomulóban volt. Éjfél táján heves harc fejlődött ki s a zlj. 31-én 3^h-kor Homoród vonalába visszavonult.

31-én 1^h-kor az utóvédként hátramaradt 9. szd. is bevonult. Az e.-parság öt felderítő különítményt rendelt előre: a 8. szd.-nak Polana Marinuliu _1.1212 át Dósul Plesilei. a 8. szd.-nak Petrosa -φ- 924 át Ótollán, egy szakasznak Almásmezőn át Zernest. a 11. szd.-nak Fanja -φ- 925 át Volkány. egy szakasznak Fundál ura irányában kellett az ellenség helyzetét kikémlelnie. Ezek a különítmények déltáján indultak el. Ugyanekkor bevonult az e.-hez Burlik Győző szds. parsága alatt a már az e.-nek alárendelt Vá 46-os zlj. másik fele s ez is az e. kötelékébe lépett. A felderítőkülönítményektől az első jelentések 19-20^h közti érkeztek be. Ezek szerint a 8. szd. a Petrosa hegyet, Dénes hdgy. osztaga a Crepatorul -φ- 830-al érle el anélkül, hogy oláhokat látott volna.

1910. VIII. 31.-IX.-2.

Mivel az oláhoknak Fogaras környékén semmi o.-m. erő nem

állta útját, ezek néhány hadosztályukkal diadalmasan visszaszorították csendőr- és pénzügyőrségeinket és feltartóztathatatlan lendülettel nyomultak előre Erdély szíve felé. Félő volt, hogy csapataink visszavonulásának és utánpótlásának útját elvágják, miértis a ddr. 21 h-kor intézkedett, hogy az e. az észrevétlen, csendes visszavonulásra az intézkedést megtegye.

8. sz. vázlat.

Az e-parság nyomban járőroket küldött a felderítőkülönítményekért. Szeptember 1-én 12.20 h-kor a ddr.-tól az írásbeli visszavonulási parancs is megérkezett. A 46-os zlj. ekkor kivált az e. kötelékéből s a zlj.-ak Ősinkától délre gyülekeztek, mely alkalommal a felderítő különítmények és a 7., 12. szd. még hiányoztak. Az e-parság azzal a parancssal hagyta a gyülekező helyen a 11. szd.-ot, hogy ez másfél óra múlva kövesse az e.-et. (Lásd 8. sz. vázlat.)

Az e. Sárkányon át 14 h-kor Halmágyra érkezett s az előre elkészített állást azonnal megszállotta. Az I. zlj., mely már 7 h-kor Királyhalmára érkezett, itt újból az e. kötelékébe lépett. Goldbach

tbk., ho.-parnok délután megszemlélte az e.-et s eddigi teljesítményéről a legnagyobb elismerés hangján nyilatkozott. Este a hiányzó két szd. bevonult, úgyhogy most már csak a felderítőkülönítmények voltak távol. Az e. bal szomszédja az új állásban a Klein-ddr. lett volna, de ez még nem foglalta el kijelölt! helyét, sőt pillanatnyilag azt se lehetett megállapítani, hogy hol tartózkodik. Az e. így az új állásban, mint ezen a harctéren már eddig is oly sokszor, fedetlen szárnyal feküdt.

Szeptember 2-án délelőtt két! felderítőkülönítmény bevonult.

1916. IX. 2-3.

Az e. bal szomszédja, a Klein-ddr. még mindig nem jelentkezett. A műszaki-szd. a Halmágnál lévő hídtól délre hídfőállást építetl, az e. állását megerősítette és az előteret a kilátást és a kilövést gátló tényezőktől megtisztította. Az e. jobbszárnyának meghosszabbításában, Somától nyugatra 40 fő erejű csendőrosztag állt, mellyel az c. az összeköttetést megteremtette. Az előző napokban kiürített Fogarast csendőrségünk újból megszállotta. Az ellenségről egész nap hír se érkezett, miértis 3-án 7^h-kor Papházy alezds. személyesen eligazított három szakasz erejű felderítő járőrt, melyeknek parnokai Jeszenszky, Bíró hadapródok és Mihályfi hadapródjelölt őrmester voltak. Egyébként: mindenki az állás megerősítésén dolgozott.

A felderítő járőrök első jelentései hírül adták, hogy Sárkány, Váád, Öhába és Ösinka községekben nincs ellenség, viszont utóbbi községben a járőr Mongolei hfdgy. különítményével találkozott, mely, miután Zernestig felderítést! végzett, most az e.-et kereste. Bíró hadapród egészen Vledényig ment előre s megzavarta nyugalmukban a babéraikon pihenő oláhokat, akik tüzzel fogadták. Bíró hadapród az út mentén a -φ- 556-ig húzódott vissza, de itt Jeszenszky hadapród szakaszával egyesült s az üldözésére indult oláh lovasgót csúfosan megfutamtította.

A járőrök egyébként egybehangzóan jelentették, hogy az oláh lakosság – régtől fogva ismert nemzeti szokásához híven – abban a pillanatban, ahogy csapataink kihúzzák valahonnan lábukat, rabolni, fosztogatni kezd. Az e.-parság Ösinkára és Persanyra kisebb osztagokat küldött előre, egyrészt, hogy az oláh lakosságot megfélemezzék, másrészt, hogy az elől harcbakeveredett felderítő járőröknek hátsó támasztékul szolgáljanak. 15 h-kor az e.-parság szekereken egy szakasszal Vadász hfdgy.-ot is előrendelte, hogy

Újsinkánál Mihályfy és Biró hadapródok járőreivel egyesülve, további felderítést végezzen.

1916. IX. 3-8.

4-én hajnalban Mongold fhdgy. A $\frac{1}{2}$ 6. szd.-dal végre bevonult. Az e.-parság intézkedett, hogy az elől harcoló felderítőjárőrök lövészerpótlásban részesüljenek. 5-én a felderítőjárőrök és az e.-parság közölt telefonösszeköttetést teremttek.

6-án 8^h-kor Jeszenszky hadapród jelenlétté, hogy az ellenség elindult, gyors ütemben halad előre és Persányt máris megszállotta. Az e.-parság erre Tonetli szds.-t egy portyázó különítmény - nyel Újsinkára rendelte előre és ekkor kiderült, hogy az ellenség ilt is előnyomulóban van. Ekkor már az összes felderítőosztagok harcban állottak s harcolva, lépésről-lépésre hátráltak, migsem 7-én reggelre az utolsójuk is Halmágyra érkezett. 8-10^h közt Páró felől közelgő járőröket lehetett látni, de ezek nemsokára eltűntek. A Duna melletti Tutrakánnak, az oláhok dobudzsai Verdunjének előző nap történt csúfos elvesztése, az ellenség támadókedvét erősen megnyirbálta. Az e.-parság a $\frac{1}{2}$ 8. szd.-ot azzal a feladattal küldte Sárkányra, hogy olt járőreivel az előteret kikémlellesse.

Délután az V./39. zlj. az 1. zlj.-at felváltotta s utóbbi mint e.-tartalék a -φ- 556-tól délkeletre helyezkedett cl.

8-án reggel úgy látszott, hogy az oláhok a fegyverükön Dobrudzsában ejtett csorbái Erdélyben akarják kiköszörölni. Minden jel közelgő támadásukra mutatott. 7^h-kor a *Persány-sárlányi úton* nagy porfelhő szállt fel, majd az oláh tüzérség az útról lekanyarodva, tüzelő állásba ment s nemsokára heves tüzet zúdított a Szöllőhegyre, ahol egyetlen teremtett lélek se tartózkodott. Nehéztüzérségünk is megkezdte a tüzelést, miközben az ellenség zlj.-ankint előnyomult. Az imént még csendes völgy igen mozgalmas lett. Az utakon felszálló porfelhő tekintélyes erő közeledéséről tanúskodott. A $\frac{1}{2}$ 8. szd. Sárkányról, a nagy ellenség elől kitérve, Halmágyra bevonult. A község északi kijáratánál nyomban ez után egy zlj.-nyi ellenség bukkant elő. Az e.hez beosztott hegyitaracküteg lüz alá fogta ezt a zlj.-at, melynek emberei puskát, szerelvényt elhánnya, a faluba visszarohtak. Ha vélt elődeik hősiességét nem is örökölték, legalább átvették tőlük azt a bölcs tételüket, hogy a futás szégyen, de hasznos.

9.40 h-kor az oláh tüzérség is elnémult, amiből arra lehetett következtetni, hogy nehéztüzérségünk eredményesen működött.

1916. IX. 8-11.

Az ellenséges gyalogság úgy lett. mintha előnyomulna, de azért igen nagy gondja volt rá. nehogy csapataink lőtávolságába kerüljön. 11^h-kor Lux szds. jelentette, hogy két román szd. Mundráról Sona község, egy pedig Sárkánytanyáról Sona magaslat felé nyomult előre. Erre 1½ szd. erősítést, kapott.

Este a VII./2. zlj. felváltotta a II. zlj.-at. A ddr. elrendelte, hogy az Olt Halmágyi vashídját felrobbantsák.

9-én, mivel az I. zlj.-at, mint ddr.-tartalékot a tűzvonalból kivették, a II. zlj. a Sona község és Sona hegység közti vonalban újból lövészárokba került. 6-7^h közt Páró felől kb. 800 lépés széles román raj vonal közeledett, mely azonban az első golyóktól megrémülve, a községbe visszaszaladt. Ugyanez történt azzal a hasonló erejű rajvonallal is, mely Sárkányból indult el, hogy szerencsét próbáljon. Ezután – lőtávolságon belül – egyetlen oláh se mutatkozott. Az c. arcvonala előtt ezen s a következő napokon, 10-én és 11-én, tökéletes csend honolt. 11-én 21^h-kor az e.-et a Divizioli-e. felváltotta; előbbi 12-én 1^h-fől kezdve zlj.-anként elindult s 38 km.-es erőltetett menettel 19.30 h-ra az utolsó zlj. is Szászbudára érkezett.

1916. IX. 11-15.

Ennek a gyors eltolásnak az volt az oka, hogy több román ho.-nyi erő, ellenállás hiányában Csíkszeredára, Székelyudvarhelyre, Gyergyóalfalura, Parajdra nyomult előre és a Maros völgyében is jókora utat telít meg Szászrégen felé. Ilyen helyzetben a határhoz közel lévő csapatokat természetesen hátra kellett rendelni. A Divizioli-e. s még néhány kisebb osztag is csupán az általános visszavonulást leplezte az Olt mentén és parancsa volt, hogy az ellenség nyomása elől térjen ki.

13-án az e. pihent, majd 14-én 12.30 h-kor Szászbudáról elindult s Rádoson át hangos zeneszóval Petekre ment, ahol diszmenetben elvonult Lahne ezds., ddr.-parnok előtt s aztán elszállásolták. Petek volt az első székely község, ahol az e. megfordult, s a lakosság épolyan kitörő lelkesedéssel fogadta fiait, mint amilyen boldogan az e. legényei betértek véreikhez. Az e.-nek és a falunak egyformán ünnepe volt ez a nap.

Az ellenség közelsége miatt sürgősen intézkedni kellett. 15-én 1^h-kor a III. zlj. vadászszakasza, mint jelentésgyűjtőállomás. Verőfénytetőn áll Darocra menti, az 1. és a 3. szd. 1-1 gp.-val 3 h-kor

szintén elindult s előbbi D. Sinialbii -φ- 643-t, utóbbi Chilia -φ- 757-t szállotta meg. 10^h-kor a 2. szd. is utrakelti, hogy Gergeleu Δ 785-t szállja meg. A 4. szd., mint zlj. tartalék, Benén és Homoródon helyezkedett el.

10.30^h-kor egy Benére hazatérő székely gazdálkodó jelentette, hogy Kacán két oláh zlj. és egy lovas-szd. van. A ddr. erre szigorú készültséget rendelt el. Nem sokkal később a ho. intézkedett és elrendelte, hogy az e. a Homoród völgyében tartózkodó oláh ho.-t támadja meg. A 2. oláh hds. ugyanis, mely Erdély délkeleti részében a 71. Goldbach-ho.-lyal szemben állt, északnyugati irányban való további előnyomulásra készülődött, aminek végrehajtásában Goldbach tbk. ho.-parnok okvetlenül meg akarta akadályozni. Ezért határozta el a támadást, mellyel az ellenséget az Olt keleti partjára akarta visszavetni. Beérkezett jelentések hírüladták, hogy a román hds. szeptember 15-ére fog az Oltón átkelni.

Ez a hír egyúttal a 71. ho. ellentámadásának napját is meghatározta. A román 2. hds. szeptember 15-én 1 h-kor az előnyomulást valóban megkezdte. *A román 22. és a 3. ho., a 11. ho. 40 km. hosszú vonalon elszórt 3500 főnyi partórségét »hősiesen«* visszaszorította és Hévíz és Fogaras között átkelt az Oltón. Goldbach tbk.-ot ez a hír egyáltalán nem lepte meg, csak megerősítette abban az elhatározásában, hogy ellentámadást hajt végre. De most már az ellenségnek nem az Olt keleti partjáról való elűzéséről, hanem csak a folyónak keleti partjára való visszakergetéséről lehetett szó. Ez – szinté hihetetlen – de meg is történt. *Ezenfelül a 11. ho. – mint Kizling osztrák alezds., a ho. egykorú vezérkarifőnöke írja (Militärwissenschaftliche und Technische Mitteilungen, 1930, Das Gefecht bei Königsdorf) – örülten merész támadásával (tollkühn) közvetve hozzájárult Falkenhayn győzelméhez is.* És ugyancsak Kizling írja, hogy *a 71. ho. ellentámadása »a román 6. és a 22. ho.-ok belső szárnyait teljesen felbomlasztotta s ezzel az ellenséget a kezdeményezéstől huzamos időre megfosztotta.* y,*Ez pedig – írja tovább – az előbbi és a későbbi harcokban is mindig kitűnően bevált 82. székely c. érdeme volt.*«

Pálosi ütközet.

Lássuk az eseményeket:

A II., III. zlj. Galgenberg-φ-668-Nyilaskapu -φ- 635 vonalában fejlődött, míg az I. zlj. három szd.-dal Gergeleu Δ 786-t, egy

szd.-dal pedig Gorganelul -φ- 626-t szállta meg. Az e. 14.15 h-kor az öszvérut mentén, Páloson át, D. Teiusului-φ-666-ra megkezdte az előnyomulást. A 7. szd., mint felderítő különítmény, Darócon át Schösselre ment előre.

A ho. intézkedése úgy szólt, hogy az e. az ellenséget támadja meg, kergesse vissza és minél több hadizsákmányt szerezzen.

5.301» táján az e. D. Gohalmului A 570 -φ- Teiusului-φ-666-φ- 598-Kaca vasútállomásának vonalát érte el, ahol a további parancsot be kellett volna várnia. De ekkor kb. három zlj.-nyi ellenséget pillantott meg, mely 6 löveggel s nagyon hosszú vonattal közelében, felületesen biztosítva a római Vidombák völgyében, -φ- 509-nél menetoszlopban pihent. Mint később kiderült, ez az ellenség a román 32. e. volt.

Ez volt az első eset a székely e. történetében, amikor a parancsot nem teljesítette. A tiszteket s a legénységet olyan határtalan lelkesedés kapta meg, a drága sülőföld fosztogatói iránt érzett gyűlölet olyan elemi erővel sarkalta bosszúra a székely fiukat, hogy az ellenség megrohanásától még példás fegyelmük se tudta őket visszatartani. A III. zlj., az összes gp.-ák s a szomszédos 8. szd. pillanatokig tartó tűzzel való rajtatűtés után fékezhetetlen rohammal csaptak le az ellenségre. Az oláhok teljesen elvesztették a fejüket. Puskát, szerelvényt elhanyagolva, vad futásban menekültek a -φ- 509-től nyugatra lévő erdőbe. Tüzérségük a -φ- 550-től nyugatra lévő völgymélyedésben tűzállásba ment s löni kezdett, de srappelleit a nagy ijedségben néhány km.-rel az e. mögé időzítette, úgyhogy ezek a jóval hátrább lévő ho.-parság feje fölött robbantak. A III. zlj. s a 8. szd. az ellenséget! az erdőbe is követte és elkeseredett közelharcban újabb érzékeny veszteséget okozott neki. Időközben -φ-559 át az 5., 6. szd. is előrenyomult s -φ- 556-ra érve az oláh gyalogság és tüzérség oldalába állt. A két szd. halomra lőtte a tüzérség lovait s aztán támadásra indult. De az oláh gyalogság neki feküdt, vontatta a lövegeket, miközben a tüzér kezelőlegénység heves kartácstűzzel igyekezett távortartani a két szd.-ot. A szétugrasztott román 32. e. megsegítésére siető román 12. e. olyképp avatkozott be a harcba, hogy az e.-et átkarolással fenyegette. A ddr. ezt látva, elrendelte, hogy a csapatok annál inkább vonuljanak vissza a -φ- 570-φ- 66-589 hegygerincre, mert hiszen a rájuk bízott feladatot már úgy is megoldották. *Ez volt a második eset, mikor az e. vonakodva teljesítette a parancsot.* A székely legények buldogmódjára beleharaptak a gyűlölt

ellenség testébe és sehogyan se akarlak újból szabadjára bocsátani. A visszavonulás a kijelölt vonalba, csak éjjel történt meg. A 11. szd. gyenge maradványa eközben a - ϕ - 666-on magát befészkelő s az e. szárnyát veszélyeztető román szd.-ot megtámadta és széjjelkergette. Hogy az e. új állását minden támadással szemben megvédeni tudja, megerősítésére az V. 25. honvéd zlj.-at az e.-nek alárendelték.

Ebben az ütközetben Farkas László hdgy. és 32 ember hősi halált halt, 3 tiszt és 122 ember megsebesült, 2 hadapród 181 legény eltűnt vagy fogságba esett. Az oláhok csupán halottakban több mint 300 főt vesztek.

1916. IX. 15-16.

18-án 5^h-kor az e. *Páloson át Erkedre* visszavonult, itt a déli menáoszt elfogyasztotta s aztán az I. zlj. a Zoltán körüli magaslatot, a III. ehhez zárkózva a D. Archita L. 673-ig, a II. az innen a - ϕ - 649-ig terjedő vonalat megszállotta. Az e. műszaki-szd. mint e.-tartalék a - ϕ - 705-ön helyezkedett cl.

A legénység azonnal hozzálátott a fedezéképítéshez s ezzel a munkával a legkényelmesebben elkészülhetett, *mert az oláh 2. hds. erre teljes 12 napi időt adott.* Itt meg kell jegyeznünk, hogy az oláh 2. hds.-ből a 21. és a 22. ho.-okat a tervezett flamadai folyamatkezelésben való részvételre, a Duna hds. kötelékébe áthelyezték. A 2. hds.-nek azonban még így is 42 zlj.-a, 16 lovas-szd.-a és 46 útege volt. Ez a 71. ho. erejének éppen a háromszorosa volt!!! Fordított erőviszony esetén a 71. ho. a román 2. hds.-et valószínűleg a Fekete-tengerbe kergette volna, noha a 71. ho. a 82. e.-et kivéve, csupa néhány hétig kiképzett; népfelkelő-, hadtáp- és menetalakulatokból állott, melyeknek tűzérséggel való dotáltsága bizony igen-igen gyenge volt.

17-én az I. zlj. vadászszakaszát Sövényiségre előrerendelték. A Divizioli e.-nél beosztva volt két gp.-szakasz, bevonult. Az e. új fegyvert, két 37 mm. gyalogságiágyút kapott, melyet az o.-m. haderőben ekkoriban rendszeresítették. Az osztag Sluhlmüller hdgy. parsága alatt 18-án vonult be az e.-hez.

1916. IX. 16-20.

Biró hadapród, a Sövényiségre előrerendelt vadászszakasz parnoka jelentelte, hogy Gergeleu Δ 786-ra visszavonult, mivel Sövényiség, Pálos és Bene környéke tele van előnyomulóban lévő oláhok-

kal. Az e.-parság Szántó hdgy. parsága alatt nyolcvan 82-es bakától, busz csendőrből és tizenegy huszárból álló portyázókülönítményL alakított s ezt azzal a parancsal küldte Kaca irányába előre, hogy az ellenséget nyugtalanítsa, benne minél több kárt tegyen, felderítsen és okvetlenül foglyokat ejtsen.

A II. zlj.-al, mint ddr.-Lartalékot, kivették az állásból s a másik két zlj. szétterjeszkedett.

20-án a portyázókülönítmény már a Gergeleuon volt, ahol Biró hadapród vadászaival egyesült és jelentette, hogy az ellenség a Kaca körüli magaslatokat nagy erővel megszállotta. Beszámolt arról is, hogy Pálos derék székely lakosai az e. egy tisztjét és ötvenhét legényét, tisztességben eltemették.

1916. IX. 21-27.

21-én a ddr.-tartalék II. zlj.-at két részre osztották: az 5., 6. szd. a Dievenloch-φ-660-tól északra lévő forráshoz, a 7., 8. szd.-ot pedig Szászkézdtől keletre a -φ- 502-re állították.

22-én az ellenség mozgolódni kezdett. A portyázókülönítmény, mely hasonló küldetésű két horvát honvéd szd.-dal (25., 26. e.) az összeköttetést már előbb megteremtette, ezekkel együtt a Bádostól keletre, lévő magaslatokra visszavonult, hogy nemsokára újból előremenjen. Kiderült ug'anis, hogy az ellenség az előnyomulást ezúttal se gondolta komolyan.

28-án a ddr. a II. zlj.-at Liposcaik ezds.-nck alárendelte és Erkedre irányította. A II. zlj. helyére a III., ddr.-tartalékba került, úgyhogy az állásL most már egyedül az I. zlj. s a hozzá Juhász csendőrfhdgy. parsága alatt e napon beosztott csendőr-szd. szállotta meg. A következő nap azonban a III. zlj. visszatért az állásba s ennek -φ- 685-től a Zoltán-Szászkézdi útig terjedő szakaszát foglalta el. Az I. zlj. előbbi zlj.-hoz zárkózva, a -φ- 649-ig, a II. zlj.-nak a Liposcaik-e.-hez beosztott csoportja, innen Erkedtől északra, a vasútig húzódó árokreszt szállotta meg. Szántó hdgy. parsága alatt a 1/2 3 szd. Chilia hegyen, Muszka hdgy. parsága alatt a műszaki-szd. másfél szakasza és az I. zlj. vadászszakasza mint felderítő- és portyázókülönítmény Sövénycsen tartózkodott.

Az e. a következő napokon is állásának megerősítésén dolgozott.

26-án a 19. e.-től 2 tisztet; és 200 legényt, 27-én a 12. e.-től ugyancsak 2 tisztet és 200 legényt kapott, akik helyett oláh legénységét elvették.

A nagyszebeni csata és a következményei.

Itt néhány szóval ki kell térnünk a nagyszebeni csatára, mert ez az erdélyi helyzetet gyökeresen megváltoztatta s az oláh haderő »győzelmes« előnyomulásának végetvetett.

Erdélyben a hadüzenet után csupán az Arz gy. tbk. parsága alatt mindenféle, alig kiképzett alakulatokból összetákolt cs. és kir. 1. hds. állott. Ez az erő az erdélyi Kárpátok erődítések nélküli hosszú vonalának, a sokszorosan nagyobb erővel szemben való megvédésére, egyenesen képtelen lett volna. A két legfelsőbb hadvezetőség, de főként Hindenburg, az erdélyi hadműveletek lángeszű kitervelője, elhatározta, hogy a haditapasztalatban szűkölködő román haderő egyes oszlopait egyesülésük előtt, külön-külön megveri. Ez a terv merész volt, de minden más terv ezerszer rosszabb lett volna. Hindenburg elgondolásának megvalósítását első-sorban maga az ellenség segítette elő, mégpedig azzal, hogy erélytelenül, habozva, szinte példátlan óvatossággal tapogatózva nyomult elő s ezzel soha többé be nem hozható időt vesztett. Szeptember 11-12-én ugyanis az 1. hds. két ho. – 39. honvéd, 72. – erősítést kapott, 18-án pedig megalakult a német 9. hds., melynek vezetését Falkenhayn gy. tbk., a német haderő ekkor leköszönt vezérkari főnöke vette át.

Moltke, az 1870-1871. évi győző azt írta: a bevezető hadműveletek folyamán elkövetett hibát, az egész hadjárat alatt nem lehet helyrehozni. Az oláhok ezt a bizonyos hibát többszörösen elkövették és végül mégis »győztek«. Moltke tévedett volna? Nem, hanem Románia a bécsiszeletet juttatja az ember eszébe: tudni illik az is annál nagyobb lesz, minél többet potyolják.

A román haderő öt oszlopban vonult fel:¹

Északon Piatra Oca területén a 7., 8. és 14. gyalog-, valamint az Onestinél gyülekeztetett 2. lovas-ho.-ból álló 4. hds. Bukovinában az orosz déli szárnyal szoros csatlakozásban volt. Ettől délre a Focsani és Gampolung közt a 3., 4., 5., 6., 21. és 22. ho.-ból álló 2. hds. vonult fel. A 21. és 22. ho. hds.-tartalék volt s ezeket, mint már említettük, szeptember közepén a dunai hds.-liez rendelték.

Az 1. hds.-bői a 23. és a 13. ho. a vöröstoronyi szorossal, a 11. ho. a szurdoki szorossal és a Vulkan hágóval, az 1. ho. Orsovával szemben állott. A hds.-tartalék két ho. – 2., 12. – volt.

¹ Nagy Vilmos: Románia elleni hadjárat 1916-17. 60. oldal.

A Duna mentén eleinte Calafat és Turnu Mamrele között állt az 1. hds.-nek alárendelt 20. ho. ehhez csatlakozva, Oltlenitáicr löerejével Bukaresttől délre állva, a 16., 18. ho. és a 44. ddr. biztosította a határt.

A 3. hds.; mely a 17., 19. és 9. ho.-ból, egy lovas-ddr.-ből állt, Dobrudzsában vonult fel. Ugyancsak ideérkezett két orosz gyalog- és egy lovas-ho. A 10. és a 15. ho. mint általános tartalék, Bukaresttől nyugatra helyezkedett el.

A főparancsnok a király, vezérkari főnök pedig Iliescu tbk., az 1. hds.-parnoka Culcer tbk., a 2.-é Avarescu, a 4.-é Prezán tbk. volt.

Az 1. hds.-nek a Zsil és Olt völgyi átjárókat kellett elfoglalnia és a határon történt átkelés után, a hátszegi és nagyszebeni medencét elérnie, hogy itt szilárdan megálljon s a másik két, a Maros völgye felé kanyarodó hds.-nek – 2., 4. – megingathatatlan sarkpontjául szolgáljon. A 2. és a 4. hds.-nek északi, azaz nyugati irányban a Maros völgyéig kellett előnyomulnia.¹

A cs. és kir. 1. hds. helyzete a német 9. hds. megalakulásáig érhető módon igen súlyos volt. Ennek a hds.-nek védekezésétől függött, hogy a német 9. hds. hol és milyen előfeltételek mellett indíthatja meg az ellentámadást. Ha tehát azt megállapíthatjuk, hogy az erdélyi hadjárat sikerét a 9. hadsereg erélyes és cél tudatos hadműveletei hoztlák meg, azt is le kell szögeznünk, hogy ezen sikerhez az alapot az 1. hds.-nek önfeláldozó és SZÍVÓS védekezése teremtette meg!¹

1916. IX. 11-25.

Az 1. hds. lépésről-lépésre hátrált. A csapatok, de különösen a 82. e. szívós védekezésének legékesebb bizonyítéka, hogy a határtól alig 15 km-re fekvő Brassó csak két napi harc után került a legalább nyolcszorosan nagyobb oláh erő kezére. De nem csupán Brassónál történt így a dolog. Ahol a románok ellenfélre bukkantak, minden talpalatnyi földért nagy véráldozattal kellett fizetniök. Igaz, hogy néhol egyáltalán nem, vagy alig-alig láttak o.-m. katonát; ilyen helyeken természetesen zavartalanul és »diadalmasan« nyomultak előre.

Szeptember 18-án, mire a német 9. hds. felvonulását a Maros völgyének Szászrégen és Déva közti szakaszán befejezte, az 1.

¹ Nagy Vilmos: Románia elleni hadjárat 1916-17. 60. oldal.

hds. nagyjában Mesterháza-Parajd-Székelyudvarhely-Nagysáros-Nagyszeben vonalában védekezett.

A román hadvezetőséget Tulrakan dobrudzsai várnak szeptember 5-én bekövetkezett szégyenteljes elvesztése, a román hadvezetőségre meglehetősen kiábrándítóan hatott s általában az egész román haderőnek a könnyű győzelembe vetett fennhéjázó hitét alaposan megrendítette. De az erdélyi román haderő harci kedvét nem csupán ez a lelki nyomottság. azaz annak a megismerése lohasztotta le, hogy az ellenség is olyan tényező, mellyel számítani kell, hanem az is, hogy a hadvezetőség innen négy ho.-t kénytelen volt Dobrudzsába küldeni s *így az erdélyi román haderő már csupán kb. kétszer olyan erős volt, mint a mi két hds.-ünk.*

Falkenhayn a nagyszebeni csatára az intézkedéseket szeptember 22-én adta ki. Eszerint 25-érc a 9. hds. a következőképpen csoportosult: A XXXIX. tartalék-hdt., azaz a német 187. ho. Nagyszebenről nyugatra, a m. kir. 51. honvéd ho. a várostól északnyugatra, a német 76. tartalék-ho. attól északkeletre a támadáshoz készen állt, mialatt a német (bajor) alpesi hdt.-nek a zord szebeni havasokon át. Vöröstorony irányába kellett előretörnie, hogy az ellenségnek a szoroson át vezető menekülési alját elzárja.

1916. IX. 25-26.

Három gyalog-ho. eszerint valóságos félkörben fogta körül a nagyszebeni román csoportot, míg az alpesi hdt. ennek hátában, azaz két román csoport: a nagyszebeni és a Szurduk szoros Vulkán hágói között működött.

A XXXIX. tartalék-hdt. központias támadásának iránya Talmács volt s a balszárnyát a román 2. hds.-gcl szemben a hozzá csatlakozó Schmettow lovas-hdt, biztosította.

A hdt. 26-án reggel kezdte meg a támadást. A főtámadócsoportot a jobbszárnyon álló német 187. ho. és a m. kir. 51. honvéd-ho. jobbszárnya alkotta.

1916. IX. 26-29.

Az első nap a várt sikert teljes egészében nem hozta meg. A főtámadócsoport az ellenségtől néhány állást elvett ugyan, de az arcvonal más pontján a csapatok nehezen vagy egyáltalán nem jutottak előre. A bajor alpesi hdt. volt az egyedüli seregtest, mely feladatát, a román hds. felületes biztosítása és könnyelmű magatartása következtében, kifogástalanul, sőt fényesen

meg tudta oldani. A licit, mire a román 1. hdt. észbekapott, már a vöröstoronyi szorosnál állt s visszavonulásának útját elvágta! Az oláhok természetesen mindent elkövettek, hogy az alpesi hdt. bajorjait visszaszorítsák, de, noha irtózatos veszteséget szenvedtek, eredményt elérni egyelőre sehol se tudtak. A Schmettow lovas-hdt. is megkezdte a támadást s a minden oldalról bekéri teli oláhok nem leheltek másként mint hogy Vöröslorony irányába a visszavonulást megkezdjék. Igen ám, de ill az alpesi hdt. csapatainak tüzebe kerültek s a legelől menekülő 48. e. a román 1. hdt. tar la lékcsapata, ebben a tűzben s a megáradt Olt árjában, majdnem teljesen megsemmisült.

27-én a XXXIX. hdt. a támadást erélyesen folytatta s az egész vonalon győzelmesen haladt előre. A románok körül a gyűrű mindjobban összeszorult. Meg kell adni, hogy a majdnem teljesen körülrárt román 1. hds. rendkívül szívósan és vitézül védekezett.

28-án a XXXIX. tartalék-lidt. egy e. – a német, 8. Landwehr-c. – erősítést kapott:, a támadást az egész vonalon teljes erővel folytatta s Nagytalmácstól délre a vöröstoronyi szoros bejáratát érte el. Az ellenség most már komoly ellenállást sehol se fejtett ki. 29-én, a XXXIX. tartalék-hdt. győzelmét teljesen betetőzte. Az ellenség vad futással menekült előle a vöröstoronyi szoros felé, ahol az alpesi hdt. fogadta s tökéletesen felbomlott tömegében sűrű rendet vágott. 10 román zlj., 16 üteg pusztult el. A tönkrevert román hds.-csoportból rengeteg halott, 3000 fogoly, 13 üteg a csatatéren maradt! Csapataink a temérdek puskán és gp.-n kívül két repülőgépet és 70 gépkocsit zsákmányoltak.

Az oláhok rövid három hét alatt immár a második katasztrofális veszteségei szenvedtek el.

Mialatt Falkenhayn a román 1. hds.-et valósággal megsemmisítette, a román 2. hds. számtalan kísérletet tett, hogy az 1. hds.-nek segítségére legyen. Ezek a kísérletei csapataink ellenállásán hajótörési szenvedtek. A 2. hds. ekkor egész dühével az Oltól északra az 1. lovas- és a 71. ho.-ra vétellé magát:. Az 1. lovas-ho. kénytelen volt meghátrálni a sokszorosan nagyobb erő elől. A német 89. ho. éppen a legveszélyesebb időben érkezett a kérdéses területre, Réten -Szászhalom környékére s a ho. par.noka Lütwitz tbk. az 1. lovas-ho.-t üldöző ellenségei oldalba kapta s a Szászhalomtól keletre lévő -p-690-1 elfoglalta, miközben a 12. e. egyik zlj.-át (600 oláh; elfogta és 9 ágyút zsákmányolt.

Előnyomulás Háromszékbe – az ojtózi szorosba.

1916. IX. 28-X. 1.

Most pedig térjünk vissza az e.-hez, melynek arcvonalán lényeges változás egyáltalán nem történt.

28-án az V./43. zlj. egyik szd.-át a III. és az I. zlj. közé beékelték, a 12. szd.-ot viszont az állás előtt fekvő Δ 676-617-575-562 magaslati pontok megszállására rendelték. Mivel a szd. létszáma mindössze 121 fő volt, természetes, hogy ezti a hosszú vonalat csak nagyon gyéren szállhatta meg.

29-én az ellenség az előnyomulást rendkívül óvatosan ugyan, de végre mégis megkezdte. A két felderítő és portyázó különítményt lassan visszazorította, de csapataink lőtávolságának határán belül még mindig nem merészkedett. 30-án az összes kinlévő különítmények és járőrök bevonultak. Itt!-ott felbukkant egy-egy román lovas járőr, de az első lövésekre mind megszaladt.

A helyzet október 1-re virradva se változott. 7^h-kor Szántó és Vadász hdgy.-ok vezetésével egy-egy tiszt járőr ment előre, hogy az ellenség helyzetét kikémlelje. Ezek nem sokára jelentették, hogy az ellenség meggondolta a dolgot és visszavonult. Radosban pl. nyoma se volt. 10.45^h-kor a ddr. elrendelte, hogy a déli étkezéssel siessenek, mert az e. nem sokára fontos parancsot kap. Ez a parancs 12.30 h-kor csakugyan meg is érkezett. Eszerint az e. állását: más csapatoknak kellett átvenniök s az e.-nek Szászkézden történt gyülekezés után, Szászdályára kellett mennie. Az intézkedés értelmében azonban a 9., 11. szd. és az I. zlj. vadászszakasza az állásban maradt. Az e. részei menetcéljukat az erdön át, szakadó esőben, 16-18^h közt érték el.

1916. X. 2-3.

2-án 7^h-kor az e. menetkész volt s újból szakadó esőben, délnek haladva, 9.30 h-kor Dreihotler Δ 723-ra érkezett!. Az általános helyzet ekkor nagyjában a következő volt: 2. ho.-unk Nagyszebennél nyugati irányban támadást hajtott végre; a Rétenbáránykúti úttól nyugatra és délre a német 89. tartalék-ho. az ellenséggel harcban állt; a 71. ho. ellenfele a román 6. ho. és egy lovas-ho. volt. Lovas járőreink jelentették, hogy Nagysáros és Báránykút közt, az út mindkét oldalán ellenséges raj vonal, Mohárol Mese irányába pedig négy zlj. menetoszlopban nyomul elő.

Az e. parancsot kapott, hogy Steinberg Δ 750-t szállja meg és okvetlenül tartsa mindaddig, míg a Liposcak-e. harchoz fejlődik. Az I. zlj. a $-\phi$ -742- Δ 750. a $\frac{1}{2}$ III. zlj. Δ 750- $-\phi$ - 709 vonalát foglalta el: a II. zlj. e.-tartalék volt a balszárny mögött.

A Hirschorn Δ 698-on egy román üteg és némi gyalogság mutatkozott, az időközben tüzelőállásba érkezett tüzérségünk ezeket löni kezdte s egy ágyút telitalálattal megsemmisített. De ekkor baj történt: az ellenség a Pusztahegy $-\phi$ - 636-ot megszálló Divizioli e.-et hátravetette s ez Pusztaczelina irányába visszavonult. A ddr. erre elrendelte, hogy a tartalékviszonyban álló II. zlj. a jobbszárny mögé menjen. Az I. zlj.-at az áttörés következtében gyorsan a Dreihotter hegyre rendelték. Az e. az éj folyamán a Liposcak és a Divizioli e.-ekkel összekötést teremtett s aztán zavartalanul új állásának kiépítéséhez látott. Az ellenség egész éjjel nem mutatkozott.

3-án 1^h táján újabb parancs érkezett. Az e. ennek értelmében a legnagyobb csendben gyülekezett s Hégenhegy $-\phi$ - 670-re ment, ahol 3^h-tól kezdve az öszvérúttól $-\phi$ - 609-647-650-Hégenhegy vonalában, védelemre berendezkedett. Az e. jobb szomszéda itt a német 89. lartalék-ho. kölielékébe tartozó német 33. e., bal szomszéda pedig a Divizioli e. volt.

1916. X. 3-5.

Az ellenség 8^h-kor Pusztahegyről Galgenberg irányába visszavonult, mire járőröket küldtek előre, melyek az ellenség állásában még nagyobb erőt találtak és ezt elúzni nem tudták. Az e.-parság ekkor a 6. szd.-ol Pusztahegyre, a 4. szd.-ot Hicsdombra azzal a paranccsal küldte előre, hogy az ellenség utóvédjét üzzék el. A két szd. előrement, de az ellenség időközben visszavonult. A két szd. járőrei a következőket állapították meg: 19h-kor már Moha is tiszta volt, de viszont; az ellenség a Pusztahegy $-\phi$ - 636 $-\phi$ - 645 hegygerincet nagy erővel szállotta meg; a Fuchsbergen és a Koppenbergen nem volt ellenség. Az e. helyzete egyébként a nap folyamán nem változott.

4-én 6.30^h-kor az e. Rétentől keletre lévő hídhoz, innen pedig Pusztahegyre ment, hová 8^h-kor érkezett meg. A V2III. zlj.-t Hirschorn Δ 698-ra kikülönítették. 10^h-kor a Galgenbergen át, majd a Nagypatak völgyében Leninekre folytatódott az előnyomulás. Az e. 15 h-kor érte el ezt a községei, melyben elszállásolták.

Az e. a 26. e.-től 176 fő pótlást kapott s ennek fejében 80 román nemzetiségű katonáját átadta a 46. e.-nek.

5-én újabb menetintézkedés érkezett, melynek értelmében az e. 6^h-kor Zsiberkre érkezett, ahol bevárta míg a Divizioli-e. elébe ment s ezt követve, a Garatra vivő úton haladt. 9.15^h-kor a Reisig-patak magasságában a Divizioli-e. elővédje ellenségre bukkan s ezzel harcba keveredett. Lahne ezds., ddr.-parnok ekkor úgy intézkedett, hogy a V-VII zlj., mely már Garaton volt a -φ- 663 Weiner hegyen, az I. és a másik ½ III. zlj. -φ- 336 Spitz-hegyen, a II. zlj. pedig a községtől délre a Sósforrásnál készenlébbe helyezkedjék.

1916. X. 5-6.

Az előbb említett I.0III. zlj. az ellenség utóvédjei; elkergetve, elérte a Weiner- és a Stein-hegyet, míg az e., parancsa értelmében 13^h-ig az elrendelt helyzetben maradt. Ekkor Garaton újból gyülekezett és Kőhalomra ment. hol a III. zlj. hozzá csatlakozott. A ddr.-parság most a II. zlj.-at egyenesen a Λ 665 »Auf dem Kopp«-ra irányította. 17^h-kor az I. és a ½ III. zlj.-at -φ-553 Kisser-hegyre tolták el, a másik ½ III. zlj.-nak az a feladat jutott, hogy Kőhalomtól keletre lévő utal! elzárja. 18^h-kor mindenki a helyén volt, de ellenséget senki se látott. Az előreküldött felderítő járőrök jelentették, hogy az oláhok a Homoród-kőhalmi vasútállomást és a Homoródlól keletre lévő magaslatot szállták meg. 22.30^h-kor az e. parancsot kapott, hogy a támadást Ugra irányába kezdje meg.

Az e.-parság a V2IIL zlj.-at Kőhalomra rendelte, hogy ez itt, a Lux szds. parsága alatt álló másik V2III. zlj.-jal egyesülve, a vasútállomáson át Ugrára törjön előre. Az I. zlj. az erdőn át, koromsötét éjszakában, úttalan-utakon, szintén elindult Ugra felé. A II. zlj.-at már délután az Ugrától északra lévő Λ 569 «Auf dem Kopp»-ra rendeltek, amelyei az el is ért. Az I. zlj. igen nehéz éjjeli menettel 6-án 6^h-kor Ugrától nyugatra a N. Oda magaslatot érte el és itt a II. zlj.-jal az összeköttetést nyomban megteremtette.

1916. X. 6-11.

Időközben értesítés érkezett arról, hogy a szomszédos német 89. tartalék-ho., a ddr.-lól délre, már átkelt az Oltón. Erre a ddr.-parság elrendelte, hogy az e. is azonnal keljen át a folyón, Hidegkútal foglalja el s az ettől keletre lévő Plesilele -φ- 664 -φ- 696 -φ- 880 magaslali vonalat szállja meg.

Az e.-parság pallót akart készíttetni, de a megduzzadt Olt rohanó árja a pallógerendákat magával ragadta s ezért a több-

szőri meghiúsult kísérlet után az e.-nek a folyón át, kellett mázólnia. Ez 9 h-kor megtörtént s az I. és a II. zlj. 11^h-kor már Hidegkúlon volt. Két szd.-ot azonnal Plesitelére rendeltek. A III. zlj., miután a vasútállomásról az ellenséget elűztie, Hévízre ment. Délután a másik két zlj. is ide érkezett; és az ekként újból egyesült e., Hévízén meghált.

7-én az e. a vasút mentén előbb Alsó-, majd Felsőrákosra ment. Ez a két község már az e. kiegészítő kerületéhez tartozóit s a székely lakosság megható lelkesedéssel fogadta hős fiait.

Az e. 8-án Köpeczen, Böiönön át Szászmagyarost, 9-én Ildvégen, Arapatakon, Botfalun ál Spászhermányt érte el. De az oláhoknak ezúttal gyorsabb lábuk volt. Amilyen habozva előrementek, époly elszántan és gyorsan – hátráltak. Csak a mesebeli óriások tudták volna utolérni Trajanus gyorslábú gyermekeit.

10-én Uzonon, Szentivánlaborfalván át a II. és a III. zlj. Ereszlevényre, az I. zlj. Rélyre ment, ahol meghált.

A következő nap, október il-e az e. egyik legmeghatóbb élménye volt. Hangos zenezsóval lépkedett végig Kezdivásárhely virágszőnyeggel borított, jólismert utcáin. A lakosság és az e. lelkesedésének hű ecseteléséhez lírai toll kellene. A bocskor nyomása alól felszabadult lakosság új Messiást látott és köszöntött délceg fiaiban s deresfejű véreiben.

Az e.-et egyébként Kézdisárfalván és Kézdioroszfalván szállásolták el.

1916. X. 12-13.

Az e., kiegészítőjének területén járt s az e.-parnok mégse adhatott a bakáknak engedélyt arra, hogy az e. menetvonalától vagy szálláshelyétől kis távolságra lakó hozzátartozóikat meglátogassák. Az ellenségnek nem lehetett nyugtot és időt engedni arra, hogy szétzúzott tagjait összeszedje. Ezért az előnyomulás szakadatlanul folytatódott s az e. 12-én 8^h-kor 3 órai menettel Kézdiszászfalun, Nyújtódon át, Kézdimartonost érte el, ahonnan egy órai pihenés után, útját *Bereczk jelé* folytatta. Az elővéd ekkor meglepetésszerűen ágyútüzet kapott és arccal keletnek, harchoz fejlődött. Az e. a Nyújtód-kézdimartonosi út mindkét felén, színién harcalakzatban vonult előre, miközben azt az utasítást kapta, hogy -φ-1033 Szakadáton át Magyarosra menjen s itt az ellenség oldala és háta eilen támadást intézzen. Az e. azonnal gyülekezett s elindult hegynek felfelé, de 12.15 h-kor megállásra kapott parancsot. A ddr. ugyanis azt a tévedésen alapuló

értesülést kapta, hogy az V./39. és a VII./2. zlj.-ak az ellenséget a -φ- 865 Magyarostetőről már elkergették s itteni állását elfoglalták. Az e. erre Kézdimartonosra visszament s éppen a déli étkezésre készült, mikor újabb parancs érkezett, mely szerint az c-nek Szakadátton át Magyarostetőre mégis csak előre kellett mennie, mert ott az ellenséget: még senki se verte meg, hanem ez a feladat az e-re vár. A székely fiúk zokszó nélkül visszaakasztották az üresen maradt eszálét a brótsákra s 17 h-kor igen-igen fáradtságos menet után Δ1227 Feketehegyet érték el. Itt rövid pihenő volt, mely alatt az e. értesítést kapott, hogy az V./43. zlj. Magyarosietől most már csakugyan elfoglalta. Az e. ekkor a *Magyarostetőhöz* zárkózva, -φ-1012 Málnavésztetőt és Szakadátot szállta meg. A 4. szd. Feketehegyen maradt. 19.30 h-kor az e. a kiutalt vonalban volt s állásépítéshez látott.

13-án az I. és a III. zlj. Málnavésztetőről -φ- 909 -φ- 1019-en át -φ- 1130 Rakottýástetőre ment, ahová rendkívül fárasztó, szakadatlanul hegynek fel, hegynek le menettel, 13^h-kor érkezett meg. Alig egy órai pihenő után, újabb fárasztó menettet Δ 1158-φ-1075-φ-1082-át -Φ-1151 Halastövére folytatta s ezt 19.30 h-kor érte el.

A II. zlj. Málnás veszte töről az út mentén lévő T 865-höz, majd az úton a *Sós mezőtől* 1500 lépésre délre lévő hídhoz ment, hogy azután a következő napon, 11-én. Sósmezőtől északra, az utat elzárja.

Küzdelmek a Runcul marei határhegytömb körül.

14-én 6^h-kor az e. elindult, 6.45 h-kor átlépte az ojtózi szorosban az oláh határt s Δ 1108 *Runcul marén*, a moldvai Kárpátok egyik sok vérrel áztatott ormán, büszke magyar lobogót tűzött ki.

1916. X. 14-15.

A völgyből hajnal óta harci zaj hallatszott, de az e. ellenségnek színét se látta. 10.50 h-kor a tovább előnyomuló e. elővédje a -φ- 1095-ről tüzet kapott!, megtámadta és elűzte az itt okvetetlenkedő oláh szd.-ot s ennek elhagyott állását megszállotta. Az e.-hez beosztott 4./12. hegyi taracküteget az ellenség elűzésében tevékeny részt vett, de azután parancsot kapott, hogy a Sósmezőnél lévő ellenséget oldaltűz alá fogja; az e. így a menekülő ellenséget tüzéségi segítség nélkül üldözte, minek eredménye mihamar mutatkozott: Az ellenség 11.30h-kor és 12.50h-kor -φ-1038

Vrf. Stineichi környékén az e.-del újra szembefordult és vele harcbakeveredett. Igaz, hogy ez a harc mindkét alkalommal igen rövid volt, mert az e. az ellenséget újból és újból megverte és 14.30^h-kor a Vrf. Stineichit elfoglalta, ahol azonban két szd.-nyi ellenségtől ismét tüzet kapott. Az I. zlj. megtámadta az ellenséget s azt a magaslatról északra lévő tisztásra vetette vissza. Az e., melyet az oláh járőrök szakadatlanul zaklattak, az éjtszakát biztosítva a Vrf. Stineichin töltötte el.

1910. X. 14-15.

Az e.-parság az utolsó ütközet után, 16.45^h-kor a 3. szd.-ot a -φ-780-n, a 11.-et a -φ- 935 Vrf. Mierláriein át a völgybe előrerendelte, hogy így az ellenség visszavonulásának útját elvágja. A 3. szd. előnyomulása azonban leküzdhetetlen akadályba ütközött: Az ellenség ugyanis a -φ- 780-on és a hegyoldalban felgyűjtotta az erdőt s a füst- és lángtenger a szd. útját teljesen elzárta. A 3. szd. ezért a 11.-hez csatlakozott s az éjtszakát ezzel együtt a Vrf. Mierláriein töltötte el. Az e.-nek ezen a napon a sok harc ellenére is csupán egyetlen egy sebesültje volt.

15-én 7 h-kor a 3. és a 11. szd. bevonult az e.-hez, mely 10^h-kor az északi irányba való előnyomulást újból megkezdte. Ennek folyamán az 1. szd. a Stineichitől északra levő tisztásról tüzet kapott. Az elővéd gyakorlóteri támadást hajtott végre, mellyel az ellenséget mihamar megfutamította. 50 oláh katona holtteteme maradt a harctéren s az elővéd 12 foglyot is ejtett. Az e. 12^h-kor elérte a Vrf. Mierláriei magaslatot s itt járőrei megállapították, hogy az e. jobbszárnyát nagyobb ellenség fenyegeti. A 17. ho. az erről szóló jelentés vétele után elrendelte, hogy az e. a φ- 670-re való előnyomulását, másnapra, 16-ára halassza. Az e.-parság a -φ- 716-ra biztosítóosztagekat küldött előre. Ezeket az ellenség nagy erővel megtámadta, mire az éppen az e.-hez érkező ½ 2. bosnyák zlj.-at előrendelték azzal hogy a -φ- 716-ról az ellenséget üzze el. Az e.-hez beosztott 4./12. hegyi taracküteget s ennek lövegfedezetét, az e. műszaki szd.-ot az ellenség ugyanekkor a Stineichitől északra lévő tisztáson három oldalról támadta meg. A ½ I. zlj.-at gyorsan idedobták s ez több heves támadás kivédése után, az oláhokat ellentámadással visszavetette. Az 1. szd. megkerülte és hátbatámadta az oláhokat, akik erre végképpen letettek arról a szép tervükről, hogy a székely e.-től ágyúkat zsákmányoljanak és visszavonultak.

A II. zlj. délután újból a Lähne-ddr. kötelékébe lépett és

azt a parancsot kapta, hogy a Marjától északkeletre lévő -φ- 670 gerincet szállja meg. Menetközben a zlj. Vrf. Mierluriei nyugati lejtőjéről heves gyalogsági tüzet kapott, mire az 5. és a 8. szd. harchoz fejlődött, a -φ- 780 magaslatra nyomult; elő és ezt megszállotta.

1916. X. 16.

16-án 12.30^h-kor ez a zlj. elindult, rendkívül fárasztó, nehéz menettel 16.30^h-kor a Vrf. *Stineichi* és a *Mierluriei* közli nyeregére érkezett, ahol az e. ittlévő részeivel, a y₂I. zlj.-jal, a 12. és az e. műszaki szd.-dal egyesült. Mivel az ellenség a -φ- 935-től a délre lévő tisztást ismét megszállotta, a ½ I. zlj. megtámadta, majd rohammal elfoglalta ezt az állást, melyben nagyon sok fegyvert és hadianyagot zsákmányolt.

1916. X. 16-17.

Itt a II. zlj. útját követve, kissé elibevágtunk az eseményeknek. 16-án 12.30^h-kor ugyanis az ellenség az e.-nek mindkét csoportja, azaz a ½ 2. bosnyák zlj.-jal a -φ-716-on lévő ½ III. zlj. és a *Stineichit* megszálló I. zlj., 12. és e. műszaki szd. ellen támadást intézett, mely mindkét helyen teljes csődöt mondott. 13^h-kor az oláhok mindkét ponton megverve hátráltak, de nemsokára az I. zlj. jobbszárnyának átkarolását kísérelték meg, mely vállalkozásuk ugyancsak meghiúsult. Az 1. szd. ugyanis jólsikerült rohamot intézett az átkarolásra törekvő oláhok szárnyára, mire ez visszavonult s mint már a II. zlj. ideérkezésével kapcsolatban említettük, a -φ- 935-től délre lévő tisztást! szállotta meg, de itt se élt meg hosszú életet. Ennek az ellenségnek elűzésével az e. az elől lévő csoportjának hátát végre nem fenyegette veszély, miért is ez az előnyomulást folytatni akarta, de elővédje alig indult el, mikor az ellenség újabb támadást intézett a -φ- 716-on lévő állás ellen, melyet a ½ 2. bosnyák zlj. még egyelőre megszállva tartott. Mindhárom 82-es szd. – 9., 10., 11. – harchoz fejlődött s az éppen előnyomulóban lévő ellenséget rohammal megfutamtotta. Az oláhok itt is igen nagy veszteséget szenvedtek. Ez után a három 82-es és a két bosnyák szd. a -φ- 670-re ment előre, hová 17.30^h-kor megérkezett s a gerincen, mindkét oldalon bekanyarított szárnyal, arccal északkeletnek, védelmi állást épített. Az öt szd. később az V./26. horvát honvéd-zlj. állását is átvette, amiből önként következik, hogy ezt a meghosszabbodott állást csak igen-igen gyéren szállhatta meg.

17-én a II. zlj.-at, mely az oláh földön vívott harcokban

nagy veszteséget szenvedett, két harcászati szd.-ba vonták össze s ez parancsot kapóit, hogy a Vol. zlj.-jal a -φ- 750-en át, -ψ-737 Vrf. Carhagaura menjen előre. Ez a négy szd. 7^h-kor a -φ- 750-re ért s itt a -φ-716 irányából nagy harcizajt hallott, járőrei viszont jelentetlék, hogy a -φ-562-n nagyobb ellenség tartózkodik. Ez annyit jelenteti, hogy a négy szd. menetirányítól jobbra (-φ- 562) és balra is (-φ- 716) ellenség voll. Természetes, hogy ilyen helyzetben előnyomulását nem folytathatta, miért is a -φ- 750-en megállt. A ddr. nemsokára úgyis elrendelte, hogy a csapatok a Vrf. Mierläriein és a Vrf. Stineichin lévő régi állásukba visszavonuljanak, mire ezt a vonalat a 3. és 12. szd., a tisztás és a -φ-935 közti vonalat a II. zlj. szállotta meg.

Az ellenség 7^h-kor a -φ-716-on az V./39. zlj.-t támadta meg. Ennek az ütközetnek a zaja hallatszott el a -φ- 750-re. Az ellenség a zlj. balszárnyát benyomta s ezzel az e. -φ- 670-en álló részének jobbszárnyát is átkarolással fenyegette. A ½ szd.-ot 2 gp.-val gyorsan iderendelték s ez a pár ember az ellenséget megállította. A -φ- 670-en a III. zlj.-nak is sorozatos támadásokban volt része, de ezeket mind visszaverte. A -φ-716-on a 2. szd. és az V./39. zlj. maradványai közé beékelődött ellenség szakadatlanul a 2. szd. jobbszárnyának átkarolásával kísérletezett. A Bittermann fhdgy. parsága alatt álló szd. a támadások egész sorát védte ki s eközben az ellenségnek rendkívül érzékeny veszteséget okozott. Papházy alezds. a -φ- 670-en lévő állás balszárny ára ment, hogy az ütközetet személyesen vezesse. A románok itt; egyik támadást a másik után hajtották végre, miközben rendkívüli kitartást és vitézséget tanúsítottak. úgy látszott, hogy a hazai rög védelmezésében még az oláh is hős tud lenni. Az is volt, de még ez a dicséretes tulajdonsága se segített rajta: a 82-es bakákkal szemben se az egyik, se a másik kupon nem boldogult. Mind a két 82-es csoport kora reggel óta harcban állt, tehát érthető, hogy mindenütt lövészerhiány mutatkozott; a 82-esek mégis kitartottak. A meredek hegyoldalakon csak gyalogszerrel lehetett közlekedni. A bakák a lövészt maguk hordták fel. De az ekként súlyosbodott helyzet se törte meg a székely bakákat, akik egyik rohamot a másik után védték ki. állásukból a gyűlölt ellenségnek egyetlen lépésnyit se engedtek át. de annál nagyobb veszteséget okoztak neki.

1916. X. 17-118

Este az V./26. horvát honvéd-zlj. a -φ-670-en a 9., 10. és 11. szd.-ot felváltotta. A 9. és a 11. szd., valamint a III. zlj. gp.-osza-

gának háromnegyedrészre mint tartalék, a védelmi állás mögött maradi; a 10. szd.-ot Bittlermann fhdgy. rendelkezésére bocsátották.

18-án az V. 39. zlj.-at az e.-nek alárendelték s ez a bal-szárnyával a -φ- 935-től északra álló II. 82. zlj.-jal kapcsolatot teremlett. más szóval, a két zlj. állásának belső szárnyait egymási'elé úgy meghosszabbította, hogy azok összeértek. Mivel azonban az állás megszállása így igen gyér volt, a -φ- 670-en amúgy is felszabadult 9. és a 11. szd. 6^h-kor elindult s 9 h-kor a -φ- 935-től kb. 1000 lépésnyire északnyugatra ment; itt a 9. szd.-ot és három gp.-át a -φ- 716 visszafoglalása és az összeköttetésnek Bittermann fhdgy. szd.-aival való helyreállítása céljából az V./39. zlj.-nak alárendelték.

1916. X. 18-20.

Az ellenség belátta, hogy Bittlermann fhdgy. szárnyát átkarolni nem tudja s ezért 18-án délelőtt! két ízben is az V./39. zlj. arcvonalanak további benyomásával kísérletezett, de ezúttal fias-kót vallót!; mire a zlj.-tói az előző napon elragadott állásba visszavonult és egyelőre csendben maradt. Délután Bittermann fhdgy. parancsot kapott, hogy az oláhoknak a -φ- 716-on ékalakban előre-ugró állását foglalja el, ami 18.30^h-ra megtörtént. Ekkor az egész hegyerinc újból csapataink kezében volt.

19-e itt aránylag csendben telt! el. Az ellenség az V./39. zlj. ellen ugyan újabb támadási kísérelt meg, de ezt a kíséreltet tűzér-ségünk még végrehajtása előtt megakadályozta. Az I. zlj. ezzel szemben egész nap az ellenség gyalogsági támadásainak és tűzér-ségi tűzének központjában állott! Az ellenség a bozotos, cserjés őserdőben a zlj. állását nem egyszer észrevétlenül megközelítette, de mikor támadásra került sor, ereje a zlj. ellenállásán, mind-annyszer megtört. A derék székely bakák minden támadást! vé-resen visszavertek. De az e. arcvonalanak ez a szakasza, a folytonos támadások s a gyilkos tűzér-ségi tűz következtében, szintén igen nagy veszteséget szenvedett!. Ezen a téren a Roth fhdgy. parsága alatt álló 7. szd. vezetett. Ezért a 13^h-kor az e.-hez érkezett 5./13. szd. másik' felét a 7. szd. megerősítésére rendelték. Az 5./43. szd. másik fele védelmizsakasztartalék lett. Alkonyatkor itt is nyugalom állt be.

20-án Lux és Richter szds.-ok parancsot kaptak, hogy két-két szd. élén -φ 750-en át -φ- 737 ellen támadást hajtsanak végre. Az előnyomulás némi tűzér-ségi előkészítés után. 13^h-kor indult

meg. A 7. és a 8. szd. alig néhány perc alatt megrohanta és benyomta az oláh jobbszárnyat, de az oláhok közepe, az őserdőben rendkívül nehezen előrejutó Lux-csoporttal szemben, igen kitartóan védekezett. Az e.-műszaki-szd. két szakaszának harcbevetele se sokat lendített a dolog menetén, mivel időközben az oláhok is tekintélyes tartalékokat vetettek tűzbe s tűzértségük a csoportot gyilkos tűzzel árasztotta el. A tartalékokkal minden ponton megerősített ellenség itt-ott: ellentámadást intézett a csoport egyes részei ellen s ezeket visszanyomta, de Roth fhdgy. és a zlj.-segédtiszt újból és újból összegyűjtötték, kitartásra buzdították és előrevitték a meghátrálókál. A helyzet szintié pillanatonként változott. A harc változó szerencsével folyt s a két rajvonal szakadatlanul előrehátra hullámozott. Ekkor a ddr. a 3./43. szd.-ot is harcbevettette, amivel a harc a csapataink javára dőlt el. A 4./43. és 12. 82. szd. feltartóztathatatlan lendülettel törtek előre, rohammal elfoglalták az állást s az ellenséget menekülésre kényszerítették. A szd.-ok az ellenség üldözésére indultak, de a ddr. elrendelte, hogy az elfoglalt oláh állásba visszatérjenek. Ez megtörtént s az ellenséget csupán néhány járőr üldözte.

1916. X. 20-23.

Az e.-parság a Bittermann-csoport parságával Stephe örnagyot bizta meg, aki el is indult, hogy a parságot átvegye, de útközben Vrf. Stineichin megsebesült és hazament.

21-én és 22-én a helyzet mitsem változott. Az ellenség egy ízben támadási hajtott végre, de semmi eredményt se tudott elérni. 23-án délután az a hír érkezett, hogy az ellenség a *Runcul mare* Δ 1108-at megszállotta. Sok lövészerrel ellátott erős járőrök kivételével az egész e.-et kivették a tűzvonalból és Stineichtől délre gyülekeztették. Az Eirich és a Bittermann-csoport azonban a gyülekezési helyre ment. a II. zlj. és a Lux-csoport előbiket éjjélkor követte.

Runcul mare elfoglalása rendkívül kritikus helyzetet teremtett, mert az ellenség a 71. ho. (Goldbach tbk.) hátába került s ha a sósmezői útig előre tudott volna menni, az egész ho. visszavonulási útját elvágja. Természetes, hogy ezt minden áron meg kellett akadályozni, mert hiszen ezek háromszorosan nagyobb erejű ellenséggel állottak szemben.

1916. X. 2k.

A Runcul marén az ellenség kb. egy e. erejű volt. Ez a - ϕ -1.095-lől a - ϕ -791 felé lejtő nyúlványt és a - ϕ - 1095 Δ 1108 közti

gerincvonalat szállotta meg. Utóbbi két magaslati pont között több, egymás fölé emelkedő védelmi állása volt.

Az e. a koromsötét éjtszakában, az őserdő sűrűjében rendkívül nehezen mozgott s felvonulási helyére megkésve érkezett! A támadás megkezdését ezért 5^h-ról 8.15^h-ra kellett; halasztani.

A támadást az e.-parnoka, Papházy Kornél alezds. személyesen vezette s a csapatokat a következőképpen csoportosította: III 82. zlj., az V./-13. zlj. egyik szd.-a az ellenségnek a -φ- 1095-ön lévő jobbszárnya ellen, éltől balra lépcsőben a II./82. zlj. (ez mint tudjuk, csak két szd.-ból állt) a VII./2. m. kir. népf. zlj.* az ellenség arca ellen, a 3., 4./82. szd. az ellenség balszárnyának átkarolására; az V. 27. horvát honvéd-zlj. délkeleti irányban szintén a balszárny ellen. Az e. összes gp.-it közvetlenül az országhatársaroktól nyugatra helyezte el, mert ez volt az az egyedüli pont, amelyről Runcul maréra félig-meddig jó kilövés nyílt. Másutt a sűrű erdő teljesen elrabolta a kilövést.

Az I. zlj. másik fele (1.. 2. szd.) 8^h-kor érkezett az e.-parság állásához.

8.20h-kor. a gp.-ák és a gyalogsági ágyúk előkészítő tüze után, megkezdődött a támadás, mely azonban az ellenség pokoli tűzében s a lehetetlenül nehéz terepen rendkívül lassan jutott előre, A ½ I. zlj.-nak minden fedezék nélkül, kitűnően pásztázott nagyon meredekfalii szakadékba kellett előbb leereszkednie, hogy a szakadék másik felét megmászva, az ellenség elé kerüljön. A III. zlj. szd.-ai a két kup közti nyergen szintén nyílt terepen mentek előre. Az emberek egyenként kúsztak előre, hogy az ellenség közelébe férközzenek.

Papházy alezds.. hogy a csapatok előnyomulása! – tűzéségi tűztámogatás teljes hiányában – legalább némileg megkönnyítse, az egész támadócsoport összes gp.-inak tűzét a -φ- 1095-re irányította. Ez csakugyan használt. A gp.-ák tűzének oltalma alatt valamicskével az egész e. előrehaladt. Ez azonban Papházy alezds.-t távolról se elégi te t tie ki s ezért, hogy a támadásnak új lendületet adjon, az imént érkezett yA. zlj. egyik szd.-ati a 1. szd.-nál lüzbevetette s a III. zlj.-at utasította, hogy a még tartalékviszonyban álló 12. szd.-dal, az ellenség jobbszárnya ellen átkarolást hajtasson végre. Ez az intézkedés az ellenséghez újabb pár lépésnyi közeledést eredményezett, de a támadásnak nem adta meg azt a

* Ennek puskalétszáma 90 volt.

lendületet, amelyre az e.-parnok számított. Az ellenség tűzében s az adott terepen az előrejutás egyszerűen képtelenség volt. Ezt Papházy alezds. is belátta s ezért az ellenség főfészkére. a -φ- 1095-re kiadós tűzérési tüzet kért. Tűzérésünk 10.35 h-kor csakugyan megszólalt s 5 percig lőtt az ellenség állása – elé. amivel az ellenségnél még erkölcsi hatást se ért el, de viszont a III. zlj.-at veszélyeztette.

A tisztán magára utalt bakaság azért nem csüggedt s támadása, ha a megszokott székely tempónál lényegesen lassabban is, de azért megállás nélkül előrehaladt. A gp.-ák egész idő alatti kitűnő munkát végeztek, de az ellenség, aki Runcul mare fontosságát helyesen értékeltje, nemcsak nem tágitott, hanem egyenesen meglepő kitarással és szívóssággal védekezett!. Papházy alezds. 13.15^h-kor a két szd.-ból álló II. zlj.-at is a 12. szd. átkarolásának támogatására rendelte s ennek eredményeként az ellenség jobbszárnya ellen előnyomuló III. zlj. 13.30 h-kor a meredek szikiakup lábát, az I. zlj. pedig a szakadéknak az ellenség felé eső partját érte el. De tartalék már az e.-műszaki-szd.-tól eltekintve, sehol se volt.

Tűzérésünk most valamivel hatásosabban működött, s a csapatok előrejutását némileg megkönnyítette, Papházy alezds. legutolsó tartalékát, az e.-műszaki-szd.-ot a II. zlj.-nál azzal a paranccsal vetette tűzbe, hogy az rövid tűzzel való előkészítés után, rohamra induljon. A műszaki szd. szerencsésen megadta az utolsó lökést az ellenség állásának elfoglalásához. 15.15 h-kor a géppuskák kattogni kezdtek, 15.10 h-kor az ellenség első állása a Richter szd.-tól vezetett II. zlj. kezében volt s a székely bakák a következő, magasabban fekvő állás elfoglalására készülődtek, miközben a III. zlj. is elfoglalta az ellenség első állását s az I. zlj. a -φ- 1095 -φ- 791 nyúlvány gerincét érte el. A kezdeti eredményen felbuzdult székelyeket most. már nem kellett nagyon biztatni: az egész vonalon új rohamra indultak s nemsokára a második állás, sőt az ellenség főfészke, a -φ- 1095 is kezükbe esett. A III. zlj. ez utóbbi állásért rendkívül heves kézitúsát vívott. Az ellenség ennek a legfontosabb állásának elvesztésébe beletörödni, sehogyyan se tudott. újabb és újabb ellentámadást hajtott végre, miközben minden eredmény nélkül, óriási veszteséget szenvedett. A III. zlj. itt 3 tisztet és 250 katonát fogott el s az elfoglalt állásban 120 elesett román katonát talált. Az ellenség végre megelégtelt a nagy véráldozatot követelő, de semmi

eredményt nem hozó ellentámadásokat s *Runcul mare* 1108- ϕ -visszavonult.

1916. X. η -25.

A kötelékeket pillanatok alatt rendezték s 17^h-kor a II. és a 111. zlj. máris elindult *Runcul mare* ellen. A III. zlj. másik fele a ϕ - 1095-ön maradt, miközben az I. zlj. a ϕ - 1095- ϕ - 791 gerincnyulványt igyekezett a helyenként még mindig szívéosan védekező ellenségtől megtisztítani.

A *Runcul mare* ellen előnyomuló csoport mihamar jelentette, hogy az ellenség ezt a magaslatot igen nagy erővel szállta meg s ami még nagyobb baj volt, a gerinc, helyesebben a hegyhát olyan keskeny volt, hogy azon legfeljebb egy szd. fejlődhetett ki. így az arcvonalban végrehajtandó támadás szinte leküzdhetetlen akadályba ütközött.

Papházy alezds. erre a támadás folytatását másnapra halasztotta.

25-én 5.30 h-kor a II. és a V2III. zlj., valamint a gp.-ák megkezdtek *Runcul mare* ellen az előnyomulást, míg az e. összes többi részei (a műszaki szd. is) az ellenségtől 24-én elfoglalt (ϕ -1095- ϕ -791) állásban maradt.

Mint tudjuk, a támadó csoport négy szd.-ból állt. Ebből egy az ellenséget arcban támadta meg, három pedig az ellenség jobbszárnyát karolta át. A szd.-oknak ugyan olyan nehézségekkel kellett megküzdeniök, mint előző napon. A gp.-ák *Runcul maréra* összpontosították tüzüket s a bakák újból egyenként kúsztak előre. Az ellenség az előzőnapinál is elkeseredettebben védekezett s különösen az arca ellen előnyomuló szd.-ra olyan pokoli tüzet árasztott, hogy az kénytelen volt beszüntetni az előnyomulást. A rendkívül meredek lejtőn az átkaroló csoport se jutott előre. Ezért az e.-parnok intézkedett, hogy a három szd.-ból csak egy maradjon a helyén, még pedig mint baloldalvéd, a másik két szd. pedig az arcban előnyomuló szd.-hoz csatlakozzék. Ezt a parancsot 10.30^h-ra végrehajtották.

A Halesul ϕ - 1103-ról a bajor III. 23. tartalék-zlj.-nak *Runcul mare* ellen ugyancsak támadást kellett: volna végrehajtania, de ennek hatása még 11.25 Mcor se mutatkozott, mire Papházy alezds. elhatározta, hogy nem vár tovább, hanem a támadó-csoportot rohamra rendeli. Az összes gp.-ák megszólaltak s 11.45^h-kor a három szd. rohamra indult. Legelől a 7. szd. haladt, mely a keskeny hegyháton valósággal előreviharzott s pillanatok alatt az ellen-

ség állásában termett Meg kell adni, hogy az ellenség ezúttal igen SZÍVÓS voll. A 7. szd.-nak szokatlanul véres kézitusát kellett vívnia, míg az elkeseredetten védekező román katonákat sikerült meggyőznie, hogy a *Runcul marén* immár nincs mit keresniök. A románok végre megkezdték a visszavonulást s szakadatlanul harcolva, lépésről-lépésre hátráltak a -φ- 1053 felé, de a székelyek innen is elűzték őket, úgyhogy a délről előnyomuló német csapatok karjába szaladtak, ezektől újabb nagy veszteséget szenvedtek s végül teljesen szétszórva, fejtetlenül menekültek.

*Kiszling osztrák vk. ezds.7 a 71. ho. akkori vk. főnöke a Runcul mare visszafoglalásához a következő méltatást fűzi.**

Azt mondhatjuk, hogy a *Runcul mare* visszafoglalása egy gyalogezred kimagasló fegyverténye volt. Az ezred minden egyes tagja teljesen át volt hatva attól a tudattól, hogy a benne rejlő legjobb értéket kell latbavetnie, hogy a rendkívül kritikus helyzet jórafordulásához hozzásegítsen. Ezt a merész támadást! a ho. kizárólag csak azért kockáztatta meg, mert csapataiban korlátlanul bízott s azok értékét jól ismerte. A 82. székely gyalogezred a belé helyezett bizalom jogosultságát!, fényesen igazolta«.

1916. X. 25-26.

Az e. 16ⁿ-kor a tőle délre álló német csapatokkal összekötést teremtett. A foglyok száma ezen a napon 2 tiszt és 59 ember, a *Runcul marén* talált román halottak száma 103 volt. A foglyok állítása szerint a *Runcul marén* kilenc román szd. volt! Ez annyit jeleni, hogy az alig valamivel a hadilétszám alatt lévő román szd.-ok kb. háromszorosan nagyobb erőt tettek ki. És ez a nagyobb erő védekezett, a kisebb, pedig a hegy tömbön fölfelé támadott és győzött.

A két rendkívül kemény napon természetesen az e. is súlyos veszteséget szenvedett (41 halott, 125 sebesült és 44 eltűnt), de feladatát eszményien oldotta meg.

A kötelekeket rendezték s a derék székely bakák az elfoglalt állásban azzal a tudattal tíértek pihenőre, hogy hazájuk iránti kötelességüket ezen a két napon is legjobb tudásukhoz mérten teljesítették.

A -φ- 1095 és *Runcul mare* Δ 1108 elfoglalása körül Richter, Lux szds.-ok. Glaser, Bittermann fhdgy.-ok és Szikszay Elemér

* Kiszling: Die Rückeroberung der 'lohe *Runcul mare* am 24. und 25. Oktober 1916. Hadtörténelmi Levéltár, tanulmányok között.

hdgy. magaslottak ki vitézségükkel s ezek a derék tisztek mindannyian jól megérdemelt elismerésben is részesültek.

Mint érdekességet megemlíjük a román foglyoknak azt az állítását, hogy azért védekeztek olyan szívósan, mert tisztjeik elhitték velük, hogy ha fogságba esnek, csapataink utolsóig felkoncolják. Könnyekig meghatva vették tudomásul, hogy hajuk szála se görbül meg.

A 25-e és 26-a közti éjjel az ellenség a II. zlj. és a német III./23. tartalék-zlj. közt a haliárt újból megszállotta és 8.45^h-kor igen élénk csatározásba kezdett, mely nemsokára az egész arcvonalszakaszon heves gyalogsági harccá fejlődött ki. Az oláhok a II. zlj. és a német III./23. tartalék-zlj. ellen külön-külön támadást intéztek, de szerencsájük sehol se volt. Eközben a 3. és a 9. szd. a -ψ 1053-at az ellenségtől megtisztította. A 3. szd.-ot az e. és a Halesul -φ- 1103-on álló német zlj. közti vonal megszállására rendelték s ezzel az e. és a német-zlj. közt közvetlen kapcsolatot teremtettek.

1916. X. 26.-XL 7.

27-én Lahne ezds. a 1-41. ddr.-parnoka a következő parancsot intézte az e.-hez:

»A 82. székely e. a φ-1095 s a következő napon a *Rancul mare elfoglalásával*, miközben 5 tisztet és 300 legényt elfogott, előbbi ütközetekben kivívott híréhez tökéletesen méltónak bizonyult. Ezzel hadi tetteinek dicsőségkoszorújába újabb babért fűzött. Az e.-parnoknak. az összes tiszteknek és minden egyes hős székely legénynek elismerésemet és hálás köszönetemet fejezem ki. – Lahne ezds.

A nap folyamán az e. kebelében átcsoportosítás történt s a zlj.-ak a szakaszokra osztott védelmi vonalat következőképen szállották meg: II. zlj. és az V. gp.-oszttag Runcul mare s ettől 400 lépésre délre és 300 lépésre északra, I. zlj. innen a határszög-
lelhez vezető útig. III. zlj. az úttól az V./43. zlj. állásáig. Az e.-
műszaki-szd., tartalékviszonyban a -φ- 1095-ön állt.

A megbetegedett Eirich örgy.-tól a III. zlj. parságát Glaser fhdgy. átvette.

A nap jelentéktelen csatározásoktól eltekintve, nyugodtan teli el. Az oláhok este visszahúzódtak, mire megfigyelésükre járőrök mentek előre Az e. teljes erővel és buzgalommal hozzálátott a gerincvonal megfelelő megerősítéséhez. A gyönyörű, száraz őszi idő a munka előrehaladásának nagyon kedvezett.

November elején, mivel az V./43. és a német III./23. zlj.-at felváltották, az e.-nek ezek védelmi vonalából tekintélyes részt kellett átvennie. így 5-én az e. balszárnya 120 lépéssel megrövidült, viszont jobbszárnya észak-déli irányban 1400 lépéssel meghosszabbodott.

1916. XI. 8.....-11.

8-án a XXIV. menet-zlj. bevonult. Ennek legénységét felosztották a tábori-zlj.-ak között s mivel az e. létszáma ekként megnövekedeti, a V2I. és a II. zlj.-at a Halspatak völgyében, tartalékviszonyba lehetett helyezni.

9-én újabb átcsoportosítás történt: a tűzvonalban lévő V-J. zlj. a -φ- 1093-φ-1053, a III. zlj. (a φ-1053)-φ-1103 Halesul, a II. a -φ-1103 Halesul-φ-1169 Leánymezőponkja-1151 Halastöve vonalát, egy előretolt szd. pedig az arcvonalt előtt lévő -φ-1031-et szállotta meg.

11-én az ellenség tüzérése teljesen váratlanul heves tüzel zúdított az e.-re, melynek magva az I. zlj. vonalára és Leánymezőponkjára irányult. 9^h-kor az oláh gyalogság a Runcul mare ellen támadásra indult, de 11.30^h-kor véres fejvel szaladt vissza. Hasonló történt nem sokkal később a *Leánymezőponkjánál* is. A fahídnál az ellenség támadását a 10. szd. védte ki. Az ellenség ezután nagy tartalékok bevetésével újból a II. zlj. Leánymezőponkján lévő állását rohanta meg s 13^h-kor ezt sikerült átmenetileg elfoglalnia. 15^h-kor az elért sikeren felbuzdult ellenség az I. és a III. zlj. vonala ellen is újabb támadásokat intézett, de ill a legcsekélyebb eredményt se tudta elérni. E közben a II. zlj. gyülekezett. 17.30^h-kor támadásra indult s ezt olyan mindent elsöprő ellenállhatatlan erővel hajtotta végre, hogy a sokszorosan nagyobb erejű ellenség megfutamodott, mire a zlj. eredeti állását újból megszállotta. Az oláh 8. vadász-zlj.-ből ejtett foglyok azt állították, hogy Leánymezőponkja ellen egy gyalog-ddr., 16 löveg hajtotta végre a támadást, a 6. és 7. lovas-e. ezt a támadócsoportot tartalékviszonyban követte!

1916. XL 11-13.

Stein német tbk., csoportl-parnok és Goldbach tbk., a 71. ho. parnoka szerencsekiváncsálataikat fejezték ki a II. zlj.-nak, mely a majdnem tízszeresen nagyobb erővel szemben ilyen ragyogó eredményt tudott, elérni.

Ezen az ütközetnapon – fájdalom – az e. is nagy veszteséget szenvedett: a haza szent földjének védelmezésében Szántó t. hdgy.

és Dr. Weiss t. zls., valamint 33 legény hősi halált halt, 3 tiszt és 145 legény megsebesült, 10 ember eltűnt. Ezzel szemben 2 oláh liszt és 15 katona a II. zlj.-nál fogságba esett.

12-én az ellenség órákig tartó, ezen a harctéren szokatlanul, heves tüzérségi előkészítés után, az e. majd minden pontján támadással kísérletezett, de eredményt! elérni sehol se tudott.

13-án Fehérváry Dezső hdgy. vezetésével küldöttség ment az e.-től a 71. ho. meglátogatására az ojtózi-szorosba érkezeti Tisza István miniszterelnök és Sándor János belügyminiszter elé.

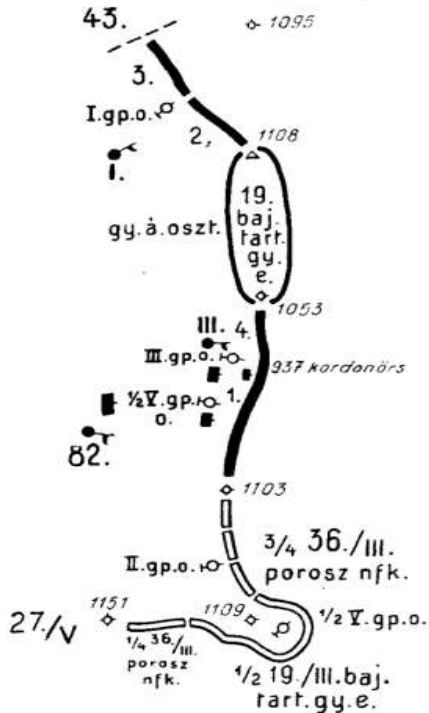
Az oláh tüzérség korán reggel munkába lépett; kedvenc célpontja különösen *Runcul mare* volt. Leánymezőponkjára kezdetben alig jutott néhány lövedék, de később, mikor az oláh gyalogságnak 10.30^h-kor Runcul mare ellen végrehajtott tlámadása csúfos kudarcot vallott, a tüzérség tüzének magvát ide irányította. Kétségtelen volt, hogy a gyalogság támadása itt se késik soká. Valóban, a nagy tartalékokkal megerősített gyalogság 12.50^h-kor Runcul mare és Leánymezőponkja ellen új támadásra indult. Utóbbi helyen a sokszorosan nagyobb oláh erő a 7. szd. állását áttörte s ez a szd. az öszvér útra húzódott vissza. Papházy alezds. azonnal elrendelte, hogy a II. zlj. állását haladéktalanul visszavegye. De miközben a II. zlj. az ellentámadásra felkészült, 13.15^h-kor Runcul mare is elesett. A 3. szd. a balszárnyon kitarzott 'még, de a keletkezett résen két oláh zlj. tört be s jobb- és balfelé nyomban terjeszkedni kezdett. így a -φ- 1053-ról a 4. szd. is visszavonult s a 9. szd.-dal együtt a határórházat szállotta meg. A 9. szd. egyik szakasza s II. zlj.-nak Tomasovszky (Szentmihály) Lajos hdgy. parsága alatt álló gp.-osztaga a zlj. visszavonulását a -φ- 1053 lejtős nyulvának alján fedezték. Ez a maroknyi csapat számtalan támadást vert vissza s egészen magára hagyatva a bajor csapatok segítségével sikeresen végrehajtott ellentámadásáig, azaz teljes *72 óráig tartott!* A sokkal nagyobb erővel szemben a II. zlj. nem boldogult. Ellentámadása nem sikerült, miértis a zlj. a határmenti útra visszavonult,. A ddr. elrendelte, hogy az e. a -φ- 1053-at okvetlenül foglalja vissza. Igen, de közben a szomszédos V./43. zlj. a -φ- 1095-ről szintén visszavonult s az e. ellentámadása ekkor már épen semmi reménnyel se kecsegtetett. A 3. szd. Szabó Endre hdgy. parsága alatt mégis ellentámadásra ment de hősi vállalkozása nem sikerült.

A 2. szd. Lux szds. parsága alatt késő délután az e.-parság állásához érkezett és parancsot kapott, hogy a völgyet zárja el.

Éjjel a bajor II./19. zlj. a II. zlj.-hoz, ugyanennek az e.-nek 10. szd.-a a -φ- 1053-tól délre lévő határőrházhoz érkezett, ahol utóbbi a 4. és a 3. szd. közt lévő rést kitöltötte.

1916. XI. 13-14.

14-én hajnalban a 6., 7. szd. és a y_2 e.-műszaki-szd., a bajor II./19. zlj.-jal karöltve, az ellentámadást megkezdte. 7^h-kor a 11. zlj. eredeti állása teljes egészében csapataink kezében volt; 3 oláh tiszt és 60 katona fogságba esett s csapataink 2 gp.-át zsákmányoltak. De az ellenség kétségbeesett erőfeszítést tett az egész

dász e.-nek a Leánymezőponkján még a reggeli ellentámadás alkalmával elfogott tisztje, a ddr.-parságnál történt kikérdezése alkalmával azt mondta, hogy a 82-esek páratlanul hősiesen harcoltak.

15-e nyugodtan telt el. A 2., 3. és a bajor 10./19. szd. parancsot kapott, hogy 16-án, mikor a bajor II./19. zlj. támadást hajt végre, az ellenséget tőle telhetőleg foglalkoztassa.

16-án a fenti három szd. és a bajor II./19. zlj. 5.30^h-kor a -φ-1053 ellen ellentámadásra indult s ezt a magaslatot egy órával később el is foglalta. 7^h-kor az oláhok szívük szerelmét, Runcul marét is átadták csapatainknak, míg tovább északra, a szomszédos V. 43. zlj.-nak a -φ-1095 ellen végrehajtott ellentámadása nem sikerüli.

Az oláh tüzérség most ismét Leánymezőponkjára irányította tüzét. 9 h-kor itt az ellentámadások előző napon abbanmaradt sorozata újból megkezdődött. De a zlj., noha előző napon nagy veszteséget szenvedett, szívósan kitartott. Délután az oláhok a III. zlj. arcvonalának áttörésével kísérleteztek, de itt is csúfos kudarcot vallottak.

A rendkívül mozgalmas napok után az e. létszámviszonya 15-én újból siralmas volt s a következőképen alakult: I. zlj. 307. II. zlj. 250, III. 368, e.-műszaki-szd. 75 fő. De ez a szomorú létszám 16-án 3 tiszti és 33 legénységi sebesült és 3 hősi halott elvesztésével, még tovább csökkent. Igaz, hogy az e. arcvonala előtt három nap alatt több mint 700 román katona holttesteme gyűlt össze, de ez korántsem vigasztalta azokat, akik a drága székegy vérért bánkódtak.

1916. XI. 16-26.

Túrba alezds., ki az e.-hez ezen a napon bevonult, az I. zlj. parsa gát átvette.

17-én az oláhoktól két parlementer érkezett, akik halottaik eltemetése céljára két órai fegyverszünetét kérték és kaptak, azzal a kikötéssel, hogy a fegyverszünet tartamára túszt állítanak. Ez megtörtént, mire halottaikat 18-án 9-lit közt tisztességben eltemették.

17-én 10^h-kor a porosz III./36. népf. zlj. a II. zlj.-at, az 1. szd.-ot és a ½ e.-műszaki-szd.-ol felváltotta. A II. zlj. ekkor *Ojtozra*, majd innen a következő napon mint lull.-tartalék Kézdimartonosra ment.

19-én az e. többi részeit is felváltották. A III. zlj. hdt.-tartalék-nak Ojtozon maradt, míg az I. zlj. s az e.-műszaki-szd. szintén Kézdimartonosra ment.

Az e. hősi harcai után s óriási veszteségei miatt ezt a pihenőt méltán megérdemelte. De ez a pihenő nem tartott soká...

22-én I. Ferenc József királyunk halálhíre a harcterekre is elérkezett s a csapatok mindenütt gyász istentiszteletet tartottak.

23-án az e.-műszaki szd. parancsot kapott, hogy Dobri -φ-1158-on át a -φ- 1082 melletti pénzügyőrségi őrházhoz menjen s ott az ide útbaigazítandó 1/21- zlj.-nak fedezéket építsen.

24-én az I. és a II. zlj. Berecken, Magyarostető -φ- 865-ön át Ojtozra ment s itt a ho.-tartalékot alkotta. A II. zlj. a következő napon, 25-én az 5., 6. szd.-dal -φ-969->1161, a 7. szd.-dal -φ-805-φ-1105-φ-1135 vonalát, végül a S. szd.-dal Halaslöve -φ-1151-et szállotta meg. Ez a megszállás II^h-ra befejeződött.

26-án az e. az új királyra az esküt letette. Az újonnan bevonult Ehrenfeldi Haas Rezső alezds. a III. zlj. parságát átvette.

1916. XI. 27-XII. 1.

21-én az 1. szd. mint ddr.-tartalék a -φ- 1075-re, a 2. szd. hasonló minőségben a Rakotyáslető-Dobri közti területre ment.

30-án a küszöbön álló oláh támadás miatt a III. zlj.-at; a II. zlj. jobbszárnyára rendelték, hogy a ledezéképítésben segítsen s egyelőre a II. zlj. mögött maradjon.

December 1-én az e. kebelében újabb átcsoportosítás történt; eszerint az e. elhelyezkedése a következő volt: e.-parság, e.-műszaki-szd. mint ho.-tartalék -φ- 1075-ön. I. zlj. az 1., 2. szd.-dal -φ- 974-nél mint ddr.-tartalék; 3. szd. Rakotyástető -φ- 1130-on, 4. szd. Dobri Δ1158-on mint ho.-tartalék; II. zlj. tűzvonalban: -φ-1161-φ- 969-φ-1135- φ-1082-φ-1151; III. zlj. a 9., 11. és 12. szd.-dal a -φ- 1075-nél a csendőrlaktanya mellett, a 10. szd.-dal a Halaslöve -φ-1151-en lévő támpontban, mint ho.-tartalék. A II., III. gp.-osztág a II. zlj.-nál, az I., IV. a porosz 36. népf.-e.-nek -φ-1095 -φ-1151 közt lévő állásában, tűzvonalban volt.

Az ellenség *Clabucul.*; 1366-on állt, de egyelőre semmiféle tevékenységet se fejtett ki. Csapatainkhoz naponta sok oláh katonára szökött át,

A havasi tél teljes fenségében, de egyúttal teljes kellemetlenségében bontakozott ki a hegyeken. Noha a fedezék ember-masszágu volt s a légénységet u. n. fűthető menedékházakban szállásolták el, a süvülő téli szél ellen oltalmat senki és semmi se

talált. A derék székely bakák csak Hindenburg világhírre szeri lelt szavaival vigasztalták magukat: Ha nálunk esik, az ellenségnek sincs szép időjárása.. Igaz, hogy ez csak félvigasz volt és vajmi kevés meleggel szolgált. A legénység egyébként állandóan dolgozott: a hóban utal vájt. akadályokat és menedékházakat épített.

1916. XII. 1-8.

míg itt az arcvonal mozdulatlan volt a szövetséges csapatok támadása más helyen feltartóztathatatlanul haladt előre. December 6-án megérkezett az az örvendetes hír az erdélyi arcvonalnak erre a szakaszára is, amely szerint Bukarest, az árulás balkáni boszorkánykonyhája, Ploesti és Szinaja a szövetséges csapatok ölébe dült. A székelyek egetverő éljen-nel fogadták ezt a hírt, mely minden erdélyi embernek jóleső elégtételt szolgáltatott.

8-án József főherceg tábornagy, hds.-parnok, Gerok porosz gyalogsági tbk., hds.-csoortparnok és Goldbach tbk., ho.-parnok kíséretében *Rakotyástetőn* a VII. és a III. zlj.-at megszemlélte s a legénységhez a következő kedves szavakat intézte:

»82-es bajtársaim! örvendek, hogy meglátogathattalak s hősiességetekért köszönetet mondhatok. A szövetséges hadseregek az oláhokat megverték és fővárosukat elfoglalták. Ez az ellenség már többé nem rabolhatja ki drága hazátokat. Erdély szent földjét. Nemsokára itt is újra fellángolt a harc. Remélem, hogy az e. hősiességével újból kitűnik. Isten Veletek!;

A királyi fenség ezután elbeszélgetett a tisztekkel.

A magas előljárók bucsuzása előtt *Gerok német gyalogsági tbk. nemes Papházy ezds.-hez lépett s a következőket mondta: »Örvendek, hogy ennek a hős ezrednek parancsnokát megismerhettem«.*

Ugyanezen a napon 17^h-kor a IV. menet-zlj. szomorú maradványa, bevonult az e.-hez. Ez a zlj.. melynek eddigi szerepléséről röviden külön fejezetben számolunk be, augusztusig a 61. e. kötelékében, szeptembertől kezdve azonban mint! önálló zlj., Erdély keleti határán harcolt. A zlj. 139 főnyi legénységét: felosztották a II.. III. zlj. és az e.-műszaki-szd. között. Nagy volt az öröm, hogy végre-valahára az anyaezredből száműzött legények »hazakerültek«.

1916. XII. 8-23.

9-én a III. zlj. a II.-at felváltotta. Az 5., 6., 7. szd. a csendőrlaktányánál, a 8. Halastövén lévő támpontban talált elhelyezést.

12-én az egyik járőr megállapította, hogy a -φ- 1031-en nincs ellenség. A 14-e és 15-e közti éjjelen Markos hdgy. a 7. szd. 30 és az e. műszaki-szd. 10 emberével előrement s ezt a magaslatot megszállta, amiért az előljáró 111. ddr. dicséret elismerésében részesült.

A hadvezetőség elhatározta, hogy Runcul mare gerincéről, azaz a -φ- 1095-ről az ellenséget végképen elkergeti s ezért a következő csapatálcsoportosítást hajtatta végre:

15-én az I. zlj. a 33. honvéd-e. két szárny-szd.-át a -φ- 1095-tel szemben lévő záróállásban felváltotta. 16-án a porosz 36. népf. e. két szd.-a a III. zlj. állását átvette s utóbbi Leánymezőponkján át a -φ- 974-re ment. ahol meghált. Ugyancsak idement! az e.-parság is. Az e. 17-ére a támadáshoz való csoportosulást befejezte. Ez a következő volt: Haas alezds. parsága alatt a támadócsoport, azaz I. zlj., 9. 12. szd., III. gp.-osztag -φ- 791-től a -φ-1095-tel szemben lévő záróállás; Pecec szds. csoportja, azaz 10., 11. szd. -φ- 791 mögött, e.-parság a támadócsoport! két tartalék-szd.-ával (9., 12. -φ- 974, II. zlj. és e.-műszaki-szd. a csendőrlaktanyánál. A támadásra az intézkedést kiadták, de a végrehajtás időpontját egyelőre nem határozták meg.

23-án a német 20. vadász-zlj.-jal megerősített 1. lovas-ho. az ellenségnek a Δ 1366 Clabuculon lévő állását megtámadta. Ennek a vállalkozásnak támogatására a ½ 7. szd. és e.-műszaki-szd. egy szakasza a -φ- 1210-re, a 6. szd. egy szakasza, élén Jeszenszky zls.-sal. szintén erre a magaslatra ment, melyet mind a négy szakasz zavarlanul el is ért. A német 20. vadász-zlj. az ellenségnek a -φ-1290-en lévő állásával szemben nem boldogult, mire a négy 82-es szakasz az oláh állást oldalbakapta, megszállóit elűzte és azt elfoglalta.

Egy két lövegből álló gyalogsági lövegosztag bevonult.

1916. XII. 23-26.

24-én a ½ 7 szd. -φ- 1290-en maradt, míg az e.-műszaki-szd. egyik szakasza a -φ- 1210-et szállotta meg.

A támadás elhatározása óta eltelt idő alatt tüzérségünk állítólag az összes fontos célokra belötte magát, úgyhogy a támadás végrehajtását mi sem akadályozta. 25-én a német 20. vadász-zlj. megsegítésére rendelt négy szakasz is bevonult s a következő nap megkezdődött a támadás.

26-án 6.30'-kor tüzérségünk az ellenség állását löni kezdte. A támadócsoport 7.15¹¹-kor jelentette, hogy az oláh állásokat tüzér-

ségünk részéről addig a legcsekélyebb bántalom se érte, mivel a lövések hosszúak vagy rövidek voltak. A 30.5 mozsár lövése is rövid volt, de szerencsére nem tett kárt az e-ben. Annál szebben működtek az aknavetők. 8^h-kor a 3. sz. megkezdte az előnyomulást, de tüzéségünk rövid lövései miatt, noha az oláhok egyáltalán nem lőttek rá, előrejutni nem tudott. Túrba alezds., az e. ideiglenes parnoka. a tüzéségi tűznek a -φ- 1095-re való összpontosítását kérte. A Pekec-csoport (10., 11. szd.) ennek oltalma alatt egyfolytában előrenyomult, majd 9.20^h-kor a Runcul maréi oláh állást igazi 82-es lendülettel megrohanta és elfoglalta. Abban a pillanatban, mikor tüzéségünk a -φ- 1095-re irányított tüzet beszüntette, a csoport az oláhokat itteni állásukból is elkergette. De az e.-parságot ez a gyönyörű győzelem ezúttal nem elégítette ki, mert, mint tudjuk, a Runcul mare hegytömbnek az oláhtól való végleges megtisztításáról volt szó. Ezért Lux szds. parsága alált a 2., 3., 4. szd.-ot a Pekec-csoport; alá rendelte, azzal, hogy ez az előnyomulást folytassa. De ennek pillanatnyilag több akadály volt. Először is az ellenség a határszögletben még korántsem puhult meg. A szomszédos csoportok, a Lähne-csoport a Leánymezőponkja, az 5-ös bosnyákok Runcul alba ellen, nem jutottak előre. 12.20^h-kor a megrekedt Lähne-csoportnál a ddr.-tartalékot képező II. zlj.-at tűzbevetettlék.

A Pekec-csoportnak emiatt a támadás megkezdésével egyelőre várnia kellett. Ezt az időt arra használta fel, hogy a bujkáló ellenséget összefogdosta s a két, félkör alakban megszállott, kupon drótakadályt húzott. Az oláh harctéren ekkor már oroszok is voltak, akik kitűnő szövetségesük segítségére siettek ide. úgy látszik, hogy ezt a két imént visszafoglalt! kúpot kizárólag oroszok szállották meg, mert az elfogott 60 ellenséges katona az orosz 55. e.-hez tartozott.

Tüzéségünk ekkor újból a határszögletre összpontosított a tüzet, de túlságosan nagy hatást ezúttal se ért el, míg az ellenség Runcul marét és -φ- 1095-öt – fájdalom – hajszal pontosan lőtte. 11.20^h-kor az ellenség -φ-1095 ellen ellentámadásra indult, de rövid húsz perc múlva, megverve szaladt vissza.

Déltáján 60 lövegünk, közte 30.5 mozsár is, okádta a tüzet a határszögletre. Az immár öt szd.-ból álló csoport az előnyomulást éppen meg akarta kezdeni, mikor az ellenség mindkét kúp ellen újabb ellentámadást hajtott végre. Ezek a kétségbeesett vállalkozásai is csődöt mondtak, úgyhogy a csoport 12.40 h-kor a

határszöglet irányába az előnyomulást megkezdhette. Ennek folyamán 8 foglyot ejtett, akik azt állították, hogy a határszögletet két muszka és egy oláh zlj. szállta meg. Pecec szds. ekkor a tartalékviszonyban lévő 10., 11. szd. felzárkóztatását és a tűzéréség tűzének a Runcul albára való irányítását kérte. Mindkét; kérése teljesült s a csoport 12.55^h-kor gyakorlótéri előnyomulásban a -φ- 1095 és a határszöglet közti nyergén áthaladva, 13^h-kor a határszögletet rohammal elfoglalta. Az ellenség Vrf. *Stineichi* irányába rohanvást menekült, miközben a csoport puska- és gp.-tüze, valamint tűzéréségünk is, soraiban sűrű rendeket vágott. E közben az e.-tár-tai ék is a határszögletre érkezett, hogy ellentámadás esetén kéznél legyen.

Mivel az 5-ös bosnyák-e. a határszögletről öt érő oldalazó tűztől ekként megszabadult, 13.10 h-kor a Runcul albát szintén elfoglalta.

A csoport egyébként újból oroszokat, mégpedig ezúttal két-százat, fogott és két gp.-át is zsákmányolt.

Az ellenség itt még csak ellentámadással se kísérletezett, úgy-hogy a csoport nemsokára folytatta előnyomulását Vrf. *Stineichi* ellen s 14.20^h-kor az öt szd. az ellenségnek ezen a magaslaton lévő állását annyira megközelítette, hogy akár azonnal rohamra indulhatott volna. Pecec szds. mégis némi tűzéréségi előkészítést kért és kapott, majd a Haas-csoport; egyik szd.-át is tűzbe vetették. Erre a csoport, noha balszárnya a szomszédos bosnyák-zlj. lemaradása következtében fedezetlen volt!, támadásra indult. A 4. szd. 15.15 h-kor elsőnek ért fel Vrf. *Stincichire* s 16^h-ra, mikor a lemaradt bosnyák zlj. a ddr. parancsára felzárkózott, az ellenség egész állása a csoport kezében volt. A legénység azonnal az új állás megerősítéséhez látott.

1916. XII. 26-27.

Most pedig lássuk, mi történt a II. zlj.-jak mely. mint emlékszünk, ezt a nevezetes napot ddr.-tartalékviszonyban kezdte meg. A harc kezdetén az 5., 6. szd., a II. gp.-osztag és az e.-műszaki-szd. egy-egy szakasza a -φ- 1169-en lévő támpontban, a zlj. többi része a -φ- 1151-en várta be a fejleményeket.

A támadócsoport, azaz a 109. e., a határórház ellen 9^h-kor megkezdte a támadást, de ezzel az ellenség gyilkos tűzében, a rendkívül meredek hegyoldalon, egyáltalán nem jutott előre. 11.30^h-kor a ddr. tűzbevetette az 5., 6., majd később a 7., 8. szd.-ot is, mely utóbbiak elérték ugyan a drótkadályokat, de közben óriási

veszteséget szenvedtek (6 halott, 64 sebesült) s a rendkívül szívósan védekező ellenség állásába behatolni nem tudtak. Az est leszálltával a 109. e. és a zlj. is eredeti állásába vonult vissza.

Az e. napi teljesítménye – különösen azonban a szerencsésebb helyzetben harcoló I. és III. zlj.-é – méltón sorakozik az eddigiek mellé. A *gyönyörű győzelmet* annál magasabbra kell értékelnünk, mert a két zlj. ezt! ezúttal *hadviseléshez szokott orosz katonákkal szemben vívta ki*. Igaz, hogy ebben az időben az oláh hadsereg is egészen más volt már, mint a háború kezdetén.

27-én az I. és a III. zlj. a Vrf. Stineichin megszállott állásában maradt, ezt félköralakban kiépítette és megerősítette. Az ellenség egyáltalán nem mutatkozott, csupán tüzérsége adott a két zlj.-ra néhány lövést. A III./5. bosnyák- és a II./33. honvéd-zlj. 12.45^h-kor az ellenséget a -φ- 780-ról elkergette, mire a hátrafelé bekanyarított balszárny-szd. (4.) arcvonalát kiegyenesítette s a szomszédos bosnyákokkal összeköttetést keresett. Igen ám, de a 4. szd. és a bosnyák-zlj. között 1200 lépésnyi űr tátongott. Ezt nagynehezen úgy töltötték ki, hogy a bosnyák-zlj. jobbszárnyát kissé kiterjesztette s ezzel a rést megszükitette; ezen felül az e. három járórét a résbe, a 11. szd.-ot pedig mint tartalékot, e mögé rendelték.

Nehéz orosz tüzérség egész nap, sőt még éjjel is lőtte a -φ- 1095-öt és a határszögletet:.

1916. XII. 27-28.

28-án folytatódott az előnyomulás. Az e.-ből egy szakasz nagyon nyitott rajvonalba a Mierlariei -φ- 935-re ment előre s ezt 9.15^h-kor a 4. szd. is követte; utóbbi az ellenségtől kb. 80 lépésnyire fedezéket épített; majd 12.40 h-kor az ellenséget megrohanta s állásából kiverte. Alig negyedóra múlva a tekintélyes tartalékkal megerősödött ellenség ellentámadást hajtott végre s állását a hősiessen védekező 4. szd.-tól sikerült visszavennie. 15 cm. tarackos ütegünk 13^h táján löni kezdte a tisztást és a Haas-csoport egyidejűleg parancsot kapott!, hogy az ellenséget onnan űzze el. A támadás eleinte szépen haladt előre, de 13.15 h-kor megakadt, mert a legalább háromszor nagyobb ellenség gp.-ákkal megtömött állását rendkívül szívósan védelmezte. A 15 cm. tarackos üteg erre folytatta az előkészítő tüzelést, melynek oltalma alatt a Haas-csoport a 9., 11. szd.-dal az első, a 4., 10., 12. szd.-dal a második vonalba, kissé előretört. A foglyok azt állították, hogy az ellenség itteni állását két zlj. és számos gp. a -φ- 750-Mierlariei -φ-935-φ-780 vonalát pedig az 53., 54., 55., és 56. ezredeből álló

14. ho. védelmezi. Erre a hírre Haas alezds. a 15 cm. tarackos ütegek előkészítésének folytatását kérte és a támadást újból csak 15.45^h-kor kezdte meg, de a csoport ekkor egyfolytában ment előre, mígnem az ellenséget 16.20^h-kor állásából kivetetté és visszavonulásra kényszerítette. A 2. szd. Mierlariei, egy szakasz pedig a -φ- 750 irányába tört tovább előre, de mindkettő mihamar tüzét kapott s az előnyomulást beszüntetve, az elért ponton védelemre berendezkedett.

1916. XII. 28-29.

Az ellenség ezen a napon 80 halottat és 35 foglyot., a két zlj. 3 halottat és 12 sebesültet veszített. Ezenfelül 3 ember eltűnt az e.-ből.

29-én a két zlj. megfelelő tüzérségi előkészítés után a Mierlariei -φ- 935-öt foglalta el. 8.10^h-kor az egész magaslat a két zlj. kezében volt, de ezek itt sem álltak meg, hanem a III. zlj. a -φ-718-ra és a -φ- 487-re járőröket küldött előre, míg az I. zlj., ha a sűrű erdőben és az átláthatatlan ködben nagyon lassan is, de -φ- 750 irányába folytatta az előnyomulást. Tüzérségünk rövid lövéseket adott erre a magaslatra s a zlj. előnyomulását ezzel nagyon hátráltatta, miértis Pecec szds. a tüzérségi tűznek Vrf. Carhagaura való irányítását kérte s a zlj. rohamra indult!. Az ellenség azonban elkeseredetten védte állását! s a támadás nem sikerült, mire Pecec szds. kérte, hogy tüzérségünk a φ- 750-et újból tűz alá fogja. Időközben a 4. szd. a zlj.-hoz bevonult.

A III. zlj. a -φ- 716-on szintén igen erős ellenállással találkozott, mire erre a pontra további tüzérségi előkészítést kért.

Tüzérségünk a -φ- 750-re még mindig röviden lőtt s ezzel az I. zlj. parnokát arra kényszerítette. hogy az ellenséghez egészen közel lévő rajvonalát kissé hátrább vegye. 13^h-kor a zlj. újabb rohamra indult. Pecec szds. előzőleg kérte, hogy tüzérségünk tüzét máshová irányítsa. Az egyik szd. az ellenség állásába már be is nyomult, de tüzérségünk ezúttal olyan kitűnő pontossággal lőtte az állásnak éppen ezt a részét, hogy a szd. kénytelen volt visszavonulni, mire az ellenség a szóbanforgó árokszakaszt, újból megszállotta. Rendkívül heves harc fejlődött ki. A sokszorosán nagyobb ellenség átkaroló ellentámadásra indult a 180 töre leolvadt létszámú zlj. ellen, mely erre, abban a reményben,-hogy az e.-tartalekből erősítést kap. kissé visszavonult s ott fedezéket heve-nyészett.

1916. XII. 29-30.

A III. zlj. e közben a sziklakúpot rohammal elfoglalta s a 11. szd. az ellenséget a *Par Lesuntu inc. völgyében* verte meg és kergette el. A zlj. az ellenségtől elfoglalt állásokat megszállotta és az előnyomulást nem folytatta, sőt a völgyben túlságosan elszigetelten álló 11. szd. is a zlj. többi részeinek magasságába húzódott vissza.

Az e. vesztesége ezen a napon 9 halott. 31 sebesült és 3 eltűnt volt.

30-án 11.15 h-kor az I. zlj.. ezúttal alapos tűzérési előkészítés után, melyben a 30.5 mozsár is résztvett; kétoldali átkarolással a -φ- 750-et elfoglalta. Az ellenség rendkívül szívósan védekezett, úgyhogy a zlj.-nak az állásért véres kézitusát és kézigránátharcot kellett vívnia. Alighogy a zlj. a kötelékeit rendezte, a nagy tartalékokkal megerősített ellenség máris ellentámadásra indult. Tűzériségünk zárótűzet adott s az I. zlj.-at a 12. szd.-dal s a porosz 36. népf.-e. egy szd.-ával megerősítették. De mindez nem bizonyult elegendőnek, mert az ellenség északi irányból nagy erővel, átkaroló támadással kísérletezett. Ekkor a 30.5 mozsár a harcba újra beavatkozott s az I. zlj. a III.-tól újabb egy szd. erősítést kapott. Ilyen felkészültséggel végre sikerült az ellentámadást megállítani. 13.10^h-kor az ellenség az I. zlj.-jal szemben fedezéképítésbe fogott, hogy 11 h-kor, a közelből, újabb támadásra indulhasson. De ez az erőfeszítése se sikerült, s a -φ-750 végképen az I. zlj. kezében maradt.

Az e. vesztesége – fájdalom – ezen a napon is tekintélyes: 8 halott. 1 sebesült volt, míg az ellenség állásaiban az e. 2 orosz tiszt és 10 orosz legény holttestemét találta.

1916. XII. 26-30.

Felvirradt ennek a vérzivataros évnek az utolsó napja is. mely az előbbiektől semmiben se különbözött. A két zlj. folytatta az előnyomulást!. A 3. szd. mint felderítőkülönítmény. korán reggel elindult s az I. zlj. 7 h-kor Vrf. Carhagau irányában utána ment és 10.15 h-kor ezt a magaslatot harc nélkül megszállotta. A III. zlj. e közben a -φ- 750-en helyezkedett el.

A két zlj. arcvonala előtt teljes csend volt. Annál hevesebb támadásokat kellett visszavernie az e. szomszédságában, a Coama la Plostinán, álló 5. bosnyák-e.-nek.

A járőrök a -φ- 586-on ellenségre bukkantak.

A II. zlj.-tól december 26-án este váltunk meg. Ez a zlj.

27-én, hajnalban, az előző napon végrehajtott sikertelen támadás után, a -φ-1169-re visszavonult. 11 h-kor a 7., 8. szd.-ot s a II. gp. osztag egyik szakaszát a német II./226. zlj.-nak alárendelték. Ez a német zlj. a -φ-1053, azaz a -φ-1114 ellen hajtott végre támadást s a két 82-es szd.-nak e közben a -φ- 971-től délre a gerincen, a zlj. balszárnyát fedeznie kellett. A két szd. a német zlj. előnyomulását követve, a -φ-1053 északi nyúlványát érte el, ahol az ellenség tüzérségi tüzetől érzékeny veszteséget – 10 sebesült – szenvedett. 28-án a 7., 8. szd. nyomában az 5., 6. szd. is előrement. Utóbbiakat a -φ- 1114-től északra a gerincen, arccal keletnek, tűzbevetették.

29-én az 5., 8. szd. és egy gp.-, valamint egy műszaki-szakasz a -φ- 1039-el, a 6., 7. szd. és egy gp.-szakasz a -φ- 986-ot szállta meg. Tolnay zls. a 8. szd. egyik szakaszával a -φ- 584-en 29 főből álló tábori őrsöt fogott.

30-án az egész zlj. a -φ- 584-en gyülekezett. A 8. szd.. mint felderítőkülönítmény, a Δ 1167 Mgr. Casinulaira előrement, a többi szd. egy óra múlva követte. A 8. szd. a magaslaton biztosító osztagokat talált; ezeket elűzte és elsőnek tette rá lábát arra a hegyre, melynek neve félévvel később drága gyöngynél többet érő székely vérrel Íródott be az e. dicső történetébe s melynek neve a székely e. világháborús történetének legkimagaslóbb fénypontját, de egyúttal legmegrázóbb tragédiáját is jelenti.

Magura Casinului!

Ez volt ennek a szörnyű hegynek a neve, de a székely legények az 1917 június -augusztusi ádáz küzdelmek és veszteségek alkalmával »Halálvár« -nak nevezték cl...

1916. XII. 30-31.

14h-kor a zlj. többi szd.-a is a Mgr. Casinulaira érkezett: a 7. szd.-ot; a hegy délnyugati gerincére kikülönítették, minden világtáj felé járőrököt küldtek előre, magát a hegyet pedig támpontszerűen megerősítették. Az ellenség 16.10 h-kor a 7. szd. ellen támadást hajtott végre. Ez a vállalkozása kudarcral végződik ugyan, de járőrei a zlj. állását egész éjjel sűrűn körülrajzolták.

A ddr. a II. zlj.-at ennek a rendkívül fontos és messze az arcvonal előtt fekvő pontnak elfoglalásáért különös dicsérő elismerésben részesítette.

1916 december 31-én 10.20 h-kor az ellenség a zlj. állása ellen

keleti és délkeleti irányból nagy erejű, de eredménytelen támadást intézett, melynek folyamán a zlj. 17 foglyot ejtett. 16^h-kor a német HL/226, zlj. is a Mgr. Casinulaira érkezeit, melynek a II. zlj.-at alárendelték. A 7. szd.-ot a németi-zlj. egyik szd.-a felváltotta, mire előbbi a zlj.-hoz bevonult.

Ezzel a világháborúnak újabb naptári éve zárult le. A székyel bakák ez évi számadásukat is abban a lélekemelő tudatban zárhatták le, hogy hazájukkal szemben minden tartozásukat, ősi becsülettel, lerótták.

Nem, a székyel vér valóban nem fajult el ... Csupán az volt a baj, hogy irtózatosan megfogyott.

1917.

1917 január 1-je az e. helyzetében semmi változást se hozott. A szövetséges csapatok törhetetlenül és elszántan folytatták dicsőséges támadásukat.

A Vrf. Carhagaun álló III. zlj.-ból a 9. szd., mint felderítő-különítmény, a -φ- 704 Vrf. Balcutára ment előre, maga a zlj. egyelőre a Vrf. Carhagaun maradt, mivel állása előtt az ellenség járőrei rendkívül élénk tevékenységet fejtettek ki.

Átláthatatlan, sűrű köd ereszkedett alá, mely a tájékozódást és a mozgást igen megnehezítette. A 9. szd. 9^h-kor a Par Lesunta mc. völgyén át Vrf. Balcuta lábához érkezett. Ugyanekkor a völgyben a -φ- 487-től keletre álló 11. szd. a völgy torkolatánál lévő harccsoporttól tüzet kapott. 11^h-kor a Coama la Plostina felől, hol, mint tudjuk, az 5. bosnyák-e. állott, nagy csatazaj hallatszott, mire a zlj.-parság – tekintettel a teljesen tisztázatlan helyzetre – a 10. szd.-ot a 9. után küldte. Előbbi a Vrf. Balcuta egyik előkupját elérve, az ellenség biztosító osztagait innen elűzte és hamarosan megállapította, hogy az ellenségnek Coama la Plostina -φ-684 -φ- 645-Vrf. Baltacu -φ- 704-385 kitűnően kiépített és siirün megszállott fedezéke van. A szd. erre az elért előkúpon maradt és ídedezéképítéshez látott. Nemsokára a 10. szd. és a III. gp. osztag is ide érkezett.

A 11. szd.-ot eközben a -φ- 487-nél a 12. szd. egyik szakasza felváltotta, előbbi Carhagaura ment, ahol teljes csend volt.

A 30.5 mozsár a -φ- 385-nél lévő házcsoportot lőtte. Az 5. bosnyák-e. az ellenség Coama la Plostinán lévő állásának elfoglalásával eredménytelenül kísérletezett.

A II. zlj.-nál az ellenség Szilveszter éjjelén a -φ-1125 át az állást megközelíteni igyekezett. A 6., 8. szd. parancsot kapott, hogy ezt az ellenséget kergesse el. A két szd. előrementi, a -φ-1129-en vívott rövid ütközetben az ellenséget a -φ- 1125-re visszavetette, de üldözés közben gyilkos gp.- és puskatűzbe került, melyben pillanatok alatt 4 halottat és 36 sebesültet veszített. További üldözésre így gondolni se lehetett, miértis a két szd. az elért kiskupon maradt és fedezőkei hevenyészett!. Az 5. szd. a -φ- 668 felé haladó utat szállta meg és a -φ- 490 irányába járőröket! küldött előre.

1917. 1. 1-3.

2-án az I. zlj. és a 11., 12. szd. is Vrf. Balcutára ment s az itt lévő 9., 10. szd. mellett szintén védelmi állást épített Szökevények azt állították, hogy az ellenség állását igen nagy erővel szállta meg s előtte előbb sor drótakadályt húzott. A ho.-parság megparancsolta, hogy a ddr. a további előnyomulást szüntesse be, mivel a szomszédos 187. ho. se megy előre s így az ellenség egész tüzérségének tüzet a mozgolódó ddr.-ra irányítaná.

Az e.-parság délután a következő csoportokat alakította: Spiller Jenő i'hdgy.: 4., 11., V-JV. gp.-szd., gyalogsági ágyús osztag, Haas alezds.: 1. ,2., 3.. 9., 10. és 12. szd., valamint I., III. és V₂IV. gp.-szd., Vanja szds.: az 5. bosnyák-e. 7. 8. és a 82. e. műszaki-szd.-a. A 11. szd. az alája rendelt 4. szd.-dal a völgyben állt s ezt elzárta.

A Mgr. Casinuluion az ellenség tüzérsége a II. zlj. állását igen hevesen lőtte, majd gyalogsága nemsokára támadásra indult. A 7. szd. és egy némel-szd. könnyűszerrel visszaverték ezt a támadást, melynek lezajlása után a 7. szd. 27 ellenséges katona holt-tetemét számolta össze arcvonala előtt. Az 5. szd. ezen a napon egy oláh zlj.-parnokot fogott.

3-án az e. a Vrf. Balcután a tüzérséggel és az összes gp.-kal tüntető támadást hajtott végre, mire az ellenség rendkívül élénk ellenállással felelt. Az ellenség főként a völgyben álló 11. és 4. szd.-ot lőtte.

A II. zlj.-nál a 6., a 8. szd. és egy gp.-szakasz a német III./226. zlj. részeivel a A 1167-től délre húzódó gerinc ellen támadást hajtott végre, mellyel azonban csak az ellenség drótakadályáig sikerült előrejutnia. Rottka örgy. a fenti német zlj. parnoka, az ellenség rendkívül szívós ellenállása miatt, a csapatokat eredeti állásukba rendelte vissza.

1917. I. 3-8.

1-én az I. és a III. zlj.-nál semmi se történt. A II.-ből az 5., 6., 8. szd. és egy gp.-szakasz a -φ- 668-tól nyugatra emelkedő magaslatot arccal északnak és keletnek, megszállotta, hogy az ellenségnek a Δ 1167 irányába való előretörését megakadályozza s a német II./226. támadását fedezze. A 7. szd. a *Mgr. Casinuluion*, a támpontban maradt. Papházy ezds. szabadságáról bevonult! s az e.-parságot újból átvette; Haas alezds. betegen a vonathoz ment s tőle az I. zlj.-at Túrba alezds. vetnie át.

A következő három napon említésre méltó esemény nem fordult elő. A teljes csendet itt-ott csupán tűzérségi párharc és járőrök csatározása szakította meg.

8-án az e.-nek, különösen a II. zlj.-nak, a hds.-főparság intézkedésére feloszlattott 109. e.-ből tekintélyes pótlást kellett volna kapnia. Egyébként a helyzet csupán a II. zlj.-nál s itt is csak annyiban változott, hogy a 7. szd. a másik három zlj. vonalába előrement s ezzel a zlj. és a -φ- 668-on álló német II./226. zlj. közölt a csatlakozást megteremtette.

Eirich őrgy. bevonult s a III. zlj. parságát átvette. Pecek szds.-t, aki ezen a harctéren oly sok érdemet szerzett, a menet-alakulatok kiképzőcsoportjának parságával bizták meg.

1917. I. 9-11.

9-én, mivel a német II./226. zlj. előnyomulását folytatta az alája rendelt II. zlj. is előrement, mégpedig az 5. és a 8. szd. a -φ- 1125 keletre lévő magaslatot, a 6. és a 7. szd. pedig a -φ- 763-at érte el.

10-én újból fellángolt a harc. A 71. ho. balszárnya előretört s az ellenséget a Vrf. Bolohan -φ- 467-től észak-keletre haladó ul mellett visszavonulásra kényszerítette. De az I. és a III. zlj. nyomban előrendelt járőrei a Vrf. Balcután még igen erős ellenséget találtak.

Újabb intézkedés értelmében a 6. és a 7. szd.-ot a pár nap előtt még feloszlításra szánt 109. e.-nek rendelték alá s ez a két szd. a D. Pietrisului-tól keletre lévő -φ- 523-at; megszállotta.

11-e újból forró napja volt az e.-nek. A ho. intézkedése értelmében az előnyomulást ezen a napon az 5. bosnyák-e.-nek kellett megkezdenie; ha ez az ellenséget a Coma la Plostináról elűzte, az e.-nek a Vrf. Balcutát kellett; volna elfoglalnia.

Tüzérségünk állománya és lövészerrel való ellátása azonban vajmi gyenge volt; ennek kell tudnunk, hogy az e. bármily becsülettel megtette a magáéi, feladatát teljes egészében még se oldhatta meg. Papházy ezds. a vállalkozás nehézségét előrelátta s erről a ddr.-parságnak jelentést is tett; figyelmeztette a ddr.-parságot, hogy a Vrf. Balcután igen nagy erővel megszállóit s halsoros drótakadállyal megerősített állást, teljesen megfelelő tüzérségi előkészítés nélkül elfoglalni, nagyon nehéz lesz. Erre a ddr. a 4./1.2. hegyi ágyúsüteg egy szakaszát 133 lövéssel és a 2./71. tábori tarackos ütegei az e. rendelkezésére bocsátotta.

A két zlj. délelőtt a 9., 12., 4., 1., 10. és 11. szd.-dal elsővonalban, a 2. és a 3. szd.-dal tartalékviszonyban, harchoz csoportosult. Tüzérségünk megkezdte a tüzelést, de nem sok hallást ért el, mire Papházy ezds. kérte, hogy a 30.5 mozsár is adjon Vrf. Balcutára néhány lövést. 11.30^h-kor az összes gp.-ák kattogni kezdtek. Az ellenség nagyon élénken viszonzta tüzüket, nehéz tüzérsége pedig a Par Lesuntu völgyet fogta zárótűz alá. Az e.-parnok újból tüzérségi oltalmat kért, de ebben most se részesült.

Az 5. bosnyák-e. 12.20^h-kor, húszperces megsemmisítő hatású tüzérségi előkészítés után az ellenségnek Coma la Plostinán lévő állásál rohammal elfoglalta s immár a -φ-645 ellen nyomult előre. A ddr. ekkor jelezte, hogy 13^h-13.15 Mg az egész kéznél lévő tüzérség a Vrf. Balcutát lövi s egyúttal elrendelte, hogy az e. a tüzérségi előkészítés után azonnal rohamra induljon. A bejelentett előkészítésből semmi se lett. 13.20 h-ig csupán az e.-hez utalt 1¼ üteg és a 30.5 mozsár adott Vrf. Balcutára néhány lövési, 13.40"-kor újabb üteg is beavatkozott ugyan, de ebben nem volt köszönet: mivel ez előre nem lőhette be magát, találati – fájdalom – inkább az e., mint az ellenség rajvonalát érték. Az e.-hez utalt hegyi ágyúsüteg ugyanekkor jelentette, hogy lövésze teljesen kifogyott.

Ez volt a helyzet 14^h-kor, mikor az e. megkezdte a támadást ... A szd.-ok eleinte a szokásos lendülettel mentek előre, de tempójuk az ellenség gyilkos puska- és gp.-tüzeiben nemsokára ellankadt. A jobbszárny még ebben a súlyos helyzetben is 40-50 lépésnyire közelítette meg a drótakadályt, míg az oldalazó tűzbe került balszárny sokkal nehezebben és lassabban jutott előre s az akadálytól 150 lépésnyire végképpen megakadt. Mivel a két rajvonal közelsége miatt tüzérségi oltalomról szó se lehetett, a teljesen sorsára bízott két, zlj. nagy veszteséget szenvedett.

1917. I. 11-14.

Az öldöklő harc egész délutánon át tartott. Az oroszok a 9. szd. ellen ellentámadást hajtottak végre, de ez a gp.-ák összpontosított tüzeben véresen összeomlott. Estefelé végre elült a harc s a két zlj. arcvonala előtt lassan minden elcsendesedett.

Az e. ezen a napon is hűséggel és hősiességgel teljesítette súlyos kötelességét és valóban nem a derék székely legényeken múlt, hogy a rájuk rótt feladatot tökéletesen megoldaniuk nem sikerült. Itt megint eszünkbe jutnak az e. egyik ideiglenes parnokának elismerő szavai: Lehet, hogy voltak e.-ek, melyek szerencsésebbek voltak, de hősibb egy se volt.

A II. zlj. egész nap heves tüzérségi tűz központjában állott. Az oroszok a Δ.1125-től keletre lévő kup ellen támadást hajtottak végre, de az 5. szd. véres fejvel kergette őket vissza.

12-én 16.20 h-kor az ellenség a Vrf. Balcután a 10., 11., majd tíz perccel később a 12. szd. ellen kézigránát-támadást' intézett, de a legcsekélyebb eredményt se sikerült elérnie, mire meg nyugodott.

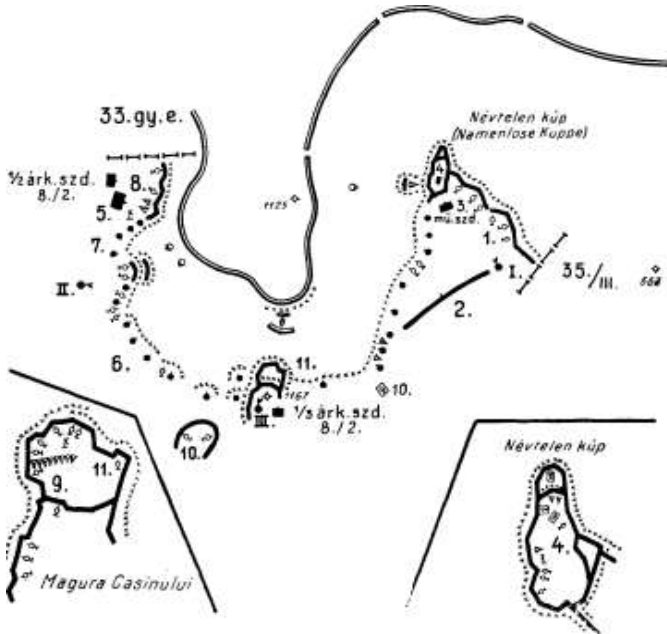
1917. I. 14-17.

Másnap reggel feltűnt, hogy az ellenség állásában nagy csend volt. 8"-kor a 10. és 11. szd. előretört, a hátramaradt utóvédet elűzte s az állást elfoglalta. Az előreküldött járőrök mihamar megállapították, hogy az elfoglalt; árok csupán előállítás volt s a még mindig nagy erővel megszállott főállás ettől mintegy 400 lépésre keletre volt. A szd.-ok egyelőre nem folytatták a támadást, hanem az elfoglalt állásban maradtak s aztl megerősítették.

11-én az I., III. zlj.-nál a helyzet mitsem változott. A II. zlj. megkapta a legújabb intézkedéssel mégis felozlatott 109. e. legénységéből a rá jutó részt. A 6. és a 7. szd. újabb vonalat szállott meg, mely a -φ- 668-tól egy km-re keletre lévő hegyháton kezdődött s az erdő szegélyétől 300 lépésre nyugatira ért véget. Jobb szomszéda a német 3./226. szd. volt. Az 5. és a V28. szd. a -φ- 1125-ön maradt y₂8. szd. mint lövegfedezet a -φ- 460-on állott.

15-én délután az I. és a III. zlj.-at az 5. bosnyák-e. felváltotta. A szd.-ok 18 h-kor elindultak s bezárólag 16-án 2 h-ig mind Sósmezőre érkeztek. Itt a már várakozó menetalakulatok beolvadnak s az e. aztl a parancsot kaptla, hogy két szd. hátrahagyásával a Par Casinu völgyébe akként induljon el, hogy oda 17-én délre megérkezzen; az e.-nek innen kiindulva a Δ 1167 Mgr. Gasinului és a -φ-668 D. Pietrisului közti állást kellett megszállnia.

16-án, mivel Papházy ezds. a ddr.-parságot átvette, az e. élére isméi Túrba alezds. került. A két zlj.-ből Eirich őrgy. (9., 10., 11. szd. III. gp.-szd.), Bittermann fhdgy. (1., 2., 3. szd., 7,1. gp.-szd., gyalogsági ágyús osztag), Hahn hdgy. (c.-műszaki szd., aknavető raj) és Haas alezds. (1. és 12. szd., IV. gp.-szd. és az I. gp.-szd. egy szakasza) parsága alatt négy csoport alakult; legutóbbi ho.-lartalék volt.

10. sz. vázlat.

A II. zlj.-nál 15-én az 5. és a 48. szd.-ot a 6. és a 7. szd. között tűzvonalba vetették.

17-én a meghatározott időpontban az I. és a III. zlj. a Par Casinu völgyébe érkezett s az imént említett állásban a német 226. tartalék-e-et felváltotta. Ez a művelet zavartalanul ment végbe. A II. zlj. ekkor újból az e. kötelékébe lépett.

Ennek az állásnak elfoglalása pontosan félesztendeig tartó állásharc kezdetét jelentette. Ez alatt az idő alatt komoly harci tevékenységet egyik fél se fejtett ki, aminek oka kezdetben a rendkívül szigorú léi. később pedig az Oroszországban a március 4-i forradalommal megindult bomlás volt. Az orosz forradalom a

muszka haderőnek ütőerejét megsemmisítette. Hogy később ennek a haderőnek még itt-ott egy-egy felbuzdulásával, kétségbeesett erőfeszítésével találkozunk, az semmit sem mond, hanem csupán a vízbefülő ember kapkodására emlékeztet. Igaz, hogy a vízbefülő ember erejét legjobban éppen ebben a szorult helyzetében feszíti meg. Ezt tette az orosz haderő a Kerenszki-támadás idején és az oláh haderő 1917 nyarán, mikor ösztönösen megérezte, hogy nemsokára végképen támasz nélkül marad.

De lássuk dióhéjban ennek a jóformán tétlenségben elmúlt félesztendőnek a történetét.

Az e. átvette az állást s haladéktalanul ennek alapos kiépítéséhez és hosszas tartózkodásra való berendezkedéséhez fogott. Az időjárás ennek a munkának nem túlságosan kedvezett, mert a talaj a rendkívüli hidegben megfagyott. Az arcvonaltól elé küldött járőrök és tábori őrsők az építkezés háborítatlanságát könnyűszerrel biztosították, mert az ellenség csak igen-igen ritkán mozdult meg, de célja ekkor se a támadás, hanem kizárólag a felderítés volt. A január végén megkezdődött; hófúvásban már járőröket is alig-alig lehetett! kiküldeni. A szibériai lövészek azonban a legkegyetlenebb hidegben is a lőrésnél álltak s minden kínálkozó célra tüzeltek. A legénységnek ezért munka közben a legnagyobb óvatosságot kellett! tanúsítania.

Papházi ezds. a Mgr. Casinului fontosságát teljesen átérezte s ezért az e.-nek itteni támpontját Haas alezds. szakszerű terve alapján Eirich őrgy. technikai vezetése mellett tábori erődítménnyé építette ki. A lövészárkba s a támpontokba tekintélyes számú különleges harceszközt, különféle hadigépeket um. aknagránátvelőket, fényszórókat!, gyalogsági ágyúkat stb. építettek be. Ugyancsak tűzvonalba állott 38 gp.-val mind a négy gp.-szd. is.

1917. I. 17, II. 15.

A fegyverszüneti hangulat következtében sebesülés alig fordult elő, a kegyetlen hideg viszont annál több áldozatot szedett. Nap-nap mellett sok ember ment hátra fagyott végtagokkal. Az e.-parság ennek az alattomos rémnek leküzdésére mindent elkövetett, de tökéletes eredményt elérni nem tudott.

Az ellenséges katonák, de – az oroszok becsületére válják – különösen románok naponta csoportosan szöktek át. Az e. február 11-én tüzzel való rajtaütést akart végrehajtani, hogy az ellenség táborában immár szemlátomást megindult bomlási folyamat érlelődését ezzel is siettesse. Minden előkészület megtörtént, mikor

10i'-kor egy szd. a 8. szd.-ot váratlanul megtámadta. A 8. szd. egyetlen lövést se adott, míg nem az ellenség közvetlenül állása elé nem ért. Ekkor azután megsemmisítő tüzet zúdított rá. A hatás az volt, hogy az ellenség pillanatok alatt 28 halottat vesztett s a legnagyobb rendetlenségben menekült. Ezen a napon a tüzérségi tűz oltalma alatt előremenő járőrök 50 oláh szökevényt szedtek össze s tereltek be az állásba.

Február 13-án az ellenség a szomszédos 33. honvéd e. bal-szárnyával szemben kísérletezett, de vállalkozása a 82-es gp.-ák megsemmisítő tüzeiben itt is balul ütött ki

Február közepére az állás kiépítésének és megerősítésének munkája már annyira előrehaladt, hogy az e. ideiglenes parnoka, Túrba alezds. elrendelhetette, hogy a legénység – riadó esetét kivéve – naponta egyfolytában öt órát! aludjék, a fedezék kiépítésén csak hat órát dolgozzék, a nap többi óráját pedig felszerelésének és fegyverzetének karbantartására fordítsa. A szolgálat menetét ennek megfelelően szabályozták. Hetenként egyszer a zlj.-aknak egy napi teljes pihenőjük volt. Ez a pihenő kitűnő alkalom volt arra, hogy az árok hős lakóinak lélekölően egyhangú, eseménytelen életébe némi változatosságot lehessen vinni s hogy a bakák a mozdulatlanságtól meggémberedett tagjaikat kissé kinyújtsák.

1917. 11. 15.-III. 16.

Az e. állománya az esetenként érkező és a tábori alakulatok közt felosztott legkülönbözőbb pótlásokkal, február 20-ára 78 tisztre, 3490 legénységi személyre és 801 lóra növekedett. Ebből a puskás létszáma 1740 fő számított.

A teljesen átláthatatlan ködben harci tevékenységre gondolni se lehetett. Csupán a két fél tüzérsége adott itt-ott néhány lövést. A szerencsétlen véletlen úgy akarta, hogy az egyik ilyen orosz lövedék február 20-án pontosan az I. zlj. lövészárkába vágjon be s ott Márton zls.-t halálra sebezze, négy legényt pedig könyebben megsebesítsen.

Március 1-én Lahne ezds., ddr.-parnok, szabadságáról bevonult s Papházy ezds.-tól a ddr. vezetését átvette. Papházy ezds. ekkor újból az e. élére állt s helyettesét, Túrba alezds.-t második és záróállás tervének elkészítésével s az állás helyének kitűzésével bizta meg.

2-án újabb kiadós hófúvás separt végig a hegyeken, de alig egy hétre rá eső eseti. Az ellenség tüzérsége az idő enyhülésén

felbuzdulva, szokatlanul élénk tevékenységet fejtett ki, ami azonban az e. szempontjából kizárólag hasztalan lövészerparazarlást jelentett.

10-én 23.30^h-kor a figyelő őrszemen álló Józsa Dénes közlegény észrevette, hogy kb. 20 főnyi osztag kúszik feléje. Azonnal felriasztotta a tábori őrsöt, melynek parnoka, Tamás István szakaszvezető a 11. szd. öt emberével az ellenséget megfutamtította.

1917. III. 16.-IV. 5.

16-án az e.-parság alapos megfontolás és tájékozódás után engedélyt kért arra, hogy az ellenséget a -φ-1125-ön lévő, meglehetősen kellemetlen állásából végképen elűzhesse. Papházy ezds. ennek a vállalkozásnak tervét aprólékosan kidolgozta és felterjesztette. De a felsőbb parság. – valószínűleg az oroszokkal köntendő különbsége reményében – az engedélyt nem adta meg.

A 71. ho. másik ddr.-ának. a 142. ddr.-nak a 26. Landwehr ho.-parnokává kinevezett parnoka, Klein tbk., távozása alkalmából igen meleg szavakkal búcsúzott az e.-től, melynek kitarása, hősiessége előtt az elismerés zászlaját mélyen meghajtotta. 22-én a 141. ddr.-t az olasz harctérre helyezték át s az e. ddr.-parnoka Lahne ezds. is búcsút mondott az e.-nek, mely – mint írta – olyan nagyon szívéhez nőtt. Bucsuzása alkalmából az e. árva- és özvegyalap javára 1000 K-át adományozott.

Április 1-én Túrba alezds.-t a 83. e. parnokává nevezték ki. *Ez a kitűnő törzstiszt époly fájó szívvel búcsúzott székelyeitől, mint azok tőle.*

A tél engedett, a hó rohamosan olvadt s a víz az előre elkészített csatornákon lefolyt. A talaj se volt már olyan kemény, jobban és kisebb fáradtsággal lehetett ásni. Az árkokat ezért 40-50 cm-rel mindenütt kimélyítették. *Csupán a Mgr. Casinuluion kellett kavernákat építeni, mert az ásó itt közvetlenül a talaj színe alatt kőbe ütközött, A kavernákban főként tartalékot és 1-1 gp.-át helyeztek el. A második vonal helyét egyelőre csak erős támpontok és védelmi fészkek jelezték.*

Említettük, hogy az utóbbi időben az e.-be a legkülönfélébb alakulatok olvadtak be. Ez kegyetlenül megbosszulta magát. Az e. kötelékébe kerülő cseh, szerb és román ajkú legénység az ellenséghez csoportostól szökdösött át. Az e.-parság ezért az összes más nemzetiségű embereket összegyűjtette s az arcvonalt mögött előforduló munka elvégzésére használta fel.

1917. IV. 6-18.

Április 6-án az újabb pótlással megerősödött e. legénységéből a 13. szd. is megalakult.

7-én Hannák szds.-kezelőtiszt betegen kivált az e. kötelékéből. Papházy ezds. meleg szavakkal mondott Istenhozzádott és köszönetet ennek a derék tisztinek, kinek 32 havi harctéri szolgálata alatt egyedüli gondja az e. jólétié volt.

A hds.-főparság felszólította az e.-parnokot, hogy az e. szelleméről teljesen őszinte és nyílt formában jelentést tegyen. Papházy ezds. nyugodt lélekkel jelentette, hogy a székely legények szelleme az elképzelhető legjobb.

12-én Lehoczky őrgy. bevonult az e.-hez s az I. zlj. parságát átvette.

15-én egy tiszt járőr az u. n. »Namenlose«-ről, a »Névtelen kúp«-ról a -φ-1125 felé felderítőútra indult. Útközben nagyobb erejű ellenséges tábori őrsre bukkant, ezzel harcbakeveredett. Az ellenség kitartóan védekezett, s a járőrt, miután annak parnokát Osztaián hdgy.-ot megsebesítette, visszavonulásra kényszerítette. Megnevezett hdgy. kétszeres sebesülésével az ellenség fogságába esett.

A tiszt csere keretében Schuchardt hdgy., (porosz kir. 256. tart. e.) az e.-hez bevonult, Horváth Ferenc hdgy.-ot ugyanekkor három hónapra a német 204. e.-hez vezényelték.

17-én Gerok német gy. tbk. megszemlélte a II. zlj. állását! s elrendelte, hogy álló lövések számára kimélyítsék.

1917. IV. 18.-V. 20.

18-áu újabb pótlásból a 14. szd.-ot s Tonetti Rémus szds. parsága alatt a IV. zlj. törzsét! is megszervezték; ezt 22-én Haas alezds. vette át.

28-án Kelemen Béla szds. a 10. szd.-ot, majd nemsokára a IV. zlj. parságát átvette.

Az idő egész áprilisban változó volt. A két fél tűzérése a napos időt belövésre használta fel. Az utóbbi napokban feltűnt, hogy az ellenség járőrei még akkor is kitérnek a harc elől, ha tekintélyes számbeli fölénynek örvendenek. Ebből arra következtek, hogy az orosz forradalom immár megtette hatását s a helyzet Oroszországgal a különbékére megérett. Ezért május 14-én a VIII. hdt. elrendelte, hogy a csapatok az oroszokkal az ellenségeskedést mindaddig szüneteltesék, míg a helyzet nem tisztázódik. Ez az egyoldalú fegyverszünet 16-áig tartott. Ekkor, mivel

Oroszország különbékére való hajlandóságát semmiképen se fejezte ki. újból beállott a hadiállapot. De ez a helyzet; is csak három napig tartott. Ekkor a 71. ho. rendelte el, hogy a csapatok az oroszokkal szemben fegyverükhöz kizárólag csak védelmi céllal nyuljanak. Ezen a napon, 19-én 8^h-kor Tonetli szds., Kózsa József szakaszvezető, zlj. kürtös, Hajdú József őrzető, zászlóvivő és Proschak Vencel német közlegény, tolmács kíséretében mini parlamentert átment az orosz-turkesztáni 9. gy. e. ezredbizottságához s a hads.-parságnak az orosz hadvezetőséghez intézett felhívását az e. parnokának átadta. Ez eleinte az összes parlamentereket foglyainak nyilvánította, de a szds. erélyes tiltakozására a tolmács kivételével mindenkit elbocsátott s hds.-parságunk felhívását fölöttek parságának továbbküldötte. A tolmács az orosz hadvezetőség válaszával 20-án tért vissza. Mivel tudjuk, hogy a menseviki Kerenszki ántántbarát volt és a háborút a győzelemig folytatni akarta, világos, hogy válasza, ha nem is fennhézjó, de kereken elutasító volt. A mensevikiek ekkor még nem álmodták, hogy Rasputinnak – a cári kamarilla fejének – s a cárnak igaza volt: a különbéke volt az egyetlen eszköz, mellyel a nemzetgyilkos sárkány fejét levághatták volna... Kerenszki utolsó nagy erőfeszítésre készüli, mellyel győzni akart, de amellyel csupán hazája sírját sikerült megásnia. Ezt a munkát valóban alaposan elvégezte. Őrüli volt, aki azt hitte, hogy választott parancsnokokkal és bizalmiakkal hadviselést folytathat!...

1917. 20-VI. 1.

Emlékszünk, hogy az e. fölöttek ddr.-parságát az olasz harcterre helyezték át. Az e. most – május 22-én – a 8. hegyi-ddr. kötelékébe lépett.

23-án Király Ferenc alezds. bevonult; ezért az e.-hez ideiglenesen beosztott Lehoczky Lajos 85-ös őrgy.-ot, mint létszámfelettit, az e. a hdt.-parság rendelkezésére bocsátotta.

26-án a hallgatólagos fegyverszünetnek végeszakadt. Tüzérségünk löni kezdte az ellenség arcvonala mögött foglalatoskodó munkáscsapatokat, mire az orosz tüzérség nemcsak kedvenc célját, az I. zlj.-at fogta tűz alá, hanem az e.-parság, a 8. hegyi-ddr. állását és a ho.-egészségügyi intézetet is hevesen lötte. Az e.-parság ezért a ho.-tartalék mellé, a -φ- 508-ra költözött.

A következő napokon az ellenség szakadatlan járőr- és tüzérségi tevékenységet fejtett ki, különösen a Mgr. Casinului ellen.

Junius 1-én Antal Péter tizedes egy 12. szd.-beli járőr élén a

-φ- 1132 és a -φ- 1125 közti nyereg felderítésére indult. Útközben az övénel kétszeresen nagyobb erejű járőrrel találkozott!. Ezt megfutamította, az orosz állás helyét és megszállóinak erejét pontosan felderítette, azután veszteség nélkül bevonult.

1917. VI 2-24.

2-án Gidáli zls. vezetése alatt egy járőr járt; kint. Ez felderítő útjáról visszatérve, kézigránátokból rögtönzött aknába botlott, melyet az e. helyezett el. Az akna felrobbant! Egy ember meghalt. Gidáli zls. és öt legény megsebesült.

A járőröktől állandóan nyugtalanított ellenség dél táján tűzzel való rajtaulést hajtott végre, miközben tűzérsege a Mgr. Casinuluirra. a védelmi fészkek (Blockhaus) vonalára és a »Névtelen kúpra élénk zárótüzet adott!. A tűzérsege tüze, ha nem is egyforma élénkséggel, egészen 5-én estig tartott. 6-án és 7-én az egész ellenséges tűzérsege Ojtoz környékére irányította tüzet. A harci zajt Ojtoztól igen tisztán lehetett hallani.

A következő napok nyugodtan teltek el. Az újabb pótlásokból a 15. szd.-ot is megszervezték. 13-án a 14. szd.-nál tizenkilenc ember tifuszban megbetegedett!. Megállapították, hogy az esőzés a forrásokat megfertőzte; ez okozta a megbetegedéseket. A szd.-ot vesztegzár alá helyezték, de szerencsére később már alig fordult elő megbetegedés és a járvány a többi szd.-ra egyáltalán nem terjedt át, sőt 24-ével a 14. szd. elkülönítését is feloldották.

Károly király 16-án Erdélyben járt. Ez alkalommal küldöttség ment Kézdivásárhelyre, hogy ott tisztelegjen az uralkodó előtt. Mikor a király Plettl hdgy.-gyal, a küldöttség vezetőjével kezeifogott, sajnálkozását fejezte ki, hogy nem szoríthatja meg minden 82-esnek a kezét. Kijelentette, hogy az e. ragyogó hírnevét nagyon jól ismeri. Az e. minden egyes tagjának szívélyes üdvözlését küldte.

1917. VI. 24.-VII. 7.

21-én tűzérsegünk, az *Ojtoz* ellen intézett repülőtámadás vizsonzásaképpen, az ellenség arcvonala mögötti községeket lőtte. Erre 22-2 í. közt az ellenség tűzérsege is élénk tevékenységet fejtelt ki, de jóformán semmi eredményt: se ért el. Három nap alait csupán, az e. állására kb. 450 lövést adott. Helyette az egyik német 15 cm üteg rövid lövéseivel három sebesülést okozott.

27-én Rohr báró vezérezredes a III. zlj.-at meglátogatta. Mialatt a tűzvonalba tartózkodott, a muszka tűzérsege az I. zlj.

fedezékére újabb 85 lövést adott, de kárt ezúttal se okozott. Rohr vezérezds. az c.-ről a megkülönböztetett elismerés hangján nyilatkozott s a látottak fölött teljes megalégedését kifejezve, az e.-et az 1. hds. gyöngyének nevezte!

28-án a III. zlj. s az ezzel szomszédos 6. szd. jobbszárnya kapott 100 gránátot. A 118. sz., VI. 21-én kelt P. V. B. (Rendeleti Közlöny; hírül hozta, hogy a III. zlj. egykori kitűnő parnoka, Waldstätten alezds. Lipót-rendet kapott. Az e.-parság ennek az érdemes tisztnek az egész e. nevében szerencsekívánatait fejezte ki.

29-én csend volt. A következő napon a tüzérség eleinte lányn, majd egyre élénkebben lőtt. Tüzének hevessége lassanként, de szakadatlanul fokozódott, míg július 6-án tetőpontját érte el. Ekkor még éjjel se pihent, hanem állandó kedvenc célpontját, a Mgr. Casinuluit bombázta.

1917. VII. 7-11.

Július 7-én Eirich őrgy. szabadságra ment s a III. zlj., valamint a *Mgr. Casinului támpontjának* parságát Kelemen Béla szds., tőle a IV. zlj.-ét pedig Tonetti szds. vette át.

Az ellenség készülődésében lévő támadásának egyre több és csalahatalanabb jelét adta. Először is ezek közé sorolt a szakadatlan, élénk tüzérségi tűz és a nagy járőrtevékenység. 7-én az e. egész arcvonala előtt 20-30 fő erejű járőrök tünedeztek fel, melyek erőszakos felderítéssel kísérleteztek. Igaz, hogy a járőrök vállalkozása a figyelőőrök éberségén kivétel nélkül mindenütt hajótörést szenvedett s hogy a muszkának ez meglehetősen nagy véráldozatába került, de az is kétségtelen, hogy ez a szakadatlan mozgolódás csapatainkat nyugtalanította és fokozott készségbe kényszerítette. Tüzérségünknek a folytonos zaklatásért a -φ- 1125-re adott megtorló tűzét a muszka tüzérség hevesen viszonzta.

10-én délelőtt a járőrök orosz ellenpropaganda röpiratokat találtak. A hadvezetőség röpiratában hadvezetőségünk különbé-kére tett javaslatának őszinteségét – vesztére – kétségbevonta és békehajlandóságunkat kigúnyolta. A harcnak eszerint tovább kellett folynia mindaddig, míg a szerencsétlen 150 milliós birodalmat a kártékony vörös láva végképen el nem borította.

Papházy ezds. július 11-én szabadságáról bevonult. Büszkén hozta az e. tudomására, hogy a király laxenburgi kastélyában fogadta és megbízta, hogy hős székelyeinek az ádáz ellenség leveréséért köszönetét, háláját! és üdvözetét tolmácsolja.

12-én az időközben beérkező pótlásból a 16. szd.-ot is meg-

szervezték. Az ellenség 3-3.30^h közt tűzzel való rajtaütést hajtott végre s tüzésége is adott itt-ott néhány lövést, azután]>eállt a jellegzetes vihar előtti csend.

Az utolsó három napon megszakítás nélkül esett. Az esővíz ;iz állásokat sok helyen megrongálta. A legénységnek szerencsére bőven volt ideje, hogy a hibákat kijavítsa, mert! az ellenség csendben maradt.

1917. VII. 14-25.

14-én a telefonisták kihallgatták az ellenség beszélgetéseit, így sikerült megtudni, hogy valóban nagyszabású támadás készül. Az egész arcvonalon szigorú készültséget rendeltek el. A legénység a pergőtűz és a gáztámadás esetén követendő magatartására nézve már hetek óta alapos oktatásban részesült s teljes lelki nyugalommal várta az eseményeket.

Mivel a támadás időpontja egyre közeledett!, a hds.-parság elrendelte, hogy a csapatok nyugalalmát és pihenését okvetlenül biztosítsák, hogy ezek, pihent idegzettel és izmokkal, helyt tudjanak állni, mikor erre sor kerül. A 30.5 mozsárnak a Δ 1125-re végrehajtott belövése s az e. akna- és gránátvetőinek zárótűz-próbája az ellenség tüzéségétől ellenakciót váltott ki. Természetes, hogy a főcélpont ezúttal is a *Mgr. Casinului hegytömb* Δ 1167 *támpontja* volt.

17-én a II. zlj.-ből s a ho.-tartalékból Haas alezds. parsága alatt külön harcsáv alakult. A tisztí csereakció keretében a porosz kir. 204. gy. e.-nél vezényelve volt Horváth Ferenc hdgy. az e.-hez bevonult; a német e.-nél teljesített szolgálatának méltánylásául, a 2. oszt. vaskereszttel tüntették ki. Ezzel egyidejűleg Schuchardt német hdgy. az e.-énél való jelentkezésre utasítást kapott.

Az előreküldött járőrök megállapították, hogy az ellenség állása megerősítésén a legnagyobb nyugalommal dolgozik. 19-én egy járőr a Névtelen kúp ellen erőszakos felderítést akart végrehajtani. Ez a kísérlete csődöt mondott, de egyik embere sebesülten fogságba esett. Ez orosz katona volt s a 22. szibériai lövész-e. kötelékébe tartozott.

Az e. állománya az élet-halálharc előestéjén, azaz július 20-án 95 tiszt, 4654 legény és 774 ló volt. Ebből a tulaj dónké p eni harcosállomány 84 tiszt és 2705 legényt tett ki. Az e.-nek 37 gp.-ája, két 9 cm-es és egy 12 cm akna-, 2 közép és 22 könnyű hordozható gránátvetője, 4 gyalogsági ágyúja, 3 láng- és 5 fény-szórója volt.

Most pedig lássuk a székely c-nek végre nem idegen célokért, hanem szűkebb hazájáért vívott legszentebb, de egyúttal legvéresebb harcát.

Tudnunk kell, hogy a József kir. herceg, vezérezredes hds.-ével szembenálló 2. (Avarescu) oláh hds. július 25-én a 8. hegyi-ddr.-tól délkeletre, a *Marastinál* lévő magaslatokon álló német 218. ho. arcvonala benyomta. Ezt az eseményt: az oláhok mint legragyogóbb fegyvertényüket könyvelik el. És ebben igazuk is van. A román haderő, mely francia kiképző és oktatótiszteteket kapott, már-már kezdte egyenrangú ellenfélle kinőni magát. De reneszánsza hajnalán baleset érte... T. i. a Kerenszki-offenzíva, a muszkák utolsó nagy erőfeszítése Galíciában, teljes csődöt mondott. Az orosz haderő már semmit se számított, mert fegyelme felbomlott. Az ébredő oláh haderő magára maradt s bár értéke most már csakugyan számottevő volt, egymagában a központi hatalmak még nagyobb értékű haderejével szemben elérni semmit se tudott.

1917. VII. 22-25.

A szövetséges orosz-oláh hadvezetőségek terve ugyanis az volt, hogy a moldvai arcvonalon július 22-től 24-ig tartó tüzérségi előkészítés után, az orosz 9., az oláh 2., az orosz 1., az oláh 1. es az orosz 6. hds. egyszerre kezdik meg a támadást. De az időközben bekövetkezett galíciai kudarc Kerenszkit! – kissé megkétségbe – annak tudatára ébresztette, hogy a »diadalmas forradalom« bizalmirendszerű hadserege horda, amellyel legfeljebb védekezni, de támadni semmiesetre se lehet. Ezért! elrendelte, hogy az egész orosz haderő szüntesse be a támadást s a tisztek – kiknek tekintélyét olyan kitűnő eredménnyel sikerült lerombolnia – a fegyelmei szilárdítsák meg, hogy a támadást! minél előbb és »a végső győzelem reményében folytatni lehessen«.

Cserbacsev orosz tábornok, a szövetséges moldvai haderők főparancsnoka Kerenszki utasításához híven, a támadás beszüntetését csakugyan el is rendeltje. Ez az intézkedése az oláh hadvezetőségre villámcsapásként hatott. Hiszen Avarescu tbk., az oláh 2. hds.-parnoka, *Marastinél* elért kezdeti sikere után már legalább is Budapesten képzelte magát... Avarescu Cserbacsev intézkedésébe beletörődni nem tudott! és nem is akart. A román hadvezetőségnél kierőszakolta, hogy a támadást» legalább addig folytathassa, míg hds.-e az orosz 9. hds. arcvonalának magasságát eléri. Erre engedélyt kapott, de tervét mégsem tudta megvalósítani.

Worotniowo, 191(5 IV./25.
A templomban a 82-es sebesültek.

Szibériai lövész hadifogoly.
Casinului, 1917 VI.

Casinului a bombázás előtt.
Zászlóaljparancsnokság.

A Casinului a pergőtűz után
1917 VII. 22. – VIII./20—ig.

mert a Mgr. Casinuiuon. melyet a 82. székely c. védelmezett, harcbanvetett újabb és újabb ho.-in minden ereje megtörött.

József kir. herceg öfensége, a világháborúról írott nagy művében, a Mgr. Ccisinului védelméről ekként emlékezik meg:

»A román 2. hds. jobbszárnyán támadó 8. és fél 6. román hadosztály mindenáron el akarta foglalni a Magura Casinului (-φ- 1107) levő állásainkat, melyeket akkor a 8. hegyidandár kötelékében levő székely 82. gyalogezred Papházy ezredes vezetése alatt védelmezett. A hős székely 82. gyalogezred állott őrt az erdélyi határnak e bástyáján. Az arcvonalból előreugró állásokat a románok július 26. és augusztus 5-e között mintegy 40-szer támadták meg, de minden rohamuk megtörött a vitéz székelyek ellenállásán. Hiábavaló volt minden áldozat, hiába rohantak a románok úgyszólván szünet nélkül a székelyek állásainak. Ezek esőben, térdig vízzel telt árkokban szilárdan állották a gyilkos tüzet és halálthozó támadásokat. Végre a románok belefáradva a véres és hiábavaló harcba, kénytelenek voltak a támadásokat abbahagyni.«*

1917. VII. 21.

A támadás tehát megindult!. Ezúttal oláh támadt, oláh bánta...

Július 21-én egyetlen lövés se esett. A székely bakák teljesen tisztában voltak ennek a mesterkélt nyugalomnak a jelentőségével. Tudták, hogy a pokol minden perzselő lángjának felszabadítása immár küszöbön áll. Az éjtszaka is ebben az idegörlő, rémítő csendben lelt el. Másnap reggel csendes eső kerekedett, mintha az ég a székely bakák felesigázott idegzetét akarná megnyugtatni, felfrissíteni. Az eső halkán szemelt s az ébredező csendes hajnal, talán éppen azért, mert ilyen csendes volt, irtózatot hozóit magával.

1917. VII. 21-23.

Most, most kell megkezdődnie – mondogatták az ősosztönű bakák – és igazuk volt.

22-én 6^h-kor az ellenség tüzésége a Mgr. Casinuluit a szokottnál is hevesebben, löni kezdte. Tüze, – melynek irányítását jórészt francia tisztek végezték – lassanként pergőtűzzé nőtte ki magát. Könnyű-, közép- és nehézcsövű lövegek, valamint az akna-

* József főherceg tábornagy: A világháború, amilyenek én láttam. V. kötet, 181. oldal.

és gránátvetők hihetetlen tömege lőtte a Mgr. Casinuluit, míg a Névtelen kup csupán néhány lövést, a II. zlj. fedezéke pedig egyetlen lövési se kapott. A támpont tetején levő legénység lehetőleg a kavernákban összeszorulva tartózkodott s a fedezékben csupán a megfigyelők maradtak. Így a veszteség, az irtózatossá tűzhöz viszonyítva, csekély volt. Délután az oláh-orosz tüzérség gázgránátokat lőtt. De különös hatást ezzel se ért el, mert gázmaszkja minden embernek volt s mi több, ezzel kivétel nélkül mindenki bánni is tudott. Az e. büszkeségévé vált! mint a fedezéke, hosszú hetek fáradtságának, erőfeszítésének és szorgalmának gyümölcse, annál rettenetesebb kárt! szenvedett s estére, mikor a tűz elcsendesült, szinte romokban hevert. Nem csuda: csupán a Mgr. Casinuliuion lévő erődítés-szerűen kiépített támpont legalább 10.000 gránátot kapott. 21^h táján az ellenség tüzérsége csaknem teljesen elhallgatott. Ekkor a legénység a romhalmaz kijavításához fogott. 23-án az ellenség korán ébredt. Tüzérsége különösen a Mgr. Casinuliuira, már 3.45 h-kor okádni kezdte gyilkos tüzt. 4.45^h-fől 5.45^h-ig szünetel tartott ugyan, hogy azután annál eszeveszettebben tomboljon. Mgr Casinului percnként 40-45 gránátot; kapott! 9^h és 9.45^h közt az e. aknavetői is adtak mintegy 400 lövést. De mi volt ez az ellenség pergőtűzéhez képest!... Ez a szerény viszonzás csak arra volt jó, hogy az ellenség pusztító dühét még jobban fokozza. A védelmiszakasz parnoka ismételtén kérte, hogy a 140.5 mozsár az ellenség főfészkére, a -φ-1125-re néhány lövést adjon, de kérése teljesülésére, egész nap hiába várt. Kisebbsöví tüzérségünk a -φ- 1132-öt hatásosan lőtte. A német 21 cm mozsárul eg az ellenségnek a Fa di Sticlánál (üvegyárnál) álló tüzércsoportját, fogta tűz alá s ezzel szemben igen szép hatást ért el, úgyhogy az ellenség tüze egyre jobban lanyhult s 10^h-tól kezdve már csak percnként 4-5 lövés esett. A Névtelen kup megszállóinak (I. zlj.) és a II. zlj.-nak aránylag ez is elég csendes napja volt. 17^h-ra a tüzérségi tűz az egész vonalon elcsendesedett!, csupán a 15. szd. kapott 21^h-ig még néhány lövést.

1917. VII. 23-24:

Hir szerint az orosz 21., 22. és a 24. lövész e-ek az engedelmességet megtagadták. Az egész orosz lövész ho.-ból csupán a 23. e. bizalmijai szavazták meg a támadást. Ez az egyelőre még hü e. a 22. e.-et felváltottla. Mikor a székely bakák éjjel a szétlőtt előretolt állás kijavításán dolgoztak, a muszkák egyáltalán nem zavarták őket munkájukban, sőt minden áron barátkozni akartak.

A kijavítgatott. fedezékek ezen a napon is romokba dőltek. Az őserdő iszonyú ropogás közben egyre gyérült. Mindez érthető, mert *Mgr. Casinului ezen a napon is kb. 10.000*, az I. zlj. és a 14., 12. szd. fedezéke kb. 1000 gránátot kapott!. Az elvonulófélben levő orosz tüzéség felhalmozott nagy lövedék készletétől menekülni akarL és ezért éjjel-nappal tonnaszámba szórta az acélt és a vasal.

Éjjel az 5. bosnyák-e. és tovább délkeletre a német 218. ho. arcvonala felől rendkívül élénk harcizaj hallatszott.

24-én 3^h és 6.30^h között az egész e. fedezéke heves puska és gp.-tüzben állott. 7 h táján a tüzéség is munkába lépett, de ezúttal enyhén működött. Csúpan Mgr. Casinuluit lőtte.

Ennek megvolt az oka. Az ellenség egész erejét a Putna folyó menti front áttörése érdekében vetette latba. Az irtózatosszerű erőfeszítés eredménye itt nem is maradt el. A sokkal nagyobb erőnyomása a Marastitól nyugatra emelkedő hegyeket megszálló előbb pergőiuze.l és gázzal alaposan megpuhított német 218. ho.-t. visszavonulásra kényszerítette.

1917. VII. 11-25.

Az ellenség tüzéségének eleinte lanyha tüze időközben egyre élénkült, a Mgr. Casinuluiról a II. zlj. balszárnyára és az I. zlj.-ra is áterjedt és 15.45^h-ig, a Mgr. Casimiluiion pedig 19.35^h-ig tartott. De a mi tüzéségünk is hatásosan lőtt.

A telefonistáknak 12^h táján sikerült az oroszok beszélgetését kihallgatniuk. Eszerint a muszkák galíciai vereségükről már tudomást szereztek és ez a hír csöppet] se növelte lelkesedésüket. Kitudódott az is, hogy a 24. szibériai lövész e. fedezékében oláh törzs- és főtisztek is vannak.

Ez kétségtelen jele volt az orosz haderő felbomlásának!... De az oláhok harcértéke az oroszok fegyelmének megbomlásával egyenes arányban növekedett. A Marastinál – német csapatok ellen! – kivívott győzelem az oláh haderő »érelődésének« fényes bizonyítéka volt. 21.15 h-kor az 5. szd. és a III. zlj. arcvonala – Δ 1167 támpontja – ellen egy orosz zlj. rajtaütésszerű támadást intézett. A lesállításba elhelyezett gp.-ák, az akna- és gránátvetők, valamint tüzéségünk zárótüze, rövid ½ órán belül, vesztességteljesen visszaverte a támadót. *Ezzel a 82-esek végleg elbúcsúztatták az orosz gyalogságot.* 22.30 h-kor az egész arcvonal elcsendesedett. A legénység ekkor azonnal az állás kijavításához fogott.

Az e. vesztessége az előző nap 2 halottjával és 18 sebesültje-

vel összehasonlítva, emelkedést mutatott, azaz 3 halott és 25 sebesült volt.

25-e csendesen kezdődött. Az ellenség tüzérsége 5^h-fől kezdve a Kelemen-szakaszt, főként a Mgr. Casinuluit és a 14. szd.-ot egész délelőtt mérsékelten lötte.

Az egyik kihallgatott telefonbeszélgetésből kiderült, hogy a Mgr. Casinului ellen a támadást kizárólag román csapatok fogják végrehajtani és az orosz 24. lövész e. csupán jelenlétével fog tűndökölni. 10^h táján a megfigyelők a -φ- 1132-ön és a -φ-1125-ön nagyobb gyülekező oláh erőt láttak. Ettől kezdve a tüzérség tüze megelégnék. De a védők meglepetésére 12.15^h-ra teljes csend állt be s az egész nap folyamán semmi se történt! Ennek magyarázata az oláhoknak még mindig a Marasti mellett lévő magaslatokon álló német 218. ho. ellen kifejtett óriási erőfeszítése volt.

1917. VII. 25-26.

26-án a tüzérség tudomására jutott, hogy a *Fadi Sticlanál* két e. – az oláh 41. és az orosz 23. lövész e. – táborozik. 125 gránátot lött. a táborba s mint kiderült, igen szép eredményt ért el.

Az e. arcvonala előtt egyelőre csend volt, mert az oláhok dühe még mindig a német-218. ho. és a mi lovas-ho.-unk ellen irányult. Erőfeszítésük nem volt hiábavaló, ellenkezőleg meghozta a világháborúban elért legszebb sikerüket. A 2. oláh hds.-nek sikerült a német-218. ho. arcvonalát hatalmas tüzérségi előkészítés és gáztámadás után, újból benyomnia. A meghátráló német-218. ho. a közte és a 8. hegyi-ddr. közt álló o.-m. lovas-ho.-t is magával ragadta, minek következtében a 8. hegyi-ddr.-nak jobbszárnya a »levegőben« lógott és arcvonalát szintén ki kellett igazítania. Utóbbi ezért, hogy a bekerítést elkerülje, 11.30^h-kor elrendelte, hogy az I. zlj. s a III. zlj. jobbszárnya a -φ- 919 -φ-147-től nyugatra hevenyészett záró állásba visszavonuljon. Ez csendben és zavartalanul ment végbe. A századok az összes beépített különleges harceszközöket is magukkal vitték.

13.15 h-kor a II. zlj. fedezékét román járőrök közelítették meg. Ezek kutyákat is vittek magukkal. A zlj. puska- és gp.-tüze hamarosan szétszórta és visszakergette őket.

1917. VII. 27.

26-án estérc minden elcsendesedett. Király örgy.-nak az új állásba került szd.-ai fájó szívvel gondoltak várszerűen kiépített régi fedezékükre, melyen 8 álló hónapig dolgoztak, melyben némi-

leg biztos oltalmat találtak és otthonosan érezték niaoukal. Kardcsapás nélkül kellett ezt az ellenségnek átengendniök s ez, mint rendszerint most se az ő hibájukból történt...

27-én reggel az ellenség járőreivel rendkívül óvatosan tapogatózott az I. zlj. új állása előtt. Az előző nap kiürített! »Névtelen kupon« lévő árkot rövid, de igen heves tüzérségi előkészítés után rohammal elfoglalta.

Megállapították, hogy míg a Mgr. Casinulial szemben még mindig csal; oroszok vannak, a III. zlj. jobbszárnyával és az I. zlj.-jal szemben lévő fedezékeket kizárólag oláhok szállták meg.

A Casinu-völgyében tűzállásban lévő ütegek 26-án az I. zlj. kitartásának köszönhetően menekülésüket. Ezek 27-én elfoglalták új tűzállásukat s már a délelőtt! folyamán hatásosan működtek, 17^h-kor pedig a Névtelen kupon gyülekező, francia acélsisakkal felszerelt oláh rohamcsapatokat csúfosan megfutamították. Az oláh tüzérség viszonzásul a Mgr. Casinulaira ágyúzott.

A szd.-ok az újonnan megszállott záróállás kiépítésén és megerősítésén éjjel-nappal, szünet nélkül dolgoztak, drótakadályt húzlak az átlás elé s az árkot kimélyítették. Oldalazó állásokat építettek, az ide beépített gépek zárótüzét ellenőrizték s a tüzérség is belötte magát. Szóval minden megtörtént, amit a rendkívül komoly helyzet megkövetelt. Az éjjel is kintlévő biztosítóőrsek közül az egyik 28-án 1.30^h-kor a román 29. vadász-zlj. egy katonáját elfogta. Ez azt állította, hogy minden e. 150 főnyi rohamcsapatot alakít s hogy a 37. e. a völgytől jobbra, a 13. pedig attól balra fog előnyomulni.

1917. VII. 28.

Nyilvánvaló volt, hogy igen forró napok következnek. A parnokok a székely legények fejébe vésték azt, ami a szívében úgyminden 82-esnek benne volt, hogy most valóban Hazájukat védelmezik s hogy helyüket a szokottnál is keményebben kell megállniok. A zlj. (együttal a Mgr. Casinului támpont) parnoka az állásokat hős tisztjeivel végigjárva, Erdély opáloskék lepelbe burkolozó határhegységeire mutatott s mondta: Eiuk, ott van a mi Hazánk! Rajtatok múlik, hogy az oláh bocskor ne taposson újból végig rajta!... A székely bakák pedig ezt válaszolták: Nem mozdulunk mi innen, csak legyen elég kézigránát!... A II. zlj.-nál e közben tökéletes nyugalom volt és mi sem változott.

28-án a tüzérség a Mgr. Casinuluit már újból hajnalban lötte. Ebből a tűzből a szomszédos 12. és 14. szd.-nak is bőségesen ju-

tolt. 7 h-kor a záróállás ellen nagyobb oláh járőrök mentek előre. Ezekből pár ember fogságba esett. A Mgr. Casinului támpontjába beépített lángszórót egy srappel használhatatlanná tette.

A tüzéség tüze egyszerre megélenkült. 9^h táján a 8. hegyi- ddr. közölte, hogy az ellenség a szomszédos lovas-ho. arcvonalát újból áttörte. Tüzéségünk az I. zlj. arcvonala elé lőtt, ahol az oláhok a legélenkebb tevékenységet fejtették ki. Lövései – sajnos – rövidek voltak, úgyhogy az I. zlj. és a 12. szd. a hevenyészett záróállásban tisztán csak a maga erejére támaszkodhatott. Ez volt a helyzet, mikor az e. parancsot kapott;, hogy állását legalább estig okvetlenül tartsa... *Felsőbb parancsra előkészítették a visszavonulást.* Természetesen legelőbb a tüzéséget kellett hátraszállítani. Ennek következtében a Papházy-csoport a legkritikusabb napokban számottevő tüzéségi támogatásban, nem részesült.

Az ellenség tüzésége e közben a Mgr. Casinului és a szomszédos fedezék-szakaszok ellen egyre élenkebb tevékenységet fejtett ki. Haas alezds. kérte, hogy tüzéségünk ezt az állás-szakaszt hathatósabb védelemben részesítse. Mielőtt ez megtörtént volna, az egyik kihallgatott telefonbeszélgetésből kiderült, hogy a Mgr. Casinului ellen oláh erőszakos felderítőosztagok mennek előre, miértis a tüzéség ide irányított tüzét beszüntette. Ez valóban be is következett. 13.50 h-kor a 9. tiáboriőr és a felső záróállásban lévő 12. szd. ellen egy oláh szd. nyomult óvatosan előre. Kerzsi hdgy. a 12. szd. vitéz parnoka – mint mindig – az ellenséget most is megfelelő fogadtatásban részesítette, mire ez megszaladt.

Az Ojtoz-völgyében álló Vécscy tüzércsoport e közben felajánlotta támogatását az e.-nek. Papházy ezds. kérte, hogy tüzét a 12. szd. állása elé irányítsa.

A helyzet a Casinu-völgyétől délre egyre rosszabbodott. A szomszédos lovas ho.-unk a Sboina Verde -φ- 1376-ra ment vissza. A 71. ho. utolsó tartálékának, a 6., 7. szd.-nak a veszélyeztetett ponton való harcbevételével akarta a katasztrófát elhárítani, ami sikerült is. A 6., 7., 15. szd. 11^h-kor Lukáts Lőrinc szds. parsága alatt! a -φ- 605-höz ment, ahol közvetlenül a 8. hegyi-ddr. rendelkezett vele.

15.10 h-kor az ellenség megismételte sikertelen támadását a 12. szd. ellen; az I. zlj. előtt újabb és újabb erőszakos felderítőosztagok bukkantak fel, de a zlj. tüzében nem jutottak előre, hanem ettől 300 lépésnyire beásták magukat. A Mgr. Casinului új-

ból heves tűzérési tűzben állott. Ez a tűz 16^h táján a 12. szd.-ra és a 2. állásra is áterjedt.

A Mgr. Casinuluion az előretolt állások romokban heverték. Í10.35^h-kor az oláh 37. e. zlj.-ai a 12. és a 13. szd. vonala ellen, kürtszóval, énekelve újabb rohamra indultak. Szőnyi István fhdgy. a válságos helyzetet látva, az erdőtisztásnál a 12. és a 3. szd. mögött u. n. varrattartalékként készületben lévő 16. szd. három szakaszát Kelemen szds., zlj.-parnok erre vonatkozó parancsának beérkezése előtt tűzbevetette s közelharccal az áttörés veszélyét elhárította. Valóságos élvezet volt a bakákat ilyen ellentámadásra vezetni, mert nem a védelem, nem is az állásharc, hanem a roham és a közelharc felelt meg a 82-esek lelkületének. Ezért a maga elhatározásából végrehajtott fegyvertényért Szőnyi fhdgy.-ot a III. oszt. vaskoronarenddel tüntették ki. Fontos szerepet játszott ennek a nagy erejű támadásnak elhárításában Noll zls.-nak a. veszélyeztetett szd.-ok megsegítésére rendelt két szakasza is. (11. szd.). x/z ellenség éneke elhalt s a pálinkával lelkesített oláhok, fejevesztetten menekültek.

28-án este 18'» után a csatazaj elült. A 8. hegyi-ddr. értesítette aze.-et, hogy a már előkészített visszavonulást nem fogja végrehajtani. Az ellenség tűzérési is csupán a Casinu-völgyébe, a -φ- 508 és a -φ- 605 környékére adott szórványosan néhány lövést. Már-már mindenki azt hitte, hogy ez a véres csatanap is szerencsésen lezajlott, mikor 20.30^h-kor az oláh gyalogság a 12. és a 3. szd. fedezéke ellen, minden újabb előkészítés nélkül, ismételten támadásra indult. Ez olyan meglepetésszerűen történt, hogy a védőszakasz parnokának még arra se volt ideje, hogy a tűzérési oltalmát kérje. A székely bakák a közeli csíki hegyekre, szép házjukra gondoltak s a nagyobb erejű támadást a maguk erejéből is véresen visszaverték. Sőt mi több, ellentámadásra akartak indulni, de ekkorra végre tűzérésünk előző állásába visszatérve, zárótűzet adott, úgyhogy szándékukról le kellett tenniök. Az oláhok ez alkalommal is óriási veszteséget szenvedtek, de nyugodni ezúttal se tudtak, hanem 23 h-kor a 3. szd. ellen megismételték támadásukat, mellyel újabb fiaskót vallottak.

Ezen a napon – fájdalom – az e. is tekintélyes veszteséget szenvedett. A nap folyamán a Mgr. Casinului kb. 2000 lövést kapott. Ez a nagyarányú tűzérési tűz a keservesen újból valamiként kijavított állásokat teljesen szétrombolta. Az e. vesztesége az ellen-

segéli ez mérten még így is elenyészően csekély volt. Az egész csata-terei oláh katonák holttesteit borították.

1917. VII. 29.

Az általános helyzetei ez alkalommal is a székely e. mentet le meg. *Az ő kitartásának és nemes Papházy ezds., csoportparnok javaslatának köszönhető, hogy magasabb helyen a már elhatározott visszavonulás végrehajtásától elállottak.* Csak hajszálon függött az ojtózi-kapu és azzal talán Erdély sorsa is...

A csatározás egész éjjel szakadatlanul folyt. A Marasfinál kivívott, mindenesetre jelentős győzelem Avarescu önbizalmát felduzzasztotta. Elhatározta, hogy addig üti a vasat, amíg meleg. Ez igen tiszteletre méltó elhatározás volt, s a székely bakák sehogyan se akarták őt újabb babérokhoz segíteni.

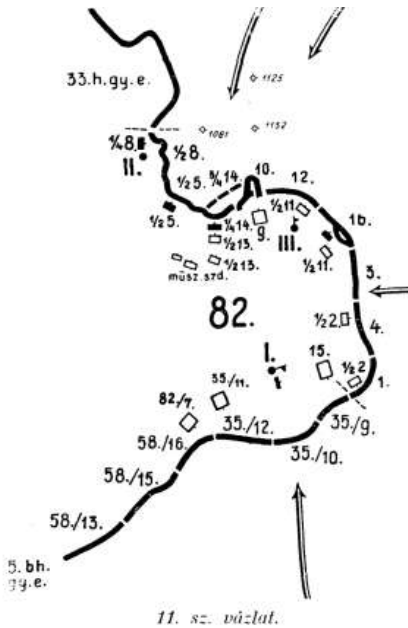
29-én 2^h – 2.15^h közt a 12. szd. és az 1. zlj. ellen tüzzel való rajtaütést kísérelt meg. Azután ismét a járőrök nyugtalanították a szd.-okat, melyek a szétlőtt fedezék helyrehozásán dolgoztak. 4 h-kor nagyobb osztagok tűntek fel az e. arcvonala előtt s helyenként rohamot is intéztek az állások ellen. így pl. a tisztáson lévő támpont, azaz a 3., a 12. és a 9. szd. táboriőrsei lendületes oláh rohamokat vertek vissza, miközben az ellenség tüzésége a 82-esek arcvonala mögé az erdőre és az állás mögötti útra zárótűzet adott. Az ellenség most veresége után sem hátrált túlságosan, hanem a sebesülteket és halottakat otthagya, az I. zlj. előtt 400-150, az erdőtisztáson lévő támpont elől pedig alig 200 lépés távolságra az erdőben fedezéket épített. új állásába feltűnően sok gp.-át vitt előre. 17^h táján a tüzéség hevesen, de csak rövid ideig lőtte a 12., 3. és a 1. szd.-ot. Az erdőtisztáson hevenyészett támponton a gyalogsági ágyúk tönkrementek. Ezután minden elcsendesedett, mígnem 20.45 h-kor az ellenség meglepő támadást hajtott végre az 1., 3., 4. és a 12. szd. ellen. Noha minden ponton számbeli fölényben volt, támadása mégis vereséggel végződött. Tüzéségünk most már zárótűzével jó munkát végzett.

De az oláhok minden áron győzni akartak! 21.10^h-kor a 3. és a 12. szd. ellen újabb támadást intéztek, mely vállalkozásukkal csupán veszteségüket növelték. 21.30 h-kor egyelőre nyugalom állt be, hogy 22.10 h-kor újra fellángoljon a harc. Az oláhok kedvenc két szd.-uk, a 12. és a 3. ellen újból támadásra indultak. Tüzéségünk azonnal zárótűzet adott, de sajnos az egyik gránát a 12. szd. árkába vágott be s itt egy embert megölt, négyet pedig

megsebesített, mire a zlj.-parnok a nehéztüzérség tüzének beszüntetését kérte. 22.45 h-kor az ellenség a két szd. árka elől végleg eltakarodott, mire a legénység újból az állás helyrehozásához látott.

A Mgr. Casinulion aránylag csend volt. Az e. e napi vesztesége i) halolt, 36 sebesült.

Éjtszaka az e.-en belül kisebb eltolások történtek: a 9. szd. a 10.-kel helyét cserélt, a 16. szd. három szakaszát a 12. és a 3.

szd. közt tűzvonalba rendelték, a szd. 4. szakasza tartalékviszonyban állott a többi három szakasz mögött. A legveszélyesebb ponton álló 12. szd.-nak eszerint semmi tartaléka se volt.

1917. VII. 30.

30-án 1 i-kor az oláhok tűzzel való rajtatűtést: hajtottak végre. A délelőtt, egyébként csendben telt el, noha kitudódott, hogy az oláhok a Mgr. Casinuluit okvetlenül még ezen a napon el akar-

10.30^h-kor a D. Secururci -φ- 975-től délre lévő fensík irányában nagy csatazaj hallatszott. Nemsokára kiderült, hogy az ellenség a szomszédos lovas-ho.-t újból visszavonulásra kényszerítette. A III./35. zlj. a 8. hegyi-ddr.-ral együtt visszavonult s a szintén hátrafelé bekanyarított 1. szd. jobbszárnyához zárkózva, a Casinu-völgyében a -φ- 508- -φ- 605 vonalát szállotta meg. új állása a Sboina Verde -φ- 1376 irányába húzódott, ahol, mint emlékszünk, a lovas-ho. csapatai harcoltak.

A Papházy-lőcsoport, de különösen a Casinului-támpont körül mindjobban zárult a hurok. Az ellenség főlényes – tüzérségi tüze immár nemcsak a záróállást pásztázta oldalról egész hosszában, hanem a támpontnak egyenesen a hátába lőtt!

A 8. hegyi-ddr. a két nap előtt elvitt 7. és 15. szd.-ot újból bevonultatta. Előbbi a -φ- 508, utióbbi az I. zlj. kiugró jobb-, azaz az ehhez zárkózó III./35. zlj. balszárnya mögött, mint tartalék helyezkedett el.

A 8. hegyi-ddr. csapatai 16.30^h-kor már új állásukban voltak. Az ellenség nem zavarta visszavonulásukat, de 16.45 h-kor a záróállásban s a tisztáson lévő 12., 16. és 3. szd. ellen egetverő »Hurra« kiáltással és kürtszóval, rohamra indult. Tüzérségünk azonnal zárótüzel: adott, melynek segítségével a 12. és a 16. szd. az oláhok rohama} véresen visszaverte. A 3. szd.-nál azonban az ellenségnek pillanatnyilag több szerencséje volt, mert itt sikerült a fedezékbe behatolnia. De diadalának itt se sokáig örvendezhetett, mert a V2II. szd. (zlj.-tartalék) Kelemen szds. parancsára Noll zls. vezetése alatt azonnal ellentámadásra indult s az ellenségtől az állást mihamar visszafoglalta. Noll zls.-t ezért a fegyvertényéért I. oszt. ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.

17.30^h-kor az e. jobbszárnyához csatlakozó Kuckh alezds. csoportot, mely a III./35. és a IV./58. zlj.-akból állott!, a Papházy-főcsoport kötelékébe utalták.

Az e. vesztesége ezen a napon 7 halott és 68 sebesült volt.

17.30 és 19 h között a 12. és a 16. szd. fedezéke ismét az ellenség tüzérségének főcélpontja volt. A mi tüzérségünk hatásosan lőtte az oláh fedezékekeit s a -φ- 1132-re és a -φ- 1125-re megtorló tüzet adott, a Man Casin-i utat, az ellenség utánpótlásának fővonalát pedig gázzal árasztotta el.

19.55^h-tól 20.35 h-ig a 12., 16. és a 3. szd. újból pergőtüzet kapott, majd ennek befejezése után, részben közelharcban, nagy erejű gyalogsági támadást védett ki. A tüzérségi előkészítés alkal-

mával a IV. zlj. egyik gp.-ja megsemmisült. 21.15 h-kor ez a három szd. újabb gyalogsági támadás központjában állott, s az ellenséget ezúttal is megfutamatította. 22^h-ra beállt a nyugalom. Legalább is az e. azt hitte, hogy ez történt. De az oláhok még nem elégték meg e napi, hasztalanul elszenvedett! hatalmas veszteségüket s a Kerezi hdgy. parsága alatt álló 12. szd. ellen 24 h-kor újabb támadást intéztek. A székely bakák szakaszparnokaikkal, Sonkoly zls.-sal, Pál tiszthelyettessel és Mészáros törzsörmesterral élükön kézi tusában és kézigránátharcban legyőzve, visszakergették. A zlj.-parnok fájdalommal vette tudomásul, hogy összesen csak 7 embert adhattak be arany vitézségi éremre és hogy ezek közt szakaszparnokot (zls., vagy őrmester) javaslatba hozni nem lehet.

1917. VII. 30-31.

Most már titokban csakugyan mindenki abban reménykedett, hogy néhány órai nyugalma lesz. De az oláhok nem engedtek. Nem tudtak beletörődni, hogy szépen indult támadásuk a 82-es sziklán hajótörést szenvedjen. Avarescu nem ismerte a székelyeket, pedig elég közel élt hazájukhoz. Ha ismeri őket, sok oláh vért megspórolhatott volna.

31-én 2.30'-kor újra kezdődött a tánc! Az oláhok újból a 12. szd.-ot rohanták meg. Az eredmény ezúttal is az oláhok fölött kézigránátharcban és szuronnyal kivívott győzelem volt.

József kir. herceg offensege az e.-ről július 31-én Kutyn a következőket jegyezte fel:

Az én dicsőségkoszorúzta 82. székely ezredem ma éjjel négy tömegrohamot súlyos küzdelemben megvert és visszakergetett; a Magura Casinului (A 1167) változatlanul hős székelyeim birtokában van. Egész nap heves lövegtűz – pergőtűz – a Magura Casinulaira, a 8. hegyi-dandárra«.*

Papházy ezds. intézkedésére hajnalban a 6. szd. is bevonult a III. zlj.-hoz s mint tartalék, a tisztáson lévő támpont mögött helyezkedett el. Később azonos minőségben a 11. szd. másik felét szintén a tisztáson lévő támpont mögé, a ½ 9. és a ½ 13. szd.-ot pedig előbbtől balra állították.

6.45 h-kor a tüzérség löni kezdte a záróállást és a Mgr. Gasinuluit. Előbbire irányított tüze egyre élénkült, mígnem 10.30^h-kor félbeszakadt, mert ekkor a gyalogság tört előre. Tüzérségünk hat-

* József kir. herceg tábornagy: A világháború, amilyenek én láttam. V. kötet, 193. oldal.

hatos támogatásával ezt a támadást is hamarosan vérbefojtották, mire az ellenség tüzésége még néhány lövést adott a záróállásra, azután elhallgatott. 12 h-ra az e. egész arcvonala elült a harcizaj.

Délután járőrök mentek előre. Ezek megállapították, hogy csupán a II. zlj.-jal szemben vannak oroszok, egyebütt pccelig oláhok állanak az e.-del szemben. Az ellenség fedezéke az e.-étől 2-300 lépésre, az I. zlj. balszárnyától azonban mindössze 100 lépésre volt.

15.45^h-kor az ellenség tüzésége az 1. szd.-ot löni kezdte. Tüze egyre élénkült, majd 16.10^h-kor pergőtűzzé nőttje ki magát. A telefonhuzalok nagyrésze ismét megsemmisült. A pergőtűz 16.40^h-kor a 4. és a 3. szd. fedezékére is átterjedt s a gyalogság ennek oltalma alatt kezdett, előrekúszni. A szd.-ok, a – hevenyészett fedezékben, de főként, mert gránátálló menedékhelyük nem volt, igen érzékeny veszteséget szenvedtek.

16.50 h-kor, mint varázsülésre, a tüzéség elhallgatott. Az oláh rohamcsapatok előretörték, hogy a 82-es szd.-ok jólcéltott puska-és gp.-tűzétől irtózatoss veszteséget szenvedjenek s aztán fejvesztetten meneküljenek. Most: megint a tüzéségen volt a sor. újabb iszonyatos pergőtűz kezdődött, mely a célpontul választott szd.-ok s a teljesen felzárkóztott tiartalék soraiból nagy áldozatot szedett. A mi tüzéségünk, lövészer híján, megfelelő tevékenységet nem tudott kifejteni s csupán egy hosszúcsövű üteg lött eredményesen az I. zlj. fedezéke elé.

18^h-kor az oláh rohamjárőrök megint előremerészkedtek, de most is véres fejvel szaladtak vissza, mire 6.10^h-kor az oláh gyalogság több hullámban támadásra indult. Szörnyű harc fejlődött ki. Mindkét tüzéség rendkívül heves zárótűzet adott. Az ellenségnek sikerült az 1. szd. előreugró jobbszárnyán az állásba betörnien. A helyzet módfelett válságos volt. A 1/22. és a 15. szd. ellentámadást hajtott végre s öldöklő kézitusával legalább azt sikerült elérnie, hogy az oláhok ezt a helyi sikerüket nem mélyíthették ki. A másfél szd. a visszavetett 1. szd. maradványával új védelmi állást szállott meg s az oláhok további előnyomulásának gátat vetett. Utóbbiaknak 18.45 h-kor az új állás ellen végrehajlott heves támadása nem sikerült.

19 h-kor az összeköttetés helyreállt. Az e. megint zárt állásban védekezett. Mivel a harc 19.30 h-kor rövid időre nyugvópontra jutott az új árokszakasz megszállói rendezték a kötelékeket, a tartalékot ismét kivonták az árokból s annak megerősítéséhez

fogtak. 20.15^h-kor azonban újabb heves támadást kellett kivedniök, mégpedig tüzérsgünk legcsekélyebb támogatása nélkül, mivel ez még mindig lövészerhiányban, szenvedett. 23.15 h-kor az oláhok még egy támadást hajtottak végre, de ezúttal is hasztalanul véreztek.

A fedezékbe betért foglyok és sebesültek teljesen ittasak voltak. Ez, valamint óriási számbeli fölényük és az a kegyetlen erőszak, melyet a tisztok hátul kifejtettek, volt magyarázata annak az elszántságnak, melyet az oláhok »Transylvania felszabadításáért« vívott harcukban tanúsítottak.

Ez a nap ismét beigazolta, hogy a székely bakák hazájuk határán hűségesen és hősiiesen őrködnek. Hevenyészett állásukban, szakadatlan harc és kemény munka közepette, mikor az ellenség öldöklő fegyvereivel szemben a legcsekélyebb oltalomban se részesülhettek: valóban csak az a szent tudat adhatott nekik ilyen emberfeletti erőt, hogy hazájukat védelmezik.

1917. VII. 31.-VIII. 1.

Az e. magatartásáról a király is tudomást szerzett s az e.-parsághoz 23.30^h-kor a következő sürgöny érkezett:

»Cs. és kir. 82. gy.-e.

Különös meglelégedéssel értesültem az e. kimagasló hősiességéről, amiért neki elismerésemet és köszönetemet fejezem ki. Károly.«

A Höfer-jelentés is beszámolt az e. harcairól: »A Casinu völgyétől északra az ellenség több heves támadása omlott össze. A 82. székely e. itt rég bevált erővel harcol.«

Goldbach tbk., a felettes 71. ho.-parnoka az e.parságnak a következő táviratot küldte: »A legfelsőbb elismerés alkalmából az egész ho. szerencsekívánatát tolmácsolom a mindég harcos kedvű, hős e.-nek. A ho. összes többi csapatai visszafojtott lélekzettel várnak az alkalomra, hogy behozhassák azt az előnyt, melyet az e. velük szemben a dicsőség terén magának megszerzett«.

Az e.-parságot az e. volt előjárói, tagjai, polgári hatóságok fejei stb., stb. a gratuláló táviratok tömegével árasztották el.

De a viaskodásnak ezzel korántsem volt vége...

Augusztus 1-én 1.15 h-kor az ellenség a 12. és a 16. szd. ellen újból rajtaütést hajtott végre. Ez is kudarcra végződött.

Éjjel a Papházy csoport az 5. bosnyák-vadász-zlj.-ból két szd. erősítést kapott; ezek közül az egyiket a 4. és a 6. szd. közti tűzvonalba rendelték, a másikat, mint, tartalékot, a III./35. zlj. balszárnya mögé állították.

6 h-kor az ellenség tüzésége a záróállást hevesen lőni kezdte. Tüze két óra hosszat tartott s meglehetősen nagy anyagi kárt okozott. 9 h-kor a Kornhofer szds. parsága alatt álló pihent L/69. zlj. – vitéz székesfehérvári Hindenburg bakák – jelentkezett mint erősítés a Papházy-csoportnál. A zlj. egyik szd.-a a III./35. zlj. balszárnya, a többi három szd.-a pedig az I. zlj. mögött, mint tartalék helyezkedett el. Ekkor az I. zlj.-nál ideiglenesen beosztott $\frac{1}{2}$ II. szd. parancsot kapott, hogy a III. zlj.-hoz bevonuljon.

A délelőtt aránylag nyugodtan telt el. 14.55^h-kor viszont az ellenség tüzésége az I. zlj.-ra és a III./35. zlj. balszárnyára irtózatossá pergetőtüzet zúdított, míg az arcvonala mögé hasonló erejű zárótüzet adott. 15.30^h-kor a mi tüzéségünk is munkába lépett, mire az ellenség tüzét hirtelen beszüntette s a gyalogság több egymás mögötti hullámban támadásra indult. Most mindkét tüzéség zárótüzet adott. A mi tüzéségünk jó hatást ért el s az oláh áradatot hamarosan megállította. Erre az ellenség célpontjául újból a lövészárkot választotta s ezt az iméntinél is borzalmasabb pergetőtüzzel árasztotta el. Ennek oltalma alatt a tartalékokkal megerősített gyalogság újból előretört, de csapataink puska- és gp.-tüze ezúttal is hamarosan a földhöz szegezte.

A casinului-támpont és a záróállás védői is hasonló helyzetben voltak. Az ellenség ezeket is gyilkos pergetőtüz alatt tartotta, mely tetőpontját 16^h-kor érte el.

16.15^h-kor a tüzéségi tűz végre az I. zlj.-at kivéve, az egész e. arcvonala lanyhulni kezdett. Az I. zlj. azonban 17^h-ig szakadatlan pergetőtüzben állt s a tüzéség ekkor is csupán azért hallgatott el, hogy a román gyalogság új támadásra indulhasson. Újból megkezdődött az öldöklő gyalogsági harc, mely a tisztáson lévő támpontra is kiterjedt. Utóbbi helyen az oláh tömegtámadás, a védők kitűnően célzott puska- és gp.-tüzeiben, csirájában megfulladt, míg az ellenség az I. zlj. előtt, ha lassan is, de előrehaladt és 17.30h-kor a »Papházy-út« mindkét oldalán rohamot hajtott végre, mellyel azonban ismét fiaskót vallott. Az I. zlj., valamint a közé beékelt Horváth Ferenc hdgy. parsága alatt álló 15. szd. – mindmegannyi igazi Leonidász – puska-, gp. és kézigránát tüzével az ellenséget, mely ijesztő veszteséget szenvedett, most is megállította. De a bámulatos elszántsággal küzdő románok ezúttal nem vonultak vissza, hanem kézigránátvetési-távolságon fekvő maradtak, a harcot makacsul folytatták és számta-

lan újabb előretörést kíséreltek meg, melyek alkalmával szörnyű veszteséget szenvedtek. Végre a 4. és a 15. szd. között sikerült az állásba betörniük. A Hindenburg-bakák egy szd.-a és a vele larló, felmorzsolódott: 82./15. szd. azonnal lendületes ellentámadást hajtott végre s az ellenséget nemcsak az előző napon kényszerűségből megszállott új állásból űzte el, hanem a régi állás is megtisztította, több foglyot ejtett és két gp.-át zsákmányolt. Ezt a szép sikert erő hiányában kiaknázni nem lehetett, miéért a Hindenburg-bakákat és a 15. szd. maradványát az új állásba visszarendelték. Néhány foglyot vittek magukkal, akik azt állították, hogy a gyalogságnál francia és orosz, a tüzérségnél francia és angol tisztek vezetik a csapatokat. Az oláh foglyok még azt is mondták, hogy a 2. hds. parancsa értelmében a csapatoknak ezen a napon a *Mgr. Casinuluit* okvetlenül el kell foglalniuk. A III. zlj. parnoka elé vezetett foglyok közt akadt olyan, még el nem oláhosodott csángó is (27. moldvai-e.), aki csak törte az oláh nyelvet és mégis kénytelen volt székely testvérei ellen harcolni. Az egyik marcona vadászszázaljbeli fogoly még elfogatása után is harcolni akart, elvett puskáját ismét megragadta s a kíséretére kijelölt székely bakára lőtt, de ezt szerencsére annak csak köpenyét lyukasztotta át. Lefogták, átvizsgálták s igen sok tojásgránátot találtak nála. Ez a félvad ember nem akarta elhinni, hogy nem végzik ki. Vérbenforgó szeme állandóan azt kutatta, hogy honnan, kinek a kezéből kapja a halálos lövést. Ő bizonyára másképp is cselekedett volna, ha székelyt fog ...

18.20^h-kor az oláh gyalogság az erdőtisztáson lévő támpont előtt is hasztalanul hozott újabb nagy véráldozatot. 19^h-kor az I. zlj. jobbszárnya ellen az oláhok megint előretörtek, hogy nonsokára véres fejjel, ezúttal már nagyobb távolságra, visszavonuljanak.

19^h-kor az I. zlj.-nál lövészer- és kézigránáthiány jelentkezett. Szerencsére az oláhok békén maradtak. A III. zlj. parnoka, az I. zlj. kíségtéséről saját felelősségére a Δ 1167 támpont) tartalékkészletéből gondoskodott, úgyhogy a bakák holtfáradtan ugyan, de felkészülten várták az oláh rohamokat.

A ddr. és a ho. az e.-nek szerencsekivánatait fejezte ki, amit ez teljes mértékben ki is érdemelt.

19.45^h-kor igen heves tüzérségi előkészítés után az I. zlj. újabb nagy erejű támadást vedelt ki. 20h-kor ez a földi pokol

végre elcsendesült. Az ellenség, hullahegyeket hagyva hátra, az erdő mélyébe vonult vissza.

Az L/14, honvéd zlj. a Papházy-csoporthoz bevonult s egyelőre mint csoporttartartalék szerepelt.

21.30^h-kor a gyalogság a 12., 16. szd. záróállása ellen, minden előkészítés nélkül, meglepetésszerű elszánt támadást hajtott végre. Csakhogy a hűséges székely bakákat nem lehetett meglepni!... Ez a támadás is az oláhok előbbi, hihetetlen makacssággal végrehajtott e napi vállalkozásainak sorsára jutott; szintűgy a Király őrngy. zlj.-a ellen 23^h-kor megkísérelt rajtaütés is.

Ezzel ez a nap is elmúlt. A székely bakák megálltak helyüket, amit érdemszerint csak akkor értékelhetünk, ha elgondoljuk, hogy a nedves, agyagos állásban s a támpont nyirkos, sötét kavernájában átfázva, napokig jóformán étlen-szomjan állták a sokkal nagyobb ellenség rohamait. Boldogak voltak, ha a sorozatos ütközetek közt annyi idejük volt, hogy egy hideg konzervet, vagy egy-egy darabka – éjfélkor – zsákban felcsempészett, csontszáraz főtt marhahúst elfogyasszanak... A szörnyű tűzben a rendes étkezésnek és ivóvíznek a tűzvonalba szállítása még éjjel is leküzdhetetlen akadályokba ütközött. De különben is, ki gondolhatott volna evésre, mikor az ellenség támadásai közti rövid percekben a rommálott fedezéket kellett összetákolni... A legénység éjjel-nappal szünet nélkül tobzódó harc következtében legyengült, szinte végképpen kimerült – és mégis helytállott. Igaz, hogy bezárólag a zlj.-parnokig mellettük küzködő tisztek jó példával jártak előtte, de a bakák emberfeletti teljesítményét elsősorban mégis a székely ősi erénynek és a hazaszeretnek kell betudnunk. Egyes sebesültek, alig hogy sebüket bekötötték – N. N. tizedes balkarjának eltörése után is – folytatták a kézigránát hajigálását és csak vonakodva lehetett rábírní, hogy a segélyhelyre szállíthassák.

Ezen a napon az e. igen nagy veszteséget szenvedett: hősihalottainak száma 25-re rúgott. Ezen felül 3 tiszt és 80 legény megsebesült, 84 ember eltűnt.

1917. VIII. 1-2.

De az ellenség nem adott pihenőt. Alig három óras szünet; után, augusztus 2-án 2.30^h-kor az I. zlj. jobb- és a III./35. zlj. balszárnya ellen új támadásra indult, hogy veszteségét – minden eredmény nélkül – újabb halottakkal és sebesültekkel növelje.

6^h-kor Szakáll alezds. parsága alatt, mint várvavártil segítség, a II./14. honvéd zlj. is jelentkezelt Papházy ezds., csoport-parnok-

Géppuskaállás a támadások kezdetén,

Kavernabéjárat a CasinuJuion

Blockhaus = védelmi fészek a Casinului lejtőjén.

A Casinului „rendbehozott” állása.

nál, kitől azt a parancsot kapta, hogy az L/14, honvéd zlj.-jal egyesülve, mint tartalék a I/82. mögött helyezkedjék el.

Végre úgy látszott, hogy az ellenség is kimerült. Az éjféli utáni támadás után az egész Papházy-csoport arcvonala elcsendesült. A tüzérség is elnémult és csupán a drótakadályokban rekedt haldoklók nyöszörgését és a járőrök csatározásának zaját lehetett hallani. A felderítők megállapították, hogy az ellenség a Casinu völgyéből nagy erőt vont ki és azt északnak irányította. A telefonistáknak újból sikerült az ellenség beszélgetését kihallgatniuk. Eszerint az orosz és a román hadvezetőség elhatározta, hogy a Mgr. Casinului hegytömbön még állásban lévő muszkákat is oláh csapatokkal váltja fel.

Az e. a nyugalom óráit a kötelékek rendezésére és lényegesen átcsoportosítás véghezvitelére használta fel. A IV./58, zlj. kivált a Papházy-csoportból és a déli csoport kötelékébe lépett.

Délután Benigni altbgy., hdt.-parnok a Mgr. Casinului támpontot meglátogatta. A legnagyobb elismeréssel nyilatkozott az e. fényes fegyvertényéről, majd, hogy hálóját kimutassa, a hős székely bakákat valamelyes Ivedvezesben akarta részesíteni. Ezért az egyik bakacsoporthoz azzal a kérdéssel fordult, hogy mit tehetne értük, amivel hálóját! leróhatna. A magas parnok valószínűleg elámult, mikor ezt a feleletet kapta: *»Csak legyen elég vizünk és kézigránátunk, a többit majd elintézzük valahogy!«*

1917. VIII. 2-3.

Benigni altbgy. ekkor megértette, hogy az oláh hadvezetőség miért tűzött ki minden élve vagy sebesülten elfogott 82-es baka fejére 40 aranyfrank jutalmat. Sőt csodálkozva állapította meg, hogy az oláhok a székely bakákat tulajdonképpen nevetségesen olcsón értékelik... A 40 aranyfrank mégis szép pénz volt. De az az oláh rosszul járt, aki gazdagságát székely bakák összefogdosásával akarta megalapozni. A szörnyű harcok folyamán mindössze 12 *sebesült* székely baka esett oláh fogságba!... 480 frank pedig nem jelentett nagy vagyont; de a foglyok elenyészően csekély száma az e. példátlan hősiességének annál fényesebb bizonyossága volt.

A tüzérség 16.30 és 21.30^h közt enyhén lőtte a Casinului-támpontot, miközben a gyalogság a tisztáson lévő támpont és az I. zlj. jobbszárnya közti árok szakasz ellen, meddő támadásokat intézett. 22^h-ra teljes csend állt be és a bakák az állás kijavítása-

hoz láttak, ami égetően szükséges volt. Az e. ezen a csendes napon 15 sebesültet veszített.

1917. VIII. 3.

Augusztus 3-án 3.40^h-kor az ellenség a »Papházy-út« mindkét felén meglepetésszerű támadást hajtott végre, majd az ez alkalommal elszenvedett vereségét a többi mellé elkönyvelve, pár óráig nyugton maradt. Ez alatt! Kelemen szds. a III. zlj.-ból a -φ-1132-re felderítőjárórt küldött előr', mely azzal tért vissza, hogy a fenti magaslaton lévő állásban acélsisakos oláh katonák vannak.

Délben a tüzérség löni kezdte az I., a III. és a IV. zlj. védelmi vonalát. Tüze mindjobban élénkült, majd 14^h-tól 15^h-ig tartó szünet után 16^h-ra pergőtűzzé nőtte ki magát. 16^h-kor tüzérségünk megtorló tüzet adott, ami csak fokozta az ellenség dühét. A Papházy-csoportnak a Casinu völgye és a Casinulion lévő támpontja közti védelmizsakasza különösen sokat, szenvedett. Az oláh gyalogság 16.45^h-kor a Szakáll- és a Kuckh-csoportok ellen, azaz a tisztáson lévő támponti és a Casinu völgyének déli oldala közötti sávon (L/82., II./14. honvéd, y₂I./5. bosnyák, y₂III./35.), támadásra indult, de a tüzérség záró-, a gyalogság puska- és gp.-tüzeben előrejutni nem tudott. Tüzérségünk, a támadás visszaverése után, tüzét azonnal beszüntette, az ellenség azonban 17^h-ig lankadatlanul tevékenykedett;. Ekkor ezt a védelmizsakaszt békében hagyta s tüzét a Kelemen-csoportra irányította. Erre *két és fél óras* pergőtűzet adott, majd itt is elhallgatott.

1917. VIII. 3-5.

A Kelemen-arcvonalszakaszra zúdított pergőtűznek kizárólag megtévesztési célja volt. Az oláhok egyelőre nem gondoltak arra, hogy ez ellen támadást intézzenek. Annál nagyobb lendülettel és erővel rohantak neki 20.30 h-kor a Szakáll-csoportnak. Itt a szokottnál is hevesebb harc fejlődött ki. De az L/82, és a 11./11. honvéd zlj. tapodtat se mozdult helyéről s az ellenség, mely kézi-gránáth arcban és kézitásban most is óriási veszteséget szenvedett, egy óra múlva menekülésszerűen hátrált.

21 h-kor az ellenség a II. és a III. zlj.-011 tüzrel rajtaütött anélkül, hogy később előretört volna. Az egyik világiLórákéfa a 11. szd.-nál erdőtüzet okozott!, mely a -φ-1167 Mgr. Casinuliu felé lerjedni kezdett. Az e.-műszaki-szd. a vöröskakas pusztításának teljes erejének latbavetésével hamarosan gátat vetett.

Az éjtszaka ezután nyugodtan lelt el. Az e. e napi vesztesége 9 hősi halott és 46 sebesült volt.

4-én 3^h-kor a ho. – sajnos még alig kiképzett – roham-zlj.-a Mrasck örgy. parsága alatt a Papházy-csoporthoz érkezett s ettől kezdve mint csoporttartó szerepelt.

7 h-kor a tűzéréség löni kezdte a Mgr. Casinuluit és a védelmi fészkeket, (Blockhaus-vonalat). 7.30^h-kor a Szakáll-csoport és a tűzéréségi tűz központjába került. Ez utóbbi szakaszon a tűz egész nap tartott, mígnem 18^h-kor megsemmisítő arányt öltött, hogy félóra múlva teljesen megszűnjék. Ekkor valóságos nyári zivatar szakadt alá, olyan, amilyent az ember csak a havasok közt láthat. Zeus pihe-nés nélkül szórta lángnyilait. Az ég félelmetesen zengett, recsegett. Az egymást követő villámok kísérteties fényt varázsoltak a tájra s a holtrafáradt megszállók fején galambtojásnyi jégdarabok koppantak. Az egész kép az ítélet napjára emlékeztetett.

Az oláhok azt hitték, hogy Isten ezzel a borzalmas idővel egyenesen nekik akar kedvezni. A Szakáll-csoport, a tisztás támpontja, a III. zlj. és a felső-záróállás (12. és 16. szd.) ellen a legnagyobb csendben, tűzéréségi előkészítés nélkül, azaz rajtaütés-szerűen, támadásra indultak. De a székelyek s a honvédek ebben a szörnyű időben – *helyenként valóban vízben, tűzben* – is hűségesen őrt állottak s az oláhokat megfelelő fogadtatásban részesítették. Alig félóráig tartó harc árán az ellenséget gyorstempoju visszavonulásra kényszerítették.

Az éjtszaka nyugodtan telt el. Az e. e napi vesztesége 9 hősi halott és 20 sebesült volt.

5-én 6 h-kor a Mrasck örgy. parsága alatt álló 82-es roham-zlj. kivált a Papházy-csoport kötelékéből. Félórával később az ellenség tűzérése, a Mgr. Casinului, a védelmi fészkek s az erdő-tisztás ellen megkezdte tűzét, mely egyre erősödött s nem sokkal később a záróállásra is átterjedt. Tűzéréségünk az ojlózi-szorosból a -φ- 1132-re és a -φ-1125-re megtorló tüzet adott, mellyel szemlátomást igen szép hatást ért el. De e közben az ellenség is egyre fokozla tüzét s bizony az e.-nek igen érzékeny veszteséget okozott. 12 és 13 h között igazi pergőtűz tombolt. 13.50 h-kor a román gyalogság a 12. szd. s az I. zlj. jobbszárnya közti szakaszon több lépcsőben támadásra indult. A szd.-ok az ellenségei a több órás pergőtűztől összezúzott árokban fogadták; legjobb fedezékük most is az állás helyén tátongó temérdek gránátölcser volt. öldöklő

harc fejlődött ki; az oláhok hihetetlenül elszántan és kitartóan verekedtek. De a székely bakák is megálltak helyüket: életre-halálra menő kézitusában az ellenséget megverték, 14.20 h-kor visszavonulásra kényszerítették, miközben sorában gp.-ikkal sűrű rendet vágtak.

Ez a rendkívül nagyarányú újabb vérveszteség és kudarc az oláhokat arra ösztökölte, hogy szerencsésüket más ponton próbálják ki. 14.30 h-tól kezdve közép és nehéz lövegeikből a -φ-1167 Mgr. Casinului támpontra 1600 lövést adtak. Ennek a megsemmisítő tűznek befejezése után a hónapok verejtékes munkájával várra kiépített támpont helyét immár egyetlen szomorú romhalmaz jelezte. A védők itt is a még használható kavernában tudtak meghúzódni, azaz a gránátöléséreket tudták megszállni. 18^h-kor a tüzérség beszüntette pokoli tüzét. A pergőtűzből a Védőknek annyiból hasznuk is volt, hogy az őserdőt, az állás előtti térségen, a szó igazi értelmében letarolták és kiirtották, s ezzel a védők látását és kilövését megjavították. Egyébként a pusztulás képe megdöbbentő volt. A drótakadálynak nyoma se látszott. Nem csoda! Az állás körül olyan nem robbant gránátok is heverték, melyeknek átmérője 28, hosszúsága pedig 56 cm volt. *Ilyen lövedékekkel Verdun erődítéseit is romhalmazzá lehetett volna lőni...*

1917. VIII. 5-6.

A megszállók az iderendelt 6. és 9. szd. segítségével azonnal a fedezékromok kijavításához láttak. Az e.-műszaki-szd. Székely Gyula zls. szakasz-parnok valóban önfeláldozó, gondos vezetése alatt éjjel spanyol lovasokat helyezett a fedezék elé s ezzel azt ismét védhető állapotba helyezte.

Az I./II. honvéd-zlj.-at az Adorján-csoporthoz utbainditották, Ennek helyébe a IV./58. zlj. ismét a Papházy-csoport kötelékébe lépett. Éjfélkor a Papházy-csoportnak újonnan alárendelt; I./15. zlj. a -φ- 508-hoz érkezett. A 4./15. szd. a 7./82. szd.-ot a tűzvonalba felváltotta; a zlj. többi három szd.-a tartalékviszonyban a II. zlj. mögött helyezkedett el.

Az e. vesztesége ezen a napon 10 hősi halott, 50 sebesült és 20 eltűnt volt.

6-án 4 h-kor az L/15, zlj. három szd.-a rendelési helyére, a II. zlj. mögé érkezett; 1. és 3. szd.-a az 5. és 8./82. szd.-ot felváltotta. Utóbbiak az e. kötelékéből kiválva, a 7. szd.-dal együtt a 33. honvéd e.-hez mentek s ennek kötelékébe léptek. Délután a

14./58. szd.-tól felváltott 6. szd. is követte a zlj. többi három szd.-át.

5.30^h kezdettel a tüzérség a Mgr. Casinuluit újból pergőtűzzel árasztotta el. Ez alkalommal nemcsak a telefon-, hanem a kábelvezeték is megsemmisült. Ily körülmények közt az arcvonal néha egész nap és éjjel kizárólag a zlj.- és szd.-parnokokra volt bízva. akik felsőbb parancs híján, az alosztályokkal önállóan intézkedtek. A támponttal szemben az orosz és az oláh bakák előbújtak fedezékükből s a pokoli tűz megsemmisítő hatásában gyönyörködtek. Kelemen szds. megtorló tüzet; kért a D. Prisacei magaslatra, ahonnan egy 16 cm üteg zlj.-a hátába egyenesen kibírhatatlan tüzet: okádott. A megtorló tűz 9.45^h-kor kezdődött, egy óra hosszáig tartott! s az oláh tüzérséget majdnem teljesen elnémította. Ezen a pontion már csak nagy időközökben vágott be egy-egy gránát. A gyalogság 12.30 h-kor a Szakáll-csoport közepe ellen támadást intézett. Tüzérségünk zárótüzet adott, a tartalékviszonyban álló I. szd.-ot is harcbanvetették s az oláhok 13.30^h-kor megverve menekültek. A támadócsoport kisebb része a fedezék közelében fekve maradt, de nem mintha újabb támadást akart volna végrehajtani, hanem mert az I. zlj. kézigránát, puska- és gp.-tüzében mozdulni se tudott.

13 h-kor az ellenség a 12. és a 16. szd. ellen újból meddő kísérletet vitt véghez, majd a tüzérség a 4. szd. és a II./14. honvéd zlj. fedezékét szörnyű pergőtűzzel árasztotta el.

13.40 h-kor a 16. szd., tíz perccel később a Szakáll-csoport vert vissza elkeseredett oláh támadásokat. Mindkét ponton sor került kézitusára is, melyben az oláhok rengeteg veszteségeket szenvedtek.

Időközben a Mgr. Casinului újól vad pergőtűz központjába került. Két gp. telitalálattól érve, elpusztult.

A pergőtűz 15 h-kor a Mgr. Casinulion még javában tombolt, a Szakáll-csoport helyzete viszont lényegesen enyhült, mígnem az ellenség 15.10 h-kor kisebb támadást hajtott végre, melyet a csoport könnyű szerrel kivédett. Erre a tüzérség tüze újult erővel fellángolt s félóra hosszáig pusztított anélkül, hogy ezt a gyalogsági vállalkozás követte volna.

A 16. szd.-ot kisebb osztagok közelítették meg, melyeket ez hamarosan visszakergetett.

17 h-kor a Mgr. Casinului változatlanul a pergőtűz központjában állott. Csakhogy most a gránátésből a védelmi fészkeknek

s az erdőtisztás támpontnak is bőségesen kijutott. Tüzérségünk hasztalan igyekezett, hogy az ellenség tüzérségét elhallgattassa.

A 4. szd. előtt fekvemaradt oláhok 17.15^h-kor meglepetés-szerű támadást hajtottak végre, de hamarosan véres fejjelel kellett menekülniök.

Estefelé az egész Papházy-csoport arcvonala elcsendesedett. A IV./24. honvéd-zlj., melyet a csoport, kötelékébe utaltak, jelentkezett s mint csoporttartalék a Szakáll-csoport mögött helyezkedett el.

A nagy veszteség megkövetelte, hogy a Papházy-csoport kötelékén belül némi átcsoportosítást hajtsanak végre. A 3./15. szd.-ol a 14./58. szd., az 1., 4./82. szd.-ot a 3., 4./69. szd. a tűzvonalban felváltotta; előbbi a zlj.-ához bevonult, utóbbi két szd. tartalékviszonyba lépett. A V2IV./24. honvéd-zlj. mint tartalék a tűzvonalban lévő V2I./69. zlj. mögött helyezkedett el, fenti honvéd-zlj. másik fele, mint csoporttartalék szerepelt. A tűzvonalban maradt V2I./82. és az oda került ½ I./69. zlj. fölött a parságot Király Ferenc 82-es őrgy. vette át.

Az e. ezen a véres napon is megtette a magáét. Igaz, hogy e közben 12 hősi halottat, 88 sebesültet veszített. 13 ember eltűnt. Az előtérsegen temérdek hulla feküdt. Irtózatoss búz fertőzte meg az egyébként ózondus hegyi levegőt. De ez a sok hulla is csak a székelyek példa nélküli kitartásáról regélt ..

1917. VIII. 6-7.

A II. zlj. ezen a napon a 33. honvéd-e.-nek a -φ- 874-en lévő állásához, majd innen a 73. honvéd-ho. parancsára a Par Lesuntu völgyébe, a -φ- 487-hez ment és itt a 18. honvéd-e. kötelékébe lépett. A legénység másfél napot pihent, mialatt a tisztek Richter szds., zlj.-parnokkal élükön, a helyzet felől tájékoztottak.

József főherceg ezen a napon a következő magyar szövegű sürgönyt intézte az e.-hez:

»Meghatva köszönöm vitéz 82-seimnek az utóbbi nehéz harcokban tanúsított kiváló hősiességüket, mellyel az ádáz elleniséget visszaverték és minden támadást megghiúsítottak. Szeretettel üdvözlöm az erdélyi Kárpátok hőseit, az Isten vezesse, oltalmazza és áldja meg őket mind.« József főherceg, vezérezredes.»

Augusztus 7-én 7^h-kor az ellenség tüzérsége a Papházy-csoport egész arcvonalát heves tűzzel árasztotta el. Ez 9^h-ra pergőtűzzé fajult, majd 9.15 Mcor megszűnt. A gyalogság ekkor a 14., a 10. és a 12. szd. ellen rohamra indult. Egyik hullám a

másikat követte. A szd.-ok a sokszorosán nagyobb ellenség ellen szétlőtt fedezékükben védekeztek és így, ha átmenetileg is, megtörtént, hogy az ellenség az előretolt állásokba behatolt. A gp.-ák, a kézi- közelharceszközök az akna- és gránátvetők azonnal munkába léptek, az ellenségben szörnyű pusztítást; végeztek s azl rövidesen menekülésre kényszerítették. 10^h-ra az egész arcvonal elcsendesült.

1917. VIII. 7-8.

12^h-kor az ellenség újra fellángoló pergőtűzének központjába a Szakáll-csoport került, de ez nemsokára a Haas-csoport fedezékére és tartalékaira is kiterjeszkedett. Ez a pokoli tűz egész délután tartott. Itt-ott kissé ellanyhult, hogy aztán ismét új erőre kapjon. A parnokok több ízben megtorló tüzet kértek, de ezt a kívánt mértékben nem kaphatták meg, mert tűzérsegünknek a tervezett és küszöbön álló támadás miatt a lövészrel takarékoskodnia kellett.

19 h-kor az ellenség tűzérsegének tüze végre alábbhagyott, s 20.45^h-kor a gyalogság a Király-csoport és a II./14. honvéd-zlj. ellen meglepetésszerű támadást hajtott végre, mellyel azonban csupán halottainak és sebesültjeinek számát sikerült növelnie. 21.45 h-kor az egész arcvonal megnyugodott s csupán a tűzérseg lőtte egész éjjel – szórványosan – a Casinu és a Radacinei völgyét.

Az e. vesztesége ezen a napon 9 hősi halott, 30 sebesült és 32 eltűnt volt.

Augusztus 8-án hajnalban, a völgyekre szórványosan adott tűzérsegi tűz a Király, Haas és a Szakáll csoportokra összpontosult. 12^h-ra ez a tűz engedett hevedéséből, amit a csoport a 71. ho. győzelmes előnyomulásának köszönhetett.

Az 1. és a 4. szd. a II. zlj. helyére ment. 13^h-kor a tűzérseg a Haas-csoportot, azaz a Kelemen szds. vezényelte arcvonalat, (a 14. szd.-ot, a Δ 11671-et, az erdőtisztás támpontját, a 12. és a 16. szd.-okat), majd később az egész Király- és Szakáll-csoport újból élénk tűz alá fogta. A tűz egyre élénkült és félóra alatt hevedésének tetőpontjára hágott. Az újból gyülekeztetett és tartalékokkal felfrissített! oláh gyalogság 14.50 h-kor több egymást követő hullámban, új támadásra indult, de a védők megsemmisítő és a jól leplezett gp.-ák oldalzó tüzeiben, a fedezékek közelébe se juthatott, hanem attól mintegy 100-150 lépésre fekvemaradt. Ekkor a védőkre újabb heves előkészítőtüz szakadt; ennek befe-

jezése után a gyalogság még két támadást hajtott végre s csak akkor törődött bele sorsába, mikor mindkét, alkalommal csúfos vereséget szenvedett.

E közben a tüzérség a Δ 1167-re és az ehhez kétfelől csatlakozó védelmi árokrészekre egészen 18^h-ig tartó pergőtűzet adott. 20.30^h-kor a Király-csoportnak még egy hatalmas tömeggel végrehajtott, rendkívül elszánt áttörési kísérletet, kellett megghiúsítani.

Az éjszaka – talán a szakadó eső miatt – aránylag nyugodtan telt el. Az ellenség megdöbbentő ember- és anyag pazarlása ezen a napon is hiábavalónak bizonyult. A Papházy-csoport egyetlen lépéssel se hátrált. *A magyar bakák szeretett »József apja«, fiáról naplójában a következőket jegyezte fel:*

»Közben óriási harcizaj keletkezik a Magura Casinuluion (-φ-1167). Vadán zuhog az ellenséges pergőtűz és dühöng a gyalogsági gépfegyvertűz. A románok óriási tömeggel, melyek francia vezetés alatt állanak, rohamoznak és a mi állásunk a pergőtűz által teljesen megsemmisült, néhány nap alatt 30-szor van tömegroham, összesen nem is tudom hányadik támadás e magaslat ellen. Hős 82-es székelyeim hallatlan szívóssággal... védekeznek.»

Majd így folytatja:

»A dandárparancsnokságnál étkezünk és azután a felém küldött 82-esek elé sietek az illatozó fenyveserdőben. Egy tiszt öt székely vitézt vezet elém. Szelíden mosolygó szép ifjak, jószágos tekintettel. A hősök hősei. Lerakatom szerelvényüket és azután a tiszt – ezredparancsnoka utasítására – előadja nekem fegyvertényeiket. Csodálatos, mesebeli dolgok, melyeket! alig leliet elhinni. Egyik saját elhatározásából, midőn látta, hogy zászlóalja minden oldalról szorongattatik és a legnagyobb veszély fenyegeti, nagy veszteségeket szenved, nyolcadmagával megkerüli – mindent kockáztatva – az ellenséget, négy vitéze elesik, néhány megmaradó emberével az ellenség oldalába rohan, kézigránatokkal dobálja meg s fölgöngyöli azt úgy, hogy az 50-100-szorta erősebb ellenség kénytelen visszahúzódní. Ez arany vitézségi érdem! Egy 20 éves ifjú, szegény napszámos fia! A második, harmadik, negyedik és ötödik, mind, ha lehet, még fényesebb fegyvertényért beadva. Egyik, mint tábori őrs öt napon át minden támadást, pedig 2-3 ellenséges század támadta, visszaveri. Hallatlan pergőtűz után az ellenségnek 23 rohamát veri vissza és a menekülő ellenség után iramodik három emberével és kézigránatokkal neki még nagy veszteséget okoz. Mind csupa, a történelemben pártját

ritkító hőstettek. Mélyen meghatva köszönöm meg nekik a legmelegebb szavakkal hősiességüket és mellükre tűzöm az arany vitézségi érmet. Elrendelem, hogy még ma 1-1 napi szabadságra megy mindegyik, hiszen 23-33 hónap óta nem látták öveiket. Fiam is meghatva szorít velük kezét. Ők egyszerű szavakkal köszönik meg, tekintetük ragyog és boldog melegség sugárzik ki belőle. Nevük: Mózes Miklós szakaszvezető, Illyés Péter szakaszvezető, Sztrátyi József szakaszvezető, Cseszko Sándor (ez békés-sámsoni lakos) közlegény, Bodó Lajos közlegény.»

Ennél a megható dekorációnál két ugyancsak aranyvitézségi éremmel kitüntetett székely hős: Domokos Ferenc gyalogos (10. szd.) és Becze Sándor szakaszvezető (I. gp.-szd.) nem lehetett jelen, mivel sebesülten kórházba ment.

Ezen a napon a 71. ho., a Mgr. Casinulaira, mint bevehetetlen bástyára támaszkodva, megkezdte a támadó előnyomukist. A kezdeményezés tehát a székely e. jóvoltából a mi hadvezetőségünk kezébe csúszott át. Ez immár a Pálosnál kivívott fényes győzelem után a második eset volt, amikor a székely e. hősi magatartásával az egész arcvonal sorsára döntő befolyással volt!

Lássuk, mit művelt ezalatt a II. zlj., 8-án a Waniek-ddr. a Vrf. Balcuta -φ- 704-et elfoglalta. A II. zlj. parancsot! kapott, hogy 17.30^h-kor elinduljon, a Vrf. Carhagau -φ- 737-re menjen előre s innen az ellenséget üzze el. A zlj. módfelett fáradtságos menettel 19.30 h-kor menetcéljára érkezett, ahol a 33. honvéd.-e.-től megtudta, hogy az ellenségnek a hegytömb északkeleti nyúlványán igen erős támpontja van. Richter szds., zlj.-parnok az 5. és a 8. szd.-ot tűzvonalba rendelte és az előnyomulást nyomban megkezdte. De időközben sötét éjtszaka szakadt az őserdőre s a járást a sűrű bozót is igen megnehezítettie. A zlj.-parnok ezért elhatározta, hogy az éjtszakát az elért! vonalban tölti el s a támadást a következő napra, 9-ére halasztja.

Az e. ezen a napon 12 hősi halottat és 88 sebesültet veszített. Nagy veszteség volt ez, mégis elenyészően csekély az ellenségéhez képest.

A II. zlj. 4 h-kor folytatta az előnyomulást. A felderítőjáromok a 33. honvéd.-e.-tol kapott értesülést mindenben megerősítették. Az ellenségnek valóban kitűnően megerősített támpontja volt. A zlj. gyors ütemben haladt, egy táboriőrsöt szempillantás

¹ József főherceg tábornagy: A világháború, amilyenek én láttam V. kötet, 262. oldal.

alatt elfogott, majd rohamra indult és hamarosan a drótkadályig hatolt előre. Itt azonban meg kellett állnia, mert a támpontból legalább 8 gp. szórta rá gyilkos tüzét.

A tűzharc teljes tíz óra hosszát tartott. A parnok kímélni akarta embereit s ezért azzal a kéréssel fordult a ddr.-parsághoz, hogy az legalább egy fél szd.-ot a támpont oldalába rendeljen. Kérése teljesült. A 18. honvéd-e.-ből egy fél-szd. északról az ellenség oldalának esett, mire ennek állhatatossága megingott. A. zlj.-parnok látta ezt, zlj.-át 16.40h-kor rohamra vezette és elfoglalta a támpontot!. A zlj. 125 sebesületlen foglyot ejtett és 4 gp.-át zsákmányolt, majd keletnek, a -φ- 586-hoz ment, hová 221>-kor ért el.

Az 5. szd. (Lukáts Lőrinc szds. szd.-a) egymaga 100 embert fogott és 2 géppuskát zsákmányolt.

1917. VIII. 9-10.

9-én az ellenség kétesértékű babérain pihent s így az e.nek eléggé nyugalmas napja volt. Csupán lanya tűzérési párviadal és lényegtelen csatározás folyt. *»József apa«* azonban ekkor se pihent, hanem örökbecsű naplójába székelyeiről a következőket írta be:

»Hadseregeim arcvonalán Gerok támadása az ellenségnek rendkívül szívós ellenállása mellett mégis lassacskán halad és talán 1 ehetővé teszi, hogy Mackensen tábornagy, ki tulszívós ellenállás miatt kénytelen volt támadásával egyelőre megállani, újból teret nyerhessen. A Magura Casinuluion (Δ1167) a küzdelem tombolva dühöng, valóban majdnem olyan hévvel, mint hajdan a Doberdón s az ellenség a bámulatos hősiességű 82-ös székelyeimet, istenáldotta vitézeimet egyik tömegrohammal a másik után hiába ostromolja és minden, még oly nagy eréllyel vitt rohama is vérbe-fullad«.

Az elfogott oláhok azt jelentették, hogy a *Papházy-csoporttal* (10 zlj.) szemben az oláh 37., 29., 2., 3., 25., 13. és H. gyalog-e. áll!

A *Mgr. Casinuluion* 10, 12, 16, 26 és 28 cm-es lövedékek repeszdarabjait találták!

Ha mindezt tudjuk, a székely e. Utáni küzdelméről megközelítően helyes fogalmat alkothatunk ...

Este a II./14. honvéd-, a III./35.-, az 5. bosnyák-vadász-, az I./69. itt lévő részeiből és a IV./58. zlj.-ből álló Szakáll-csoportot a 8. hegyi-ddr.-nak közvetlenül alá rendelték.

Augusztus 10-én 0.15 h-kor a II. zlj. régi állását megszálló

1. és 4. szd. 4 gp.-vel Wagner János szds. (Bánáthy) parsága alatt a 33. hon véd-e.-hez ment s ezzel az e. kötelékéből ez a két szd. is kilépett. Ezzel szemben a Papházy-csoportnak újjólag alárendelt 7. huszár-e. bevonult és tartalékviszonyba lépett.

Mint az előreküldött járőrök jelentették, az ellenség állásait a 71. ho. győzelmes előnyomulása dacára se üritette ki. Pedig a 71. ho. a D. Chiosurilor -φ- 843 és -φ- 930 felől immár nemcsak jobbszárnyát, hanem hátát is fenyegette. Csupán az arcvonal mögötti élénk mozgolódás árult'a, lel, hogy a visszavonulás gondolatával kezd megbarátkozni. Tüzérségünk az arcvonal mögötti csapattáborokra itt-ott néhány lövést adott; az arcvonalszakasz nyugalmát egyébként mi sem zavarta meg.

Déltáján már tisztán lehetett látni, hogy az ellenség visszavonul. 12.20h-kor keleti irányban elvonuló hatalmas vonatoszlopokat figyeltek meg s ugyancsak az ellenség menekülésére kellett következtetni abból is, hogy a Par Curíta völgyében, a *Fab de Sticlától* keletre lévő -φ- 399-nél egy barakk lángban állt. Nyilvánvaló volt, hogy ezt az elvonuló oláhok perzselték fel. De a lövészárók megszállói még mindig a helyükön voltak és a felderítőjárőröket heves tűzzel fogadták.

A 71. ho. előretörésére való tekintettel 13^h-kor a 33. honvéd-e., az L/15, zlj. és a Haas-csoport parancsot kapott, hogy az clonyomulást szintén kezdje meg és a -φ-1081-et és a -φ-1132-öt foglalja el. A felderítőjárőrök ugyanekkor jelentették, hogy az üvegyár felől legalább négy zlj.-nyi erő siet előre.

Rövid tüzérségi előkészítés után az előnyomulása legelőbb a rohamszakaszok kezdték meg, de pokoli tűzbe kerültek. A támadást, Farkas Antal fhgy. gp.-itől támogatva, azaz kísérve, ekkor a 9. szd. s a III. zlj. rohamszakasza a -φ-1132, a 14. szd. a két kup közti nyereg, az L/15, zlj. pedig a -φ-1038 ellen hajtotta végre. *Az előállítás a -φ-1132-ön* 14.30h-kor, Rózsa Károly fhdgy. *sikerült rohama után, a 9. szd. kezében volt.* A Gönczy Aladár fhdgy. parsága alatt álló 14. szd. heves harc árán szintén elfoglalta a nyergen lévő állást. Az ellenség nemsokára a A 1081-et is kiürítette, mire ezt az L/15, zlj. megszállotta.

A csapatok rendezték kötelékeiket és egymásközt összekötést teremtettek. A -φ-1132 ellen előrerendelt rohamszakaszok rendkívül heves ellenállással találkoztak. Ezen felül az ellenség itt 15 h-kor tekintélyes erősítést is kapott. Ezért a további előnyomulást, megtelelő tüzérségi előkészítés híján, a csapatokat főlös-

leges véráldozattól megkímélendő, felsőbb parancsra be kellett szüntetni.

A Papházy-csoport arcvonalának többi részén egészen 18.30^h-ig nyugalom honolt. Ekkor az ellenség tüzésége a csoport jobbszárnyára háromórás pergőtűzet adottl. Ennek elmúlásával a gyalogység támadással kísérletezett, de kézi gránátharcban megverve, mihamar megfutamadott.

Ezen a napon Nagy Béla hdgy. és 5 legény hősihalált halt, 2 tiszt és 37 legény megsebesült, 2 legény eltűnt.

A II. zlj., melyet, mint emlékszünk, a -φ- 586-nál hagytuk el, 7^h-kor azt a parancsot kapta, hogy az I./18. zlj.-jal karöltve a Fab de Sticlát foglalja el. A zlj. az előnyomulást gyilkos tüzéségi tűzben kezdte meg. Ennek folyamán Pisztel és Nagy hdgy., valamint 18 legény megsebesült és egy legény hősihalált halt. 11^h-kor a zlj. azt az újabb parancsot kapta, hogy előnyomulását az úttól délre folytassa, mivel az uti- mentén az L/18, zlj. hajtja végre a támadást.

A zlj. a D. Chiosurilor északkeleti gerincnyúlványán ment előre. 6. szd. a gerincen, a 7. szd. és az 5. ehhez északra, arccal délkeletnek, harchoz fejlődött. Ekkor újabb parancs értelmében a zlj. a 73. honvéd-ddr. kötelékéből kivált, Metfelet alezds. csoportjának kötelékébe lépett s további parancsot az elért vonalban kellett bevárnia. A zlj. azonnal megállt. Bal szomszéda a 2./18. szd., jobb szomszéda pedig a III./33. honvéd-zlj. volt. A 8. szd. az előnyomulás irányának változásáról nem értesült, az eredeti támadási irányban tovább haladt s az üveggyártól nyugatra a 12. ulánus-e. parnokának parancsára, ennek a lovas-e.-nek balszárnyát biztosította.

Az ugyancsak a 33. honvéd-e. kötelékébe utalt $\frac{1}{2}$ I. zlj. 5^h-kor a -φ- 874-hez érkezett s itti tartalékviszonyban megállt.

Az utóbbi 1/2 zlj. augusztus 11-én parancsra -φ-903-tól 1 km.-re északra ment. Menete közben az üveggyár irányából erős harcizajt hallott. Mivel hirt kapott arról, hogy az ellenség a 73. honvéd-ddr. arcvonalát áttörte, eröltetett menetben haladt tovább s északi és északkeleti irányba biztosítandó, a gerincvonatra merőleges záróállást szállott meg. 18^h-kor azonban parancsot kapott, hogy a -φ- 586-hoz menjen. 19.15 h-kor érkezett meg ide, hol újabb parancs várta, melyszerint, mint a III./318. honvéd-zlj.-tartalékának, a zlj. harcállása mögé kellett mennie. A 120 fő puskaállományú V2 zlj. az utat igen heves tüzéségi tűzben tette meg s alighogy

rendeltetési helyére érkezett, parancsot kapott, hogy egyik szd.-át a -φ- 622-re útbaindítsa. Ez a szd. ideérkezve Schuppler alezds.-csoportjának kötelékébe lépett. Az ellenség egyik ellentámadást a másik után hajtotta végre, de a tűzvonalba lévő csapatok olyan eredményesen védekeztek hogy a V. zlj. egyik szd.-ának se kellett beavatkoznia.

Míg a II. zlj. az előző napon elért állásában maradt, az etlől elszakadt 8. szd. és a vele szomszédos 18-as szd. arcvonalát, a sokkal nagyobb ellenségnek hajnalban sikerült áttörnie. Az ellenség a hátráló két szd.-ot nagy lendülettel üldözte, mire Nagy tiszt-helyettes 35 embert összegyűjtve, ellentámadást hajtott végre, mellyel az oláhokat megállította. Mivel azonban az állást a tízszeresen nagyobb oláh tömeggel szemben 35 emberével huzamosan nem tarthatta, a Schuppler-csoporthoz csatlakozott és ennek kötelékében harcolt tovább. A II. zlj., mint: emlékszünk a -φ- 586-on tartalékviszonyban állt, 19^h-kor az itt áthaladó ½ I. zlj.-jal, (Wagner szds.) rövid időre egyesült.

1917. VIII. 11-12.

Az e.-nél e közben a -φ-1132 és a -φ-1125 ellen végrehajtandó támadásra az előkészületet tovább folytatták, de mivel az Ojtoz völgyében álló egész nehéztüzérséget a szakadatlanul megismétlődő ellentámadások leküzdésére alkalmazták, viszont az elfoglalandó két kupon az ellenségnek sokkal erősebb állása volt, semhogy azt megfelelő tüzérségi előkészítés nélkül elfoglalni lehetett volna: a támadást jobbidőre halasztották. A Papházy-csoport arcvonala egyébként elég csendes volt, csupán a tüzérsége adott este az újonnan elfoglalt -φ-1081-re néhány lövést.

Az e.-nél augusztus 12-ike egészen 17.45^h-ig eseménytelenül múlt el. A III./35. zjl.-at a 9., 10. és a 11. szd.-dal a Papházy-csoport kötelékébe utalták.

Papházy ezds. tudomást szerzett arról, hogy az e. XXXI. és XXXII. menet-zlj.-aiból csupán egy-egy szd.-ot akarnak az anya-e.-hez bevonultatni, a többi szd.-ot pedig más csapattekhez osztják be. Kéréssel fordult a hadvezetőséghez, hogy ezt az intézkedését változtassa meg. Kérését nagyjában a következőkkel indokolta:

Az e. július 22-ike óta a sokkal nagyobb ellenség sorozatos, elkeseredett támadásainak központjában áll és igen nagy veszteséget szenvedett. A székelyekben az összetartozandóság érzele rendkívüli módon ki van fejlődve, úgyhogy idegen e.-ben nem érzik otthonosan magukat s nem képesek olyan ragyogó fegyver-

tények véghezvitelére, mint hogyha a családot jelképező e.-ben együtt vannak és faj testvéreikkel válltelve harcolhatnak. sűrűn előfordult már eddig is, hogy székely legények idegen e.-ékből az anya-e.-hez visszaszökdöstek, hogy ott oroszlánok módjára harcoljanak. De különösen az adott helyzetben lenne káros hatása annak, ha a székelyeket más harctérre vinnék, hiszen a székelyek most szűkebb hazájukat száz halállal szembenézve védelmezik. Az e.-nek egyébként is égető szüksége van a neki járó pótlásra, mert a szd.-ok létszáma az utóbbi hetek véres harcaiban 35-10 főre csökkent.

17.45^h-kor az ellenség tüzésége a 12. és a 16. szd.-ot, valamint a Király-csoport arcvonalát gyilkos tűz alá fogta. Ez a tűz háromnegyed óra hosszáig tartott. Utána teljes nyugalom következett, mígnem a gyalogság 21.30^h-kor teljesen rajtaütésszerűen, támadásra indult, de nemsokára véres fejjel szaladt vissza. Támadását még három ízben 22.30-, 23- és másnap 2.30^h-kor megismételte. Minden alkalommal szuronyharc folyt; az oláhok igen nagy veszteséget szenvedtek és végül is kiindulási állásukba visszavonultak.

Augusztus 11-ike a y₂I. zlj.-nál nyugodtan telt el. 12-én 9^h-kor azonban a románoknak sikerült a 14. honvéd-e. arcvonalát áttörniök. Erre Kövendi hdgy. az 1. szd. parnoka a László zls. parsága alatt álló 1. szakasszal személyesen és' parancs nélkül ellentámadást hajtott, végre, mellyel az oláhokat visszakergette. Ez a szakasz 12-én egész nap a fedezékben maradt és több román támadást visszavert.

A II. zlj.-at az ellenség tüzésége egész nap oldalazó tűz alatt tartotta. Nagy tiszthelyettes 35 emberével bevonult.

1917. VIII. 13-14.

13-án délelőtt az ellenség tüzésége a II. zlj.-ra egész éjjelen át adott tüzét pergőtűzzé fokozta, majd 11.15 h-kor az oláh gyalogság támadást hajtott végre. A 6. és a 8. szd. ezt, valamint a délután még ötízben, mindannyiszor hatalmas tüzéségi előkészítés után megismétlődő támadást véresen visszaverte, mire az oláh tudomásul vette, hogy a székelyekkel nem bir és ebbe beletörödvé, megnyugodott.

Wagner szds. 1/2 zlj.-a 14-én egész nap gyilkos tüzéségi tűzben vagy gyalogsági tömegtámadások központjában állott. A 4. szd. egyik szakaszát a 318. honvéd-e. megerősítésére tüzbevetették. A többi szakasz tartalékviszonyban maradt.

A Papházy-csoportnak augusztus 13-ika rendkívül forró napja volt. Az ellenség rájött, hogy a 71. ho.-val szemben boldogulni sehogyan se tud s ezért az egész arcvonalszakasz sorsára kihaló győzelmet, ezzel a csoporttal szemben akarta kierőszakolni. 2.30^h-kor az oláh gyalogság a Király-csoportot több hullámban rohanta meg. Kézigránátharc fejlődött ki, melyben az ellenség alulmaradt!. Erre a tűzéréség a csoport arcvonalát 9^h-ig heves tűz alatt tartotta.

8^h-kor a Kelemen-arcvonalszakra itt pergőtűz zúdult, melyből különösen a Mgr. Casinului-támpont, majd a -φ- 1081 kapott sokat. Ez a tűz egész délelőtt tartott. Tűzéréségünk megtorló tűzét a -φ- 1125-re irányította.

A pergőtűz oltalma alatti a román gyalogság a Kelemen- és a Király-csoport ellen 14^h-kor nagyerejű támadást hajtott végre, mely a védők puska-, gp.- és kézigránáttüzében véresen összeomlott. Ezután már csak a tűzéréség tevékenykedett, a gyalogság újabb súlyos véráldozatnak nem tette ki magát.

Az e. vesztesége ezen a napon 9 hősihalott és 42 sebesült: volt. Utóbbiak közt szerepelt Martion János hdgy. is.

18^h-kor a 8. hegyi-ddr.-tól azonnali kihirdetésre a következő parancs érkezett:

»Az 1. hds.-parság Op. Ne. 3131. szám alatt a következő sürgönnyt küldte: Ó apostoli felségének az utóbbi napok harcairól jelentést tettem s erre válaszként az alábbi telegrammot kaptam; ezt derék székelyeimmel és 14-es honvédeimmel teljtartalmúlag és az örömtől meghatódva közlöm:
József főherceg ,vezérezredesnek:

Jelentésedből a 82.-e., a II./82.- és a II./14. honvéd-zlj. hősi magatartásáról igaz örömmel tudomást vettem.

A derék székelyek és a hős honvédek utóbbi időben vívott harcaikkal fényesen igazolták, hogy kitűnő tulajdonságaiknál fogva, a náluknál sokszorosan nagyobb számú ellenséggel szemben is fölényben vannak. A derék legényeknek legbensőbb köszönetemet és legmelegebb elismerésemet küldöm. Fegyverükre és további harcaikra Isten áldását kérem. Károly.

Legfelsőbb Hadurunk meleg elismerő szavaihoz szívből jövő üdvözetemet és legbensőbb szerencsekívánataimat, küldöm. Isten vezéreljen további győzelmekre! József főherceg, vezérezredes«.

A székely legények a király megható köszönetét kitörő, büszke lelkesedéssel és hangos üdvívalgással fogadták. A megdöbbsent

ellenség nem tudta, mire vélje az uralkodóra kiáltott, egetverő háromszoros »éljent«.

Ez után az örömteljes momentum után az e. a következő napra a -φ- 1132 és a -φ- 1125 ellen tervezett támadásra az előkészületeket fokozott lelkesedéssel hajtotta végre.

A támadás megkezdése előtt az 1./71. ütegnek a Cornele -φ- 1151-en tüzelőállásba kellett mennie, hogy ez innen az ellenség megpuhításában résztvegyen.

Ez az üteg 14-én 13^h-ra elfoglalta helyét s azonnal belötte magát.

14^h-kor a Kelemen-arvonalszakasz, de különösen a Δ 1167 és a záróállás támpontja ellen az ellenség tüzésége is munkába lépett. Az 1./71. üteg tüzét a -φ- 1132-re irányította, de lövései hosszúak voltak s az ellenségben vajmi kevés kárt tettek. A -φ-1132 megszállói tüzére ügyet se vetettek, sőt egyre fokozódó hévvel lőtték a Kelemen-csoportot!, mely ekként a támadást megkezdeni nem tudta. Az este előreküldött járőrök az ellenségnek a -φ- 1132-η lévő állása előtti drótkadályt' tökéletes épségben találták, ami kétségtelen bizonyítéka volt annak, hogy tüzéségünk működése ezúttal eredménytelen volt.

A V2I. zlj., mint már említettük, egész éjjel tüzéségi tűzben állt. A 1/2 zlj., miután napközben néhány kisebb gyalogsági támadást visszavert, 21.30^h-kor a II. zlj.-hoz bevonult.

A II. zlj. fedezékét a tüzéség hajnaltól kezdve egész nap váltakozó élénkségű tűz alatti tartotta. Az ellenség szörnyű veszteséget szenvedett ezen a napon: csupán a II. zlj. fedezéke előtt több száz román katona holtteste feküdt. Valószínűleg ez volt az oka annak, hogy a zlj.-jal szemben 300 lépésnyi távolságra visszavonult. A zlj. kiépítette és megerősítette állását aminek nagy hasznát látta, mert 17^hkor újabb heves tüzéségi tűz központjába került. Kétórás előkészítés után, 19 h-kor a gyalogság ismét előretört, de támadása ezúttal is vérbefullt.

A ½. I. zlj. bevonulása után a hat székely szd.-ból Richter szds. parsága alatt csoport alakult, mely közvetlenül a 73. honvéd-ddr. parancsa alatt állott. Ennek védelmi szakasza a -φ- 903-tól északra kezdődött és a hegyháton az üveggyár irányába kb. 1200 lépés kiterjedésű volt.

Az e. vesztesége ezen a napon 1 hősi halott és 37 sebesült volt.

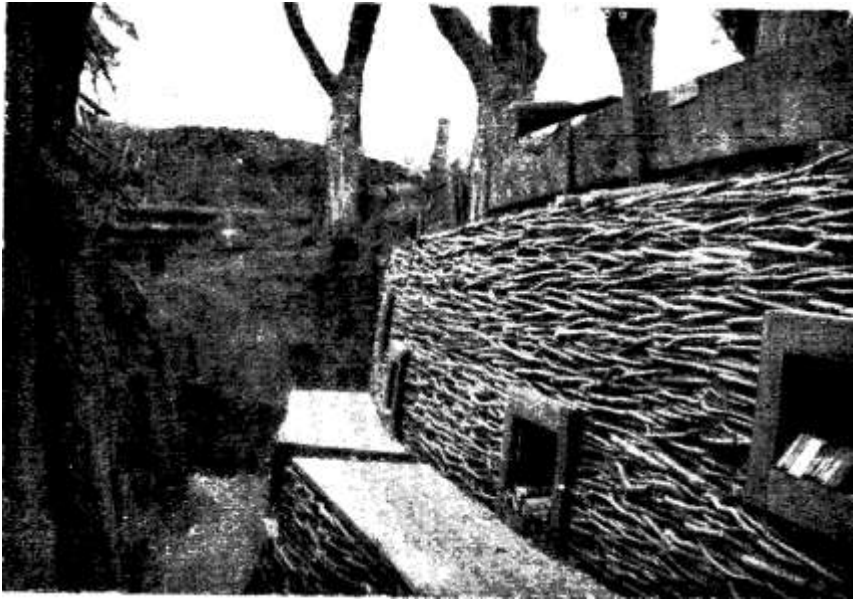
Az ezredorvos rendelője.
Halesul, Moldvában. 1917 IV. VIII.

Grozesti-cosnai mintaállás 1917 X.

Grozesü-kastély. 1917/X.

A IV. zlj. állásrésze Grozesü fölött. 1917 X.

1917. VIII. 14-18.

15-én a Papházy-csoportnál a III./35. zlj. a 7. huszár-e.-et felsőbb parancsra felváltotta. A -φ- 1132 ellen tervezett támadást ezért még most se lehetett végrehajtani. Előreküldött járőrök megállapították, hogy az ellenség még mindig fedezékén dolgozik. Az ellenség tüzérége a csoport arcvonalat egész nap enyhe tűz alatt tartotta.

Augusztus 16-án, mint Péli hdgy. felderítőjárőre megállapította, az oláhok a 73. honvéd-ddr. előtt mintegy 3000 lépés távolságra visszavonultak s ott új fedezéket ástak. A -φ-1132-t ezzel szemben még most is nagy erővel tartották. 10^h-kor a IV./24. zlj.-al is kivonták a Papházy-csoport kötelékéből, hogy máshelyütt alkalmazzák.

Augusztus 17-én, a király születésnapján az oláhok az egész arcvonalon csendben maradtak s a mi csapataink se fogtak nagyobb vállalkozásba, úgyhogy ez a nap érdeméhez méltó ünneplés hangulatban telt el; a legénység bort!, rumot dupla adagban kapott.

A járőrök megállapították, hogy az ellenség a -φ- 1132-n s a -φ- 1125-n lévő előállításait végre kiürítette, de közvetlenül a gerinc alatt északi irányba elnyúló főállást, változatlanul és erősen tartotta.

18-án a Richter-csoportot Mettelet alezds. csoportjának kötelékébe utalták. A II. zlj. a tűzvonalon maradt!, a Wagner ½ zlj. tartalékviszonyban a 11/33. zlj. mögötti helyezkedett el.

Az e.-nél semmi sem változott. A többszörösen elhalasztott támadás tervét a csoportparság újból és alaposan kidolgozta.

1917. VIII. 19-20.

19-én a felderítők azt jelentették, hogy a 12. és 16. szd. záróállásával szemben lévő erős fedezék sűrűn meg van szállva, viszont a -φ- 1132-ről az ellenség visszavonult. Ennek a jelentésnek utóbbi része hamisnak bizonyult.

Papházy ezds. a jelentés vétele után azonnal elrendelte, hogy az L/15, zlj. a -φ- 1132-n s a -φ-1125-n át nyomuljon előre s az ellenség utóvédjét űzze el.

A zlj.-parnok – a kedvező helyzetre való tekintettel – támadását 8.15 h-kor a legcsekélyebb tüzérégi előkészítés nélkül kezdte meg, de már előnyomulása kezdetén pokoli puska- és gp.-tűzbe került, úgyhogy meg kellett állnia. Az ellenség e közben

erősítést kapott s a támadócsoportot erősen szorongatta. A 13./82. szd.-ot mint tartalékot az I./15. zlj. balszárnya mögé rendelték, majd nemsokára szintén tűzbevetették. De ez se használt. A nagyobb erejű ellenség rendkívül szívósan védekezett, egy ízben ellentámadást is intézett a támadócsoport balszárnya ellen, melyet átkarolni igyekezett. 23^h-ig változó szerencsével folyt a harc; a támadócsoport e közben a letarolt!, nyílt lejtőn tekintélyes veszteséget szenvedett! s a legkisebb reménye se volt arra, hogy a nagyobb erejű ellenséget várszerű állásából kivesse. Papházy ezds. ezért elrendelte, hogy kiindulási állásába visszavonuljon.

A Wagner ½ zlj. 19-én az üveggyártól 1000 lépésre nyugatra tűzvonalba ment; a II. zlj. helyzete semmit se változott.

20-án a III. zlj. parságát Kelemen szds.-tól a szabadságról bevonult Eirich őrgy. vette át; előbbit a IV. zlj. parságával bízták meg.

A 19.-e és 20.-a közti éjjelen a Papházy-csoporton belül a következő átcsoportosítás történt: A 11/14. honvéd-zlj.-at a IV./58. zlj. és a 9. és a 14./82. szd. felváltotta, de délután folyamán a 11. szd.-ot kivették az állásból és ideiglenesen a III./35. zlj.-hoz útbá indították.

1917. VIII. 19-25.

A V2I. zlj.-at balfelé eltolták s ez most a Fta Runcului -φ- 622-től az üveggyár irányába vonuló lejtőt szállotta meg. A II. zlj. hajnalban a 6. szd.-ot azzal a parancsal küldte előre, hogy ez a szemben lévő, ki úri tettnek vélt állást megszállja. A szd. nem teljesíthette ezt a parancsot, mivel az ellenség a kérdéses állásszakaszt nagy erővel tartotta; ezért 7 oláh fogollyal a zlj.-hoz bevonult. A zlj.-nak egyébként a 33. honvéd-e. védelmi szakaszából 500 lépésnyit át kellett vennie, miértis mind a négy szd.-át tűzvonalba rendelte.

Augusztus 21-én a Papházy-csoport itt-ott mérsékelt tüzérségi tüzet kapott. A 14./82. a 10./35. szd.-ot, ez utóbbi pedig a 9./82. szd.-ot felváltotta. A IV. zlj.-at északkeleti irányba eltolták s ez ettől kezdve az új Kelemen-csoportot alkotta.

Haas alezds. más beosztást kapott s tőle a III. zlj.-ból és a Király-csoportból álló védelmizsakasz parságát Eirich őrgy. vette át.

Mivel a hadvezetőség a további támadásról lemondott, a Papházy-csoport fedezékének állandó állássá való kiépítéséhez látott.

22-én, 23-án említésre méltó esemény nem fordult elő.

A harcok szünetelése, felváltás.

24-én és 25-én az egész e.-et más csapatok váltották fel s a zlj.-ak külön-külön Leánymezőponkjára, majd innen egyesülve Sósmezőre mentek, ahol az e. újból a 71. ho. kötelékébe lépett, hogy végre 1916 óta sok-sok havi arcvonalbeli szolgálat után hdt.-tartalékviszonyba lépjen.

Ezzel az e. világháborús történetének legragyogóbb fejezetie lezárult. Minden túlzás nélkül, nyugodtan állíthatjuk, hogy Erdély fiainak hazájuk védelmében vívott harca mindenkor a hősi kitarítás iskolapéldájául szolgálhat. *Miként a thermopylei szoros legendás hőseinek emléke még ma, több mint kétezer év után is él, a székely bakák hősiességéről szintén évezredekig fognak beszélni és írni. A Mgr. Casinului székely vérrel öntözött csúcsait különösen mi, magyarok soha sem feledhetjük!*

1917. VIII. 25.

Ezt érezte Károly király is, mikor a bukaresti békekötés után József főherceggel, az Erdélyt védelmező hds.-csoport parnokával a következőket közölte:

»A remek 82-es hősök iránt táplált csodálatom jeléül intézkedtem, hogy a Magura Casinului magaslat Erdélyhez csatoltassék«.

Az e.-nek összes előjárói a legnagyobb elismeréssel és hálával adóztak. De királyunk fent idézett! kijelentése mellett a leghangzatosabb dicséret is eltörpül!... Ehhez hasonló elismerésben a boldog emlékü K. u. K. haderő egyetlen csapatteste se részesült.

Lehetetlen ezen a helyen elhallgatnunk, hogy a véres harcok alatt az I./69. és az I. és II./14. zlj. az e.-nek méltó fegyvertársa volt. A Papházy-csoport megingathatatlan várbástyáját két oláh ho. csaknem öt hétig ostromolta szakadatlanul és makacsul. S míg a szomszédos ho-ok szintén kitartó ellenállása a nagyobb erővel szemben itt-ott megingott, *a Magura Casinului mindég azt a bizonyos sarkpontot képezte, melyre támaszkodva az arcvonal többi csapattestei aj erőre kaphattak.* A csoportnak, a szomszédok arcvonalalkiigazításai következtében *három oldalról* jövő tömegrohamok ellen kellett védekeznie. Egyes részei, védelmi szakaszának félkör alakú formája következtében, nemcsak oldalukba, hanem hátukba is tüzet kaptak. Ezért van, hogy az e. minden csatanapon átlag 50-60 fő veszteséget szenvedett.

A román haderő a világháborúban történt beavatkozásakor haditapasztalatokban szegény s a hadviselés terén járatlan volt.

1917 nyarán azonban itt Erdély kapuja előtti már különb ellenfél volt, mint az orosz, melynek tisztjei és vezetői a románoknál különbek voltak ugyan, de tulajdonképeni harcoló emberanyaga minden különösebb expanzivitás nélkül való volt, amit az 1917-es román haderőről már egyáltalán nem lehetett! elmondani. Ez a haderő megfelelő vezetés mellett még jobban megállhatta volna a helyét. Igaz, hogy hősiességét rummal kellett öntözni, nehogy kiszáradjon, de ez azon a tényen, hogy végeredményben »felszabadító« harcában fanatikusan harcolt, mitsem változtat. A rendkívül ambiciózus Avarescunak, a marasti győzőnek legfőbb szerencsétlensége az volt, hogy Erdély kulcsponyján, a Magura Casinuluion, székely bakák álltak. Székely bakák, akik csak vizet és kézigránátot kívántak!... Székely bakák, kiknek lelkéből az alábbi dal pattant ki:

*Asztalos, csinálj koporsót,
Egy egész ezrednek valót.
Vér betűvel, nagy betűvel írd fel eztet:
»Itt nyugszik a 82-ös gyalogezred!«**

Ilyen székely bakák, akik számoltak azzal, hogy ha kell, valamennyien egymás mellé, egy koporsóba fekszenek, de akik még azon a zivataros augusztusi éjtszakán se gondoltak hátrálásra, amelyen helyenkint fedezékükben mellig vízben álltak a szörnyű golyózápokban s a golyók elől lehajolni nem tudtak, mert ha ezt teszik, a vízbe fulladnak ...

Ilyen bakákkal állott szemben Avarescu hadserege. Ezért nyugodtan és újból megállapíthatjuk, hogy Avarescut: a balszerencse üldözte...

A Magura Casinului hősi megvédéséért a király nemes Papházy Kornél ezds.-t és Haas Rezső alezds.-t a Lipót-rend lovagkeresztjével, Nagyernyei Kelemen Béla szds.-t és Szőnyi István fhdgy.-ot a III. oszt. vaskorona-renddel tüntette ki.-Papházy ezcls.. Haas alezds. és Kelemen szds. ezenkívül a német vaskeresztet is megkapta.

III.o szt. katonai érdemkeresztet kaptak: Lukáts Lőrinc szds.. Markos Sándor és Mautner István fhdgy.-ok, Gönczy Sándor. Horváth Ferenc, Nagy Béla, Csont Sándor, Kerecsi Jenő és Dr. Soó Dénes hdgy.-ok. Különféle legfelsőbb dicsőre elismerésben

* Dr. Szádeczky-Kardoss Lajos kolozsvári egyetemi tanár harctéri gyűjteményéből.

(Signum Laudis) részesült 27 liszt, több zls., hadapród és sok legénységi állományú egyén ezüst vitézségi érmet kapott.

A legénységből egyetlen ember se maradt kitüntetés nélkül, mert Kelemen Béla szds. javaslatára azokat, akik a világháborúban eddig nem kaptak kitüntetést, az e.-parnok felterjesztésére, most legalább bronz vitézségi éremmel tüntették ki. Ez csakugyan a legkevesebb volt, amit a Magura Casinulainak, Erdély Thermopyléjének védelmezői megérdemeltek.

Papházy Kornél ezds.-nek 54 (!) roham visszaveréséért, a Mária Terézia rend rendkáptalanja utólag a tiszti arany vitézségi érmet adományozta.

1917. VIII. 27-28.

Összegezve az e. a királytól kétszer, József főherceg, arcvonalparnoktól kétszer, Gerok német gytk., hds.-csoortparnoktól (II., V2I. zlj.) kétszer, Ráth ezds.-tól a fölöttes 8. hegyi-ddr. parnokától kétszer távirata azaz távbeszélő úton dicséretben részesült. Az o.-m. vezérkari – (Höfer) jelentés 13, a német vezérkari jelentés 14 ízben tett említést a Casinului hősi harcairól.

Augusztus 27-én az e. végre pihent. Az 1. hds.-parság értesítette az e.-et, hogy a XXXI. és a XXXII. 82-es menet-zlj.-akat ezúttal nem vonultatja be az e.-hez, de a jövőben az e. e tekintetben kifejezett óhaját tiszteletben tartja. így a két menet-zlj. 3-3 szd.-a a 31.-e és a 26. vadász-zlj. kötelékébe került.

Alig érkezett meg az 1. hds.-parság döntése, mikor az e.-parságnál, a szolgálattételre az 50. e.-nél beosztva volt Gerő János 82-es szakaszvezető jelentkezett. Ez a derék altiszt elmondta, hogy szabadságon volt s ennek leteltével nem tért vissza vezényeltetési helyére, hanem anya-e.-éhez vonult be. Itt ezer örömmel vesz részt mint közember a legvéresebb harcokban, de az 50. e.-hez nem akar visszatérni, mert annak a legénysége idegen neki, abban az e.-ben elhagyatottnak érzi magát és szolgálatát se tudja lelkiismeretesen teljesíteni.

Gerő János szakaszvezető élő bizonyága volt annak, hogy az e.-parság, a székely néplelket és észjárását helyesen festette meg abban a jelentésben, melyben a 82-es menetalakulatoknak az e.-hez való bevonultatását kérte. De Gerő szakaszvezető esete nem volt egyedülálló! Pár nappal később három közlegény, névszerint: Balog Dénes. Deák Mihály és Lukács Sándor is megszöktek kényelmes beosztásukból, a homoródi csődöröstelepről, hogy a tűzvonalban álló e.-nél jelentkezzenek s annak harcaiban részlvegye-

nek. Az e.-parság mind a négy vitéz ügyét illetékes helyre juttatta és kérte, hogy hűségük megható kinyilatkoztatásáért ne bűntetésben, hanem kérésük teljesítésében részesüljenek.

Vissza az arcvonalba. Grozesti-cosnai szakasz.

Az e. pihenője egyébként nem sokáig tartott, sőt jóformán meg sem kezdődött. Sósmezőn, még az ideérkezési napon, 27-én 17 h-kor parancsot kapott, hogy két zlj. azonnal a bükkfahídhöz menjen előre. Az I. és a II. zlj., előbbi Wagner, utóbbi Tonetti szds. parsága alatt nem sokára elindult. A fél e. parnoka Király Ferenc alezds. volt.

28-án 5 T-kor újabb parancs értelmében Eirich őrgy. parsága alatt a III. és Kelemen szds. parsága alatt; a IV. zlj. is követte a két első zlj.-at. Papházy ezds. a német 117. ho. átveendő védelmi szakaszrészénck megtekintésére előrelovagolt.

11^h-ra a bükkfahidnál az egész e. együtt volt. Az este beálltával a Király-csoport a *D. Cosnától* délre *Grozesti* (Grozesci) község irányába húzódó nyúlványra előrement s itt a német II. és III. tartalék 22. zlj.-at felváltotta. A III. és a IV. zlj. éjjel a hídnál táborozott, majd augusztus 29-én a Király-csoporthoz délnek zárkózva, a német I. és III./II. zlj. fedezékét átvette. A németek állása olyan minősíthetetlenül rossz volt, hogy a Király-csoport már a felváltás alatt két hősi halottat és héti sebesültet veszített. Fedezékről, vagy épen futó- és összekötőárokraól itt szó se volt. Csupán lövészgödrök voltak, melyeknek legtöbbszörénél még jó kilövés se kínálkozott. Az agyoncsigázott bakák borzadva látták, hogy mi munka vár rájuk. E mellett napközben fedezéképítésre gondolni se lehetett, mert az ellenség minden legcsekélyebb megmozdulásra heves puska- és gp.-tüzet adott.

Az e. szomszéda bal felé a német 373., jobb felé a német 15. e. volt. Éjjel az egész e. a fedezék kiépítéséhez látott, de ez a munka nem folyhatott zavartalanul, mert a tüzéség az e., de különösen a Király -csoport vonalára már 30-án 0.30 h-kor élénk tüzet adott. E csoport ellen az oláh gyalogság is előretört. Véres puska-, gp.- és kézigránátharc fejlődött ki, melyben az ellenség alulmaradt. 3^h-ra végre minden elcsendesedett s a legénység nyugodtan dolgozhatott. A Kelemen- és az Eirich-zlj.-nak aránylag nyugodt éjtszakája és 30-án nyugodt napja volt, míg a Király-csoport 30-án ismételen heves tüzéségi tüzet kapott. Abból, hogy

az ellenség épen ezt az árokszakaszt igyekszik megpuhítani, arra kellett következtetni, hogy a Király-csoport hátában lévő D. Cosna elfoglalására törekszik.

1917. VIII. 29-31.

Az e.-nek ezen a napon 5 hősihalottja – köztük Szabó János tartalékos zls. – és 15 sebesültje volt!. Ezt és a következő napok aránylag igen nagy veszteségét, elsősorban gyalázatos fedezékének köszönhetette.

Augusztus 31-én *József kir. főherceg vezérezredes* a székely összetartozandósági érzet újabb megható bizonyosságával találkozott s ezt *naplójában* ekként jegyezte fel:

»Ma a székely 82. gyalogezred XXX. menet-zászlóalj 1. századának legénységétől levelet kaptam, melyből megtudtam, hogy a 82. ezred XXX. menet-zászlóalj 1. századát a 31. ezred menetalakulatához osztották be. A levelet 24 székely legény írta alá, kik arra kérnek, hogy századukat ne osszák be a román nemzetiségű 31. ezredbe, hanem a román fronton küzdő saját ezredükhöz »egyenesen a harc vonalba« vezényeltessem őket, hogy »módot nyerjenek saját földjüket utolsó csepp vérig védelmezni«.

A levelet elküldöttem Arznak, melegen pártolva a székelyek kérését, mivel tudom, hogy a Casinului magaslaton a románok a megsebesült székelyeket legyilkolták. A kérelem teljesítése mind a székely 82. ezred, mind a román nemzetiségű 31. ezred érdekében, felette kívánatos.*

1917. VIII. 29-IX. 31.

Az e. egyébként újabb 10 hősihalottat és 15 sebesültet veszített, noha gyalogsági harcra sor nem is került, csak a tüzéség lőtte az e. egész vonalát, különösen pedig ennek szárnyait.

Szeptember 1-én és 2-án ugyanilyen viszonyok között az e. újból tekintélyes veszteséget! szenvedett; az állásépítési munka serényen folyt.

3-an egy oláh roham-szd., heves tüzéségi tűz oltalma alatt, a 14. szd. gyenge fedezékével szemben előretört s attól kb. 50 lépé nyire beásta magát. A 14. szd. hathatósan védekezett s az oláhok, kik puska- és gp.-tüzésben 9 halottat veszítettek, csakhamar visszavonultak.

* József főherceg tábornagy: A világháború, amilyenek én láttam V. kötet, 444. oldal.

Királylátogatás az ojtói szorosban.

Az erdélyi arcvonalat ugyanezen a napon az a megtiszteltetés érte, hogy királyunk meglátogatta. Károly király különvonata este Kezdi vásárhelyre érkezett. A felséget József kir. herceg vezérezds., báró Rohr vezérezds., hds.-parnok és a porosz Gerok gytkb. hds.-csoport-parnok társaságában fogadta. Kézdivásárhelyről a király és kisszámú kísérete autókon Sósmezőre hajtattott. Itt egész sereg küldöttséget szemlélt meg a király. A *diszszázad* kiküldetésének dicsősége az e.-nek jutott. Ezt! a szd.-ot, az e. a legszebben ki-tüntetett legénységből, Szönyi István fhdgy. parsága alatt állította ki. Őfelsége szeptember 4-én 10^h-kor tekintette meg a szd.-ot, *melynek kivétel nélkül minden egyes tagjával elbeszélgetett és kezett fogott.*

A szemle után Őfelsége személyesen dekorálta Papházy ezd. e.-parnokot. A disz-szd. ezután, egy feledhetetlenül gyönyörű emlékekkel hűség szívében, az e.-hez bevonult.

1917. IX. 4-7.

A nap egyébként elég nyugodtan telt, el; csupán a II. zlj. fedezéke kapott mérsékelt tűzértségi tüzet.

Szeptember 5-én az I. zlj.-at a német-I./373. zlj. felváltotta. Előbbi mint hdt.-tartalék a Vrf. Ungureanára ment. Az e.-parság csoportok alakításától eltekintett s a zlj.-nak így közvetlenül az ő parancsa alatt állottak. Tóth Kálmán alezds. bevonult s a II. zlj. parságát átvette. A no. elrendelte, hogy a 8. szd. mint ho.-tartalék, Vrf. Petreilől 350 lépésnyire északkeletre helyezkedjék el.

6-án 10 és 13^h közt az ellenség kis- és közepkaliberű lövegei a 9. és a 14. szd. fedezékét élénken lötték, de ezúttal mindössze három sebesülést okoztak, mivel a bakák a fedezéket időközben verejrtékes munkával 82-es módra kiépítették. Sajnos, a mi tűzérsgünk néhány lövedéke is az e. fedezékébe tévedt.

Szeptember 7-ével az e.-et a 142. ddr. kötelékébe utalták. Haas alezds. vezetése alatt küldöttség ment József kir. herceg vezérezds.-liez, hogy a fenségnek az ezredjelvényt ünnepélyesen átadja. A kir. herceg az c hűséges ragaszkodásáért látható meghatottsággal mondott köszönetet, miközben elérzékenyülve hangsúlyozta, hogy az e. a Casinuluion tanúsított szinte hihetetlenül hősies kitartásának a legnagyobb csudálattal és elismeréssel adózik, – majd a küldöttséghez magyarul a következő szavakat intézte: *»Mondjátok meg kint a bajtársaknak, hogy a 82-sök ne-*

Károly király feltűzi Papházy ezredes mellére a Lipótrendet
1917. IX/3.

Károly király üdvözlí a 82-es díszszázad parancsnokát,
Szónyi főhadnagyot.

Károly király megszemléli a 82-esek díszszázadát Sósmezőn.
1917 IX 4.

Tiszti fedezékek a béketárgyalás alatt Grozesti – Cosna.

hez, hősi küzdelmeit a történelem meg fogja örökíteni; ennek jelentősége örökre emlékezetes fog maradni. Vigyétek üdvözlémet az ezrednek».

Samhaber német tbk., a német 15. tartalék ddr.-parnoka az e.-nek a ddr. kötelékből történt; kiválása alkalmából ettől a következő ddr.-paranccsal búcsúzott: Rövid ideig volt részem abban az örömben, hogy a hős és mindenütt oly kitűnően bevált 82-es e. parságom alatt szolgált. Az c. az állás kiépítésében a rövid pár nap alatt is nagy haladást lett, amiért köszönetemet és elismerésemet fejezem ki. Különösen öröömre szolgál, hogy ezzel az e.-del továbbra is válllvetve harcolhatok s vele a jól indult bajtársi viszonyt ezentúl is ápolhatom. Samhaber«.

1917. IX. 7-9.

Az e. fedezéke 9 és 13^h közt mérsékelt tüzérségi tüzet kapott s ennek következtében két sebesülés történt.

Szeptember 8-án a tüzérség a megszokott időben valamivel élénkebb tevékenységet fejtett ki. Az e.-nek a dél felé szomszédos 5. bosnyák-e. fedezékének egy részét át kellett vennie. A zlj.-ak ezért kissé széjjelebb nyitódtak s a Kelemen zlj. (IV.), melynek a bosnyák árokszakasz jutott, újból fedezéképítéshez foghatott, mert az átvett állás a 82-es igényeknek egyáltalán nem felelt meg.

Papházy ezds.-t ideiglenesen a ddr.-parsággal bízták meg s tőle az e.-parságot Tóth Kálmán alezds. vette át.

Az e. vesztesége két sebesült volt. Megfigyelték, hogy az ellenség a 14. szd. állása irányában futóárkot épít.

Szeptember 9.-e az új állásban az első komolyabb csatának volt. A tüzérség már 5^h-tól kezdve hevesen lőtte az e., az 5. bosnyák- és a német 373. e. egész arcvonalát. Tüze nemsokára áterjedt az ojtói útra is. 8^h-kor a gyalogság a lövészárokban támadáshoz gyülekezett, majd az egyre élénkülő tüzérségi tűz oltalma alatt óvatosan előrekúszott. Az e. ekkor megkezdte a tüzelést, mire az ellenség visszavonult, sőt a tüzérség tüze is lanygulni kezdett. Tüzérségünk erre viszonzásképen az oláh fedezéket szemlátomást igen hatásosan lőtte, de – sajnos – néhány 15 cm. gránátja az e. lövészárkába vágott be. Ezt a hibát azonnal kiigazították.

1911. IX. 9-10.

Az ellenség tüzérségi tüze 9^h-kor új erőre kapott, hogy másfélóra múlva teljesen megszűnjék. 17^h-ig nyugalom volt. Ekkor a tüzérség az e. jobbszárnyára, azaz a IV. zlj.-ra és a szomszédos

5. bosnyák-e-re ezen a vonalszakaszon szokatlan heves tüzet zúdított, míg az e. többi részét mérsékelten löttje. 18.15 h-kor a gyalogság a Kelemen-zlj. ellen nagy lendülettel tört; előre és ennek állását egészen a drótakadályig megközelítette. Igen heves puska-gp.- és kézigránátharc fejlődött ki, melyben a megtámadott zlj. a románok meglepő snejdja dacára is fényesen megállta helyét s az ellenséget gyors visszavonulásra kényszerítette. *Ez a támadás a délután és az est folyamán még négy ízben megismétlődött.* A IV. zlj. Kováts Ákos és Gönczy Aladár hdgy.-okkal, Sándor Ferenc zls.-sal az élén, az ellenséget – részben kézitusában – mindannyiszor véres fejjel kergette el fedezéke elől. Ami az oláhoknak előbb ugyanezen a ponton a bajorokkal szemben, hacsak átmenetileg is, sikerült, azzal a szűkebb hazájukat; szívbeli odaadással védelmező székely bakákkal szemben fiaskót vallottak. A székely bakák hősi ellenállását az ellenségnek pillanatra se sikerült megtörnie.

Az e. vesztesége ezen a napon 1 hősihalott 42 sebesült és 17 légnymást szenvedett ember volt. A veszteségből az orosz-lán-rész a IV. zlj.-nak jutott.

Az I. zlj. 7.30 h-kor a Vrf. Ungureanáról a -φ-13-ra ment s itt mint ddr.-tartalék, készenlétbe helyezkedett.

A nyugalmas éjtszakát a megrongált fedezék kijavítására aknázták ki. 10-én 6 h-kor az oláh tüzérség ismét munkába lépett és főcélpontjául most is a – IV. – Kelemen-zlj.-at szemelte ki. A III. zlj. lényegesen mérsékeltebb tüzet kapott. 9^h-ra a IV. zlj.-ra irányított tűz is engedett hevességéből, mígnem 12^h-ra az egész e. arcvonala teljesen elcsendesült.

Az e. halottakban 4. sebesültekben pedig 21 embert vesztett.

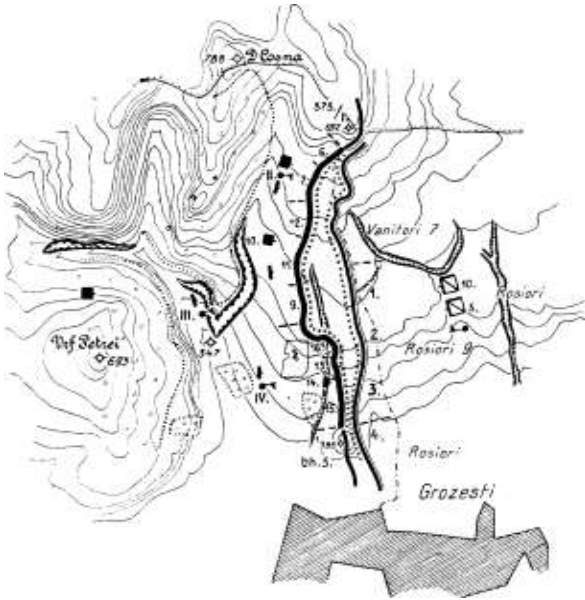
1917. IX. 11-32.

Szeptember 11-én az ellenség tüzérsége mérsékelten tevékenykedett, de deltáján a II. és a III. zlj. fedezékén 15 cm. gránát-tüzzel rajtaütött. De ez a rajtaütés rövid ideig tartott – kb. 150 lövés esett – s aztán békesség volt. Este a négy szd.-ból álló 14. dragonyos-e.-et mint ho.-tartalékot, a -φ- 437-től északra lévő szakadéokban helyezték el. (Lásd 12. sz. vázlat.)

Minél jobban sikerült az e.-nek új fedezékét kiépítenie, az oláh tüzérség annál kevesebb lövedéket pazarolt reá. Gyalogsági támadásra többé sor nem került. A romániai orosz csapatok szétzüllése, majd a Leninékkal Bresztlitovskban kötött béke az oláhok harcikedvének teljesen nyakát szegte. Trajanus utódai nem

így gondolkak a dolgot. Azt képzelték, hogy a gesztenyét helyettük más kaparja ki. S mikor ez a más, az orosz muzsik a hasztalan vérontást immár megunta, az oláh is sarokba dobta összevisszacsorbult fegyverét és békéért esdekelt.

Megkapta hogy mikor a hullarablás ideje csalhatatlanul elérkezett, ismét előkotorja dicstelen fegyverét és »diadalútra« induljon vele az örültség örvényébe zuhant Magyarország beteg szive felé.

12. sz. vázlat.

Szörnyű büntetés, ki nem heverhető megaláztatás volt hazánkra nézve az oláh megszállás!

De lássuk az eseményeket!

Délelőttöként enyhe tüzérségi párviadal volt. Itt-ott híre ment, hogy az oláhok támadásra készülnek, de az ilyen hírek mindig valótlannak bizonyultak. Az e. mintaállást, 2-3 m mély menedékhelyeket, kitűnő futó- és összekötőárkokat, sőt hátul a vonatnál fürdőt is épített. Néha lényegtelen eltolások történtek az e.-en belül. Az I. zlj. szeptember 24-én kivált az e. kötelékéből, a Slanic-pataktól délre a bajor-18. e. egyik zlj.-ának állását vette át s egészen november 1-éig itt maradt, majd ettől kezdve mint

hdt.-tartalék a Vrf. Ungureánától északkeletre állott: ekkor bevonult az e.-hez, de ennek kötelékében mint ho.-tartalék szerepelt.

Az ellenség spanyollosaival az e. fedezéke előtt lévő torlaszok néhol, így pl. a IV. zlj. arcvonalának egyes pontjain, közvetlen érintkezésben voltak. A fedezékben minden odaát elhangzott szót tisztán hallani lehetett.

Rendszerint a IV. zlj. fedezéke kapta a legtöbb tüzérségi tüzet, mely itt-ott heves kitörésben jelentkezett ugyan, de a mintaszerű fedezékben nem sok kárt tett. De ennek a zlj.-nak szeptember 26-án az δ . bosnyák-e. állásának 650 m hosszú szakaszát is át kellett vennie, ami ismét óriási munkát jelentett, mert! bizonyos derék bosnyákjaink fedezéke is csak lövészgödörből állott. A bosnyákoktól átvett, állás kiépítésében az e.-műszaki-szd. egyik szakasza is segédkezett; a munka gyorsan haladt, úgyhogy Benigni altbgy., hdt.-parnok szeptember 27-én megejtett szemléje alkalmával az e. egész fedezékét a legnagyobb rendben találta. A hdt.-parnok szemléje alatt egyébként a II. zlj. fedezéke kb. 80 gránátot kapott.

Október 15-én az e. örömmel értesült, hogy Dr. Ugrón Gábor belügyminiszter elnöklete alatti bizottság alakult, mely elhatározta, hogy a székelyeknek Erdély védelmében vívott hősi harcának emlékére »*Vas-székely*«-szobrot állít. Az e. lelkesen csatlakozott ehhez a mozgalomhoz s a szobor költségéhez pillanatnyilag 2.200 K.-ával járult hozzá.

Október második felében az esős őszteljes kellemetlenségében a hegyekre szakadt. Aprószemű, hideg eső, átláthatatlan köd váltották fel egymást). A vérhasmegbetegedés járványszerűen elharapódzott, ami Maurer Frigyes dr., e.-orvosnak, ki munkáját lelkesen végezte, sok gondot okozott.

Az ellenség repülői aránylag elég sűrű felderítést végeztek.

1917. X. 29-XI. 26.

Október 29-én szokatlanul heves tüzérségi tűz zúdult az e. fedezékére. Már-már mindenki küszöbön álló támadásra gondolt, de ebből semmi se lett. Ehelyett! néhány részeg oláh a drótkadályokig támolygott előre, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy azt megrongálja. De mielőtt ezt a szándékát elárulhatta volna, a székelyek tüze visszakergette. Erre 31-én az oláh más fegyverhez folyamodott, mégpedig olyanhoz, mely faji tulajdonságához a harcossal férfi fegyverénél sokkal jobban illett: magyarszövegű propaganda írást szórattott: csapataink fedezéke elé s ebben a magyaro-

kat »testvérének« titulálta és különbéke megkötésére szólította fel. A székelyek alaposan ismerték testvérüket« s ezért a szeretettől áthatott cédulák méltó helyükre kerültek.

November elseje is a megszokott napirenddel telt! el. A két tüzérség délelőttként! mérsékelt párharcot vívott, a gyalogság egyáltalán nem tevékenykedett. Az oláh repülőfelderítés azonban most is működött.

11-én az e.-parság azzal a kéréssel fordult az előljáró ho.-parsághoz, engedje meg, hogy az e. *Sósmezőnél*, azon a helyen, ahol a király az e. díszszázadát megszemlélte, a királyi elismerés, azaz a Mgr. Casinuluion vívott harc emlékére, 10 m magas emlékoszlopot emeljen. Szalay Zoltán 82-es zls. építésmérnök remek karcsú *obeliszket* tervezett s ezt a határmenti oláh pénzügyőr-ház anyagából Sósmező határában fel is építtette.

November 26-án az ellenség tüzérsége már korán reggel meglepően hevesen kezdte löni az e. vonalát. Tüze egész nap lankadatlanul tartott s a főcélpont ezúttal is a IV. zlj. volt. Szerencse, hogy a kitűnő fedezékben különösebb kárt nem tehetett.

1917. XI. 27.-XII. 5.

A következő napokon rettenetes hideg szélvihar tombolt, mely minden megmozdíthatót magával söpört. Így a spanyol lovasokat is eltüntette az oláh állás elől.

December 2-án az e.-parság értesült, hogy a 8. orosz hds. fegyverszünetet kért és kapott. Ez az oláh hősiességnek is megadta a kegyelemdőfést... Ezzel a nappal az o.-m.-oláh hadjáratot, melynek folyamán a későbbi győző; eljárásához méltó leckéi kapott, lezártnak tekinthetjük.

Különös ellenmondás ez és mégis igaz:

Ez a hadjárat a győző örök szégyene és a »legyőzött« örök dicsősége lesz. Mert szégyenteljesebb vereséget hds. ritkán szenvedett, mint a végeredményben papiroson »győztesnek« nyilvánított oláh hds.

Az e. gyönyörű ünnepségre készült. A Vas-székely-szobor leleplezésének napját dec. 8-ában határozták meg; mi sem természetesebb, mint hogy a vas-székely e.-nek a Vas-székely-szobor leleplezésénél képviselve kellett tennie. Tiszti és legénységi küldöttség alakult, melynek vezetője Tóth Kálmán alezds. lett.

December 5-én, mintha az oláhok a szép ünnepség teljes zavartalanságát akarnák biztosítani, parlamentert küldtek, amely az oláh hadvezetőség nevében fegyverszünetet kéri. Az oláh 11. e.

egyik szds.-a a II. zlj. fedezéke előtt kezében levéllel jelentkezett és kérte, hogy a ho.-parsághoz vezessék. Ez a megfelelő óvatossági rendszabályok alkalmazása mellett megtörtént. A ho.-parság felsőbb helyről kapott hozzájárulás alapján az oláh ajánlatot elfogadta s a parlamentert visszaküldötte. Ezzel az oláhok dicstelen vállalkozása a nemzetközi szabályoknak megfelelően is befejeződött. Az oláh bakák nyomban barátkozni akartak, de a székelyek erre – érthető okból – nem nagy hajlandóságot mulattak. Mindkét fél még aznap a fedezéke előtt fekvő halottak eltemetéséhez látott. A székelyeknek mindegy volt, hogy székely, német, oláh vagy bármilyen más nemzetiségű katona teteme került kezük ügyébe: mindegyiket egyforma tisztességgel temették el.

A halálban mindannyian egyenlők vagyunk ...

1917. december 5-én 20^h-kor megkezdődött az o.-m.-német-oláh fegyverszünet....

Az ünneplésre hazainduló küldöttség kétszeres lelkesedéssel és a becsülettel végzett munka felemelő tudatával lelkében érkezett meg Székelyudvarhelyre, ahol már büszkén állt a Vas-székely. *Az udvarhelyi Vas-székely-szobor leleplezése.*

1917. XII. 8.

A királyt József Ferenc főherceg képviselte, aki az ünnepség alkalmából a következő üdvözlő táviratot küldte a királynak:

»Ő császári és királyi Felségének, Baden.

Engedje meg Felséged, hogy a Vas-székely-szobor leleplezése alkalmából vitézlelkű székelyeinek szeretettteljes alattvalói üdvözlését tolmácsoljam s annak az óhajuknak adjak kifejezést, hogy Felségedet, mint atyjukat; és dicső hadurukat egyszer körükben üdvözölhessék. József Ferenc főherceg.»

A király ekként válaszolt:

»József Ferenc főhercegnek. A székely népnek a Vas-székely-szobor leleplezése alkalmából Kedvességed által tolmácsolott hódolatát élénk megalégedéssel fogadtam s a királyhűség és a ragaszkodás megnyilatkozásáért szívből jövő köszönetet mondok. Károly«.

A fiatal főherceg udvari vonata Székelyudvarhely állomásra 10^h-kor futott be. Roth vezérezds. és kísérete. Lengyel és Tolnay főispánok, Dr. Majthényi Miklós a székely főváros polgármestere várták a pályaudvaron. A 82-esek zenéje az akkor még kötelező Gotterhaltét játszta, a 82-esekből és a 60-asakból alakított dísz-szd. a tiszteletadást teljesítette, miközben a Székely-

udvarhely lakosságától az c-nek 1915-ben ajándékozót Máriás zászló a főherceg előtt földig hajoll. A főherceg ellépett a dísz-szd. arcéle előtt, majd Udvarhely vármegye főispánjának üdvözlétét hallgatta meg.

Császári és királyi Fenség – mondta Lengyel György főispán Udvarhelyvármegye és Székelyudvarhely város közönsége, valamint ennek hatósága alattvalói hódolattal fogadják Fenségedet, mint Felséges királyunk személynökét. Odaadó hálás tisztelettel látják viszont Székelyudvarhelyen, hová az ünnepélynek fényt adni Fenséged visszatért. Szívünkől kél a szó: Isten hozta Fenségedet«.

A főherceg így válaszolt:

»örömel jöttem körükbe s midőn Székelyudvarhely város területére léptem, szívemben az itt töltött kedves idők emlékei megújultak«.

Ezután a főherceg kíséretével a vármegyeházára hajtattott, az ünneplő közönség pedig a dísz-szd.-ot körülfontva, zeneszóval a református és a katolikus templom közt elterülő Deák-térre ment s ott, a szobor körül elhelyezkedett.

Az ünnepség 11.30 h-kor kezdődött. Tóth Kálmán alezds. üdvözölte a főherceget, mondván:

»Császári és királyi Fenség! Hátatelt szívvel járulunk a trón zsámolya elé, hogy ezen a magasztos ünnepen legkegyelmesebb uralkodónk fennkölt személyét képviselteni kegyeskedett.

Legkegyelmesebb hadurunk kegyének ez újabb megnyilvánulása méltán büszkeséggel és mérhetetlen hálával tölti el szívünket. Ez az esemény aranybetűkkel lesz beírva nemcsak az ezred történetébe, hanem a szeretet és hála melegével szívünkbe is.

Azon legalázatosabb kéréssel járulunk császári és királyi Fenséged magas színe elé, hogy Ő Felségének legmagasabb színe előtt, hü 82-es ezredének, a vitéz székelység méltó fiainak hódolatteljes és hálás köszönetét tolmácsolni kegyeskedjék.

Kérjük törhetetlen, örök hűségünk nyilvánítását a trón lép-csőjére helyezni; égünk a vágytól, hogy ezt újabb tettekkel is bebi-zonyíthassuk, mert

*... nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér.*

És most azon legalázatosabb kéréssel fordulunk császári és királyi Fenséged magas színe elé. hogy e szobornak, az alatt-

valói hűség, hazaszeretet, áldozatkészség, vitézség e jelképének leleplezését, elrendelni kegyeskedjék.;

Ezután a főherceg beszélt; a következőket mondta:

»A harcterek mindegyikén küzdöttek és küzdenek, Wolhynia lapályain és mocsaraiban, a Doberdó hősvértől áztatott, gránátverte, pozdorjává morzsolt izzó szikláin s a jégborította, hófölte Kárpátok bércsein, – ott áll a Vas Székely, kit sem küzdelem, pergőtűz, sem emberfölötti szenvedés meg nem ingat; vérezve, haldoklók ezrei között ott áll fölemelt fővel és vas akaratán megtörik ezen ellenek tüzes rohama. Az északi Kárpátok ősrengetegekben a vitéz muszkák minden ereje vérbe fullad, a Doberdón ágyúerdők szakadatlanul viharzó tűzáradatában olasz hadak nyüzsgő tömegcinek szűnni nem akaró szuronyrohamai halomra rognak a vilézlelkű védők acélos karjainak csapásai alatt; midőn Erdély, ádáz román hordák martaléka, hazakéri fiait, hogy megmentse a rablók garázda seregétől. Ott; áll a Vas Székely az Ojtozban, ott a Casinuluion rendületlenül a véres fürgeteg közepette, és jaj annak, ki szent hazájába törni vágyik; egyszer kiverte úgy, hogy csak halottjaik maradtak vissza és másodsor nem ereszti be, csak mint fegyvertelen foglyot. Ott áll most román földön a vitéz székely és szeretettel tekint rá király s hadvezér, szeretettel és bámulattal kis hadának dicső tetteire, hite és bizalma királynak, hazának az övék.

Hányan nem térnek többé vissza szeretve védett szép hazájukba, Erdélybe? És még gondoskodni sem tudván róluk, özvegyen s árván hagyják ott szeretetteiket...

És íme, itt áll előttiünk most a Vas Székely-szobor, hivatva arra, hogy mindenkorra hirdesse e hős nemzedék dicső tetteit! és egyszersmind minden bevert szöggel enyhülést hozzon azoknak, akik özvegyen vagy árván maradtak dicső halált halt vitézeink után. Bárcsak mielőbb száradna föl a háború okozta sok könny és fakadna számtalan élő virága a magyar nemzetnek a vérázattal szep székely földből.

A császári és apostoli királyi Felsege nevében a leleplezést elrendelem és szeretetteljes üdvözetét hős székelyeinek átadom.

A lepel lehullt. A közönség a Himnuszt énekelte s hálásan tekintett hős fiaira, kiknek hősiessége a haza szent földjét megmentette.

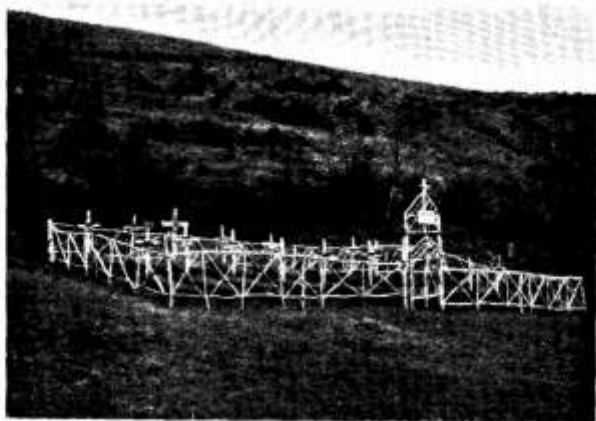
Ugrón Gábor belügyminiszter beszédét Lengyel György főispán olvasta fel, majd báró Rohr Ferenc vezérezds., hds.-parnok

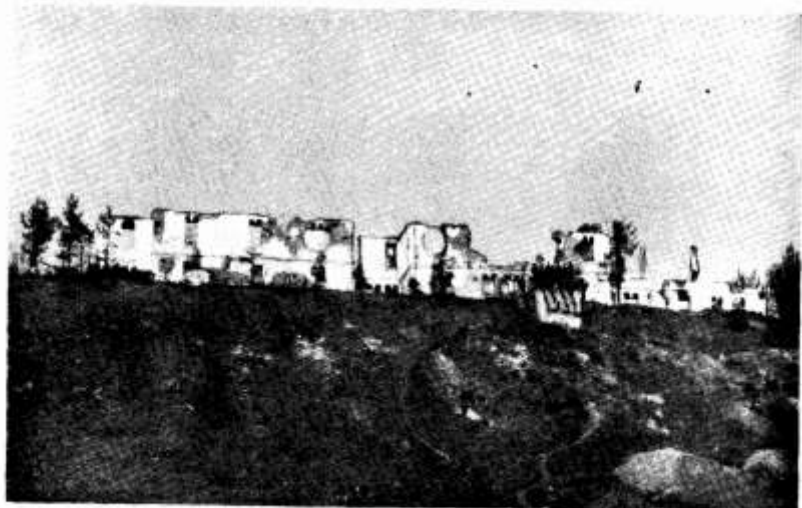
A Grozesti fölötti 385-ös- ϕ 1918/L

Grozesti állás, a IV. zászlóalj spanyol lovasai összeérnek az ellenségével.

Hősök lemelője. — Egy a sok közül. 1917 Grozesli.
82./IV. zlj.

Grozesli kastély a IV. zászlóalj állása mentén.

mondott katonásan rövid beszédei, melyben a 82-es bakákat a világ legjobb katonáinak minősítette.

A szobrot Erdélyi István 82-es őrmester tervezte, Rózsa Géza tizedes és Sipos Jenő közlegény – mindketten 82-sck – faragták ki. Az asztalosmunkát végezték: Leiber Adolf őrmester, Ágoston István szakaszvezető, Fülöp Ferenc tizedes, Fogarasi Gyula. Burg-

82-es Vas-székelv. Székelyvudvarhely.
1917 XII/8.

hardt Endre és Eiber János közlegény, műasztalosok. A fegyver vasrészeit Varga Ferenc őrmester és Ferenc Károly szakaszvezető puskművesek készítették. A tetőzetet tervezte s a munkálatokat vezette Sattler fővárosi műépítész. 82-es zls.

A szobor talapzatán a következő verssorok álltak:

Nyugatra :

Trón s haza védelmében vassá válik a székely

S hősi csodás leltét hirdeti hon s a világ!

Keletre:

Ojtoznál. Volhynia síkján s leni a Doberdón

Ismer az ellenség s reltegí puskatusom!

Délre :

Magyar testvéreim, ne féljeteK,
míg napkeletre laknak székelyek!

Északra:

Gyopárt a Hargittáról hozzatok ...

A hős halottak halhatatlanok!

A verssorokat Embery Árpád tanár költötte.

A lelkes ünnepi közönség tökéletesen méltán abban a tudatban oszlott szét, hogy a vas székely a hazáját! fenyegető veszélyt egyszer s mindenkorra elhárította...

Trianonban mást határoztak ...

Ma a Vas-székely oláhnak mondott földön áll.

De azért vas-székely ma is, mert Trianon se tilthatja meg, hogy az legyen. És nincs az az éhes oláh gyomor, mely a vas-székelyt meg tudná emészteni.

Trianon írott betű ... A vas-székely élő valóság... S ez nekünk székelyeknek egyetlen vigaszunk.

1917. XII. 8-1918. I. 10.

Az 1917. esztendő hátralévő napjai a fedezék »lakályossá« tételével s a legénység alapos alaki- és harc kiképzésével teltek el.

December 16-án Benigni tbszngy., hdt.-parnok, Skolak tbk., ho.- és Wanek tbk. ddr.-parnok társaságában megsejmlélte az c.-et s kijelentette, hogy az e. Casinuluíon épített és minden pergőtűz után újból és újból kijavított fedezékét, mint a tábori erődítés mintakéjét, legszívesebben az egész haderőnek bemutatná.

A 16-a és 17-e közti éjjelen az I. zlj. a IV.-et felváltotta. Utóbbi Sósmezőre, innen 18-án Ojtozra, 19-én pedig Nyújtódra ment, ahol a retablirungot megkezdtie. A 26-a és 27-e közti éjjelen a 10. honvéd-e. részeitől felváltott II. zlj. átvette a III. zlj. fedezékét s ez utóbbi a Hárján reá várakozó IV. és III./31. zlj.-jal egyesülve, az újonnan szervezett cs. és kir. 131. e.-et alkotta.

Tóth Kálmán alezds., az e. ideiglenes parnoka a III. zlj.-tói a Herstrau és Hárja községek közti betonhidnál szivbemarkoló szavakkal búcsúzott; a IV. zlj.-nak megható Istenhozáját Írásban küldte el.

1918.

Január hó 2-án a II. zlj. parságát Kelemen Béla szds. vette át; 4-én az e. békebeli ddr.-társának a brassói 2. e.-nek III. zlj.-a bevonult s az átszervezés keretében az e. kötelékébe

lépett. Ez a zlj. a II. 101. zlj.-nak bezárólag az Ojtoz patakig terjedő védelmi szakaszát vette át.

Az e. állománya a III./2. zlj. beolvadása után 86 tiszt és 2926 legény volt.

A tisztikar a Mgr. Casinuluion vívott nehéz harcok emlékére Papházy ezds., e.-parnoknak külön Lipót rendet veti s ezt neki, kórházból történt bevonulásakor, február 7-én ünnepélyesen átnyújtotta.

1918. I. 11-II. 1.

Január 11-én az I. zlj.-at Kelemen, a II.-at Spanily szds. vette át.

13-án az oláhok, az orthodox naptár szerinti újév alkalmából a fedezékükben égnék irányított puskacsővel nagy lövöldözést rendeztek.

Iđ-én az egész erdélyi hds.-arcvonalat nagy szomorúság érte: A jóságos /József apa Ófelségétől új beosztást kapott s szeretett csapatai éléről megvált.

Január 26-án az e. parancsot kapott, hogy régóta esedékes retablirozását Háromszék vármegyében kezdje meg. Ennek értelmében az I. zlj. az egész e. arcvonalának biztosítását átvette; a II., III. zlj. a gyalogsági különleges harceszköz-szakasz, a II. gyalogsági ágyús-szakasz s az ennek megfelelő útközetvonat, Szentkatolnára ment. ahová 29-én 13^h-kor érkezetí meg. Útközben, a 28-án Sósmezőről történt elindulás előtt, Goldbach altbgy. buzditó szavakat intézett a tisztekhez; kérte őket, hogy a retabliroing idejét az e. kiképzésére alaposan használják ki, hogy az e., ha a királynak újból szüksége lesz rá, ragyogó hírnevéhez méltó újabb babérok megszerzésére képes legyen.

Az állásban maradt I. zlj., vasfegyelmét teljesen megőrizte. Ezt csupán azért említjük, meri ez a zlj. a tudvalevőleg tökéletesen felbomlott orosz és – Isten tudja miért? – örömmámorban úszó és mindenáron barátkozni akaró román katonákkal állott szemben. A zlj. a bolsevista propagandát és az oláh »testvériesítési« törekvéseket egyforma higgadsággal tudta magától távol tartani.

Az egyes zlj.-ak hősi temetőket létesítettek és ezeket igazi testvéri szeretettel gondozták. A kegyeletes bakakéz szép nyírfakeresztet faragott: minden hősi halott sírhantja fölé és a temető kapuin a következő felírás állott:

»Szabad Hazáért 82-es hősök!«

1918. 11. 2-III. 5.

Az erdélyi hds.-arcvonal-parságot február 2-án Kövess Hermann tbngy., az e. békebeli és első világháborús hdt.-parnoka vette át. Február 10-én az e.-nek ismét abban a legnagyobb kiüntetésben volt része, hogy a király meglátogatta. Az e. a királyi szemlére Kézdiszászfalura ment. A király a díszfelállítás helyén 10^h-kor jelent meg. Kíséretében voltak a többek között Kövess tbngy., Rohr vezérezds., Arz gytk. az o.-m. haderő vezérkari főnöke, Benigni tbszngy., Lobkowitz altbgy., Martierer és Huber tbk.-ok. Őfelsége a jelentés átvétele után Papházy ezds.-sel, majd az e. sok tisztjével és legénységével kitüntető szívéllyességgel elbeszélgetett, miközben az e. eddigi világháborús szerepléséről többszörösen a legőszintébb elismerés hangján nyilatkozott. A szemle után a király Kézdivásárhelyre visszahajtatott, az e. pedig rétablírozó állomásaira ment.

Mivel a románok a monarchia emberséges békefeltételeit se akarták elfogadni (vájjon mit szóltak volna, ha az igazi győzők trianoni feltételeket szabnak?), február végén és március elején a helyzet meglehetősen bizonytalan volt. Nem lehetett tudni, hogy az oláh haderő nem kezd-e meg újból a hadműveleteket. A hds.-arcvonal-parságnak minden eshetőségre el kellett készülnie, miértis a retablirozó csapatokat a harcvonalhoz közelebb rendelte, így a II. és a III. zlj. február 28-án Sósmezőre ment.

Március 5-én az összes zlj.- és szd.-parnokok az e.-parnokkal élükön az I. zlj. állásába mentek és ott tájékoztak.

De az oláhok meg gondolták a dolgot és most már habozás nélkül elfogadták a monarchia békefeltételeit!

A sakál ismét bárányszőrbe bujt. A maga szempontjából helyesen tette. De, hogy a bécsi Ballhausplatzon nem vették észre, hogy itt csupán újabb macchiavellisztikus balkáni álarccseréről van szó: egyenesen kétségbeejtő...

1918. 111. 6-IV. 12.

Március második felében az erdélyi hds.-arcvonal feloszlott. Az e. 18-án Kézdivásárhelyen át Csernátonra, az e. műszaki szd. és az I. gyalogsági lövegszakasz pedig Kézdióroszfalura érkezett, ahonnan a II. zlj., az e. műszaki szd. és az I. gyalogsági lövegszakasz 19-én Maksára, a III. zlj. pedig Eresztevényre folytatta menetét.

20-án az e. új retablírozó állomásaira, azaz a III. zlj. Kőrös-patakra, a II. pedig Káinokra érkezett.

Egynapi pihenő után a kiképzés újból megkezdődött.

E közben az I. zlj. az e. egykori védelmi szakaszát még mindig megszállva tartottja s retablírozó állomására, Z aláira csak 25-én indult el; ezt három napi menetel érte el.

Az erdélyi hds.-arcvonal magasabb parságait sorjában áthelyezték vagy feloszlatták. Helyüket a Hadfy gytk. parsága alatt szervezett I. Katonai Parancsnokság foglalta el.

Április 12-e az e.-nek olyan örömmünnepe volt, melyhez foghatóban a cs. és kir. haderő egyetlen csapattestének se volt része. A király a következő legfelsőbb parancsot adta ki:

»Megparancsolom, hogy 82. számú gyalogezredek, melyhez főképpen székelyek tartoznak, mostantól fogva a »Schwitzer báró 82. számú cs. és kir. székely gyalogezred« nevet viselje. Károly.«

Az e. ezt a cs. és kir. magyar ezredek történetében példa nélkül álló legfelsőbb kitüntetési annak köszönhetette, hogy parancs nélkül soha, a legválságosabb helyzetben sem hátrált.

Ezt a tényt kellőképpen csak az értékelheti, aki visszalapozs az e. Olykánál és a Mgr. Casinuluion vivott harcait újból olvassa.

1918. IV. 13-V. 20.

A kitüntetés alkalmából az e.-parságot a monarchia minden részéből szerencsekívánatokkal árasztották el.

Az e.-parság a legfelsőbb kitüntetés alkalmából május 2-án e.-ünnepséget rendezett. Erre a célra az egész e. Káinokon gyülekezett. Papházy Kornél ezds. előbb felolvasta a királyi kéziratot, majd ezredéhez gyujtóhatásu beszédet intézett, mely után a székely bakák a királyra háromszoros egetverő »éljnt« kiáltottak. A zene egymásután eljátszotta a »Gotterhaltét« és az »Isten áldd meg a magyart«. Goldbach altbgy. lelkes *magyarnyelvű* beszédében a gyönyörű »Székelyországot« éltette.

A zlj.-ak ezután feszesen díszmeneteltek s állomáshelyükre hazamentek.

Mivel az e.-kiképzés befejeződött, kívánatos volt, hogy az e. most már nagyobb kötelékben is gyakorlatozzék. Ezért május 6-án Komollóra, azaz Rétyre ment s ott három napon át résztvett a 142. ddr., azaz az 53. ho. gyakorlatán.

Ugyanezen a napon Badenből sürgöny érkezett. Ófelsége katonai irodája közölte, hogy a király az e. küldöttségét május 10-én

fogadja. Papházy ezds., Scherhauser szds., Fehérváry fhdgy., Pletl hdgy.. Daróczy zls. és hat legény kíséretében Badenbe utazott, ahol a királytól megkülönböztetetten meleg fogadtatásban részesült. Papházy ezds. tolmácsolta a székely e. hálóját és köszönetét S a király és a haza iránt újólagos hűségfogadalmat tett. A király *az összes tiszteket meghívta ebédre a »tábornagyi asztalhoz«, mely mellett a főhelyeket Papházy ezds. és tisztjei foglalták el.*

1918. V. 20-VI. 1.

Május 20-án Erdély r. k. püspöke, gróf Majláth látogatta meg az e.-et. Tábori misét celebrált, majd az e. r. k. tagjait meggyóntatta.

Ezzel az e. erdélyi tartózkodásának ideje vége felé közeledett. Május végén köztudomású lett, hogy az e. az olasz harctérre kerül. 24-én csakugyan menetkészültségi parancs érkezett. A kiképzés ekkor abbanmaradt s az e. a szükséges előkészületek elvégzéséhez látott.

27-én Spanily szds. parsága alatt az I. zlj., 28-án Tóth alezds. parsága alatt a II. és a Fülöp örgy. parsága alatt a III. zlj., valamint az e.-törzs is vonatra szállti, hogy magát az Észak-Itália kopár hegyein a Sette comunen (a hét község fensíkja) felszabadult rettenetes pokol tűzébe vesse.

VI.

Olasz harctér

(1918.)

A központi hatalmak keleti bástyái a breszt-litowszki és a bukaresti békék megkötésével felszabadultak az ostrom alól, de az ellenség nyugaton és délen annál kitartóbban és erélyesebben döngette, eresztékeiben immár meg-megreccsenő kapuinkat! Különösen nagy volt a veszély a Garda-tótól az Isonzó mentén az Adriáig terjedő arcvonalon. Ezért a keleten felszabadult! erőt ezekre a veszélyes arcvonalakra rendelték. Így került az e. az elcsendesedett erdélyi – moldvai – harctérről az olaszra, ahol az o.-m. haderő utolsó nagy erőfeszítésre készült.

Az e. zlj.-ai, mint mondtuk, 1918 május 27-én és 28-án indultak el.

Szomorú eseménnyel kezdődött az olaszok elleni küzdelem. Utazás közben június 1-én Beleg állomásán szerencsétlenség történt. Az e.-törzs vonatába 4.15^h-kor, mikor még mindenki aludt, helytelen váltóállítás következtében egy tehervonat teljes gőzzel beleszaladt. A mozdony a két utolsó kocsit pozdorjává törte, a harmadikat pedig kivetette a sínből. A fatális esetnek 6 halottja, 10 súlyos és 10 könnyű sebesültje volt. Elpusztult! az e. zenekari felszerelése is. A sebesülteket a kaposvári csapatkórházba szállították.

1918. VI. 1-12.

Az e. szerelvényei ezután Gyékényesen, Zágrábon, Károlyvároson, Laibachon át június 3-án *Görzbe*, innen pedig 1-én délelőtt Sacilébe érkeztek, hol az e. kirakodott s délután gyalog Capella Maggiorera ment, ahol elszállásolták.

Az e. létszáma ekkor 87 tiszt, 2863 legény és 306 ló volt.

Capella Maggioreban háromnapos pihenő volt. 7-én menetparancs érkezett, melynek értelmében az I. zlj. mint! az e. első menetszlopa elindult és Vittorion át Fadaltora ment.

8-án a II. zlj. Vittorion át Polpetiet, a III. Savassán át S. Crocét, az I. pedig Levegön át Sagroignát érte el. Az utak lehetetlenül porosak voltak, úgyhogy a zlj.-ak csak szd.-önként! haladhattak s a szd.-ok is nagy térközt tartottak egymás között. A hőség nagy szenvedést okozott.

9-én a II. zlj. Nogarera, a III. Cusigherc, az e.-törzs Cavarzadora érkezett. Az I. zlj.-nak pihenőnapja volt.

10-én az I. zlj. Pasára és Tri vára ment, míg a másik két zlj. pihent.

11-én az I. zlj. Feltrét. a II. Bribanot, a III. zlj. és az e.-törzs Meant érte el.

12-én kiadós nyári zivatar volt, mely a pokoli hőséget enyhítette ugyan, de vizont! az út porát sártengerré varázsolta át, ami a menetet módfeletti megnehezítette.

Ezen a napon az I. zlj. Mellamére, a II., III. és az e.-törzs Feltrére ment. Ezt a menetiét az e. az arcvonaltartálékot közelsége miatt éjjel, azaz 21^h és napkelte közt hajtotta végre.

1918. VI. 13-21.

13-án a II. és a III. zlj. Rivaiba érkezett. A fölöttes 53. ho., mely ekkor a hds.-arcvonaltartálékot képezte, itt gyülekezett. Innen

már látni lehetett tüzérségünk állásait. Az éjtszaka csendjében a gp.-ák kattogása is idehallatszott.

15-én 3 h-kor tüzérségünk az ellenségre szörnyű pergőtüzet zúdított; ezt! gyalogságunk támadásának kellett követnie. Az e. a tarlalékfedezékben feküdt s feszülten figyelte a fejleményeket, de semmi biztos hirt se kapott. Ezzel szemben 21 h-kor parancs érkezett, mely az e.-et a XXVI. hdt! alá rendelte s intézkedett, hogy az I. zlj. San Marinora, a II. és a III. pedig Cisonra menjen.

Az éj sötétjének védő leple alatt az I. zlj. mint a 27. ho. tartaléka a Lorenzo szakadékba, az e. többi része pedig mint! a XXVI. hdt. tartaléka a Goza szakadékba menti s ott készenlétbe helyezkedett.

A Lorenzo szakadékot az olasz tüzérség szakadatlanul lőtte, minek következtében az I. zlj. június 16-án 3 sebesülteti, 17-én pedig 3 hősi halottat és 5 sebesüllet veszített.

21-éig teljes tétlenségben letek a napok. Ekkor a III. zlj.-at is a 27. ho. kötelékébe utalták s ez rajonként!, a rajok között 400 lépés térközzel, II. Termine rendkívül nehezen járható serpentin ösvényén *Mte Azalonéra* ment és 17^h-kor *Col Caprilét* érte el, ahol az egyenként felmászó emberek bevárása közben, egy órát pihent. Noha az olasz tüzérség a zlj. menetvonalát látta, sőt tűz alatt! is tartotta, a zlj. egyetlen főnyi veszteséget se szenvedett.

Az olasz tüzérség csapataink vonalát egész nap hevesen lőtte s a gyalogság 18^h-kor, azaz egy órával a III. zlj. érkezése után, sikeres támadást hajtott végre, mellyel a 27. ho. arcvonalát át-törte. Az olasz gyalogság betörési pontja és a III. zlj. között mindössze 300 lépésnyi távolság volt. A zlj. ekkor parancsot kapott, hogy az elvesztett állás-szakaszt! ellentámadással visszafoglalja.

1918. VI. 21-31.

Fülöp alezds. kiadta parancsait s a bakák gyakorlótéri támadásra indultak. Székelymód csaptak le az olaszra, de első rohamuk nem sikerült. Az olasz kemény dió volt. A zlj. pokoli puska- és gp.-tűzben új rohamra indult s ezzel a Ca D'Annán elvett állást visszafoglalta, miközben az ezt megszálló ellenség javarészét elfogta.

Az olaszok az éjtszaka folyamán két támadási! hajtottak végre, hogy Ca. D'Annát ismét elragadják, de ez nem sikerült, ami legfőképpen a gp.-osztág és Gubár zls. érdeme volt. A gp.-osztág

ugyanis az olaszokat a teljesen szétlőtt állásban, jóformán fedetlenül olyan megsemmisítő tüzrellyel fogadta, hogy ezek minden elszántságuk és lendületük dacára se tudtak előrejutni.

22-én egész nap a tüzéségek vívták iszonyatos párviadalukat s az olasz gyalogság csak naplemente után tört előre a zlj. balszárnya ellen. Nagy veszteséget szenvedett anélkül, hogy a legcsekélyebb sikert elkönnyvelhette volna. Este a Mte. Grappáról a zlj. felismerhetetlenségig megrongált fedezékére újabb pergőtűz zúdult, mely után 23-án 3^h-kor rendkívül heves gyalogsági támadás következelt. A Col Caprilén készen álló tartalékok tüzbetetésével sikeresül ugyan ezt is leszerelni, de a csapatok nagyarányú veszteséget szenvedtek.

A csapatokat 24-én, három kemény, étlen-szomjan átszenvedelt ütközetnap után, felváltották. A zlj. Primolanora ment, miközben a tüzéség tüztől érzékeny veszteséget szenvedett.

25-én pihenő volt. 26-án a zlj. elindult a *ML di Val Bellára*, hová 31-én megérkezett s itt a másik két zlj.-hoz csatlakozott.

1918. VI. 21-30.

Az I., II. zlj. 24-én parancsot kapott, hogy 14.30h-kor induljon el s rajonként, a rajok közt 500 lépés térközzel, Pianellora menjen. Ez megtörtént. 17^h-kor azonban újabb parancs érkezeit, mely a két zlj.-al a Mte. Azalonén folyamatban lévő támadás visszaverése céljából, kiindulási helyére visszarendelte. De az ottani csapatok a Mte. Azalonét segítség nélkül is meg tudták védeni, mire a két zlj. 18^h-kor folytatta útját, Pianellore megérkezett s itt ismét az 53. Im, azaz a 105. ddr. kötelékébe lépett.

25-e pihenőnap volt. 26-án a két zlj. Orne -φ- 123- -φ- 712-η át a Grigguerebbe tábortól északra elterülő erdőbe, innen 27-én a Campo Cavallo mellett lévő erdőbe ment. hová 28-án hajnalban érkezett meg.

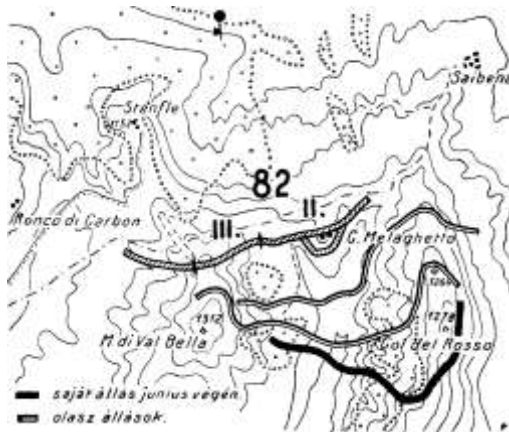
Az ellenség repülői olyan élénk tevékenységet fejlettek ki, hogy a csapatoszlopok nienetelzésére napközben gondolni se lehetett. A két zlj. ezért estig az erdőben maradt s ekkor a Mte. Sbarba -φ- 1667-re folytatta útját.

29-én az e.-törzs a hajnalban elért *Frenzella-szakadékbán* maradt, míg a két zlj. 19^h-kor rendkívül heves tüzéségi tűzben Slenfle gerincére menit. Útközben több ízben gázriadót rendelték el, mivel az ellenség az egész környéket elgázosította. A két zlj. 30-án 3^h-kor menetcéljára érkezetit. A szokatlanul fárasztó és

nehéz éjjeli menet alatt a tüzérség tüzeiben az I. zlj. 10, a II. l sebesültet veszített.

Papházy ezds. megbetegedett s az e.-parságoti Tóth alezds.-nek adta át.

Alighogy a két zlj. megérkezett, máris parancsot kapott, hogy mint tartalék a *Monte di Val Bella* -φ- 1312-re menjen előre.. Az I. zlj., mely Stenfle gerincét valamivel előbb érte el, teljesítette ezt a parancsot, viszont a II. zlj.-nak már fényes nappal kellett volna új mcnetcéljára elindulnia, miertis indulását későbbre halaszottak.

13. sz. vázlat.

1918. VI. 30.

Az intézkedés értelmében 9^h-kor az I. zlj.-nak a *C. Melaghetto* -φ-1218, a II.-nak pedig a *Col del Rosso* A1276 ellen kellett volna támadást végrehajtania. Az olasz tüzérség irtózatoss záro-tüzet adott, mely a tartalékokat valósággal megbénította. A testvér 131. e. parnoka ekkor az I. zlj. fölötti parnokságot magához ragadta s a zlj.-at a Monte di Val Bellán tűzbe vetette. (Lásd 13. sz. vázlat.)

A zlj. itt igen kemény harcot vívott; 17 h-kor minden szd.-ának 20-25 fő vesztesége volt.

Időközben a II. zlj. a Col del Rosso ellen harchoz fejlődött, de az arcvonalszakasz-parnok megítélése szerint nem volt elég erős ahhoz, hogy az ellentámadást a siker reményében végrehajtsa. Jelentette ezt!, mire parancsot kapott, hogy az útban lévő két 59-es

zlj. érkezését várja be. Ez a két zlj. végre megérkezett!, de az ellentámadást még ezzel az erővel se lehetett végrehajtani.

Az ellenség tüzéségének újból és újból fellángoló pergőtüze e közben a csapatok fedezékében rettentő pusztítást vitt végbe.

Mint már a bevezetésben is mondtuk, az e. olasz harctéri szerepléséről egyetlen hivatalos okmányunk sincs, mivel az e. iratai a fogságba esés alkalmával mind elpusztultak. Az e. történetének ezután következő részét! tisztán a harcokban résztvevők bementése és leírása alapján kellett megírni. Természetes, hogy csak olyan adatokat lehetett felhasználni, melyeknek helyessége az olasz harctér általános helyzetéből és a szomszédos csapatok, valamint a magasabb parságok harc jelentéseiből s okmányaiból, végül a bécsi levéltárból beszerzett tiszti kitüntetési javaslatokból kétséget kizáróan beigazolódott. Ha tehát az e. hősi szerepléséről a továbbiakban kimerítő leírást és a valóságban kiérdemelt méltatást adni nem tudunk, azt az olvasó két dolognak tulajdonítsa: 1. mert okmányok azaz az e.-napló és harcjelentések egyáltalán nincsenek, 2. mert tartózkodunk attól, hogy – ha a legjobb hiszemben is – az igazság mesgyéjéről hajszálnyira is letérjünk. Az e.-nek egy-két, kissé homályba vesző gyönyörű fegyvertényét inkább egyáltalán elhallgattuk, semhogy ebbe a szerényen megírt hőskölteménybe hibát vagy téves adatot csúsztassunk be.

Az e. különben is olyan szorgalmasan gyűjtötte a hervadhatatlan emlékü haditetteket, hogy abból, amit három és fél év alatt tarsolyába rakott, ezer évig eléldegélhet.

Az olasz tüzéség június 30-i pergőtüze jégeső módjára pacskolta a testvér 131. e. romhalmazzá változott állását s ebben az egyelőre rajvonalban lévő 2., 4./82. szd.-ot és két gp.-osztagot. S az emberek ebben a gyilkos tűzben jóformán teljesen fedetlenül feküdtek !

Nem csoda, hogy megkönnyebbültek, mikor az olasz tüzéség tüzét az arcvonalt mögötti területre irányította, hogy a tartalékok bevetését megakadályozza. De ezzel egyidejűleg a gyalogság támadásra indult, az erősen megritkult védőcsapatokat több ponton visszavetette s állásukat megszállotta.

Már-már az volt a helyzet, hogy az olaszok győztek, s csapatainknak széles sávon vissza kell vonulniok. Ekkor az I. zlj.-nak egyes részei u. m. Bermann fhdgy. parsága alatt álló gp.-szd.-a észrevétlenül ellentámadásra mentek. Közben Dr. Benedek Kálmán

zls., gp.-szakasza élén, olyan hévvel vetette magát az ellenség oldalába, hogy annak ellenállását pillanat alatt megrendítette. Az ellenség menekült s a csapatok a már-már veszendőbe ment állást ismét megszállották.

De ez a hőstelt. a nap zajló eseményforgatagában, csupán rövidhatású epizód volt. A gyalogság visszavonulása után az olasz tüzérség megsemmisítő tüze ismét; az első vonalra irányult, miközben egy hatalmas, egészen alacsonyan szálló repülőraj az első vonalat gp.-tűzzel árasztotta el.

1918. VI. 30-VII. 12.

A székely bakák kissé meg voltak lepve, mert hiszen ilyesmit még sohase láttak. Azért megálltak a sarat.

A II. zlj.-nak is igen nehéz napja volt. Mikor az ellenség az első védelmi vonalba betört, Spanily szds. elhatározta, hogy ellentámadást hajt végre. Délután a zlj. olyan feltartóztatatlan erővel rohant az ellenségre, hogy azt nemcsak a mi első állásunkból úzte el, hanem üldözés közben az olasz első álláson túl visszakergette s az olasz állást megszállotta. A zlj. a szárnyakon még kitarító olasz támadócsapatok hátába lőtt, mire ezek is visszavonultak.

Ez alkalommal különösen Végh András fhdgy.. a 3. szd. parnoka tűnt ki vitézségével: a tüzérségi zárótűzben a lemaradó szomszéd szd.-okat magával rántva, a ho. balszárnyát szd.-ával elzárta, amivel tekintélyesen hozzájárult a helyzet megmentéséhez.

Ez a támadás nem csupán helyi sikert jelentett, hanem - látszólag - megakadályozta az ellenséget annak a nyilvánvaló szándékának végrehajtásában, mellyel a betörési pontról kiindulva, védelmi szakaszunkat nagy darabon felgöngyölni akarta.

József főherceg ez alkalommal az e.-nek újólag háláját és köszönetét nyilvánította. - Spanily szds. és Bermann fhdgy. ezért a fegyvertényért III. oszt. vaskoronarendet kapott. Kitüntették még Végh fhdgy.-ot és Benedek zls.-t.

17-i-kor kiderült, hogy a II. zlj. hősiei magatartása tulajdonképpen nem mentette meg a helyzetet, amely az ellenségnek más ponton elért sikere következtében akként alakult, hogy a hds.-parság kénytelen volt *Col del Rosso* - 1276 és Monte di Val Bellay-1312 haladéktalan kiürítését elrendelni. Az I. és a II. zlj. ezért az est leszálltakor visszavonult s a *C. Melayhetto* -φ- 1218-on új védelmi állást foglalt el. Az olaszok az elért sikeren felbuzdulva, csapatainkat erélyesen üldözték s ezeknek a július 1-je és 2-ika

közt éjjelen a Melaghetton két igen heves és nagyobb erejű támadást kellett kivédeniük. Az erősen megtépázott 5. szd., melynek parnoka Bunyevác Győző fhdgy. volt, itt sokszorosan nagyobb ellenség támadását hiúsította meg. Bunyevác fhdgy.-ot ezért a kimagasló személyes bátorsággal véghezvitt fegyvertényéért, a III. oszt. katonai érdemkeresztel tüntették ki.

Lehetetlen itt meg nem említenünk, hogy az e. ideiglenes parnoka, Tóth Kálmán alezds. kinek jobbkarja a 1914. évi sebesülése következtében teljesen béna volt, naponta, kíséret nélkül alárendeltjeit a tűzvonalba s a legvéresebb harcok közepette alárendeltjeit kitartásra buzdította. Halált megvető bátorsággal járkált a rommálott fedezékek között s ezzel a magatartásával az itt-ott lelkierejét elvesztő csapat szívébe bátorságot és új erőt csepegtetett. Alárendeltjei nem egyszer kérelték, hogy életére jobban vigyázzon.

Az új állás bizony csupán tessék-lássék árok volt, mely valamikor csapataink fedezéke volt, de amelyet az olaszok sorozatos pergőtüze már akkor összelőtt s amelyben még most is igen sok hősi halottunk holtteteme feküdt, irtózatossá büzt terjesztve maga körül.

Az e.-parságnak a Frenzella szakadékba lévő fedezéke az olasz tüzérségnek szintén kedvenc célpontja volt. Az egyik gáztámadás alkalmával az egyik zlj.-nak az e.-parságtól alig 100 lépésre foglalatalkodó összes számvivőaltisztjei és szakácsai hősi halált haltak:

Az ellenség az előző napon kiürített állást még az éj folyamán megszállotta s ezekről a magasabban fekvő pontokról, a zlj. új állásába felülről kitűnően belátott. Ez a tény csaknem elviselhetetlenné tette az egyébként is nagyon legyengült két zlj. helyzetét.

Az állás kijavításán természetesen csupán éjjelente, de ekkor is csak a legnagyobb csendben lehetett dolgozni. Az ellenség a legcsekélyebb megmozdulásra, zajra is tűzzel való rajtaütéssel felelt. Ez mindannyiszor nagy pusztítást vitt véghez a védőcsapatok amúgyis gyér sorai között.

1918. VII. 13.- VIII. 8.

13-án a III. zlj. bevonult s a II. zlj.-at a Monte di Val Bella lábánál a tűzvonalba felváltotta. Utóbbi tartalékviszonyba lépett.

Az e. minden tagja tisztában volt azzal, hogy ez az új állása is az egész arcvonalszakasz kulcspontját képezi. Mindenki tudta

ezt és mindenki – az e.-parnoklól az utolsó bakáig – ehhez tartotta magát. Ezért sikerült az újonnan tűzvonalba rendelt; III. zlj.-nak a 13-ika és 14-ike közti éjjelen ebben a nyomorúságos fedezékben melegében egy sokkal nagyobb erő heves támadását véresen visszavernie.

A legénység fáradhatatlan buzgalmának és verejtékes munkájának eredményeként, július végére a romhalmazból mégis olyan valami lett, amit a »fedezék« elnevezés félig-meddig megilletett.

Augusztus első hetében az e. váltakozó hevességű tűzérési tűz célpontja volt. Ez – fájdalom – nap-nap mellett tekintélyes veszteséget jelentett.

A lövészert és az élelmet kizárólag éjjel lehetett az állásba vinni. De az olasz tűzérés éjjelente se pihent, hanem az utánpótlás útját időnkénti tűz alá fogta s ezzel az utánpótlás fontos feladatát végző emberek közül sok áldozatot, szedett. Az e.-parság gyűjtőállomásokat szervezett az arcvonal mögött s az emberek csak ezek közt, egyik ilyen állomástól a másikig közlekedtek, hogy a tűzéréstől minél rövidebb útszakaszon szenvedjenek.

Augusztus 8-án hajnalban a III. zlj. és a szomszédos 124. galíciai rutén e. fedezékére gyilkos pergőtűz zúdult. A III. zlj. pillanatok alatt talpon volt, de ez védtelenségén vajmi keveset változtatott. A telefon-vezeték egy-kettőre teljesen elpusztult; a jelentésvivők megsebesültek vagy elestek. Ezzel minden összeköttetés megszűnt. A lövedékek pedig jégeső módjára hullottak. A hosszú hetek verejtékes munkájával úgy, ahogy kiépített és megerősített fedezék rövidesen és a drótakadállyal együtt, romokban hevert. A legénység menedéket immár csupán a gránátölcsérekben talált. Ezekbe pedig az olasz gyalogság is kényelmesen belőtt magasabban fekvő tűz vonalából.

A pergőtűz egész nap tombolt, sőt erejéből az est leszálltával se vesztett. A szinte másodpercenként bevágódó gránátok kavicsá zúzták a fedezék körül büszkélkedő hatalmas sziklatömböket. Az e. állásának képe Sodorna és Gomorrha pusztulására emlékeztetett. És ebben az állásban feküdtek az emberek, kiknek ruhája agyongyötört testükről cafatokban lógott le. Sok baka rongyos nadrágban, ujjatlan zubbonyban, talpalatlan bakancsban tűrte ezt az iszonyatot. De a lelke mindnyájának egészséges és ép maradt. A III. zlj., melynek lelkes öntevékeny parnoka ekkor Bunyevác fhdgy. volt, különösen sokat szenvedett Szd.-ainak létszáma 30-35 főre csökkent.

1918. VIII. 8-9.

Az éjtszaka se hozott enyhülést sőt a pergőtűz augusztus 9-én is lankadatlanul tobzódott, mígnem 20 h táján a szó valódi értelmében megsemmisítő tűzzé nőtte ki magát. Pusztító hatása alól egyetlen talpalatnyi terület se mentesült; az arcvonal és az e.-párság között minden érintkezés megszakadt.

23^h-kor azonban, mintegy kézlegyintésre, minden elcsendesült. A tüzéség most a gyalogságnak adta át a szót. Az olaszokból és angolokból álló osztagok rohamra indultak.

1918. VIII. 9.

Bunyevác i'hdgy. pillanat alatt rendezte zlj.-ál; Gábos zls. és Ballá Albert őrmester rohamszakaszaiuk élére állottak s a rohamozókat megfelelő fogadtatásban részesítették. A bakák jólcéltott kézigránatai nagy pusztítást vittek véghez a vakmerően előretörő olaszok soraiban. De ezek sokáig nem tágtottak.

Végre az ellenség megelégte a dolgot s a támadást beszüntette. Az emberek, akik ennek megisméltődésével mégis számoltak, egész figyelmüket az előtérre irányították. Az amúgyis gyéren megszállt állásban minden egyes emberre égető szükség volt. Ebben a helyzetben mint derült égből a villám csapott le az, hogy a III. zlj. jobbszárnyán lévő 11. szd. hátába tüzet kapott. Ez úgy történt, hogy a szomszédos 124. e. balszárnya állását még a gyalogsági támadás megindulása előtt kiürítette. Az ellenség így a résen át betört s a III. zlj. hátába került. A rendkívül szorult helyzetben lévő 11. szd. nem tehetett mást, visszavonult. Erre Bencze íhdgy. vezetésével a 12. szd. ellentámadást hajtott végre. Eleinte kézigránátharcot vívott, de mikor a kézigránát elfogyott, a legénység szuronnyal, rohamkéssel, puskatussal rontott az ellenségre, kit rendkívül véres kizitusában végre is megfutamított. A 12. és az újból előresiető 11. szd. megszállotta az állást! s ezzel az egész arcvonalszakasz felgöngyölítésének fenyegető veszedelmét elhárította.

1918. VIII. 9-10.

A 124. e. fedezékében az ellenség megvetette a lábát. Gábos Árpád zls. önként vállalkozott, hogy innen is elkergeti. Két rohamjárórt vett magához. A legénységhez gyújtóhatású beszédet intézett, aztán a pergőtűz zónáján át, hűséges törével a kezében, legelsőnek az ellenségre csapott s megkezdte az árok »tisztogatását«. Az az ellenséges katona, aki kellő időben nem tudott talpraugrani, örökre fekvé maradt.

A székely bakák az ellenség számát és erejét rendszerint felbecsülték. Ezúttal ezt elmulasztották ... Ha megteszik, ettől az ellentámadástól, mint észszerűtlen vállalkozástól, valószínűleg elállanak. Fogalmuk se volt, hogy milyen nagy erejű ellenségre rohannak rá. A két járőr s a 20 to. kb. összesen 40 ember, talán 200 főnyi ellenséggel állt szemben!... És győzött. A két járőr az ellenségtől az egész árkot megtisztította.

Tóth Kálmán alezds. Gábosról szerkesztett, kitüntetési beadványában ezt írta: *»ezzel a hőst eltével a legénység körében legendás hirre tett szert...«*. Ilyen kijelentés még a 82-esek tetteit is ritkán dicsérte!...

Gábos és emberei, miután a 124. e. egész árkat visszafoglalták, jobbfelé szomszédos csapatainkkal és a III. zlj.-jal összeköttetést teremtettek és a 124. e. fedezékét megszállták.

Augusztus 10-én a következő kép tárult e felkelő nap lángszeme elé: a védelmiállás csaknem teljesen eltűnt a föld színéről, az ellenséges katonák holttetemei minden elképzelhető és elképzelhetetlen testtartásban heverték szerte-széjjel a fedezék körül. A sebesültek halálvívódása hátborzongató zenével szolgált ehhez az idegbomlasztó képhez.

1918. VIII. 10-25.

A ho.-tartalekot képező II. zlj.-at tűzvonalba rendelték s ez a 124. e. állását szállta meg.

A 82-es bakáknak erről az újabb ragyogó fegyvertényéről a Hofer-jelentés az alábbiakban számolt be:

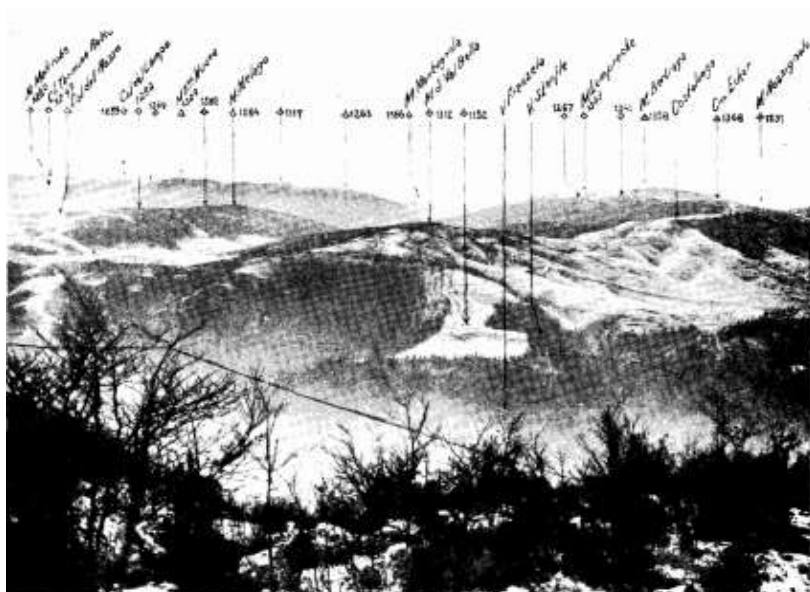
»Az ántánt csapatok a Hétközség fensikján, Canove és Col de Rosso között tegnap reggel megismételték nagyerejű támadásaikat. Csapataink, elkeseredett harcban, mindenütt visszaverték ezeket, miközben angol, francia és olasz foglyokat ejtettek.

A sikerben a 82., 101. és a 138. magyar e.-nek tekintélyes részük volt.

Bunyevácz fhdgy.-ot a III. oszt. vaskoronarenddel tüntették ki- alárendeltjei közül Sonkoly hdgy. III. oszt. katona érdemkeresztet, Gábos Árpád zls. arany-, Ballá Albert őrmester I. oszt. ezüst vitézségiérmét kapott. Sonkoly Lajos hdgy.-ról fel kell jegyeznünk, hogy a támadás alkalmával fogságba esett, de egy szűrt seb árán kiszabadítottla magát s ellentámadásra vitte szd.-át.

Wanek tbk. a 105. ddr. parnoka más beosztást kapott s ddr.-ától hosszú parancsban búcsúzott.

Megemlékezett a 82-eseknek a román és az olasz harctéren

Sette comune. Hét község fennsík a Monte di Val Bellával.
(1918. VI–X.)

II. 131. zászlóalj (a 82-esektől származó) tisztikara.

82/H. zászlóalj tisztikara. 1918. VIII/31.

Monte di Val Bella, a III. zljparság kavernája. 1918. VII.

Ronchi község az ágyzás után.

az »antik korszakot is felülmúló önfeláldozó odaadásáról és haláltmegvető hősiességéről.

Büszke, – mondta még, – hogy ilyen férfiak élén állhatott. »Öreg ddr.-parancsnokotok üdvözl benneteket, Ti derék harcosok; bucsuzásom alkalmával őszinte istenhozzádot mondok és újabb dicsőséget, friss, zöld babérokat kívánok.«

Ebben az időben a hü csapatok helyzete az olasz harctéren, kétszeresen nehéz volt. Ezek nemcsak az ellenség szakadatlan, élénk tevékenysége ellen védekeztek, hanem számolniuk kellett az egyes nemzetiségek egyre sűrűbben előforduló árulásával is. A cseh kiegészítésű e.-ek, az olaszban is »testvérüket!« látták s útjait mindenképpen egyengették. Kémeket bocsátottak át vonalukon, kitűnő hírszolgálatot végeztek az olaszoknak, általában mindent megtettek, amivel az ellenségnek használni, a mi ügyünknek pedig ártani tudtak. A magas parságok is tudták ezt s ezért a megbízhatatlan e.-eket ellenőrzés alá helyezték. A 82. e., mint minden magyar és osztrák-német kiegészítésű e., természetesen az ellenőrzést végzők közé tartozott, de a bomlás ekkor már olyan elemi erővel jelentkezett, hogy a fegyelem és a rend megszilárdítására második cs. és kir. haderőt kellett volna azzal a megbízatással az első mögé állítani, hogy utóbbira felügyeljen.

A legszörnyűbb bünt a cseh tüzéség követte el: számtalanszor belelőtt csapatainkba ...

S ezeket a példátlan árulásokat megtorolni már senki se tudta. A vég feltartóztathatatlanul közeledett...

A két nemzet, a magyar és az osztrák-németi hűsége és kitartása hiábavaló volt. A sors szeszélye ezúttal akként rendezte a dolgok menetét, hogy az álnokság győzedelmeskedjék az igazság felett...

A teljesen szétlőtt! fedezék kijavítása újabb verejtékes munkát adott. A mindig remekül találó olasz tüzéség mindent elkövetett, hogy ennek a munkának elvégzését lehetetlenné tegye. De ez a törekvése csak részben sikerült. Augusztus vége felé az e.-nek ismét tűrhető fedezéke volt. Ez a kitűnően értesült s a fedezékbe felülről amugyis belátó ellenséget arra ösztökélte, hogy augusztus 27-én a félig-meddig elkészült árokra órák hosszáig tartó megsemmisítő tüzet zúdítson s ezzel azt újból elpusztítsa.

1918. VIII. 25.-X. 11.

A II. zlj.-at ugyanezen a napon kivették az állásból s mint ho.-tartalékot a -φ- 1667-re állították.

A következő hetek robbanási sejtető csendben teltek el.

Szeptember 24-én a II. zlj. az I.-t felváltotta, a III. zlj., mint tartalék közvetlenül a II. mögött helyezkedett el. Az I. zlj. a Sbarbaxal mögött épült »*Székely-táborba*« ment.

Október 7-ével a viharelőtti idegölő csendnek végeszakadt. Az olasz tüzéség és az aknavetők teljes erővel munkába léptek. A megszállók a kavernába bújtak s az állásban csupán néhány megfigyelő maradt. A tüzéségi tűz soha nem látott arányokat öltött. Megérezett rajta, hogy az ellenség utolsó, döntő leszámolásra készül.

Ez a pokol négy álló napig tartott. A védelmi szakaszok parnokai hasztalanul kérték, hogy tüzéségünk megtorló tüzet adjon. A mi oldalunkról alig dördült el lövés... A gyalogságnak egyedül kellett ezt a forró levest! kikanalaznia.

Október 11-én a szomszédos 117. e. ellen megindult a gyalogsági támadás. A négynapos rettentő előkészítés után az ellenségnek sikerült a 117. e. állásába behatolnia. De győzelmi tudata ezúttal se volt hosszúéletű: a 82-es kapocs-szd. nyomban ellentámadást intézett ellene, mellyel a fedezéket visszafoglalta és megszállta. A meglepett 117-sek is hamarosan felocsúdtak, visszamentek állásukba, s ezzel a nagyobb erejű ellenség támadása teljesen elintéződött. De az olaszok sehogyan se akartak beletörődni, hogy ezen az arcvonalszakaszon minden erőfeszítésük csütörtököt mondjon. Ezért a következő hetekben semmi egyebet nem tettek, minthogy alapos repülőfelderítést végeztek, mellyel bizonyára azt akarták kifürkészni, hogy hol rejtőzik az a hatalmas erő, mely ezen az arcvonalszakaszon minden nagy lövészerpazarlással bevezetett támadásukat megghiúsítja. A repülők céltalanul fáradtak, mert tartalékot sehose találtak. Az a nagy erő, mely olyan bámulatos kitartással dacolt velük, a tűzvonalba feküdt, helyesebben a székely baka lelkében és izmaiban rejtőzött.

1918. X. 11-25.

Október 18-án a Spanily szds. parsága alatt álló I. zlj. a III.-at felváltotta. 19-én az újonnan kinevezett e.-parnok, Conrad Rudolf ezds. bevonult s Tóth Kálmán alezds.-től az e.-parságot átvette.

Tóth Kálmán alezds., kinek mellét ekkor már a szó ideális értelmében megérdemelt kitüntetések, – köztük a Lipót-rend és a vaskoronarend – ékesítették, abban a tudatban távozott az e.

éléről, hogy annak hűséges ragaszkodását és szeretetét! magával viheti és élte végéig megtarthatja.

22-én a III. zlj.-at retablírungra, Stregnora rendelték.

25-én visszavonulási parancs érkezett...

Az e. ekkor még nem sejtette, hogy ez a parancs mit jelent. Nem tudta, hogy a közös főparságnak ez az utolsó parancsa, melyet a csapatok teljesítenek... Nem tudta, hogy sok ezer testvére hasztalanul vérzett, hogy a világháború legnagyobb viaskodása, a katonailag minden arcvonalon legyőzött ellenség javára dőlt el... Mindezt nem tudta, hanem azt hitte, hogy csupán valamely közeli >előre elkészített állásba« fog visszavonulni s az ellenséggel nemsokára ismét szembefordulhat. Ezért a legnagyobb lelkiismeretességgel tette meg az előkészületeket. Mindent összehozomagolt, nehogy a legkisebb érték is az ellenség kezébe essék.

1918. X. 31.-XI. 3.

Október 31-én az 53. ho.-parság M. Melette di Galliora ment hátra. A székely e. most se kerülte el sorsát, mely az egész világháború alatt hűen kitartott mellette és abból állt, hogy ha a csapatok előrementek, akkor ő lefelé, ha hátráltak, ő leghátul volt...

Az e. utóvéd volt s legtöbbször az egymással összefüggő hegyek gerincvonalán ment hátra, miközben azt az egyelőre ellenőrizhetetlen hírt kapta, hogy a fegyverszüneti tárgyalás – a mi kívánságunkra – megkezdődött.

Az ellenség követte ugyan csapatainkat!, de tulajdonképpen üldözésről szó sem volt.

November 3-án reggel az e.-parság azt az értesülést kapta, hogy *a fegyverszüneti szerződést megkötötték* s ennek következtében az ellenségeskedést be kell szüntetni. A bakák ezt! kitörő örömmel vették tudomásul, mert' azt hitték, hogy a hír szerint ismét veszélyben forgó szűkebb hazájuk védelmére siethetnek.

Hogy a tragédia teljes legyen, a kegyetlen sors ezen a téren is meglepetéssel szolgált...

Az e., melyhez ekkor már a retablírungra volt III. zlj. is csatlakozott, november 3-án délután a *Caldonazzo előtt* lévő hegyen állt. Egyszerre csak arra eszmélt, hogy a gépkocsikon előretört] angol csapatok teljesen körülfogták. Ezek parnoka az e.-et a köröskörül felállított motoros ágyúkra és gp.-ákra utalva, foglyának nyilvánította. Az e. hiába szabadkozott, a tisztek hasztalanul utaltak a már jogerőre emelkedett fegyverszünetre, az angol parnok,

aki eddig valószínűleg igen-igen kevés székely foglyot ejtett, most mindenáron olyan fegyvertényt akart végrehajtani, mellyel arany be tüvel írhatta be nevét Nelson, Wellington és a többi angol hős neve mellé... Az egetverő hőstett sikerült, A székely e., mely négy álló esztendeig a legelszántabb ellenséggel szemben is helytállt, *a fegyverszünet(!) napján fogságba esett.*

A németeknek kitűnő szólásmódja van erre: az ilyen esetet » Bauernfängerei «-nak nevezi...

A világháborúnak, melyből a székely e. a maga részét olyan tántoríthatatlan hűséggel és hagyományos vitézséggel vette ki, ezzel vége volt.

Mindenki elismerheti, hogy méltatlanabb befejezés aligha juthatott volna a hős e. osztályrészéül. . .

* * *

A 131. új testvérezred.

1918. I. 1.-VI. 25.

Nem tartozik ugyan szorosan ide, de néhány szóban mégis beszámolunk az e. III. (Eirich őrgy.), a IV. (Kürner-Dvorzsák szds.) zlj.-ából és a III./31. zlj.-ból 1918 január 1-én, Sósmezőn alakult 1 31. e. olasz harctéri szerepléséről is, már amennyiben ez módunkban áll és a székely e.-ből kiszakított két zlj.-ra tartozik.

Az e. 1918 június 25-én a Monte di Val Bellán a horvát kiegészítésű 16. e.-et felváltotta s ekkor ezen a harctéren tűzkeresztségben részesült. Az ellenség észrevette a felváltást s a mozgó csapatokon tüzzel rajtaütött, majd az állásra s az utánpótlás vonalaira pergőtűzet zúdított. Ezt nagy erejű gyalogsági támadás követte, mellyel az ellenségnek sikerült az I. és a II. zlj. közt az állásba behatolva ezt a két zlj.-at részben elfognia, részben felgöngyölítenie. Már-már az egész állás elveszett, mikor Gönczy Aladár fhdgy. a 6. szd.-nak a már az állásba érkezett töredékével, mintegy harminc emberrel, igazi székely ellentámadást hajtott végre, az ellenséget az állásból véres kézitusával kiverte; e közben több gp.-át visszavett és sok foglyot kiszabadított. Azután keresztállást szállott meg, melyből a szomszéd szd.-ok állásába behatolt ellenségnek oldalába és hátába tüzelt s ezzel azt visszavonulásra kényszerítette. De a harminc emberből időközben húsz lett... Az olasz tűzéréség pokoli zárótűzet adott, melyben a tartalék előnyomulására gondolni se lehetett. A maroknyi csapat! se jobb-, se balfelé nem talált összeköttetést. Az ellenség látta ezt és táma-

dását megismételte. 8^hól 14^h-ig voll Gönczy fhdgy. ebben a rendkívül szorult helyzetben. Ekkor a tüzéség tüze kissé ellanyhult, mire Gönczy fhdgy. a kapocstartalékot, azaz a 7 .szd.-ot előrendeite, ezzel együtt támadást hajtott végre s az ellenségtől az egész zlj. fedezékét megtisztította. Az olaszok a délután és az est folyamán még többször rohanták meg az állást, de Gönczy fhdgy. emberei kitartották s minden támadást véresen visszavertek.

1918. VI. 35.-XI. 3.

Gönczy fhdgy.-ot ezért a fegyvertényéért a III. oszt. vaskorona-renddel tüntették ki. Ennél az alkalomnál hősihalált haltak Tonetli szds. és *Kerecsi* hdgy., a Casinului hírneves 12. szd. volt parnoka.

A rendkívül leapadt létszámú e. ezután a legkülönbözőbb csapattestektől erősítést kapott, majd július 3-án a Sbarba völgyébe retablrungra ment; itt! gyenge létszáma miatt egy zlj.-at alakítottak belőle s augusztus 25-én a Mt. di Val Bellára, a tűzvonalba visszarendelték. Itt vlti egészen a világháború legszomorúbb visszavonulási parancsának megérkeztéig.

November 3-án a testvér székely e.-del együtt ez az e. is fogságba esett.

VII.

Hadifogságban

(1918-1919.)

Elérkeztünk az e. történetének legszomorúbb fejezetéhez. Hogy ennek a hősiességéről az egész monarchiában közismert e.-nek parnokától utolsó emberig való fogságbaesését érthetővé tegyük, néhány szóval ismertetnünk kell az olasz harctér csapatainak az összeomlás előtti szomorú helyzetét.

Nem az e. mentegetéséről, vagy éppen tisztáramosásáról van szó; az e., mely *Dunajowtól Monte di Val Belláig* vagy győzött, vagy legalább is végsőkig kitartott és *felsőbb parancs nélkül az egész világháború alatt egyetlen egyszer se hátrált meg*: nem szorult ilyesmire.

Kizárólag tényeket mondunk el s ezt azért; tesszük, mert az az

érzésünk, hogy az e.-ről írott hősköltemény olvasása közben ideérkezve, mindenki így kiáltana fel: Hogyan lehet, hogy ez az e., mely Olyka és a Mga Casinului szörnyűséget kiállta, a Monte di Val Bellán a jobban felszerelt ellenség pergőtűzétől és számtalan támadásától nem engedte megpuhítani magát, végül – puska-lövés nélkül lerakta fegyverét? ...

Ez a kérdés feleletre vár!

Az e. állása tökéletesen kopár hegyóriásokon volt. Kő, kő és kő – semmi egyéb. A legénység ellátása siralmasan gyenge volt s a szakadatlan pergőtűzben még a szegényes ételmet s a szűkre szabott vizadagot se lehetett a fedezékbe szállítani. Emellett hiányos felszerelésükkel emberfeletti munkát kellett végezniök, hogy magukat úgy-ahogy elvonják az ellenség fölényes erejű tüzérségének gyilkos hatása elől. De ez is csak ideig-óráig sikerült, mert a vér verejtékes munka gyümölcsét a következő pergőtűz megsemmisítette.

A legénység nélkülözéstől és fáradtságtól agyoncsigázott testéről a ruha is majdnem lemállott és e közben patkánytól lefelé minden élősdi fűregtől leírhatatlanul szenvedtek. Az e.-parság jóformán egyebet sem tett, minthogy a legénység ruházatának feljavítását kérte. Minden szóbeli és írásbeli kérése hiábavaló volt. Később sok teletömött! ruharaktár esett az ellenség kezébe ...

A menázs szárított főzelékből állott! Az emberek képzelet felülmúló nélkülözéséről tanúskodik, hogy augusztus havában a Frenzella-völgyben egy telitalálattól ért málhás-gebéről a legénység az egész húst letisztította és elfogyasztotta.

Az e. szomszédos csapattesteik közül némelyik már 1918 nyarán annyira megbízhatatlan, forradalmi hangulatú volt, hogy egyes részüket az arcvonal mögött, drótital kerített táborban őrizték; az őrző és felügyelőszemélyzetet az amúgyis gyenge létszámú e.-ből vették. Egyáltalán nem volt ritkaság, hogy a hadvezetőség az olyan csapattesteket, melyek az engedelmisséget végképen megtagadták, egyszerűen hazaküldötte. Ezt természetesen az e. is megtudta. Elképzelhetjük, hogy ez az idegen rögezt vérző székely bakák lelkesedését nem túlságosan fokozta, mikor ezzel egyidejűleg arról is tudomást szereztek, hogy szűkebb hazájuk ismét veszedelemben forog. Egyetlen vágyuk volt, hogy hazájuk megvédésére hazamehessenek.

Károly király proklamációja a haderő fegyelmének kegye-

lemdőfést adott. Ennek a balkáni arcvonalon megkezdődött összeomlás szinte magától értetődő következménye volt...

Minden recsegett, ropogott) az e. körül. Az e. viszont mindössze annyit tett, hogy hazaszállítását kérte, mert tudta, hogy a székelyföld újból védelmére szorul.

A szd.-ok létszáma október végén 20-30 fő volt!

Ez volt az általános helyzet, mikor az 1. állás feladására 1918 október 31-én délután az előljáró 53. ho.-parság.-tól parancs érkezett.

1918. X. 31.-XI.-1.

A 82. e.-nek a parancs értelmében a ho. egész 2. állását át kellett vennie. Ez az állás *M. Meletta di Gallion* volt.

Az e.-törzs Conrad Rezső ezds., Tóth Kálmán alezds., Horváth Ferenc fhdgy., Dr. Maurer Frigyes e.-orvos, Sorbán táborilelkész az új parnokság.-i állásba mentek, míg a II. zlj. a fedezéket megszállotta. Az I. zlj. tartalék volt a II. mögött. A III. zlj., mint emlékezünk, retablirungon volt.

November 1-én délelőtt a zlj.-ak az ellenségtől, melynek a visszavonulásról kétségtelenül tudomása volt, nemcsak az oldalába, hanem a hátába is tüzet kapott, aminek az a magyarázat, hogy az előző napon visszavonult csapatok üres fedezékén át az e.-et nyugodtan megkerülhette.

Az I. zlj. – Lőrinczy hdgy. – parancsot kapott, hogy arccal jobbra fedezze a visszavonulást, melyet a csapatok a Zingarella irányában délután megkezdtek. 21^h táján érkezett meg az e. szomorú maradványa, kb. 150 ember a Zingarella mögé. Itt parancsot kapott, hogy az új állásban az 53. és a 18. ho.-ok közti rést a 125. és a 131. e. hasonló létszámú maradványával egyesülve, töltsse ki.

Kartmann szds. parság.-a alatt egy zlj. alakult s ez a neki kiutalt árokszakaszt megszállotta. De még éjjel újabb parancs érkezett, melynek értelmében a visszavonulást folytatni kellett. A 82. és a 131. e. (106. ddr.) összesen kb. 200 ember a *Mga. Busa di Ver le* táborba ment, hová 22^h táján érkezett meg.

Tiszt, legény egyaránt holtfáradt, éhes és szomjas volt. Mindenki leroskadtt és nyomban mély álomba merült.

1918. XI. 3.

November 3-án hajnalban Horváth Ferenc fhdgy., az e. mindvégig tevékeny sgt.-je, a ho.-tól azt! az értesítést kapta, hogy a hds.-főparság az ántánt fegyverszünet feltételeit elfogadta, miértis az

ellenségeskedést azonnal be kell szüntetni s a fegyverszünet megkezdődését parlamenterek útján az ellenségnek lehetőleg minél több ponton tudomására kell hozni. A ho. egyúttal elrendelte, hogy az e. továbbá intézkedésig helyén maradjon. Ez megtörtént, – noha a többi csapattestiek valósággal özönlöttek hátrafelé. 8 h táján angol járőr érkezett a táborba. Az e.-parság fehér zászlóval jelezte, hogy beléphetnek a táborba, mert; fegyverszünet van. Az angol járőrrel egy 81. e.-beli alezds. is volt, ki, mint parlament, a tolmács szerepét töltötte be. Ez kijelentette, hogy az angolok a *Caldonazzo* vivő egyetlen utat már elfoglalták s az 53. ho. – és az ez alá tartozó 105. és 106. ddr.-parság.-okat elfogták, mert ők a fegyverszünetről semmitse tudnak s azt egyáltalán nem respektálják...

Az e.-parság 10^h-ig újabb parancsra várt. Ekkor elrendelte, hogy az e. azonnal induljon el s a tábor közelében lévő mély szakadékon át Levico és Borgo irányába menekülni igyekezzék. Az e. le is jutott a szakadék közepéig, de itt merőleges, mély fal állta útját, úgyhogy a táborba visszatérni kényszerült. Itt újabb reménység csillant az emberek elé: hírül hozták, hogy M. Rovertól keletre egy hegyi út szabad s ezt a visszavonuló csapatok nyugodtan használják. Az e. újból gyülekezett s elindult, hogy szerencsét próbáljon. Útközben egy amerikai és több angol katonával találkozott, kik az utat előzékenyen megmutatták. Az e. az 53. ho.-parság állásához érkezett, mely ekkor már angol kézen volt. Az e.-parnok jelentkezett Korzer tbk. ho.-parnoknál, kitől megtudta, hogy a fegyvert le kell tenni s az összes otlévő csapatok az angolok foglyai. Conrad ezds. ezt hallva, e.-ét az előbbi táborba akarta visszavezetni, mert hiszen ott senkise akarta azt elfogni. Ekkor történt, hogy az angol parancsnok a körös-körülálló ágyúkra és gp.-ákra mutatva az e.-et a fegyver azonnali lerakására szólította fel.

1918. XI. 3.-4.

Az e.-et, mint tudjuk, a *caldonazzo* táborba terelték. A fegyverletétel megrendítő látvány volt. Az emberek szeme könnytől csillogott...

A tiszték elszoruló szívvel várták az ellenség döntését, hogy vajjon ez jogtalanul foglyainak nyilvánítja a csapatokat! vagy jobb belátásra ébred és szabadon engedi őket.

Mint tudjuk, az előbbi következett be, mintegy 300.000 o.-m. katonával ők is fogságba jutottak.

16^h-kor az angol parnok közölte, hogy a csapatokat foglyainak tekinti.

Ez volt az e. fogságbaesésének szomorú története. És ez az eset az angolokra megközelítően se veti a gentleman-like-ségnek azt a ragyogó fényét, mellyel oly nagy előszeretettel szokták övezni önmagukat.

Annál kevesebb szemrehányás illeti az e.-et, mely a szó igazi értelmében mindent megtett, hogy meg nem érdemelt Canossa-ját elkerülje.

A döntés után a csapatokat gyülekeztették s a szomorú menet angol fedezet melletti elindult Ost. del Terminére, ahol egy barakban meghált. A foglyok élelmezéséről a legcsekélyebb gondoskodás se történt.

November 4-én 10^h-kor Asiago irányába folytatódott! a menet. Útközben itt-ott olasz csapatokkal találkoztak, kik akkor ellenségeink voltak és nem sok szeretetet mutattak.

1918. XI. 4.-5.

A lerongyolt, végképen kimerült, agyon éheztetett emberek inkább támolyogtak, mintsem mentek.

Útközben tábornokok, parlamenterek jöttek szembe. Ezek megígérték, hogy a hds.-főparságnál a csapatok szabadonbocsátása érdekében közbelépnek.

A szomorú menet bandukolt és késő délután *Asiagohoz* érkezett. A várostól délkeletre gyülekező volt s az angolok átadták foglyaikat az olaszoknak, kik átkutatták a tisztek s a legénység zsebéit és minden lövő- és szuró-fegyvert elszedtek. Élelmezésről persze szó se volt. Ezzel szemben a testileg, lelkileg meggyötört embereket egészen éjjel 2^h-ig tovább hajszolták. Ekkor az útmennél rövid pihenő volt. Mindenki egy húskonzervát és némi kétszersültet kapott, aztán hajrá, tovább!

5-én 5^h táján a menet egy erődítményszerű helyre érkezett, ahol egy barakban 10^h-ig pihenő volt. Ekkor az embereket újból összeterezték s Breganzán át a mirabellai fogolytáborba utba-indították. Ide 17^h táján érkeztek meg.

Két nap alatt 57 km-t tett meg ez a végsőkig kimerült csapat – egyetlen húskonzervával a gyomrában!

Mirabellában öt napig maradtak. Itt időközben 600 tiszti és 12.000 legénységi foglyot tereltek össze.

Az e. fogságba esett emberei szicíliai fogolytáborokba kerültek. A tiszteket – mintegy 50-et – és a legénységei külön-külön tábor-

ban, sőt más és más községekben helyezték el. Míg más e.-éknél a legénység a forradalom legüdvösebb vívmányának azt tekintette, hogy a tiszteknek immár engedelmességgel nem tartozik, addig a székely tisztiszolgák életük veszélyeztetésével tisztjeikhez szökdöstek, s ahol csak tehették, segítségükre voltak.

Nem volt elég, hogy ennek az e.-nek, mely mindenkor a bátorság, a kötelességtudás és a hűség mintaképe volt, a fogság keserű kenyerén kellett rágódnia, az otthoni helyzetről egyre szomorúbb híreket kapott.

1918. XI-1919. XI.

A székelyeknek egy szerencsájük volt: nem hitték el a valóban lehetetlenül hangzó híreket...

Jellemző, hogy a tisztek a legénység tudtával azzal a kéréssel fordultak az olasz hadügyminiszterhez, engedné meg, hogy puskájukat visszakaphassák s a bolsevizmus leverésére hazajöhessenek. Kérésük nem teljesült.

De ekkor se csüggedtek el.

Szakadatlanul reménykedtek és dacos szemmel néztek a jövő elé. Azóta régen hazakerültek, de szemükben a dac fénye ma se aludt ki...

Nem is alszik ki, míg véreink »*kisebbségi*« járom alatt gőryednek !

A szabadulás órája 1919 novemberében ütött. A *székely* e. legénysége immár »Oláhországba, Rumunie-Mare«-be ment haza...

VIII.

Összeomlás, székely ho.

A hadvezetőség 1917 nyarán intézkedett, hogy a póttestektől a harcterekre utbaíndított menetalakulatok ne vonuljanak be közvetlenül csapattesteikhez, hanem az arcvonal mögött, ho.-önként tapasztalt tisztek parsága alatt egyesítve, harcszerű kiképzésben részesüljenek.

Az e. kiképzőcsoportja 1918 júliusáig Marosvásárhely környékén, azaz Mezőpanil, Marosszentanna és Názánfalva községekben kapott elhelyezést. Az e.-nek az olasz harctérre való szállítását követve az e. kiképzőcsoportját Kirchbichl, a gp.-ás,

valamint az altisztiiskolát pedig Kitzbüchl nevű tiroli faluba helyezték át.

1918. VII.-X.

A kiképzőcsoportok létszáma rendkívül változó volt és aszerint alakult, hogy a pót-zlj.-tól mennyi pótlás érkezett és hogy a tábori-e. létszáma milyen fokú kiegészítést követelt.

Az összeomlás, azaz az e. fogságbaczásának idején a *kirchbichli* csoportrésznek Bunyevác Győző hfdgy., a *kitzbüchlinek* pedig Székely Gyula hdgy. volt a parnoka.

A bomlás szele október elején már a tiroli falukat is érintette. Nem a derék tiroliak lázongtak!... Kitzbüchlbe a »megújodás; szellemét Budapestről, két »sajtótudósító« szállította házhoz a bakáknak. De a 82-esek nem kértek belőle. A székely bakák feljelentették a lázító ifjakat, akiket Székely Gyula hdgy. habozás nélkül letartóztatott. A két fiatallemnél a csapatok szellemére vonatkozó titkos feljegyzéseket találtak; ezek a fővárosi forradalmi bizottság tájékoztatására szolgáltak volna. A 82-esekről ebben ez állt: »Fegyelmük megingathatatlan.«

A két siheder letartóztatása Kitzbüchlben nem mindenkinek tetszett!. A kiképzőcsoportnak ez időtájt kb. 300 megbízható tagja volt. Ezek a 82. és a 131. székely kiegészítésű e-ek emberei voltak. A többség, mintegy 800 fő, más csapattek orosz fogságból hazatért, megméltelyezett lelkű embereiből tevődött össze. Ez a többség erősen forradalmi, mondhatni bolsevik szellemű volt. Ezek az emberek a budapesti kiküldöttek letartóztatását meg akarták bosszulni. Elhatározták, hogy Székely hdgy.-ot elteszik láb alól. Szerencsére értesültek erről Székely altisztjei is. Kovács 82-es tiszthelyettes addig kérlelte veszélyben forgó előljáróját, míg ez az altisztiek szállására nem költözött. Itt természetesen biztonságban volt.

1918. X. 25.-A7.-/A.

Október 25-én arra a hírre, hogy Fiúmében a horvát őrseg fellázadt s Zágrábban a horvát nemzeti tanács október 22-én a Magyarországtól való végleges elszakadást kimondta, a kiképzőcsoport horvát és cseh zlj.-ai nyílt lázadást rögtönöztek. Székely Gyula hdgy. és Kovács tiszthelyettes az altisztiiskola székely és a magyar tagjaival a lázadókat hamarosan megfékezte és lefegyverezte.

Október 31-én, mikor a monarchia mindkét fővárosában lezajlott forradalom híre Kitzbüchlbe és Kirchbichlbe érkezett, ott már csupán egy-egy fegyelmezett csoportot talált. Ezeket a szé-

kely és a magyar bakák alkották. De ezek vezetői is mihamar belátták, hogy a bakáknak ott immár valóban nem sok keresnivalójuk van. Épen ezért elhatározták, hogy embereiket! annál is inkább haladéktalanul hazavezetik, mert a Székelyföldnek fiaira bizonyára égető szüksége lesz.

A katonai vasúti szállítás vezetősége *Kufsteinban* székelt. Ez – mintha szánzándékosan tenné – ép az egyedül fegyelmezett magyar csapatokat iparkodott mellőzni...

Ezt látván, Bunyevác hfdgy. és Székely hdgy. is cselhez folyamodtak. Egy-egy teljes vasútszerelvényt és két-két mozdonyt meglepetésszerűen lefoglaltak és az engedelmeskedni nem hajlandó mozdonyvezetők mellé őrt állítottak.

A kiképzőcsoport szállítmánya – temérdek puskával stb. meg-
rakva -, november 3-án hajnalban elindult. Bunyevác hfdgy. vonatára még Tirolban egy ágyús székely tüzéruteg rakódott fel, útközben pedig lépten-nyomon százával szálltak fel erre a hazatérő, szétszóródott! magyar csoportok.

A határmenti *Bruck-Királyhida* állomáson az ott okvetetlenkedő osztrák »nemzetőrökkel« csaknem harcra került a sor. Ezek – mint mondták – felsőbb parancsra, csak teljesen lefegyverzett szállítmányokat engedhetnek át a határon.

Bunyevác Győző hfdgy. erélyes közbelépésére és a Höfer-jelentésckből jól ismert székely név hallatára, az osztrák nemzetőrség parnoka engedett álláspontjából, úgyhogy ez a szállítmány kivételesen felfegyverezve haladhatott! át a határon és így november 4-én 16^h-kor Kelenföldre érkezett, ahonnan fiatal tisztek vezetezése alatt Erdélybe csakhamar továbbment.

1918. XI. 4.-9.

Székely Gyula szállítmánya ugyancsak teljesen fegyelmezetten összes gp.-áit, sőt a lázongó idegen csoportok gp.-áit is magával vive, – egy nappal később, november 4-én Grátzon, Bécsen át, szintén útnak indult haza felé. A bécsi pályaudvaron osztrák nemzetőrök és katonai növendékek biztos fedezék mögül, lövéshez készen, megkísérelték a lefegy^Terzését. De a székelyek – egyelőre óvatosan, nehogy valakiben kárttegyenek – egy kézigránátot dobtak, amivel az osztrákokat jobb belátásra birták. Ekkor a bakák még hat gp.-át és kb. 200 puskát szedtek össze s békességben továbbutaztak. A lefegyverzési kísérletek *Budapesten* és *Nagyváradon* is megismétlődtek, de a csoport nemhogy átadta volna, hanem ellenkezőleg minden kínálkozó alkalommal szaporította fegyve-

reit. Nagyváradon azonban már nagytömegű ünneplő közönség is megjelent a 82-esek fogadására. A csoport lefegyverzésére kirendelt csapatból, a derék váradi hadapródiskolások, Erdély szülőttei, csatlakoztak Székely Gyula hdgy.-hoz, kinek csoportja november 9-én *Kolozsvárra*, Erdély fővárosába érkezett. A pályaudvaron olyan embertömeg jelent meg, mint valami királylátogatáskor... De az emberek most – sírtak. Sírtak, mert. mindenkor győztes véreiket »legyőzött« hazában, lerongyolódva kellett viszontlátniuk...

A fogadóközönség élén a város polgármestere állott, ki a bakákhoz beszédet akart intézni... El is kezdte... »Vitéz 82-esek mondta -, ti vagytok ebben a szörnyű, tébolyult világban az egyedüliek, kik nemzeti érzéseket megőriztéltek« ... Ajka továbbmozgott, de hang nem jött! ki rajta. Torkát vaskapocsként szorította össze a zokogás, mely a következő pillanatban elemi erővel tört utat magának.

Mindenki sírt...

Ez volt a világverő székely baka hazatérésének »örömmünnepe«.

Soha magyar lélek jobban, mint ennél az alkalomnál át nem érezte, hogy a magyarok Istene végre-valahára reá kell, hogy hozza erre a nemzetre a várva-várt »víg Esztendőt«.

Valóban, ha 1918-ig semmi jót se tettünk -, hanem csak vétkezünk, 1918 novemberétől máig, minden vétkünkért vezekeltünk.

Székely Gyula hdgy. felajánlotta a kormánybiztosnak, hogy 82-esével Kolozsvárt marad. A kormánybiztos a 82-eseknek az oláhok elleni bosszúvágyától tartva, azzal felelt, hogy a városnak elegendő karhatalma van és a 82-eseket Nagyvárad felé, *vissza* akarta irányítani. A forradalmárok nem akartak katonát, főként fegyelmezett katonát látni.

Az e. pót-zlj.-ának székhelye az összeomlás időpontjában *Szászváros* volt. A pótkeret, azaz a pót-zlj. helyzetéről itt néhány szót kell mondanunk. A 82-eseket, fegyelmezettségüknél fogva, minduntalan százával kellett karhatalmi alakulatok felállítására, mégpedig nem magyar anyanyelvű legénység ellenében, »cserébe«-adni. Emellett károsan hatott, hogy az Oroszországból visszaérkező volt hadifoglyokat, nehogy a bolsevik »eszmet « terjesszék, külön osztágra kellett besorolni.

Jellemző, hogy október 28-án a nagyszebeni (erdélyi) katonai – parnok, vk.-f önöké vei autón hirtelen Szászvároson termett és »az utolsó megbízható csapattól, a 82-esektől« azonnal egy újabb kar-

hatalmi zlj. kiküldését követelte. Másnap, különvonaton útba is indult Nagyszebenbe egy részben már oláh nemzetiségű, idegen ezredbeli fél-zlj. (Kelemen szds. parancsnoksága alatt), hogy az ottani fogolytáborban lévő több ezer főnyi orosz és egyéb hadifoglyot megfélemezze, a pályaudvart megszállja és a nagy, főleg idegen országbeli helyőrségben, minden eshetőségre rendelkezésre álljon.

Hogy végre a pótkeret és a különböző 82-es karhatalmi alakulatok a budapesti minisztérium biztatására feloszlottak, ezen nem lehet csodálkozni, mert előbb azoknak létszámuk legalább felerészét kitevő, nem székely legénysége elillant és hogy ezek később talán itt-ott az országban garázdálkodó csöcselékhez csatlakoztak.

Ezért egyáltalán nem Ítéltető el, hogy egyesek november elején az igazi 82-esek közül is kezdtek hazaszállingózni, majd később mindnyájan azt a kérést adták elő, hogy szállítsák a határra, mert hírek érkeztek, hogy a hadtápalakulatok, különösen pedig a Moldvából visszaözönlő idegen nemzetiségű alakulatok, a férfínép nélkül maradt székely falvakban garázdálkodva vonulnak végig. A 82-es székelyek maradványa nem hazamenni, hanem puskával kézben, elődeinek határőrszolgálatát ellátva, harcolni akart. Sajnos, a magasabb parságok és a 82. e. *idegen* érzelmű nem a 82-esektől származó pót-zlj.-parnoka, ahelyett, hogy idejekorán maguk kezdeményezték volna a védelmet, a fővárosból jövő fejtelenség hatása alatt!, csak vártak és reménykedtek, míg az oláhok a már rég elkészített, alapos szervezetükkel, a hatalmat magukhoz kaparintották.

November 2-án *Szászvároson* is megalakult az oláh nemzetiségű s ielső teendője volt, hogy az immár majdnem teljesen kiürült laktanyát elfoglalta és kirabolta. A városban fegyveres oláh hor-dák cirkáltak és – fosztogattak.

A raktárak megdezásmálása után sorba a tisztikar könyvtarát, étkezdéjét és az ezredmúzeumot is kifosztották. Az összes alapokat, így sajnos, a 82-esek egész rokkantalapjának betétjeit is elsikkasztották.

Majdnem minden megmozdítható érték a martalócok kezébe esett.

Mivel a pót-zlj.-parnok *tétlenül nézte* az eseményeket, Lux Vilmos szds. összeszedte az e.-nek megmaradt értékeit s ezzel, valamint a pót-zlj. még Szászvároson tartózkodó bakáival, november 9-én *Székelyudvarhelyre* hazament.

Lux szds. hű segítőtársa Szászvárosban a pót-zlj. második segéd-tisztje, Szabó István fhdgy. volt.

Székelyudvarhelyen ekkor nagy felfordulás volt. A 82-esek megérkezése megnyugtatólag hatott. Arra a hirre, hogy a pót-zlj. hazaérkezett, a közeli falvakból sok ember jelentkezett szolgálattételre.

1918. XI. 11.

November 11-én a volt kitzbüchli csoport is Székelyudvarhelyre érkezett.

A legszűkebb hazában lélekbemarkoló fogadtatásban részesült. De anya, feleség, gyermek, pillanatok alatt leküzdötte a viszontlátás örömét és nem azt kérdezte: »hogyan volt?«, hanem azt: »mi lesz Erdéllyel?« És erre a kérdésre a felelet máris a székely baka szemében csillogott:

Fel a küzdelemre! Fel Erdélyért!

Lelkes tisztiek fáradhatatlanul járták a falvakat és toborozták az embereket, akiket nem kellett nagyon kérlelniök, hogy hazájuk védelmére fegyvert ragadjanak.

Jászi Oszkár nemzetiségi politikája, mint az ország többi nemzetiségi vidékein, Erdélyben is megtette a magáét. Órák kérdése volt, hogy a magyar kormány bűnös gyengeségétől vérszemet kapott oláhok és a megtévesztett szászok Erdélynek Oláhországhoz való csatlakozását kimondják. Az erdélyi kormánybiztosság felsőbb akaratból kifolyólag tervszerűen készítette elő, hogy ezt megtehessek. Minden ellenállást megtiltott s Erdélyt katonailag kiürítvén, kész prédaként dobta bele a két kedves vendég martalékául.

Az egyre növekedő létszámú 82-es pót-zlj.-at is mind beljebb helyezték az ország szívébe, nehogy a »hódítókkal« összeütközzék ...

Így ez előbb *Bánffyhunyadra*, onnan előbb *Karcagra*, majd *Hajdúszoboszlóra* és a kiegészítő-parság végül *Jászberénybe* került. Utóbbi állomáson volt egészen 1919 augusztus 2-áig a »tanácsköztársaság« bukásáig.

A 2. román-ho. az e. itt tárolt összes iratait és értékeit magával vitte.

Gönczy Aladár fhdgy.-nak sikerült az e. dicsőséges *zászlóit megmentenie*. A karcagi plébános Gönczy fhdgy. kérésére a két zászlót az oltárban helyezte el, majd az oláhok kitakarodása után Gönczy fhdgy.-nak átadta, ki a Honvédelmi Minisztériumnak beszolgáltatta.

Jelenleg – ideiglenesen – mind a két zászló a Hadtörténelmi Múzeum ereklyéi közt pihen és várja azt az időt, mikor magából fényes múltjával lelkesítő erőt árasztva, székely legények hűségében, székely-szabadságot hirdetve, fenn loboghat.

Székely hadosztály.

Még a »Székely hadosztály«-ról kell pár szót mondanunk, mert – mint már említettük – ennek alapját és magvát a 82-es bakák képezték.

1918 novemberben Erdélyben rendszeres katonaság egyáltalán nem volt. A kormánybiztosság a városokban szervezett ugyan magyar, oláh és szász »nemzetőr (gárda) alakulatokat, melyek a rend fenntartására lettek volna hivatottak, de ezek nem katonai, hanem belügyi fennhatóság alá tartoztak.

Említettük már, hogy Székely Gyula hdgy. és még néhány tiszt Erdélyben lelkesen toborzott. A jelentkező embereket Szeiifkereszthelyi Kratochwil Károly m. kir. ezds.-nek, a 39. honvéddr. utolsó hős parnok.-ának s az erdélyi honvédkerület ekkori parnok.-ának engedélyével a kolozsvári Fellegrvárban helyezte el. Sajnos, azok közül a tisztek közül, kik a pót-zlj. és a kiegészítő-párság, vagy pedig a székely ho. alakulatainál tevékenykedtek, különböző okokból csak néhányat sorolhatunk még fel. Ezek voltak még: a székely ho.-ban Kovács Gábor szds., Bitlcrmann fhdgy.. Kuhn, Melegh, Bíró Albert és dr. Paál hdgyok, a pót-zlj.-nál még Spanily, Nagel és Zentai szds.-ok, Gönczy és dr. Szakács fhdgy.-ok. Mint tudjuk, a tisztikar zöme már csak azért se léphetett be a székely ho.-ba, mert szicíliai fogolytáborban volt.

A székely baka lelkivilágát jellemzi, hogy soha és egyetlen 82-es se vette át a legtöbb csapattestnél elharapódzott szokást. Ezzel azt akarjuk mondani, hogy a székely bakák nemcsak nem tépték le előljáróik rendfokozat jel vényeit!, hanem tisztjeikkel szemben a forradalom kellős közepén és tisztelettudóan viselkedtek. Ugyanezt mondhatjuk el azokról a 82-es bakákról is, kik tisztjeikkel együtt orosz, vagy olasz fogságba estek.

Az eleinte kis számú 82-es bakákból előbb szakaszok, majd századok, azután pedig zászlóaljak alakultak. December közepe táján a Fellegrvárban már kb. 1600 nemzeti szempontból hű székely legény volt együtt. Puska azonban csupán 600 embernek jutott.

Minél jobban közeledtek a románok Erdély szive felé, a székely bakák száma annál jobban szaporodott. Végre Kratochwil

Károly ezds. parsága alatt megalakult belőlük a »Székely hadosztály«, mely 1919 április 26-áig hősiessen harcolva, az oláhok »hódító« menetét meglassította.

De ez a maroknyi hős csapat az oláh és a vörös áradattal szemben végül mégis alulmaradt. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a forradalmi kormányok eszelősen féltették tőle hatalmukat s nemcsak nem támogatták, hanem ellenkezőleg, mindent elkövettek, hogy helyzetét teljesen lehetetlenné tegyék.

Kun Béla egyenesen ki akarta irtani a székely hadosztályt, melyben szervezett ellenforradalmi csapatot! látott.

A hadosztály így mind nehezebb, végül pedig mikor a bolsevik hadsereg hátbatámadta, elviselhetetlen helyzetbe került. Mivel a bolsevikiekkel egy követ fűjni semmi szín alatt sem akart!, inkább az oláhval kötött fegyverszünetet.

Az oláhok – szavukat megszegve – Brassó körül internálták és másfél hónap múlva szabadon bocsátották a hős székelyeket.

A 82-eseket tehát a *Dunajow fol Monte di Val Belláig* átszenvedett négyéves véres háború se tudta annyira kifárasztani, hogy hazájuk védelmére fegyvert ragadni ne tudtak volna.

Harcoltak, nemcsak az ellenség, hanem a forradalmi kormányok ellen – hazájukért. Látták és felfogták, hogy az ország kormányrudja rossz kezekbe került s ezektől a kezektől époly szívesen szabadították volna meg az országot, mint az ellenségtől.

A sors megakadályozta őket hazafias szándékukban. De ez érdemüket nem kisebbíti.

Attila és Csaba vérei hősök voltak, hűek voltak!

Utódaik is mindörökké azok lesznek!

Ezen a szent igazságon semiféle trianoni tudatlanság és szélszélv nem változtathat.

IX.

A VIII. Menetzászlóalj

Kárpátok – Karintia – Isonzó – (Doberdo) – Gyergyói havas.
(61. gy.-e. kötelékében).

1915. III. 15-20.

A világháború során sűrűn előfordult, hogy emberanyaggal bőségesen rendelkező póttettek ezen a téren gyengébben álló csapattesteknek pótlással szolgáltak. így került idegen kötelékbe a VIII./82. menet-zlj. is.

Ez a zlj. 1915. év március hó 15-én indult el Lux szds. parság.-a alatt Székelyudvarhelyről és az Arad-Szolnok-Miskolc-Sátoraljaújhely-Varsó vasútvonalon, 19-én Benkőfalvára érkezett. Innen másnap gyalogmenetben *Minyevágásra* ment. A zlj. menet közben fenséges hdt.-parnokával, József kir. herceggel találkozott, ki elolt diszmenetet végzett. A kir. herceg olyan jóságos és szeretetteljes volt! a 82-es zlj.-jal szemben, hogy annak parnoka felbátorodott s a fenségnek az egész zlj. nevében azt a kérését adta elő, hogy a fenség a zlj.-at ne ossza szét; a csapattestek között, hanem alkalmazza ezt mint külön taktikai egységet. A kir. herceg kijelentette, hogy ő a hds.-parságtól *egyenesen székely legénységi pótlást kért* s örül, hogy ilyet, kapott. Kijelentette, hogy a zlj. kérését teljesíti és intézkedik, hogy ez együtt maradjon.

A fenség ezután a tiszteket és a legénységet megvendégelve, a zlj.-at útjára bocsátotta. Ez még 20-án Kövesre, majd a következő nap innen Pusztaházára, 22-én pedig Kamineire ment, ahol új e.-ének, a nehéz kárpáti harcokban igen-igen legyengült temesvári 61. e.-nek kötelékébe lépett.

A csapatok körében Przenwsl elestének szomorú híre éppen ekkor terjedt el. Ez a hír az egész galíciai arcvonal csapataira meglehetősen lehangolóan hatott, hiszen tudjuk, hogy a hadveze-

tóság a szorongatott vár felszabadítására február elejétől kezdve elkeseredett erőfeszítést fejtett ki. S ennek vége mégis a vár eleste volt.

1915. III. 20-22.

A 61. e. maradványa visszavonulása közben éppen új állást szállott meg s most ennek kiépítésén és megerősítésén dolgozott. Az e.-parság nagy megkönnyebbüléssel üdvözölte a székely zlj.-at s ezt, mint az e. III. zlj.-át, Bátorffy örgy. parsága alatt, azonnal tűzvonalba rendelte.

Az orosz hadvezetőségnél – Ivanov tbk. jóvoltából – ekkor nepszerősödött az az elmélet, hogy az út Budapesten, Bécsen át Berlinig hosszabb ugyan, mint az, amely az Odera mentén ugyanoda visz, de viszont utóbbinál lényegesen könnyebben járható. Ivanov tbk. kinek ez az elmélet kedvenc szülötte volt, azt akarta ezzel mondani, hogy az o.-m. haderőt könnyebben elsöpri az útból, mint a németet, melyről feltételezte, hogy a hazai rögz. védelmében különös erélyt és szívósságot fog kifejteni, amire viszont a megvert o.-m. haderőt immár teljességgel képtelennek ítélte.

Nem tartozik ide, hogy Ivanov tbk. elméletié hamis feltevésen alapult, mert a megvert o.-m. haderő igenis újból tlaupra ugrott s az orosz tömegrohamoknak a Kárpátok bércein gátat! vetett. Mindezt csupán azért említettük meg, hogy érthetővé tegyük, hogy a 82-es zlj. az orosz támadás gyújtópontjába került s ott állott mindaddig, míg a május 2-án lejátszódott o.-m.-német gorlicei diadal az orosz »gőzhenger« gurulásának néhány óra leforgása alatt ellenkező irányt nem adott.

1915. III. 22-26.

A zlj. tehát rendkívül heves harcokat vívott. Az ellenség egész erejét latbavetette, hogy csapataink arcvonalát a Laborca völgyében áttörje. A zlj.-nak a hegy oldalában kitűnő állása s ebből a völgyre igen jó kilövése volt. Nem csoda tehát, hogy a szakadatlanul előrehömpölygő orosz rohamoszlopokban szörnyű pusztítást vitt végbe, az orosz holttestek némely helyen méter magasságú halmokban heverték fedezéke előtt! A zlj. pedig egyetlen lépést se hátrált. Hősiességét különösképpen egy március 24-én éjjel végrehajtott éjjeli tömegtámadás alkalmával mutatta ki.

A székely bakákkal eszerint itt is minden rendben lett volna... De más bajok jelentkeztek. A lövészer majdnem teljesen elfogyott. A legénység három napig nem kapott enni. A sártenger a bakák

térdéig ért. Az ólmos esőzések és a hózivatarok egymást váltották. Egyszóval: a csapatok helyzete tarthatatlan volt. Természetes, hogy az éjjel-nappal tobzódó harcban és a mostoha időjárás következtében a zlj. is tekintélyes veszteséget szenvedett.

Ez a sok viszontagság a csapatokat végül is újabb visszavonulásra kényszerítette. Március 27-én a 61. e.-et Pusztaházára hátrarendelték s ez Kövesnél új állást szállott meg.

1915. III. 27-IV. 11.

27-én az ellenség az e.-nek az új állásba se engedett nyugtot. Járőreit előreküldte s ezek a fedezéképítéssel elfoglalt embereknek sokat kellemetlenkedtek. Ekkor két; 82-es altiszt, kiknek nevét sajnos, sehogyan se sikerült megállapítani, önként jelentkező 82-es bakákkal előrement és több orosz járőrt és tábori őrsöt ártalmatlanná tett. Ezt a két derék altisztet a VII. hdt.-parság még ez éjjel az I. oszt. ezüst vitézségi éremmel tüntette ki.

József kir. herceg április 7-én meglátogatta a 61. e.-et s a székely zlj. teljesítményéről a legnagyobb elismerés hangján nyilatkozott.

Az orosz tömegek e közben szakadatlanul rohmozták a Kárpálok taraját, miközben felbecsülhetetlen emberanyag-vesztéseget szenvedtek és lassacskán kezdtek ráeszmélni, hogy az út Berlin felé, Budapesten és Bécsen át se egészseri könnyen járható ...

A zlj. április 10-én 30 foglyot ejtett!, 11-én pedig Lux szds.-nak és Keresztes hdgy.-nak a Zjar hegyen álló szd.-ai nem kevesebb mint tizenöt tömegtámadást vertek vissza, miközben az ellenségnek óriási veszteséget okoztak és a nap folyamán 30 foglyot ejtettek. Erinél az alkalomnál – és mindenkor – különösen Szathmáry Lajos zls. magaslott ki személyes bátorságával és példaadó hősiességével. Szakasza élén ellentámadásra előretörve, egy egész muszka szd.-ot megsemmisített. Ezért a fényes fegyvertényéért I. oszt. ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.

1915. IV. 11-V. 27.

A Zjar hegyért vívott harcok jelentősége a legfényesebben tűnik ki abból, hogy ezekről József kir. herceg előszavában megemlékezik s a 82-es emléktábla leleplezésekor Szathmáry Lajos akkori zls. fegyvertényét külön méltatta.

Május 2-án megtörtént a gorlicei csoda. A kárpáti arcvonal mintegy varázsütésre mentesült az orosz henger gyilkos nyomása alól s az 1. hds. is megkezdte azt a diadalmenetet, melyre az

orosz hadvezetőség csak 13 hónap múlva tudott pontot tenni. (Olyka-lucki tragédia, 1916 június elején, melyben a tábori e., mint tudjuk, olyan szomorú szerepet játszott).

Az áprálás 23-a óta retablírunon lévő e.-et az áttörés napján mint hdt.-tartalékot, Ferlikowra rendelték. Az áttörést előkészítő pergőtűz mennydörgését idáig hallani lehetett.

1915. V. 31-VII. 13.

Május 3-án Bátorffy örngy. a $\frac{1}{2}$ székely zlj.-jal Kövesre ment s itt tűzbe vetették. A gorlicei diadal híre futótűzként terjedt el az egész arcvonalon s a már-már csüggedő csapatokba új erőt öntött.

Az ellenség az egész galíciai, arcvonalon megkezdte és serényen folytatta a visszavonulást. A szövetséges csapatok alig tudtak nyomába érni. A 61. e. a megszakítás nélkül tartó üldözés közben május 17-én Birczát érte el, ahol 19-én az a meglepetés értje, hogy nem előre, hanem hátra rendelték. Ez az intézkedés mindenkit megdöbrentett. Eleinte azt hitték az emberek, hogy baj történt és megkezdődik a visszavonulás. De csakhamar kiderült, hogy baj ugyan csakugyan történt, de Galíciában azérti visszavonulásról még sincs szó. Kiderült, hogy *Olaszország hadat üzent* s az e. új harctérre kerül.

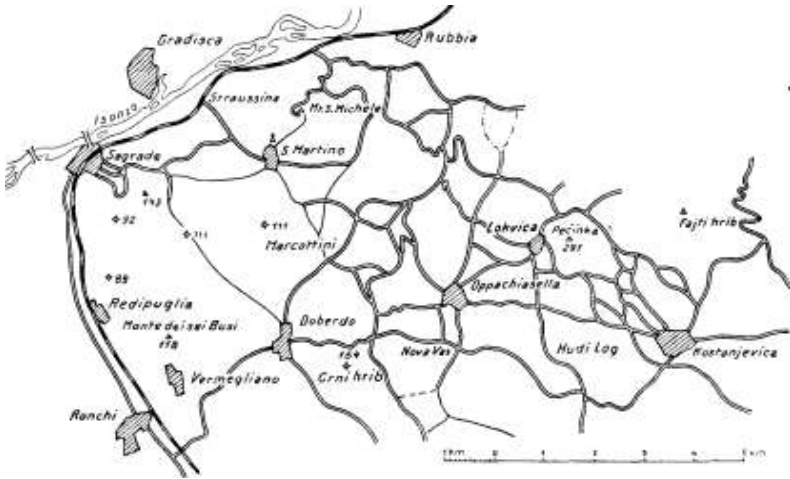
Olasz harctér. Karintia.

Az e. május 27-én Mezőlaborcban vonatra szállt és 31-én a karintiai Oberdrauburgban rakodott ki. Innen Norsachra ment. Junius 4-én az c. *Karintia* határa felé közeledett. A székely zlj. Gundersheimon át Stranigot, 7-én Weidenburgot érte el, majd 9-én Mauthencn át a *Plöcken-szoros* irányába folytatta menetét s e közben Rohr tbk. hds.-parnokkal és József kir. herceg hdt. parnokkal találkozáván, mindkét magas előjárótól kitüntetően elismerő szavakat kapott és szeretetadományban részesült. A zlj. ezután az Angerbach völgyében heves tűzérségi tűzben, nehéz éjjeli menetet hajtott végre, mellyel elérte a *Gr. Pal -φ-* lejtőjén és a *Freikofl -φ-* 1757-en kijelölt állásait.

Junius 14-én tűzérségünk heves előkészítése után a székely zlj. a *Gr. Pal -φ-*1808 ellen támadást hajtott végre, mellyel, noha a Promos -φ- 2195-ről rendkívül heves tűzérségi tüzet kapott, sikerült előrejutnia s lábát az ellenség fedezékéhez közelebb megvetnie. Az olaszok sorozatos ellentámadást! hajtottak végre, de a zlj. elért helyéről tapodtat! se tágitott.

15-én az egész zlj. fedezéke pergőtűzet kapott, de ez ellenállóerejét annyira nem rendítette meg, hogy a következő napon el tudta foglalni az ellenségnek a Freikoflen lévő állását s azt az alpiniek többszörös ellentámadása dacára is megtartotta.

A következő napok az állásnak megfelelő kiépítésével teltek el. Ennek a munkának elvégzésére annál is égetőbb szükség volt, mert az olasz tüzérség a legkülönbözőbb kaliberű ágyúkat állította sorompóba csapataink fedezékének szétrombolására.

14. sz. vázlat.

1915. VII. 13-31.

Bátortffy őrgy. más beosztást kapott s a 82. zlj. parságái Szerb szds. vette át.

Július 11-én a 61. e.-et csoportonként kivették a tűzvonalból és az Isonzóhoz rendelték. A III. (székely) zlj. a Freikoflen lévő állásban maradt.

Isonzó. Karszt-fennsík.

A 61. e. az Isonzó mentén igen kemény harcokat vívott s ekközben nagy veszteséget szenvedett. Emiatt 25-én retabliungra küldték. Mivel nyilvánvaló volt, hogy az olaszok az Isonzó mentén újabb nagy erőpróbára készülnek (2. Isonzó csata), itt harcállásokat kellett vele szembe állítani. Így került Karintiából az Isonzóhoz a többek között a székely zlj. is. Érkezése

a 61. c. felváltásával egy napra esett. A zlj. Gradiskától délre a -φ- 143-on a 76. e. egyik zlj.-át váltotta fel. A zlj. mindössze két napig maradt a tűzvonalban. Ekkor a II./61. zlj. foglalta el helyét s a 82. zlj. kb. 800 lépésnyire a fedezék mögötti mint tartalék helyezkedett el. (Lásd 14. vázlat.)

29-én este az olaszok a II. zlj. állása ellen rendkívül nagyere jü támadást haj toltak végre. Egyik rohamoszlop a másik után tört előre és omlott össze a II. zlj. gp.- és puskatüzében. Az ellenségnek nagy veszteség árán mégis sikerült támadási egészen a fedezék mellvédjéig előrevinnie. Ekkor előrrohant a III. zlj. A székelyek a mellvédre ugrottak, véres kézitusáti vívtak s az ellenséget nemsokára megfutamították.

31-én a mi csapataink intéztek támadást, még pedig a -φ-197 ellen. Ez alkalommal Petrik 82-cs szds. fejlődéstől hősi halált halt. A támadás a nagyobb erő szívós ellenállása következtében nem sikerült.

1915. VIII. 1-9.

Augusztus 1. és 4-e közt az e. egész állása pergőtűzet kapott. Az olasz tüzérség az alig-alig gránátálló fedezéket a legnagyobb kaliberű lövegekkel lőtte. 4-én délután a -φ- 197 közelében fekvő erdőből nagy olasz tömeg indult rohamra és sátáni elszántsággal és bátorsággal haladt előre egészen a két zlj. romhalmazzá lőtt fedezékéig. Kézitusára került a sor, melyben a II./61. és a székely zlj. egyforma hősiességgel állta meg helyét. Mindkét zlj. szokatlanul nagy veszteséget szenvedett!, de az ellenségnek talpalatnyi földet se engedett át.

Augusztus 5-én Varsó és Iwangorod elfoglalásának híre az olasz harctérre is elérkezett s az újbóli tobzódó pergőtűztől megiritkult védőcsapatok közt! lelkes hangulatot teremtett.

7-én és 9-én megsemmisítő tüzérségi előkészítés után az olaszok ismételten tömegtámadásokat hajtottak végre. Mindkét alkalommal kézitusára került a sor s az ellenség vereséget szenvedett, noha a két zlj. rommálőtt fedezékben védekezett. A 9-i támadás .alkalmával Szerb szds., a székely zlj. parnoka is megsebesült.

A két szörnyű erejü támadás a mi csapatainknak is rendkívül nagy veszteséget okozott, miért is a székely zlj.-at még 9-én este felváltották és retablirungra Segelibe rendelték. A zlj. létszáma annyira leapadt, hogy maradványát fel kellett oszlani a 61. e. szd.-ai között. Ezzel a székely zlj. egyelőre megszűnt, hogy később újjáéledjen.

Az újonnan kinevezett ddr.-parnok, Bádoki Soós Károly ezds., ki a 82-es bakát az orosz harctérről jól ismerte, 15-én megszemlélte a 61. e-et s annak eddigi teljesítményéről az őszinte elismerés hangján nyilatkozott.

1915. VIII. 9-21.

Mivel az ellenség szívós támadásait naponként többször, szinte azt mondhatnók, hogy óránként megismételte, s ezzel csapataink ellenállóerejét erős próbára tette, a legtöbbet szenvedett csapatokat se lehetett hosszasan pihentetni, mert a tűzvonalba minden puskára égető szükség volt. Ez volt az oka, hogy augusztus 15-én a 61. e. jól megérdemelt pihenőjének is végeszakadt s az e. 16-án, San Marlinonál új harcállásba került.

Az e. 17-e és 20-a között gyilkos tüzérségi tűzben állott, de azért tűrhető fedezéket! épített, sőt az arcvonala előtt több aknát is sikerült elhelyeznie.

21-én valóságos megsemmisítő tüzérségi tűz szakadt! az e. fedezékére. A legnehezebb kaliberű lövedékek egész árokrészeket tüntettek el a föld színéről. A gyalogság e tűz oltalma alatt lassacskán clőrekúszott s az egyik szélőlött üres árokszakaszban befészkelte magát. A többi pontokon az emberek változatlanul kitartottak. Keresztes Mihály 82-es hdgy., ki ekkor az 5./61. szd.-ot vezényelte és tartalékviszonyban az arcvonala mögötti tartózkodott, ellentámadásra indult. A szd. haláltmegvető elszántsággal csapott le az ellenségre s ezzel puskatussal és szuronnal elkecseregett kézitúsát vívott, de az újabb és újabb erősítéseket nem sikerült legyűrnie. Az ellenséget az elragadott állásból csak a következő napon végrehajtott ellentámadás vetette ki.

Az 5. szd. vesztesége óriási volt. Maga a hős szd.-parnok, Keresztes hdgy., ki már a Zjar hegyen vívott harcokért III. oszt. katonai érdemkeresztet kapott, hősi halált halt. Osztóztak sorsában Varga zls. és Bíró hadapród; a szd.-hoz beosztott többi zls. és hadapród mind megsebesült. A 12./61. szd. egyik 82-es szakaszparnoka, Lőrinczy Sándor zls. az állásába behatolt ellenséget kézitúsában elűzte. Ezért a fegyvertényért I. oszt. ezüst vitézségi érmet kapott.

1915. VIII. 22-X. 28.

Augusztus 22-e és október 20-a között az e. hol a tűzvonalba, hol retablírungra volt. Kimagaslóbb harci eseményben nem vett részt.

A S. Isonzo-csata kezdete, október 20-a a fedezékben találta az e.-et.

Az olasz tüzérség már hajnalpirkadás előtt munkába lépett. A repülők az egész *Doberdo-fensíkot* bombákkal szórak tele. 9^h-ra a tüzérségi tűz pergőtűzzé fajult s az árok legnagyobb részét teljesen betemette. Ekkor az olasz gyalogság előretört s némely ponton sikerült csapatainak elsöpört fedezékébe behatolnia. Dühös közelharc fejlődött ki. A tartalékokat bevetették s a védők ezek segítségével az ellenséget megverték. Az olaszok szörnyű veszteséget szenvedtek. A 61. e. egymaga 100 foglyot ejtett; legalább ötszörennyi olasz katona holtteteme fedte a csatateret.

21-én az egész előző napi színjáték megismétlődött. Az e. fedezéke előtt egész hullatömeg hevert...

24-én a 61. e. intézett támadást; ennek eredménye 3 tiszti, 41 legénységi fogoly és egy zsákmányolt gp. volt. Csapataink támadóerejét eszerint a nagyobb számú és a hasonlatlanul jobban felszerelt ellenség szakadatlan élénk tevékenysége se bénította meg.

Ezután háromnapos viszonylagos nyugalom következett, Október 26-án két 82-es menetszd. bevonult az e.-hez.

1915. X. 28-XI. 22.

28-án újabb pergőtűz és újabb gyalogsági tömegtámadás. Az olaszoknak sikerült az e. fedezékének egy részét elfoglalniuk. Az e.-tartalék ellentámadást hajtott végre; 2 tisztet, 3 tisztjelöltet és 69 legényt elfogott s az elragadott árokrészt részben megtisztította. A ddr.-tartalék másnap a még olasz kézen maradt fedezékszaksaszt is visszafoglalta, miközben újabb 11 olasz katona csapataink fogságába esett.

Éjjel a sokat szenvedett e.-et felváltották. Segetire ment, ahol Szőnyi István fhdgy. vezetésével egy fél 82-es menetzlj. várt reá.

De az e. pihenője ezúttal valóban igen rövid volt. November 2-án este már ismét tűzvonalba rendelték és 4-én máris rendkívül forró napja volt.

Az olasz nehéz tüzérség már a kora reggeli órákban teljes erejével működött és emberben, anyagban igen nagy kárt tett. Dél táján a gyalogság is megmozdult, de az e. a rohamoszlopokat véres fejjel kergette vissza. Délután megismétlődött a támadás s az ellenségnek ez alkalommal sikerült az e.-től 50 m.-nyi árokrészt elragadnia. Az ellenség *Avanti, Sawoya. Caravaggio* csata-

kiáltással egyik rohamot a másik után hajtotta végre, mígnem az e.-től újabb, ezúttal hosszabb árokszakaszt: sikerült elfoglalnia. De győzelmi tudata most is tiszavirág éltű volt. *Az e. állását tartalékok igénybevétele nélkül hiánytalanul visszafoglalta*, noha lövészere már teljesen elfogyott.

Ez a 61. e.-nek s a székely bakáknak egyik legveszteségteljesebb, de mégis legragyogóbb napja volt.

1915. XI. 22-XII. 5.

A 4. Isonzó-csatát szintén *San Martinónál* vívta meg az e. November 7-étől 12-éig a segeti táborban pihenőn volt. Ekkor a tűzvonalba visszarendelték. Az ellenség 13-ától 20-áig szakadatlanul hevesen lőtte San Martinot s a község előtt csapataink fedezékét. A nyolcnapos tüzérségi előkészítést 21-én gyalogsági támadás követte, de ez az egész vonalon meghiúsult!. 22-én hajnalban valóságos pusztító tüzérségi tűz következett, mely San Martinot rövid pár óra leforgása alatt majdnem teljesen eltüntette a föld színéről. A szörnyű tűz oltalma alatt az olasz gyalogság gyors ütemben előretört s az árokban ütött réseken át a romokban heverő község felé közeledett.

A II. zlj. parnoka a tartalék-szd.-dal a község kellős közepén lévő ciszternában tartózkodott és nem is sejtette, hogy az első vonalban baj történt. Egyszerre csak a rohanástól teljesen kifulladt székely baka jelentkezett s hírül vitte a zlj.-parnoknak, hogy az olaszok kényelmesen átsétáltak a megszállókkal együtt megsemmisült árokrészeken s immár a község felé tartanak. Valóban, a község szélétől nem messze megjelent egy olasz tiszta, ki újabb rohamra tüzelte csapatát, mely kb. két szd.-ból állott. Szőnyi István fhdgy. 82-es szd.-a lassan hátrált az ellenség elől, míg végre megállt s az olaszokat is megállásra kényszerítette. A szd. ellentámadásra készülődött s ezt nemsokára puskatűz nélkül, »hurráh« kiáltással, szuronytszegezve olyan mindent elsöprő lendülettel hajtotta végre, hogy az aránytalanul nagyobb számú ellenséget részben elfogta, részben megfutamította s ezután eredeti árokrészét újból megszállta. A rohamozók élén 65 emberével Gyergyófalvi Gereőffy Géza zls., Szőnyi fhdgy. szd.-ának egyik szakaszparnoka haladt s kimagasló, kipróbált hősiességével, annak fényes sikeréhez, tekintélyesen hozzájárult s ezzel az arcvonaltörését, azaz felgöngyölítését megakadályozta. Ezért a ragyogó fegyvertényért Szőnyi fhdgy. III. oszt. katonai érdemkeresztet kapott, *Gereőffy zls.-t* pedig arany vitézségi éremre adta be. József

kir. herceg hdt.-parnok *csodálatos hősiességgel véghezvitt, nagy eredményük* szavakkal láttamozta Gereöffy zls.-ről kitüntetési javaslatát.

Az e. fenti fegyvertényéről 1915. november 25-én a Höfer-jelentés is beszámolt, mondván: »A 61. e. leküzdhetetlen erővel tartotta állását.«

Az e.-et december 5-én felváltották s egészen 1916 február 13-áig retablírunгон volt. Ezt a pihenőt: valóban kiérdemelte...

1916. I. 3-IV. 11.

Január 3-án Boroevic Szvetozár gytk., hds.-parnok, január 14-én pedig Károly Ferenc József szemlélte meg az e.-et. A trónörökös sok embert személyesen dekorált. Február 6-án József kir. herceg, hdt.-parnok szemlélte meg az e.-et; Gereöffy Géza zls.-t maga elé vezettette s az arany vitézségi érmet személyesen tűzte mellérc.

Február 24-én az e. a *Doberdon San Mártimmal* ismét tűzvonalba került, de ezúttal kitűnő fedezéket vett át, melyben még a legnehezebb olasz kaliberek se tettek sok kárt. 27-én az e. a -φ- 197 ellen tűzzel való rajtaütést! hajtott végre; mint előreküldött járőrök megállapították: elég szép eredménnyel.

Március 4-én a szegedi 46. e. felváltotta az e.-et; utóbbi Segetihez ment s itt 13-áig baraképítési munkát végzett. Ekkor kilenc nap előtt átadott fedezékét ismét elfoglalta s az 5. Isonzó-csatát is itt küzdötte végig. De ez az e. arcvonalán csupán a heves tűzérési- és aknavető párharcra élénkített állásharc jegyében folyt le és semmi különösebb eseményt se hozott. Mindkét! fél alapos repülőfelderítést végzett.

Április 11-én felváltották az e.-et, mely retablírungra ment. Gelb altbgy., ho.-parnok és Soós ezds., ddr.-parnok a segeti táborban megszemlélték az e.-et s ténykedése felől a legteljesebb elismeréssel nyilatkoztak. A szemle alkalmával revolver-céllövőverseny volt, melyen József kir. herceg is résztvett s az első díjat elvitte... A bakák s a legyőzött tiszték ezután még nagyobb csodálattal tekintettek magyar kir. herceg-hdt.-parnokokra, akiben most már Jókai regényhóst láttak.

1916. IV. 21-VI. 19.

Április 21-e és május 10-e közt az e. részben tűzvonalba volt. részben pihent vagy tartalékviszonyban állott. Május 10-én a 10. szd. az ellenség pokoli tüzeiben egy San Martino szegélyén tátongó tölcserő, szállott meg s az e.-et ugyané nap éjtszakáján

tűzvonalba rendelték. Az ellenség aknavetőinek és tüzérségének tüze főként a 10. szd. tölcserére irányult s a megszállók közt nagy pusztítást vitt véghez. A sok hősihalott között volt Inczeffy zls. is.

Május 13-án nehéz tarackjaink az olasz állásra belőtték magukat, mire 1-én 15h-tól 21^h-ig mindenféle kaliberből megsemmisítő tűz szakadt alá az ellenség fedezékére. Az olasz álláson még sűrű por- és füstfelhő feküdt, úgyhogy az előkészítő tűz hatását még látni se lehetett!, mikor kéziigránátos járőrök rohantak előre s kemény közelharc után az olasz állásban lábukat megvetették. Ugyanekkor a V29. szd. és a rohamjárőrök is az ellenségre rohantak, 3 tisztet, 150 legényt elfogtak, 1 gp.-át és 3 lángszórót zsákmányoltak. De az ellenség se maradt tétlen: az elragadott árokrészre valóságos kézi- és gyújtógránát-záport zúdított, majd lendületes ellentámadást hajtott végre. Minden erőfeszítése hiábavalónak bizonyult: elvesztett! árokrészét nem tudta visszafoglalni.

18-án felváltották az e.-ef, mely a segeti táborban gázvédelmi kiképzésben részesült.

Június 19-ig nem fordult elő különösebb esemény. Az e., ha tűzvonalba volt, állásharcot vívott, ha segeti táborban tartózkodott, a gázvédelemben gyakorolta magát. Június 19-én az időközben hadilétszámra kiegészítődőtt e. székely legénységéből 61./82. zlj. elnevezés alatt a székely zlj.-at újból megalakították.

1916. VI. 28-VIII. 4.

28-án a doberdói arcvonalszakaszon a csapatok *gáztámadást* hajtottak végre. Ennek borzalmas hatása volt s legalább 10.000 olasz katona életébe került. Miután a klórgáz a maga pusztító munkáját elvégezte, járőrök mentek előre, elfoglalták az olasz 1. állást, sőt egyes pontokon a 3. állásba is behatoltak, miközben kb. 200 olaszt elfogtak, 2 ágyút, 2 aknavetőt, több gp.-át és számos puskát zsákmányoltak. Ezután az ellenség néhány védelmi fészket levegőbe röpítvén, az állásba visszatértek, úgyhogy az ellentámadásra előretörő olasz csapatokkal már össze sem ütköztek. Erre a gáztámadásra azért volt szükség, mert az olaszok nyilvánvalóan elárulták azt a szándékukat, hogy a Bruszilov-támadással kapcsolatban ők is nagyobb vállalkozásra készülnek. Ebben kellett őket megakadályozni. Ez sikerült is. Az ellenség kezdeményezési erélyét hetekre elveszítette.

Julius 8-tól 15-ig az e. pihenőn, majd 15-től 24-ig tűzvonalba volt. Ekkor felváltották. A székely zlj. a segeti táborba került. József kir. herceg a doberdói fensik megvédésének évfordulója

alkalmából hdt.-ének 10.000 K-át adományozott;. Ezt az összeget felosztották a bakák között.

Julius 31-én az e. ismét tűzvonalban volt s a következő napokon az aknavetők pergőtűzétől igen sokat szenvedett.

1916. VIII. 4-9.

A 6. *Isonzo-csata* az augusztus 4-én Selzre és Monfalconéra valamint a *Monte San Michelére* összpontosított, az eddigiéknél is szörnyűbb pergőtűzzel kezdődött. Ez a tüüz nemsokára átterjedt a San Martino-szakaszra is. Az e. kitűnően megépített fedezéke a kora délutáni órákban már romokban hevert. 15^h táján olyan vértpezarló olasz tömegtámadás indult meg, amilyent ezen a harc-téren még senkisémet látott!. Az e. gp.-ái az egyik zárt tömeget a másik után kaszálták le, de szakadatlanul ujak törtek előre. A mindenkor szívósan harcoló olaszok ezúttal a szokottnál is nagyobb erélyt és elszántságot tanúsítottak. Az egész Doberdo visszhangzott hangos »Avanti kiáltásuktól s ennek nyomában a védelmi vonalra mindegyre új és új hullám verődött. A legnagyobb eréllyel megrohant pont, a Monte San Michèle az ellenség kezébe esett. Csapataink ellentámadása itt eredménytelen volt s ez a fontos támpont az olaszé maradt.

Augusztus 8-án iszonyatos tüzérségi előkészítés után az ellenség rohamának főcélpontja az e. fedezéke lett. De az e. nem tágitott. Az állásba immár helyenként behatolt, rendkívüli hősiességgel verekedő ellenséget visszavetette. Az e. és *külön a székely zlj.* József kir. hercegtől ritka szép dicséretet kapott.

De a 61. e. s a székely zlj. hősi kitartása mindhiába volt. Az olaszok több helyütt győzelmet arattak s ezért az e.-et is hátrább kellett venni. Ezért parancsot kapott, hogy 10-én éjjel állását ürítse ki s Lokovicánál új fedezéket szálljon meg. Az éjszaka folyamán az ellenség rohamjárőrei az állás megközelítésével kísérleteztek, de a védők ott tartózkodásuk utolsó pillanataig hűen megvédték fedezéküket.

Augusztus 9-e az e. egyik legforróbb csatanapja volt. A tüzérség már hajnalban iszonyatos pergőtűzet adott; egyetlen szd. fedezékébe egyszerre 8-10 akna vágott be. A 10./61. szd. a szó igazi értelmében megsemmisült. A Sagrado-szakaszon a gyalogság nem kevesebb mint 11 rohamot hajtott végre ezen a napon anélkül, hogy az e.-től egy méternyi árkot sikerült volna elragadnia.

1916. VIII. 9-31.

A kiürítésnek éjjel mégis végbe kellett mennie. Az e. Lokovica-Nova Vas vonalát szállotta meg, de innen a következő nap (11-én) a 41. e. felváltására a -φ- 212 és -φ- 222 közti harcállásba rendelték. Itt az ellenség előző nap elragadta a 41. e. tulajdonképeni fedezékét, úgyhogy *az e. lövészlyukakból álló, rögtönzött védelmi állásba került.* Augusztus 13-án és 14-én az e. az ellenség pergőtüzében és sorozatos támadásaitól ehhez a helyzethez méltóan sokat szenvedett, de azért egyetlen lépést se hátrált. 14-én éjjel a székely zlj.-at felváltották s mint ddr.-tartalékot, Pecinkára rendelték, ahonnan 15-én az e. időközben ugyancsak felváltott többi zlj.-aival a Temnica és Lipa közti erdőbe ment s itt tábort ütött.

Öt nap múlva, azaz 20-án az egész e. a plenski táborba ment. A székely zlj.-at 21-én a -φ- 265-től délre, tűzvonalba rendelték. A fedezék itt is gyenge volt, de az olasz tüzérség néhány napig meglehetősen csendben maradt s annak megerősítésére ezzel némi időt adott. Augusztus 27-én azonban a zlj. vonalára pergőtűz szakadt.

Augusztus 28-án az oláh hadüzenet híre az olasz harctérre is elérkezett. Oláhországnak ez a hűtlensége, mely azonban az ország történelmi múltja következtében senkit se lepett meg, különösen a legközvetlenebbül érintett: székelyek közt hihetetlen elkeseredést és érthető bosszúvágyai keltett.

Az olaszok az egész vonalon tűzzel való rajtaütést! hajtottak végre s utána következő »Eviva« kiáltásuk megreszkedtetete a levegőt.

Erdély. Gyergyói havas.

A székely zlj.-at augusztus 31-én felváltották s ami egészen természetes volt, Erdélybe küldték, hogy testvéreivel vállvetve örökjék szűkebb hazája *vérrel örökre magyarrá avatott határain.*

1916. VIII. 31-X. 18.

A székely zlj.-nak ezzel hő vágya és József kir. herceg többszörösen előadott kérése teljesült.

Hajek alezds., a 61. e. parnoka szép beszédben méltatta a székely bakák heroikus küzdelmét és hervadhatatlan érdemeit. Mély sajnálkozását fejezte ki távozásuk felett, de hangsúlyozta,

belátja, hogy a székely bakák helye az adott helyzetben Erdély határán van.

Comenben József kir. herceg várta a zlj.-at, melytől jóságos szívvvel búcsúzott. Őfensége bucsuparancsot is adott ki s ebben azt mondta, hogy a szűkebb hazája védelmére induló zlj. a Kárpátokban és az Isonzó mentén egyaránt *heroikus hősiességgel*, *»példátlan bátorsággal«* és *odaadó katonahűséggel*» verekedett.

1916. X. 18-XI. 9.

A Petrovics hdgy. parsága alatt fél-zlj.-já átszervezett székely zlj.-jal, mely az olasz harctérről szeptember közepén indult el, október 1-én már *Erdélyben* találkozunk. A fél-zlj. 6-áig Szakállon – a Mezőségen – a Segner-csoport tartaléka volt Innen Marostorda-Udvarhely, majd Csíkmegyébe Oláhnádasra, 7-én Szakadatra, 8-án Parajdra, 10-én Fogadókeretre, 11-én Gyergyócsomafalvára, végül 13-án Hágótőljára ment, ahol Macsevszky alezds. csoportjának (V./62. és V./63. zlj.-ak) kötelékében még ezen a napon két ellenséges rohamot visszavert. Ez annál nagyobb teljesítmény volt, mert a bakák a köves talajon, szerszám hiányában, megfelelő fedezéket se tudtak ásni.

Október 18-án a fél-zlj.-parságát Ubaldini szds. vette át. Az ő közbenjárásának köszönhető, hogy a fél-zlj. szerszámokai, telefon és dróthuzalt kapott, mely utóbbi eszközzel az őserdőben lévő védelmi állását némiképpen megerősíthette.

November 3-án az ellenséges tüzérség hevesen lőtte a fél-zlj. vonalát. Mivel az erdélyi arcvonalon ekkoriban még nagyon kevés tüzérség volt, ebből a fontos fegyvernemből erre a szakaszra se jutott, úgyhogy csapataink tüzérségi oltalom nélkül állták az ellenség tüzét.

Az ellenség 5-én az V./63. zlj.-at meglepték s a Réczefalvától keletre, a ^1163-on lévő állását elfoglalták. Ez a zlj. -φ- 1222 és -φ-1003 vonalába ment vissza, mire a fél-zlj.-at is hátra kellett rendelni. Markos hdgy. szakaszával és két gp.-val 19.30 h-kor elindulva a Nagyrézpaták völgyébe, a -φ- 794-re ment s itt; felvevőállást szállott meg. A fél-zlj. másfélórával később szintén elindult s rendkívül nehéz menettel, késő éjtszaka, a felvevőállásba érkezett. Azonnal járőröket küldtek előre. Ezek máris két foglyot ejtettek, amiből arra kellett következtetni, hogy az ellenség csapataink nyomában van.

Újabb ellenséges támadásra mégsem került sor. 8-án a német

8. e. részei a fél-zlj.-at felváltották; utóbbi mint Szabó ezds. ddr.-ának tartaléka a Somlyó-patak völgyébe ment.

1916. XI. 9.-XII. 8.

9-én a fél-zlj.-at felriasztották és mint tartalékot, a *Paltinis*-hegy melletti -ψ- 1168-ra (Gyergyói havas) előrendelték. Ubaldini szds. észrevette, hogy az ellenség rajvonalának szárnya fedezetlen, miértis a 2. szd.-ot négy gp.-ával ennek átkarolására tűzbe vetette. A szd. alig kezdte meg az előnyomulást. mikor a -φ- 1292-ről ő maga is oldalazó tűzbe került. De a kis csoport támadását ez a kellemetlen esemény se akasztotta meg; a 2. szd. két gp.-ával egészen az ellenség drótkadályáig hatolt előre, ahol megállapodott és kedvező pillanatra várt. Ez 13.15[^]-kor elkövetkezett. Hajdó és Péteriiy zls.-ok szakaszaik élén betörték az állásba s ott megvetették a lábukat. 14 h-kor megérkezett az V./62. zlj. s ezzel a szd. vakmerő vállalkozásának eredménye, biztosítva volt. Hajdó Albert zls. ezért a – szülőhelye közelében – végrehajtott kiválóan hősi és sikeres vállalkozásáért arany vitézségi érmet kapott. A szd. ennél az alkalomnál 4 hősihalottat és 21 sebesültet veszített.

A fél-zlj. 10-én a -φ- 1292-1 szállotta meg. majd 12-én a φ-1327 irányába előrenyomult. Mivel az előnyomulás útját az ellenség egész hosszában pásztázni tudta, az emberek hason csúszva mentek előre.

13-án és 14-én a -φ-1327 birtokáért elkeseredett harc folyt.

15-én az oláh gyalogság, alapos tüzérségi előkészítés után, támadásba ment át s a fél-zlj.-jal együtt a szomszédos német csapatokat is visszaszorította. A nagyon leapadt létszámú fél-zlj. (a 2. szd. 58 ember) ellentámadása sem ezen. sem a következő napon nem sikerült, mire a fél-zlj.-t. mint ddr.-tartalékot, a Somlyó-patak völgyébe rendelték.

17-én a fél-zlj.-parságát ismét Petrovics hdgy. vette át. A fél-zlj. november végéig mint a Szabó-ddr. tartaléka az arcvonal mögött különböző pontokon állott, december 1-én pedig Ditróra ment. itt vonatra szállt, 3-án Kézdivásárhelyre érkezett, ahonnan útját gyalogmenettel Nyújtódon át Breckre folytatta s végül 8-án az anyaezredhez bevonult.

A legénységet felosztották az e. zlj.-ai között.

Ezzel önállóságát elvesztette ugyan, de nem a hírnevét, mely a kárpáti és a doberdoi hősi harcokkal örökre egybeforrt.

Vas-székeley emléktábla a Hadimuzeumban.
1930 V 4.

Hősök emlékkövének megkoszorúzása. 1930. V. 1.
Középen polgári ruhában báró Waldstätten, attól balra
kalappal Miltner ezredes, a bécsi küldöttség vezetői.

X.

Bajtársi összejövetelek, emléktábla, ezredtörténet

Az 1919. forradalmi év kegyetlenül szétszaggatta az ezredet, melynek egy-egy tekintélyes része amúgyis Szicília és Szibéria fogolytáborában sínylődött. Azok, kik a fogság keserű kenyerétől megszabadultak, szintén két ország lakói lettek. Ezeknek az a része, melyet családi viszonyai elszakíthatatlan kötelékkel fűzött Erdélyhez, inkább nyakába vette a rabigát, otthon maradt és a megszállóktól, különösen eleinte, sok mártíromságot szenvedett. Azok viszont, akik nem mentek haza Erdélybe, vagy az internálás sikerült elkerülniök, azok a székely ho. kötelékébe léptek s tovább harcoltak szűkebb hazájuk szabadságáért.

A háború utáni évek egyébként is kivétel nélkül mindenkinek annyi gondot akasztottak a nyakába, hogy érzelmi kapcsolatok ép-ségbentartására és ápolására bizony alig-alig maradt időnk.

Így érthető, hogy az ezred egykori tagjai nem tarthattak fenn egymás között kapcsolatot. De ez az állapot csak 1922-ig tartott. Ekkor az ezred utolsó békebeli és első háborús parancsnoka, vitéz Füleккеlecsényi Szende Ferenc altábornagy vette kezébe az ügyet és az ezred Csonka-Magyarországon élő tagjaiból nemsokára sikerült a »82-es Bajtársi szövetség«-et megalakítania. Lux és vitéz Gerley őrnagyok Szendének odaadó támogatói voltak.

A bajtársi szövetség első ténykedése az volt, hogy az elesett hősök lelkiüdvéért gyászistentisztelet tartatott. Ezen az ünnepségen a többek között Kövess tábornagy, az ezred békebeli és háborús hadtestparancsnoka, báró Gaudernak egykori nagyszebeni hadtestparancsnok, lovag Henriquez gyalogsági-tábornok és Papházy ezredes, a 82-esek egykori ezredparancsnokai is résztvettek.

Ettől kezdve a szövetség egyre élénkebb tevékenységet fejtett ki abból a célból, hogy a világhírű ezrednek örökidőkre szóló és méltó emléket állítson.

A románok romboló dühe természetesen nem tűrte meg Székelyudvarhelyen a Vas-székely-szobrot. A *Magura Casinuluion* se-

hogyan se boldogultak az élő vas-székellyel, ezért a szobor vas-székelyen töltöttek ki ádáz bosszújukat. Az ezred hősiességét hirdető szobor megsemmisült. A bajtársi szövetség új emlékművet akart helyébe állítani és ezt a nemes elhatározását csakhamar valótaváltotta. Ma – egyelőre – Budapesten, a magyar katona panteonjában gyönyörű *márvány emléktábla* hirdeti, hogy volt egyszer egy világégés, melynek szörnyűsége felülmúlt minden emberi képzeletet és ebben a világégésben volt egy székely ezred, mely számtalanszor tizedrészére fogyott de meg nem tört soha!...

Az emléktábla elkészítése természetesen anyagi áldozatot követelt. Ezen a téren főként! közismert katonaköltőnk, a székelykeresztúri születésű *Molnár Sándor* főhadnagy, egykori 82-es zászlós szerzett magának *kimagasló érdemet*. 1927-ben a Zeneakadémián szerzői estet tartott, melynek több mini 700 pengőt kilevő tiszta jövedelmét, az emléktábla-alap javára felajánlotta. Ez a lelkes tiszt később Kecskeméten is székely estet rendezett s ennek jövedelmét is az emléktábla-alapnak szolgáltatta be. A 82-es bajtársi szövetség hála és elismerése jeléül. Molnár Sándor főhadnagynak ezüst babérkoszorút nyújtott át.

A jó példa meghozta a hatást. Az emléktábla elkészítéséhez szükséges összeg most már meg is volt, sőt a megindult gyűjtés az ezred történetének megírását; is lehetővé tette.

A bajtársi szövetség alapjának megerősödése körül még különösen Bagi Lajos (Kecskemét), Horváth Ferenc (Székesfehérvár), dr. vitéz Lőrinczy Sándor és Perl Gyula (Budapest) áldozatkészséggel, illetőleg buzgalommal jártak elől.

A magyar 82-esek szeretettel és hűséggel gondolnak osztrák származású, jobbára Bécsben élő volt ezredtársaikra, akik Rastenfelsi Rittner Frigyes és báró Waldstätten Egon ezredesek köré csoportosultak, az érintkezést magyar bajtársaikkal fenntartották s az alap megerősödéséhez is hozzájárultak.

Az emléktábla leleplezése a Hadimúzeumban 1930 május k-én, fényes ünnepség keretében történt meg.

Az ünnepségen – fájdalom – az ezred két nagynevű parancsnoka, Szende Ferenc altábornagy és Papházy Kornél ezredes már nem jelenhettek meg, mert előzőleg mindketten megtértek hősihalott 82-es bajtársaik körébe.

Az ünnepi meghívón az alábbi szöveg szerepelt:

Ezredünk a világháború forгатagában mindig hősiességgel és dicsőséggel harcolt Nagymagyarországért s ebben édes székely

hazánkért. E titáni küzdelemben számtalan bajtársunk hullatta vérért, áldozta fel életét!, kiknek kegyeletes emlékét, haláltmegvető bátorságát és hősiessé önfeláldozását hadd őrizze és hirdesse mindig ez az emléktábla, melyet most állítottunk fel Csonkamagyarországon mi maradékszékelyek! Legyen ez a tábla egyben márványnál és ércnél maradandóbb symboluma elesett 82-es bajtársaink iránt érzett mélységes szeretetünknek, hálánknak és mindennekfelett annak a kötelességérzetnek, mely szakadatlanul drága hazánk visszaszerzésére ösztönöz bennünket! Érezzük, hogy hazátlanul bolygó társaink lelkének ezzel tartozunk megadni azt! a megnyugvást, hogy szabad hazában, testvéri szeretetben forrjon össze mégegyszer s edződjék vassá örökre a két testvér: a székely és a magyar!

Az ünnepséget a r. k. helyőrségi és a várbeli protestáns templomokban tartott! istentisztelet vezette be. A templomokból az ünneplő közönség a Hadimúzeumba vonult, ahol a »Törekvés« dalárdája a Hiszekegyet adta elő. *Ófensége József kir. herceg* a székely bakák jószágos atyja, megkapó szavakkal emlékezett meg az ezred hősiességéről. A szobor megkoszorúzása előtt vitéz Lemhényi Gábor Antal ezredes – régi 82-es – üdvözölte a kir. herceget, majd Székely Gyula 82-es hadnagy, Agyagfalvi Hegyi István gyönyörű, erre az ünnepi alkalomra irt ódáját adta elő.

Az ünneplő közönség közt a legérdekesebb csoportot a székely Gábor Áron-Egyesületnek Sikolya volt 82-es őrmester vezetésével megjelent tagjai alkották. Az örömteljes viszontlátásra összegyűlt ott mintegy 150 volt 82-es bajtárs, régi békebeli 82-esek és 7-8 esztendeig Szibériában sínylődöttek is.

Az emléktábla leleplezése után a *Hősök Emlékkövének* megkoszorúzása következett. Itt vitéz Nagyernyei Kelemen Béla ezredes mondotta az ünnepi beszédet.

A Hadimúzeumban az emléktáblát báró Waldstätten ezredes, a Mária Terézia-rend lovagja a saját nevében, itt a hősök emlékkövét az osztrák származású 82-esek nevében megkoszorúzták.

Az osztrák 82-esek küldöttségének tagjai Waldstätten ezredesen kívül Rittner ezredes, Hayek és dr. Kadletz főhadnagyk voltak.

Külön meg kell emlékeznünk dr. Paál Ferenc századosról – volt 82-es hadnagyról-, ki mint a ezredemlékbizottság tagja, az ünnepély és az összejövetelek rendezése körül lelkes tevékenységet fejtett ki.

Hosszas vajúadás és nagy nehézségek leküzdése után, Kelemen

ezredes irányítása mellett végre sikerült; az ezred történetének megörökítése is.

Az ügy technikai támogatóiként felemlítjük elsősorban Gerley őrnagy, dr. Bokor hadnagy nevét, Bana főhadnagyot, ki a harctéri fényképek nagy részét bocsátotta rendelkezésre és Szabó István Andor főhadnagyot, aki a könyv nyomdai munkálatainak átvizsgálásával érdemelte ki a bajtársak elismerését.

XI.

Tisztek név- és kitüntetési jegyzéke (bezárólag a háború folyamán idegen csapattestek tol beosztottakat.)*

Ezredesek:

Conrad Rezső Kék. 3., B. kée., E. kée.
Knöfler József Kék. 2. 3., Ltr.-lvg., Vkr. 2. 3., Fjr.-lvg., B. kée., E. kée.
Nedeczki Nedeczki László Kék. 3., stb.
Nemes Papházy Kornél Ltr.-lvg., Vkr. 3., T. A. vit. é., Kék. 3., B. kée.,
N. vk. 1. 2.
Fülekelecsényi Szende Ferenc Kék. 2. 3., Ltr.-lvg., Vkr. 2., B. kée., E.
kée., Vkr. 2. dj., N. vk. 2., török félhold.
Teusch Vilmos Ltr.-lvg., N. vk. 2. stb.
lovag Zách Pál Ltr.-lvg., Vkr. 3., Kék. 3., B. kée., E. kée.

Alezredesek:

nemes Englisch-Popparich Jenő Fjr.-tk., Kék. 3., B. kée.
Ehrenfeldi Haas Rezső Ltr.-lvg., Vkr. 3., Kék. 3., B. kée., N. vk. 2.
Király Ferenc Vkr. 3. Kék. 3., B. kée.
Treuschwertli Knebel Aladár Vkr. 3., Kék. 3., B. kée.
Koschak Vilmos Ltr.-lvg., Vkr., 3., Fjr.-tk., B. kée., E. kée.
Meretta Gusztáv Kék. 3.
Nerabrücki Putsch Gusztáv Fjr. lvg., Kék. 3., B. kée., N. vk. 2.
Popoviciu János Kék. 3.
Rastenfelsi Rittner Frigyes Vkr. 3., Kék. 3., B. kée.
Túrba József Kék. 2. 3." Vkr. 2. 3., Fjr. lvg., B. kée.
nemes Tóth Kálmán Ltr.-lvg., Vkr. 3., Kék. 3., B. kée.
bárá Waldstätten Égön K. M. T. R.-lvg., Ltr.-lvg., Vkr. 3., Kék. 3., B. kée.,
Vkr. 2. dj., N. vk. 1. 2.

* A Károly csapatkereszt, valamint a sebesülési érem, habár az a tisztikar kb. $\frac{5}{6}$ részének (vagyis egyes elvezényelt és beteget kivéve) jár, felvehető nem volt, mert okmány a legtöbb esetben nem állott rendelkezésre.

Őrnagyok:

Behm Károly Kék. 3., B. kéé.
 Betz Kajetán Ejr. lvg., Kék. 3.
 Eirich Albert Ltr. lvg., Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 nemes Powolny Miksa Kék. 3., B. kéé.
 Stepheš Károly Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé., E. kéé.

Századosok:

Ackermann Arthur Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Bisza Eerenc Kék. 3., B. kéé., E. kéé., N. vk. 2.
 Blettinger Károly Kék. 3.
 Darebnicek Károly Kék 3.
 Darvassy Lajos Kék. 3. stb.
 Fallenböck Vilmos F jr. lvg., Kék. 3., B. kéé.
 Fuchs Frigyes Kék. 3., B. kéé.
 Galle Emil Vkr. 3, Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Ganzler Árpád B. kéé.
 Gébért Győző Kék. 3., B. kéé., E. kéé. (2.)
 Geyer Károly Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Glaser (Gerley) Győző Kék. 3. (2.), B. kéé., E. kéé. (2.), N. vk. 2.
 Gumpł Róbert B. kéé.
 Gurmann József B. kéé.
 Hawlicek János Kék. 3., B. kéé.
 Herzog Erich B. kéé.
 Kartmann Lajos Vkr. 3. Kék. 3., B. kéé., E. Kéé.
 Nagyernyei Kelemen Béla Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé., Vkr.-2. dj. N. vk. 2.
 Király Kornél Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Kirchlechner István.
 Kovács Gábor Kék. 3., B. kéé.
 Vajdahunyadi Kholer László Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé.
 Kramar János Kék. 3., B. kéé.
 Lukáts Lőrincz Kék. 3., B. kéé.
 nemes Lux Vilmos Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Markos Mózes B. kéé.
 Mongold Oszkár B. kéé.
 Pekeš Milán Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Petrik Győző Vkr. 3.
 Plank Modeszt Kék. 3., B. kéé., E. kéé.
 Salamon-Rácš Béla Kék. 3.
 Schindl Ernő Kék. 3., B. kéé.
 Scherhauffer Albin Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé., E. kéé. (2.), X. vk. 2.
 Schmidt Jenő N. vk. 2. stb.
 Spanily Oszkár Vkr. 3., Kék. 3., B. kéé.
 Tausch József Kék. 3., B. kéé.
 Tonetti Rémus Vkr. 3. stb.

Wagner (Bánáthy) János Vkr. 3., Kék. 3., B. kée., X. vk. 2.
 Wagner Adolf B. kée.
 Wiznitzki Hugo B. kée.
 Windauer Vilmos Kék. 3.

Főhadnagyok:

Balogh Zoltán B. kée.
 Nagyalásnyói Barcza Kálmán.
 Bittermann István Kék. 3., B. kée., E. kée., X. vk. 2.
 Bunyevác Győző Vkr. 3., Kék. 3., B. kée., E. kée.
 Bricht Sándor B. kée., 2. o. e. vit. é.
 Geréb László B. kée.
 Gönczy Aladár Vkr. 3., Kék. 3., B. kée., 2. o. e. vit. é.
 Herde Ottó Kék. 3., B. kée., E. kée. (2.), X. vk. 2.
 Horváth Ferenc Kék. 3., X. vk. 2.
 Janker (Jávorka) András Kék. 3.
 Kolisch Arthur Kék. 3., B. kée., E. kée. (2.)
 Kovács Dezső 2. o. e. vit. é.
 Krumenacker Leo.
 nemes Matuska Károly B. kée.
 Nagel Vilmos Kék. 3.
 Oprítia György.
 Virjei Prelogovic Miroslav Kék. 3., B. kée., E. kée., N. vk. 2.
 Rózsa Károly B. kée., E. kée., 2. o. vit. é.
 Schiavon Ernő 1. o. e. vit. é.
 Soyka Oszvald Kék. 3., B. kée.
 Spiller Jenő Kék. 3., B. kée., E. kée.
 Spiller József.
 Stuhlmüller Antal B. kée.. 1. o. e. vit. é.
 Szőnyi István Vkr. 3., Kék. 3., B. kée.. E. kée.
 Szűts Zoltán B. kée.
 dr. Szakáts Pál.
 Vass János B. kée., E. kée.. 2. o. e. vit. é.
 Végh András B. kée., E. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é.
 Woldrich János B. kée.
 Zentai Jenő Kék. 3.
 Zernovean Basil.

Hadnagyok:

Amberboy Árpád Kék. 3., B. kée., Buczi Ferenc, Daboczy István,
 Dichler Ferenc B. kée., E. kée., Ernst Gyula Kék. 3., A. vit. é., dr. Gyer-
 gyófalvi Gereőffy Géza A. vit. é., B. kée., 1. o. e. vit. é., OB., X. vk. 2., Jakabos
 Endre OB., Karasek Ferenc, Kormos Frigyes 2. o. e. vit. é., Klinkhammer
 Ernő Kék. 3., Kuhn János B. kée., Nagy Albert 2. o. e. vit. é., Schmidt
 Rezső B. kée., Schreiber (Szörényi) Gyula 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é.,
 OB., Sperker Imre, Szántó Dénes 2. o. e. vit. é., Tiefnitzer Rezső B. kée.,
 Trzeszczakowski Frigyes OB., stb.

Zászlósok:

Balogh András, Buresch József, Fejér Dezső B. kée., Maicbin Oszkár, Manisch Ede, Wagner Gusztáv.

Az ezredtörzshöz, illetve a pótzászlóaljhoz tartozók:

Klemens Zsigmond helyialkalmazású százados B. kée., Vadász-Szlaviczek Géza helyialkalmazású százados B. kée., dr. Endre Dénes helyi-alkalmazású fhdgy., Márton Béla tábori lelkész, Sorbán József tábori lelkész, Waimann István élelmező főhadnagy B. kée., E. kée., Hermann Bezsó élelmező hadnagy Kor. aék., E. kée., dr. Egyed Mór II. o. főtörzsorvos FJr. lvg., B. kée., E. kée., dr. Urbányi István II. o. főtörzsorvos FJr. lvg., B. kée., dr. Maurer Frigyes ezredorvos FJr. lvg., B. kée., E. kée., Kor. aék., dr. Sváby Nándor főorvos, dr. Lőrinczi Sándor főorvos^ Hannák Bezsó g. százados FJr. lvg., Kor. aék., Salmen Moriz g. százados Kor. aék., Neuhaus Artúr hadnagy Aék., Blaton Antal karmester Kor. aék., Aék., Vk. 2. dj. stb.

Tartalékos századosok:

nemes Braunn Egmond Kék. 3.. B. kée., Farkas Anlal Kék. 3., B. kée., E. kée. (2.), Gáli József, Günser Vilmos B. kée., báró Horváth Ferenc B. kée., E. kée.

Tartalékos főhadnagyok:

Augenfeld Salamon B. kée., Ádám Péter 2. o. e. vit. é., Adorján Imre B. kée., E. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., dr. Albert Lőrinc, Altmann Jenő OB., Atlasz Sándor Aék., Bagi Lajos István 1. o. e. vit. é., Bana Imre B. kée., Bálint Alajos B. kée., E. kée., Bálint Árpád, Balog Miksa, Baracs István, dr. Basch Ferenc, Baseli Bertalan B. kée., Bata Ferenc, Kisbaczoni Benedek Tibor József 1. o. e. vit. é., OB., Benedek András, dr. Benke Antal B. kée., Kor. aék., Bermann Izidor Vkr. 3., Kék. 3., B. kée., E. kée., 2. o. e. vit. é., Berecz Gyula Kék. 3., B. kée., E. kée., 2. o. e. vit. é., Berecz Imre, Bodó László, Boga Kálmán, Bonihárd Márton, dr. Száldobosi Borbáth Samu B. kée., I. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Biró Imre, Biró Nándor Aék., Budanovits Sándor, Blahovics György, Blénessy (Imrée) János Kék. 3., B. kée., OB., Bunyevác Sándor B. kée., Buzogány Lajos, Brunner János B. kée., Czárán Tibor, Christ Ödön, Császár Károly, Csecs Árpád B. kée., Csergő Mihály, Csont Sándor Kék. 3., B. kée., E. kée., 1. o. e. vit. é., Dániel Ágoston B. kée., E. kée., 2. o. e. vit. é., dr. Dávid László Kék. 3., Deák Ferenc, Deutsch Ármin, Deutsch Izidor Kék. 3., B. kée., Dobó Jenő, Dobos András B. kée., Dobos Imre, Dobai István 2. o. e. vit. é., Domokos Sándor, dr. Doros György 2. o. e. vit. é., Dünmann Adolf, Eisenslädter Hugó, Emberi Gábor 2. o. e. vit. é., Ernst József 1. o. e. vit. é., Ezer Antal, Fehérváry Dezső A. vit. é., B. kée., E.

kée., 1. o. e. vit. é., N. vk. 2., dr. Ferenczi Zoltán Kor. aék., Fenyő Sándor, Fiedler Kurt B. kée., Aék., Fischer Géza, Fodor Jenő, Fogarassi Balázs 1. o. e. vil. é., Folbert Gusztáv, Fosztó Béla B. kée., Fülöp Albert B. kée., Fülöp Elek 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Gábor Endre Kor. aék., Aék., Gál Sándor Kék. 3., Gál Emil, Gaál Miklós 2. o. e. vit. é., dr. Gaál Endre, Gaja József B. kée., dr. Gara Nándor, Geiger József B. kée., Goldstein (Görög) László, Gross Ernő Kék. 3., Groissl Sándor B. kée., 2. o. e. vit. é., dr. Günsz Bernát, Gyórfi Ignác 1. o. e. vit. é., Györgypál Gábor Kék. 3. 2. o. e. vit. é. (2.), Hafner Gyula, Hayek Frigyes Kék. 3., B. kée., E. kée., 2. o. e. vil. é., Havas Zsigmond Kék. 3., B. kée., Havas Sándor, Héjjá Gyula Kor. aék., Heller Biliárd B. kée., Horváth Miklós Kék. 3., B. kée., Ilunfalvy Albert 1. o. e. vit. é., dr. Imreh Dénes, Ince Antal, dr. Szentgericzéi Jakab Tibor 2. o. e. vit. é., Jakabffy Béla 1. o. e. vit. é., Jagodic Bezső B. kée., dr. Jodál Gábor Vkr. 3., K'ék. 3., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., OB., Juhász János, Kaufmann Jenő B. kée., Kamocsay Lajos Kék. 3., Karácson Zakariás 2. o. e. vit. é., Kenyeres László 2. o. e. vit. é., Kerzsi Jenő Vkr. 3., Kék. 3., 1. o. e. vit. é., Kertész Izidor B. kée., E. kée., Kiss Ernő, Korádi János B. kée., E. kée., 1. o. e. vit. é., Kovács Antal B. kée., Kovács Kálmán 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., dr. Kovács Ákos B. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Kovács Dezső, Kovács József, Kovács Lajos B. kée., Kónya Lajos B. kée., dr. Kónya Kálmán B. kée., Kirschner Oszkár 1. o. e. vit. é., OB., Kontros András 2. o. e. vit. é., Kőszegi György, Klein Antal B. kée., Krischer Károly B. kée., Kuzmics József, Ladányi Emil, dr. Lányi Imre, dr. László Dezső Kék. 3., B. kée., dr. Lázár Lajos, Lázár Péter, Liszkay Miklós, Lövik Kálmán, Lukács Tamás 2. o. e. vit. é., Mányá Gergely 2. o. e. vit. é., Mannsfeld Dániel B. kée., 2. o. e. vit. é., Markos Sándor Kék. 3., B. kée., E. kée., dr. Máthé József B. kée., Mayer Gusztáv B. kée., OB., Maxoni Emil B. kée., dr. Mekkev Jenő, Melczer Gyula, Mérej Dezső Kék. 3., Meixner Lőrinc, Micssei László, Miklós István 1. o. e. vit. é., Miklósi Károly B. kée., 1. o. e. vit. é., Mohilla Károly, Mollitz Ferenc, Muszka Vazul B. kée., 2. o. e. vit. é., dr. Nagy Imre, Nagy Zoltán, dr. Árvátfalvi Nagy István (beosztva 50. gy. e.) 1. o. e. vit. é., OB., Németh Jenő, Nyárády János B. kée., Offenberger Albert 1. o. e. vit. é., Orbán Mihály B. kée., Ott Márton B. kée., Papp Sándor, Péter József 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Péter Lajos, Péter László B. kée., Petrovics Ferenc Kék. 3., B. kée., E. kée., Pordes Albert, Puskás Gábor B. kée., dr. Puskás Levente, Pfahl Károly, Pletl Jenő Kék. 3., B. kée., 2. o. e. vit. é., Bács Csomor József 1. o. e. vit. é., Reichert Pál B. kée., Reinheimer Károly, Részegh Ferenc Kék. 3., B. kée., 2. o. e. vit. é., Rélhy Vilmos B. kée., Révész János 2. o. e. vit. é., Rosenbaum Egon Kék. 3., Rosenthal Ignác Kor. aék., 1. o. e. vit. é., Roth János Kék. 3., B. kée., E. kée., Rudolfér Ferenc 1. o. e. vit. é., Russu Miklós Kék. 3., A. vit. é., 2. o. e. vit. é., Sándor Ferenc B. kée., 1. o. e. vit. é., dr. Farczádi Sándor Gábor, dr. Sándor Imre B. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., OB., Sándor Ignác, Szabó András 2. o. e. vit. é., dr. Szabó Endre B. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Szabó István Andor Kék. 3., dr. Szabó József B. kée., Szabó Sándor B. kée., Szabóky Kálmán 2. o. e. vit. é., Szatmáry Lajos 1. o. e. vit. é., Szatmári Géza, Schubert János B. kée., 1. o. e. vit. é.,

Schuller Arthur B. kée., E. kée., Schnur Málvás B. kée., E. kée., Schuster János, Schönheck Gyula, Schrank Ferenc Kék. 3., B. kée., Selmeczy Róbert B. kée., Solymossy János Kék. 3., Stangl Ernő B. kée., 2. o. e. vit. é. Stein Lajos, Stein Salamon Kor. aék., 2. o. e. vit. é., Smerdl Rezső, Simó Zoltán B. kée., Soó Gáspár 2. o. e. vit. é., Somogyi Gyula B. kée., Sparing Simon B. kée., Kor. aék., Spitzer Rezső Kor. aék., 2. o. e. vit. é., dr. Szikszai Elemér B. kée., E. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., N. vk. 2., Szily László Kék. 3., B. kée., 1. o. e. vit. é., Székely István, Szobotka István, Szy Dénes Kor. aék., Tiboldi (Telmann) Gyula, Tomschey Imre B. kée., dr. Márkusfalvi Török Adorján A. vit. é., dr. Török Ignác B. kée., Tölgyessy László, Valenlily Antal, Valkó Gyula B. kée., Vass György, Vcnetianer Antal Kék. 3., B. kée., 2. o. e. vit. é., Veres Domokos B. kée., Vischer János TB. kée., Vojtéchowszky Mirosław, dr. Vonház István, Wagner Károly Kék. 3., B. kée., Wawrowetz Ferenc Kék. 3., B. kée., Werner János B. kée., E. kée., Wolf Ernő B. kée., 2. o. e. vit. é., Zakariás Jenő B. kée., 1. o. e. vit. é., dr. Zimmer Frigyes.

Tartalékos hadnagyok:

Dr. Ábrahám Mózes, Ábrahám János, Ajtai János 2. o. e. vit. é., Albertini Jenő Kék. 3., Almási Sándor, Ambrus Szylveszter, Antal Kálmán, Auer Róbert, Bakos István B. kée., Balázs Béla, dr. Balázs Dániel 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Bálint Ferenc 1. o. e. vit. é., Bedő Ferenc 2. o. e. vit. é., Beke Miklós OB., dr. Kisbacsoni Benedek Kálmán 2. o. e. vit. é., Berecz István, Beresz Balázs OB., dr. Binder Emil 2. o. e. vit. é., Biró Albert B. kée., 1. o. e. vit. é., Biró Mihály 2. o. e. vit. é. (2.), OB., Bittermann Gyula, Birtalan Lajos, Bertalan Sándor 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., OB., Bodi János OB., dr. Bokor Ferenc 2. o. e. vit. é., OB., Boros Elemér, Boros Sándor, Botár Árpád, dr. Boga Bálint, Blénessy Sándor, Blénessy Vencel, Breda Tarján 1. o. e. vit. é., Csehély Aladár 2. o. e. vit. é., Csép Dezső, Csergő Vencel, Csibi Vidor, Czikmántory András, Dakó Sándor, Dávid Izidor OB., Deák Gergely, Dénes János B. kée., OB., Domnozil Károly OB., Ehrenberger Ferenc, Eigel Mihály, Erdős Mihály, Fábian Ferenc OB., Farkas László Kék. 3., 2. o. e. vit. é., Fazakas Sándor, Ferenc Domokos, dr. Ferenczi Pál Kor. aék., dr. Filep Ferenc, dr. Filep Aladár, dr. Finkér László, Fülöp (Frühzeitig) László, dr. Gábos Árpád A. vit. é., 1. o. e. vit. é., Gál András OB., Gálfi Kálmán 1. o. e. vit. é., Gaskó Béla 2. o. e. vit. é., OB., Gidáli Béla, Göllner Emil, Göllner Frigyes, dr. Gonda Tibor Kor. aék., Götz Béla, Gyarmathy Pál, Györffi András, Györkő Dénes 2. o. e. vil. é., Hajdó Albert A. vit. é., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é., Hartmann Béla, Herbst Gyula, Horváth Árpád OB., Hlavaty József 1. o. e. vit. é., Ilyes Andor, incze Zoltán, Iselstöger Adolf, Jakab Mihály, dr. János Áron B. kée., 2. o. e. vit. é., Jeszenszky Sándor OB., Józsa Béla, Józsa Lajos, Jerzsák Béla 2. o. e. vit. é., dr. Kadletz Ferenc B. kée., Kor. aék., 2. o. e. vit. é., OB., Kállay Károly Kék. 3., 2. o. e. vit. é., Kálmán Zoltán, Keizler József, Kelemen Jakab, dr. Keller Leo, Kerekes Elemér, dr. Kerekes Sándor, Kipper István, Kiss Zsigmond, Kókai Ernő, Kolláth Lajos, Koniáromy Elemér

2. o. e. vit. é., Kovács Antal, Kovács Károly 2. o. e. vit. é., dr. Kormos Dezső 2. o. e. vit. é., Kozsa István, Kleinberg Vilmos, Knöpfler Zsigmond, Krecsák Gyula, Klettenhofi Klette Vilmos, Kuzel Ferenc OB., László Ferenc 2. o. e. vit. é., László Sándor, László Zsigmond, Lázár Jenő OB., Lestyán Máttyás, Lőrincii Dénes, dr. Lőrinczy Sándor 1. o. e. vit. é., dr. Löwenthal Oszkár B. kée., Lukács Tamás 2. o. e. vit. é., Márton Áron, Márton János Kék. 3., Márton Lajos 1. o. e. vit. é., Melegh László OB., Molnár Ferenc, Molnár Jenő, Müller Alajos, Nadrág Nándor, Nagy (Erdőfülle) Géza, Nagy Dénes 2. o. e. vit. é., Nagy Domokos 2. o. e. vit. é., Nagy Jenő B. kée., dr. Nagy Lajos 2. o. e. vit. é., dr. Nagy Sándor 1. o. e. vit. é., Nedelka János, Neumann Henrik, Neszly Gáspár, Noll Dezső 1. o. e. vit. é., Pál Lajos, dr. Paál Ferenc, Pálfi Sándor, dr. Pap Béla, Péli Gyula 1. o. e. vit. é., dr. Péter Aladár, Petrovai Zoltán, dr. Preszly Károly B. kée., dr. Péterify Zoltán B. kée., 1. o. e. vil. é., 2. o. e. vit. é., Pillich Dezső, P,iry József 1. o. e. vit. é., Pfeiffer József, Poparad Olympiusz, Prokisch Gusztáv, Puskás Uironim B. kée., dr. Propper Miklós B. kée., Perl Gyula, Ráduly Zoltán, Rákosi Ferenc, Randweg Sándor, Reisenauer Vilmos 2. o. e. vit. é., Rigó János, Rosenbaum Egén 2. o. e. vit. é., Sárközy Béla, Sárosi Géza, Schnell Hermann, Schobert Aladár 2. o. e. vit. é., Schulz Robert 2. o. e. vit. é., dr. Schupiter József 2. o. e. vit. é., dr. Soó Dénes Kék. 3., B. kée., E. kée., Sonkoly Lajos Kék. 3., B. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é. OB., Springer Rezső 1. o. e. vit. é., Sporn Moritz, Sramko-Nagyróczi Imre, Szabó Albert, Szabó Dénes 2. o. e. vit. é., OB., dr. Szabó Ignác, Szabó Károly B. kée., Szabó II. Károly, Szentí Kálmán 1. o. e. vit. é., Székely Gyula 2. o. e. vit. é. (2.), dr. Szentkovics János 2. o. e. vit. é., Szigetter Frigyes 2. o. e. vit. é., Szilágyi István, dr. Szoboszlav István 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é. (2.), OB., Szopós András, Tancos Áron 1. o. e. vit. é., Tankó Károly 1. o. e. vit. é., Teltscher Ervin 2. o. e. vit. é., Tolnay István OB., dr. Tomasovszky (Szentmihályi) Lajos B. kée., 1. o. e. vit. é., 2. o. e. vit. é. (2.), Aék., Török Kálmán, Tugendtal Ede, Ugrón Ákos, Vájna Ernő, Pávai Vájna István, Váradi József, Varga Béla, Varga Dénes, Vass Gáspár, Váteresz István, Vecsek Jaromir B. kée., 1. o. e. vit. é., Venetianer Gyula 2. o. e. vit. é., Vlaskovits József, Wacha János 2. o. e. vit. é., Waitsuk Pál B. kée., Weisz József, Wenzlik Károly 2. o. e. vit. é., Zágoni Gyula 2. o. e. vit. é., Zajicek Károly, Zakariás Gregor, Záriig József, Zweigenthal Ottó 2. o. e. vit. é., Zsiray Hugó

Tartalékos zászlósok:

Ábrahám Lajos, Ádám József, Ádám Mihály, dr. Ambrus Domokos, Baborszky Antal A. vit. é., Benedek Elek, Benedek Lajos, Bernád Ágoston, Blum Róbert OB., Bucsy József 2. o. e. vit. é., Burda Rezső, Csánky Gábor, dr. Csukás Géza, Daróczi József, Druneg András, Erdélyi József, Ferencz Balázs, dr. Finkér Béla, Földesi Ernő 2. o. e. vit. é., Gál János, Gaszó Antal, Gyarmathy Ferenc, Gyarmathi Kálmán, Gyertjánossy Károly, Graffius Herbert, Gutowsky Thaddens 1. o. e. vit. é.,

Gvido Béla 1. o. e. vit. é., Kálmán Leo, Kovács András 2. o. e. vit. é.,
 Kovács Jenő, dr. Kiss Béla OB., Kiszélv Gyula 2. o. e. vit. é., Kricsa
 Andor A. vit. é., dr. Kertész Béla OB., Jakab Samu, Jakabházy István,
 Josef Ottó, Lacz Kálmán, Lakatos Imre, Lakatos Menyhért 1. o. e. vit. é.,
 Láng Lajos A. vit. é., Lázár Jenő 2. o. e. vit. é., Lengyel József,
 Ligeti János, Lönhardt Miklós, Lurz András, Mangesius János, Meiscl
 Sándor, Miskolczy László, Molnár Sándor, dr. Mosolygó Éliás, Nagy
 Károly, Nagy Gábor, dr. Orosz István OB., Pakó Mihály, Papp Kornél,
 Robonyi Elemér, Roth Hermann, Rosenberg Bernát, dr. Simó Béla,
 Sipos Valentin, Schuller Gusztáv, Smiciklas János, Soós Kálmán, Surkes
 Mózes, Szalay Zoltán 2. o. e. vit. é., Szilágyi Ignác 1. o. e. vit. é.,
 Szalinka János, Szász Ferenc 2. o. e. vit. é., Szász Imre, Szász Miklós,
 Székely János A. vit. é., Tánzos Gaál 1. o. e. vit. é., Tausig Győző,
 Tomasko Raimund, Török István, Varga János.

XI/A.

Hősi halott tiszték és hadapródok.

Ambrus László t. zls., Armreiter Ágoston t. hdgy., Avéd István t. zls., Antal Vidor t. hapr., Baborszky Antal t. zls., Balázs Dénes t. zls., Baroti Sándor t. hapr., Behm Károly őrgy., Kisbaczoni Benedek Tibor József t. fhdgy., Blettinger Károly szds., Bonis Gyula szds., Bokor Ferenc t. zls., Borbély István t. hapr., Biró Nándor t. zls., Bodó László t. fhdgy., Claus Károly szds., Ernst Gyula hdgy., Farkas László t. hdgy., Fejes István zls., Ferencz Bálint t. hapr., Ferenczi Béla t. hapr., dr. Fülöp László t. hdgy., Fülöp László t. zls., Fülöp Sándor t. hapr., Fuchs Frigyes szds., Gumpl Róbert szds., György Richárd t. hdgy., Gerstl Jenő t. hdgy., dr. Gáspár József t. zls., dr. Grerasperger József t. zls., Haupt Pál t. hapr., Herepei Pál t. hapr., Hofbauer Péter szds., Horn Ede szds., Heller Nándor t. hdgy., Inczefy Péter t. zls., Józsa Domokos hapr., Jorysz N. t. hdgy., Jakabházy István t. zls., dr. Jablonszky János t. hapr., Kajtár Lukács t. hapr., Vajdahunyadi Kholler László szds., Kraucsuk János fhdgy., Klinkhammer Vilmos hdgy., Klinkhammer Ernst hdgy., Kerezsi Jenő t. fhdgy., Keresztes Mihály t. hdgy., Komáromy Elemér t. zls., Krizsmár Nisztor t. hapr., Kovács Béla I. zls., Kovács Károly t. hdgy., Kovács Endre t. hapr., Láng Lajos t. zls., dr. Lázár Jenő t. zls., Losos Ferenc t. zls., Mandel Jenő t. hapr., Maráth Béla t. hapr., Márton Lajos t. hapr., Meretta Gusztáv alezds., Metz Gyula t. zls., Mérei Dénes t. fhdgy., Moisi Tódor t. hdgy., Mrasek József szds., Nagy Béla hdgy., Pecec Milan szds., Piestyánszky Károly szds., Petrik Győző szds., Péter Dénes t. hapr., Popon Jenő t. zls., Prohászka Béla hdgy., Rosenberg Bernard t. zls., dr. Rehe Kálmán t. zls., Rieder Ödön t. hdgy., Róth Jenő t. zls., Russu Miklós t. fhdgy., Scheiböck György t. fhdgy., Schmidt Rezső hdgy., Schmidt Jenő szds., Schlesinger Rezső t. hdgy., Salánki Károly t. zls., Schindl Ernő szds., Schröder (Schreger) t. hdgy., dr. Szalhmáry Jenő t. zls., Szabó Béla t. t.hdgy., Szántó Dénes t.hdgy., Szentkirályi Ferenc t. hapr., Szöts Lajos zls., Szabó Béla t. hadapród, Szabó Dénes t. hdgy., dr. Szabó István t. hapr., Szabóky Kálmán t. fhdgy., dr. Stuhl Sándor t. hapr., Stieber Károly fhdgy., Tonetti Rémus szds., Titera Vilmos fhdgy., Töpfer N. t. hapr., dr. Vajda János t. hdgy., Varga Jenő t. zls., Végh Pál t. hapr., Zimmer Frigyes I. hapr.

XI/b)

Felavatott tiszti és legénységi vitézek:

Ambrus András tiszth., dr. Balázs Dániel t. hclygy., Balló Albert őrm., Bálint Ferenc t. hdgy., Bánáthy János ezds., Biró Albert t. hdgy., Biró Mihály t. hdgy., dr. Száldobosi Borbáth Samu t. fhdgy., Fehérváry Dezső t. fhdgy., Fülöp Elek t. hdgy., dr. Gábos Árpád t. hdgy., Gaskó Béla t. hdgy., dr. Txvergőfalvi Gereőffy Géza szds., Gerley Győző őrgy., Gönczy Aladár szds., Ilyes Sándor törzsőrm., Nagyernyei Kelemen Béla ezds., Kovács József törzsőrm., dr. Kováts Ákos t. fhdgy., Karda István szkv., Lőrincz István törzsőrm., dr. Lőrinczy Sándor t. hdgy., dr. Árvát-falvi Nagy István t. fhdgy. (beosztva 50. gy. e.), dr. Péterffy Zoltán t. hdgy., Részegh Ferenc t. fhdgy., dr. Sándor Imre t. fhdgy., Sándor Ferenc t. hdgy., dr. Szabó Endre t. fhdgy., Szatmáry Lajos t. fhdgy., (és várományosa, ifj. Szatmáry Lajos honvéd akadémikus), Fülekkelésényi Szende Ferenc altbgy., dr. Szentmihályi Lajos t. hdgy., dr. Szikszay Elemér t. fhdgy., Szőrényi Gyula hdgy., dr. Szoboszlai István t. hdgy., Végh András szds., Vizi Ferenc szkv.,

A Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjének tulajdonosa:

Báró Waldstätten Egon ezredes.

A Katonai Mária Terézia rendkáptalan által odaítélt Tiszti arany vitézségi érem tulajdonosa:

nemes Papházy Kornél ezredes.

XI/c)

Arany vitézségi érem tulajdonosai:

Ambrus András tiszth., Baborszky Antal hapr., Bartalis N. tiz., Becze Sándor szkv., Bodó Lajos gyal., Bokor János őrv., Csordás András önk. szkv., Cseszko Sándor gyal., Deák Elek őrm., Ernst Gyula hdgy., Farkas János őrm., Ferenc Domokos gyal., Fehérváry Dezső zls., dr. Gábos Árpád zls., dr. Gyergyófalvi Gereőffy Géza zls., Ilyes Péter szkv., Hajdo Albert hdgy., Hembach György őrm., Kassovitz István őrv., Koncz József szkv., Kricsa Andor zls., Láng Lajos zls., Mózes Miklós szkv., Russu Miklós zls., Szabó Sándor szkv., Székely János zls., Sztrátyi József őrv., dr. Márkusfalvi Török Adorján hapr.